

॥ नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ॥

संयुत्तनिकायो

निदानवग्गो

१. निदानसंयुत्तं

१. बुद्धवग्गो

१. पटिच्चसमुप्पादसुत्तं

१. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “पटिच्चसमुप्पादं वो, भिक्खवे, देसेस्सामि; तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“कतमो च, भिक्खवे, पटिच्चसमुप्पादो? अविज्जापच्चया, भिक्खवे, सङ्खारा; सङ्खारपच्चया विज्जाणं; विज्जाणपच्चया नामरूपं; नामरूपपच्चया सळायतनं; सळायतनपच्चया फस्सो; फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा; तण्हापच्चया उपादानं; उपादानपच्चया भवो; भवपच्चया जाति; जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, पटिच्चसमुप्पादो ।

“अविज्जाय त्वेव असेसविरागनिरोधा सङ्खारनिरोधो; सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधो; विज्जाणनिरोधा नामरूपनिरोधो; नामरूपनिरोधा सळायतननिरोधो; सळायतननिरोधा फस्सनिरोधो; फस्सनिरोधा वेदनानिरोधो; वेदनानिरोधा तण्हानिरोधो; तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो; उपादाननिरोधा भवनिरोधो; भवनिरोधा जातिनिरोधो; जातिनिरोधा जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्जन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती”ति । इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति । पठमं ।

२. विभङ्गसुत्तं

२. सावत्थियं विहरति...पे०... “पटिच्चसमुप्पादं वो, भिक्खवे, देसेस्सामि विभजिस्सामि । तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“कतमो च, भिक्खवे, पटिच्चसमुप्पादो? अविज्जापच्चया, भिक्खवे, सङ्खारा; सङ्खारपच्चया विज्जाणं; विज्जाणपच्चया नामरूपं; नामरूपपच्चया सळायतनं; सळायतनपच्चया फस्सो; फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा; तण्हापच्चया उपादानं; उपादानपच्चया भवो; भवपच्चया जाति; जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

“कतमञ्च, भिक्खवे, जरामरणं? या तेसं तेसं सत्तानं तम्हि तम्हि सत्तनिकाये जरा जीरणता खण्डिच्चं पालिच्चं वलित्तचता आयुनो संहानि इन्द्रियानं परिपाको; अयं वुच्चति जरा। या तेसं तेसं सत्तानं तम्हा तम्हा सत्तनिकाया चुति चवनता भेदो अन्तरधानं मच्चु मरणं कालकिरिया खन्धानं भेदो कळेवरस्स निक्खेपो ( ) [(जीवितिन्द्रियस्स उपच्छेदो) (स्या० कं०) एवमुपरिपि, अट्ठकथायं पन न दिस्सति], इदं वुच्चति मरणं। इति अयञ्च जरा, इदञ्च मरणं। इदं वुच्चति, भिक्खवे, जरामरणं।

“कतमा च, भिक्खवे, जाति? या तेसं तेसं सत्तानं तम्हि तम्हि सत्तनिकाये जाति सज्जाति ओक्कन्ति निब्बन्ति अभिनिब्बन्ति खन्धानं पातुभावो आयतनानं पटिलाभो। अयं वुच्चति, भिक्खवे, जाति।

“कतमो च, भिक्खवे, भवो? तयो मे, भिक्खवे, भवा — कामभवो, रूपभवो, अरूपभवो। अयं वुच्चति, भिक्खवे, भवो।

“कतमञ्च, भिक्खवे, उपादानं? चत्तारिमानि, भिक्खवे, उपादानानि — कामुपादानं, दिट्ठुपादानं, सीलब्बतुपादानं, अत्तवादुपादानं। इदं वुच्चति, भिक्खवे, उपादानं।

“कतमा च, भिक्खवे, तण्हा? छयिमे, भिक्खवे, तण्हाकाया — रूपतण्हा, सद्दतण्हा, गन्धतण्हा, रसतण्हा, फोडुब्बतण्हा, धम्मतण्हा। अयं वुच्चति, भिक्खवे, तण्हा।

“कतमा च, भिक्खवे, वेदना? छयिमे, भिक्खवे, वेदनाकाया — चक्खुसम्फस्सजा वेदना, सोतसम्फस्सजा वेदना, घानसम्फस्सजा वेदना, जिह्वासम्फस्सजा वेदना, कायसम्फस्सजा वेदना, मनोसम्फस्सजा वेदना। अयं वुच्चति, भिक्खवे, वेदना।

“कतमो च, भिक्खवे, फस्सो? छयिमे, भिक्खवे, फस्सकाया — चक्खुसम्फस्सो, सोतसम्फस्सो, घानसम्फस्सो, जिह्वासम्फस्सो, कायसम्फस्सो, मनोसम्फस्सो। अयं वुच्चति, भिक्खवे, फस्सो।

“कतमञ्च, भिक्खवे, सळायतनं? चक्खायतनं, सोतायतनं, घानायतनं, जिह्वायतनं, कायायतनं, मनायतनं — इदं वुच्चति, भिक्खवे, सळायतनं।

“कतमञ्च, भिक्खवे, नामरूपं? वेदना, सज्जा, चेतना, फस्सो, मनसिकारो — इदं वुच्चति नामं। चत्तारो च महाभूता, चतुन्नञ्च महाभूतानं उपादायरूपं। इदं वुच्चति रूपं। इति इदञ्च नामं, इदञ्च रूपं। इदं वुच्चति, भिक्खवे, नामरूपं।

“कतमञ्च, भिक्खवे, विज्जाणं? छयिमे, भिक्खवे, विज्जाणकाया — चक्खुविज्जाणं, सोतविज्जाणं, घानविज्जाणं, जिह्वाविज्जाणं, कायविज्जाणं, मनोविज्जाणं। इदं वुच्चति, भिक्खवे, विज्जाणं।

“कतमे च, भिक्खवे, सङ्खारा? तयोमे, भिक्खवे, सङ्खारा — कायसङ्खारो, वचीसङ्खारो, चित्तसङ्खारो। इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, सङ्खारा।

“कतमा च, भिक्खवे, अविज्जा? यं खो, भिक्खवे, दुक्खे अज्जाणं, दुक्खसमुदये अज्जाणं, दुक्खनिरोधे अज्जाणं, दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय अज्जाणं । अयं वुच्चति, भिक्खवे, अविज्जा ।

“इति खो, भिक्खवे, अविज्जापच्चया सङ्खारा; सङ्खारपच्चया विज्जाणं...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । अविज्जाय त्वेव असेसविरागनिरोधा सङ्खारनिरोधो; सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती”ति । दितियं ।

३. पटिपदासुत्तं

३. सावत्थियं विहरति...पे०... “मिच्छापटिपदञ्च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि सम्मापटिपदञ्च । तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”ति । “एवं भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“कतमा च, भिक्खवे, मिच्छापटिपदा? अविज्जापच्चया, भिक्खवे, सङ्खारा; सङ्खारपच्चया विज्जाणं...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, मिच्छापटिपदा ।

“कतमा च, भिक्खवे, सम्मापटिपदा? अविज्जाय त्वेव असेसविरागनिरोधा सङ्खारनिरोधो; सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, सम्मापटिपदा”ति । ततियं ।

४. विपस्सीसुत्तं

४. सावत्थियं विहरति...पे०... “विपस्सिस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स पुब्बेव सम्बोधा अनभिसम्बुद्धस्स बोधिसत्तस्सेव सतो एतदहोसि — ‘किच्छं वतायं लोको आपन्नो जायति च जीयति च मीयति च चवति च उपपज्जति च । अथ च पणिमस्स दुक्खस्स निस्सरणं नप्पजानाति जरामरणस्स । कुदास्सु नाम इमस्स दुक्खस्स निस्सरणं पज्जायिस्सति जरामरणस्सा”ति?

“अथ खो भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो सति जरामरणं होति, किंपच्चया जरामरणं’न्ति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिसो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘जातिया खो सति जरामरणं होति, जातिपच्चया जरामरणं’न्ति ।

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो सति जाति होति, किंपच्चया जाती’ति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिसो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘भवे खो सति जाति होति, भवपच्चया जाती’ति ।

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो सति भवो होति, किंपच्चया भवो’ति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिसो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘उपादाने खो सति भवो होति, उपादानपच्चया भवो’ति ।

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो सति उपादानं होति, किंपच्चया उपादानं’ति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिस्सो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘तण्हाय खो सति उपादानं होति, तण्हापच्चया उपादानं’”ति ।

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो सति तण्हा होति, किंपच्चया तण्हा’ति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिस्सो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘वेदनाय खो सति तण्हा होति, वेदनापच्चया तण्हा’”ति ।

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो सति वेदना होति, किंपच्चया वेदना’ति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिस्सो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘फस्से खो सति वेदना होति, फस्सपच्चया वेदना’”ति ।

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो सति फस्सो होति, किंपच्चया फस्सो’ति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिस्सो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘सळायतने खो सति फस्सो होति, सळायतनपच्चया फस्सो’”ति ।

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो सति सळायतनं होति, किंपच्चया सळायतनं’ति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिस्सो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘नामरूपे खो सति सळायतनं होति, नामरूपपच्चया सळायतनं’”ति ।

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो सति नामरूपं होति, किंपच्चया नामरूपं’ति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिस्सो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘विज्जाणे खो सति नामरूपं होति, विज्जाणपच्चया नामरूपं’”ति ।

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो सति विज्जाणं होति, किंपच्चया विज्जाणं’ति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिस्सो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘सङ्खारेसु खो सति विज्जाणं होति, सङ्खारपच्चया विज्जाणं’”ति ।

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो सति सङ्खारा होन्ति, किंपच्चया सङ्खारा’ति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिस्सो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘अविज्जाय खो सति सङ्खारा होन्ति, अविज्जापच्चया सङ्खारा’”ति ।

“इति हिदं अविज्जापच्चया सङ्खारा; सङ्खारपच्चया विज्जाणं...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । ‘समुदयो, समुदयो’ति खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेषु चक्खुं उदपादि, आणं उदपादि, पज्जा उदपादि, विज्जा उदपादि, आलोको उदपादि ।

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो असति जरामरणं न होति, किस्स निरोधा जरामरणनिरोधो’ति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिस्सो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो —

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो असति सङ्खारा न होन्ति, किस्स निरोधा सङ्खारनिरोधो’ति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिस्सो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘अविज्जाय खो असति सङ्खारा न होन्ति, अविज्जानिरोधा सङ्खारनिरोधो’”ति ।

“इति हिदं अविज्जानिरोधा सङ्खारनिरोधो; सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होतीति । ‘निरोधो, निरोधो’ति खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेषु चक्खुं उदपादि, जाणं उदपादि, पज्जा उदपादि, विज्जा उदपादि, आलोको उदपादि” । चतुत्थं ।

(सत्तन्नम्पि बुद्धानं एवं वित्थारेतब्बो) ।

५. सिखीसुत्तं

५. सिखिस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स...पे०... ।

६. वेस्सभूसुत्तं

६. वेस्सभुस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स...पे०... ।

७. ककुसन्धसुत्तं

७. ककुसन्धस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स...पे०... ।

८. कोणागमनसुत्तं

८. कोणागमनस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स...पे०... ।

९. कस्सपसुत्तं

९. कस्सपस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स...पे०... ।

१०. गोतमसुत्तं

१०. “पुब्बेव मे, भिक्खवे, सम्बोधा अनभिसम्बुद्धस्स बोधिसत्तस्सेव सतो एतदहोसि — ‘किच्छं वतायं लोको आपन्नो जायति च जीयति च मीयति च चवति च उपपज्जति च । अथ च पनिमस्स दुक्खस्स निस्सरणं नप्पजानाति जरामरणस्स । कुदास्सु नाम इमस्स दुक्खस्स निस्सरणं पज्जायिस्सति जरामरणस्सा’”ति?

“तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो सति जरामरणं होति, किंपच्चया जरामरणं’ति? तस्स मय्हं, भिक्खवे, योनिस्सो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘जातिया खो सति जरामरणं होति, जातिपच्चया जरामरणं’”ति ।

“तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो सति जाति होति...पे०... भवो... उपादानं... तण्हा... वेदना... फस्सो... सळायतनं... नामरूपं... विज्जाणं... सङ्खारा होन्ति, किंपच्चया सङ्खारा’ति? तस्स मय्हं, भिक्खवे, योनिसो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘अविज्जाय खो सति सङ्खारा होन्ति, अविज्जापच्चया सङ्खारा’”ति ।

“इति हिदं अविज्जापच्चया सङ्खारा; सङ्खारपच्चया विज्जाणं...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । ‘समुदयो, समुदयो’ति खो मे, भिक्खवे, पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेषु चक्खुं उदपादि, जाणं उदपादि, पज्जा उदपादि, विज्जा उदपादि, आलोको उदपादि ।

“तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो असति जरामरणं न होति, किस्स निरोधा जरामरणनिरोधो’ति? तस्स मय्हं, भिक्खवे, योनिसो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘जातिया खो असति जरामरणं न होति, जातिनिरोधा जरामरणनिरोधो’”ति ।

“तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो असति जाति न होति...पे०... भवो... उपादानं... तण्हा... वेदना... फस्सो... सळायतनं... नामरूपं... विज्जाणं... सङ्खारा न होन्ति, किस्स निरोधा सङ्खारनिरोधो’ति? तस्स मय्हं, भिक्खवे, योनिसो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘अविज्जाय खो असति सङ्खारा न होन्ति, अविज्जानिरोधा सङ्खारनिरोधो’”ति ।

“इति हिदं अविज्जानिरोधा सङ्खारनिरोधो; सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति । ‘निरोधो, निरोधो’ति खो मे, भिक्खवे, पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेषु चक्खुं उदपादि, जाणं उदपादि, पज्जा उदपादि, विज्जा उदपादि, आलोको उदपादी’ति । दसमो ।

बुद्धवग्गो पठमो ।

तस्सुद्धानं —

देसना विभङ्गपटिपदा च,
विपस्सी सिखी च वेस्सभू ।
ककुसन्धो कोणागमनो कस्सपो,
महासक्यमुनि च गोतमोति ॥

२. आहारवग्गो

१. आहारसुत्तं

११. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे...पे०... एतदवोच — “चत्तारोमे, भिक्खवे, आहारा भूतानं वा सत्तानं ठितिया सम्भवेसीनं वा अनुग्गहाय । कतमे चत्तारो? कबळीकारो [कबळिकारो (सी० पी०), कवळीकारो (स्या० कं०)] आहारो — ओळारिको वा सुखुमो वा, फस्सो दुतियो, मनोसञ्चेतना ततिया, विज्जाणं चतुत्थं । इमे खो, भिक्खवे, चत्तारो आहारा भूतानं वा सत्तानं ठितिया सम्भवेसीनं वा अनुग्गहाय” ।

“इमे, भिक्खवे, चत्तारो आहारा किंनिदाना किंसमुदया किंजातिका किंपभवा? इमे चत्तारो आहारा तण्हानिदाना तण्हासमुदया तण्हाजातिका तण्हापभवा । तण्हा चायं, भिक्खवे, किंनिदाना किंसमुदया किंजातिका किंपभवा? तण्हा वेदनानिदाना वेदनासमुदया वेदनाजातिका वेदनापभवा । वेदना चायं, भिक्खवे, किंनिदाना किंसमुदया किंजातिका किंपभवा? वेदना फस्सनिदाना फस्ससमुदया फस्सजातिका फस्सपभवा । फस्सो चायं, भिक्खवे, किंनिदानो किंसमुदयो किंजातिको किंपभवो? फस्सो सळायतननिदानो सळायतनसमुदयो सळायतनजातिको सळायतनपभवो । सळायतनज्चिदं, भिक्खवे, किंनिदानं किंसमुदयं किंजातिकं किंपभवं? सळायतनं नामरूपनिदानं नामरूपसमुदयं नामरूपजातिकं नामरूपपभवं । नामरूपज्चिदं, भिक्खवे, किंनिदानं किंसमुदयं किंजातिकं किंपभवं? नामरूपं विज्जाणनिदानं विज्जाणसमुदयं विज्जाणजातिकं विज्जाणपभवं । विज्जाणज्चिदं, भिक्खवे, किंनिदानं किंसमुदयं किंजातिकं किंपभवं? विज्जाणं सङ्खारनिदानं सङ्खारसमुदयं सङ्खारजातिकं सङ्खारपभवं । सङ्खारा चिमे, भिक्खवे, किंनिदाना किंसमुदया किंजातिका किंपभवा? सङ्खारा अविज्जानिदाना अविज्जासमुदया अविज्जाजातिका अविज्जापभवा ।

“इति खो, भिक्खवे, अविज्जापच्चया सङ्खारा; सङ्खारपच्चया विज्जाणं...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । अविज्जाय त्वेव असेसविरागनिरोधा सङ्खारनिरोधो; सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधो ...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती”ति । पठमं ।

२. मोळियफग्गुनसुत्तं

१२. सावत्थियं विहरति...पे०... “चत्तारोमे, भिक्खवे, आहारा भूतानं वा सत्तानं ठितिया सम्भवेसीनं वा अनुग्गहाय । कतमे चत्तारो? कबळीकारो आहारो — ओळारिको वा सुखुमो वा, फस्सो दुतियो, मनोसज्चेतना ततिया, विज्जाणं चतुत्थं । इमे खो, भिक्खवे, चत्तारो आहारा भूतानं वा सत्तानं ठितिया सम्भवेसीनं वा अनुग्गहाया”ति ।

एवं वुत्ते, आयस्मा मोळियफग्गुनो भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, विज्जाणाहारं आहारेती”ति? “नो कल्लो पज्जो”ति भगवा अवोच — “आहारेती”ति अहं न वदामि । ‘आहारेती’ति चाहं वदेय्यं, तत्रस्स कल्लो पज्जो — ‘को नु खो, भन्ते, आहारेती’ति? एवं चाहं न वदामि । एवं मं अवदन्तं यो एवं पुच्छेय्य — ‘किस्स नु खो, भन्ते, विज्जाणाहारो’ति, एस कल्लो पज्जो । तत्र कल्लं वेय्याकरणं — ‘विज्जाणाहारो आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्तिया पच्चयो, तस्मिं भूते सति सळायतनं, सळायतनपच्चया फस्सो’”ति ।

“को नु खो, भन्ते, फुसती”ति? “नो कल्लो पज्जो”ति भगवा अवोच — “फुसती”ति अहं न वदामि । ‘फुसती’ति चाहं वदेय्यं, तत्रस्स कल्लो पज्जो — ‘को नु खो, भन्ते, फुसती’ति? एवं चाहं न वदामि । एवं मं अवदन्तं यो एवं पुच्छेय्य — ‘किंपच्चया नु खो, भन्ते, फस्सो’ति, एस कल्लो पज्जो । तत्र कल्लं वेय्याकरणं — ‘सळायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना’”ति ।

“को नु खो, भन्ते, वेदयती”ति [वेदियतीति (सी० पी० क०)]? “नो कल्लो पज्जो”ति भगवा अवोच — “वेदयती”ति अहं न वदामि । ‘वेदयती’ति चाहं वदेय्यं, तत्रस्स कल्लो पज्जो — ‘को नु खो, भन्ते, वेदयती’ति? एवं चाहं न वदामि । एवं मं अवदन्तं यो एवं पुच्छेय्य — ‘किंपच्चया नु खो, भन्ते, वेदना’ति, एस कल्लो पज्जो । तत्र कल्लं वेय्याकरणं — ‘फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया तण्हा’”ति ।

“को नु खो, भन्ते, तसती”ति [\[तण्हीयतीति \(सी० स्या० कं०\)\]](#)? “नो कल्लो पज्जो”ति भगवा अवोच — “तसती”ति अहं न वदामि । “तसती”ति चाहं वदेय्यं, तत्रस्स कल्लो पज्जो — “को नु खो, भन्ते, तसती”ति? एवं चाहं न वदामि । एवं मं अवदन्तं यो एवं पुच्छेय्य — “किंपच्चया नु खो, भन्ते, तण्हा”ति, एस कल्लो पज्जो । तत्र कल्लं वेय्याकरणं — “वेदनापच्चया तण्हा, तण्हापच्चया उपादानं”न्ति ।

“को नु खो, भन्ते, उपादियती”ति? “नो कल्लो पज्जो”ति भगवा अवोच — “उपादियती”ति अहं न वदामि । “उपादियती”ति चाहं वदेय्यं, तत्रस्स कल्लो पज्जो — “को नु खो, भन्ते, उपादियती”ति? एवं चाहं न वदामि । एवं मं अवदन्तं यो एवं पुच्छेय्य — “किंपच्चया नु खो, भन्ते, उपादानं”न्ति, एस कल्लो पज्जो । तत्र कल्लं वेय्याकरणं — “तण्हापच्चया उपादानं; उपादानपच्चया भवो”ति...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

“छन्नं त्वेव, फग्गुन, फस्सायतनानं असेसविरागनिरोधा फस्सनिरोधो; फस्सनिरोधा वेदनानिरोधो; वेदनानिरोधा तण्हानिरोधो; तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो; उपादाननिरोधा भवनिरोधो; भवनिरोधा जातिनिरोधो; जातिनिरोधा जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती”ति । दुतियं ।

३. समणब्राह्मणसुत्तं

१३. सावत्थियं विहरति...पे०... “ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा जरामरणं नप्पजानन्ति, जरामरणसमुदयं नप्पजानन्ति, जरामरणनिरोधं नप्पजानन्ति, जरामरणनिरोधगामिनिं पटिपदं नप्पजानन्ति; जातिं...पे०... भवं... उपादानं... तण्हं... वेदनं... फस्सं... सळायतनं... नामरूपं... विज्जाणं... सङ्खारे नप्पजानन्ति, सङ्खारसमुदयं नप्पजानन्ति, सङ्खारनिरोधं नप्पजानन्ति, सङ्खारनिरोधगामिनिं पटिपदं नप्पजानन्ति, न मे ते, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा समणेसु वा समणसम्मता ब्राह्मणेसु वा ब्राह्मणसम्मता; न च पन ते आयस्मन्तो सामज्जत्थं वा ब्रह्मज्जत्थं [\[ब्राह्मज्जत्थं \(स्या० कं०\) मोगल्लानब्याकरणं ओलोकेतब्बं\]](#) वा दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ति ।

“ये च खो केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा जरामरणं पजानन्ति, जरामरणसमुदयं पजानन्ति, जरामरणनिरोधं पजानन्ति, जरामरणनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानन्ति; जातिं...पे०... भवं... उपादानं... तण्हं... वेदनं... फस्सं... सळायतनं... नामरूपं... विज्जाणं... सङ्खारे पजानन्ति, सङ्खारसमुदयं पजानन्ति, सङ्खारनिरोधं पजानन्ति, सङ्खारनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानन्ति, ते खो मे, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा समणेसु चेव समणसम्मता ब्राह्मणेसु च ब्राह्मणसम्मता; ते च पनायस्मन्तो सामज्जत्थञ्च ब्रह्मज्जत्थञ्च दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ती”ति । ततियं ।

४. दुतियसमणब्राह्मणसुत्तं

१४. सावत्थियं विहरति...पे०... “ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा इमे धम्मे नप्पजानन्ति, इमेसं धम्मानं समुदयं नप्पजानन्ति, इमेसं धम्मानं निरोधं नप्पजानन्ति, इमेसं धम्मानं निरोधगामिनिं पटिपदं नप्पजानन्ति, कतमे धम्मे नप्पजानन्ति, कतमेसं धम्मानं समुदयं नप्पजानन्ति, कतमेसं धम्मानं निरोधं नप्पजानन्ति, कतमेसं धम्मानं निरोधगामिनिं पटिपदं नप्पजानन्ति”?

“जरामरणं नप्पजानन्ति, जरामरणसमुदयं नप्पजानन्ति, जरामरणनिरोधं नप्पजानन्ति, जरामरणनिरोधगामिनिं पटिपदं नप्पजानन्ति; जातिं...पे०... भवं... उपादानं... तण्हं... वेदनं... फस्सं... सळायतनं... नामरूपं... विज्जाणं... सङ्खारे नप्पजानन्ति,

सङ्खारसमुदयं नप्पजानन्ति, सङ्खारनिरोधं नप्पजानन्ति, सङ्खारनिरोधगामिनिं पटिपदं नप्पजानन्ति । इमे धम्मे नप्पजानन्ति, इमेसं धम्मानं समुदयं नप्पजानन्ति, इमेसं धम्मानं निरोधं नप्पजानन्ति, इमेसं धम्मानं निरोधगामिनिं पटिपदं नप्पजानन्ति । न मे ते, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा समणेसु वा समणसम्मता ब्राह्मणेसु वा ब्राह्मणसम्मता, न च पन ते आयस्मन्तो सामञ्जत्थं वा ब्रह्मञ्जत्थं वा दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरन्ति ।

“ये च खो केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा इमे धम्मे पजानन्ति, इमेसं धम्मानं समुदयं पजानन्ति, इमेसं धम्मानं निरोधं पजानन्ति, इमेसं धम्मानं निरोधगामिनिं पटिपदं पजानन्ति, कतमे धम्मे पजानन्ति, कतमेसं धम्मानं समुदयं पजानन्ति, कतमेसं धम्मानं निरोधं पजानन्ति, कतमेसं धम्मानं निरोधगामिनिं पटिपदं पजानन्ति?”

“जरामरणं पजानन्ति, जरामरणसमुदयं पजानन्ति, जरामरणनिरोधं पजानन्ति, जरामरणनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानन्ति; जातिं...पे०... भवं... उपादानं... तण्हं... वेदनं... फस्सं... सळायतनं... नामरूपं... विज्जाणं... सङ्खारे पजानन्ति, सङ्खारसमुदयं पजानन्ति, सङ्खारनिरोधं पजानन्ति, सङ्खारनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानन्ति । इमे धम्मे पजानन्ति, इमेसं धम्मानं समुदयं पजानन्ति, इमेसं धम्मानं निरोधं पजानन्ति, इमेसं धम्मानं निरोधगामिनिं पटिपदं पजानन्ति । ते खो मे, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा समणेसु चेव समणसम्मता, ब्राह्मणेसु च ब्राह्मणसम्मता । ते च पनायस्मन्तो सामञ्जत्थञ्च ब्रह्मञ्जत्थञ्च दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरन्ती”ति । चतुत्थं ।

५. कच्चानगोत्तसुत्तं

१५. सावत्थियं विहरति । अथ खो आयस्मा कच्चानगोत्तो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा कच्चानगोत्तो भगवन्तं एतदवोच — “सम्मादिट्ठि सम्मादिट्ठी”ति, भन्ते, वुच्चति । कितावता नु खो, भन्ते, सम्मादिट्ठि होती”ति?

“द्वयनिस्सितो ख्वायं, कच्चान, लोको येभ्य्येन — अत्थितञ्चेव नत्थितञ्च । लोकसमुदयं खो, कच्चान, यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सतो या लोके नत्थिता सा न होति । लोकनिरोधं खो, कच्चान, यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सतो या लोके अत्थिता सा न होति । उपयुपादानाभिनिवेसविनिबन्धो [उपायुपादानाभिनिवेसविनिबन्धो (सी० स्या० कं० पी०)] ख्वायं, कच्चान, लोको येभ्य्येन । तज्जायं उपयुपादानं चेतसो अधिट्ठानं अभिनिवेसानुसयं न उपेति न उपादियति नाधिट्ठाति — ‘अत्ता मे’ति । ‘दुक्खमेव उप्पज्जमानं उप्पज्जति, दुक्खं निरुज्झमानं निरुज्झती’ति न कङ्कति न विचिकिच्छति अपरपच्चया जाणमेवस्स एत्थ होति । एत्तावता खो, कच्चान, सम्मादिट्ठि होति ।

“सब्बं अत्थी”ति खो, कच्चान, अयमेको अन्तो । ‘सब्बं नत्थी’ति अयं दुतियो अन्तो । एते ते, कच्चान, उभो अन्ते अनुपगम्म मज्जेन तथागतो धम्मं देसेति — ‘अविज्जापच्चया सङ्खारा; सङ्खारपच्चया विज्जाणं...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । अविज्जाय त्वेव असेसविरागनिरोधा सङ्खारनिरोधो; सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती”ति । पञ्चमं ।

६. धम्मकथिकसुत्तं

१६. सावत्थियं ...पे०... अथ खो अज्जतरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “धम्मकथिको धम्मकथिको”ति, भन्ते,

वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, धम्मकथिको होती'ति?

“जरामरणस्स चे भिक्खु निब्बिदाय विरागाय निरोधाय धम्मं देसेति, ‘धम्मकथिको भिक्खू’ति अलं वचनाय । जरामरणस्स चे भिक्खु निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति, ‘धम्मनुधम्मप्पटिपन्नो भिक्खू’ति अलं वचनाय । जरामरणस्स चे भिक्खु निब्बिदा विरागा निरोधा अनुपादाविमुत्तो होति, ‘दिट्ठधम्मनिब्बानप्पत्तो भिक्खू’ति अलं वचनाय ।

“जातिया चे भिक्खु... पे०... भवस्स चे भिक्खु... उपादानस्स चे भिक्खु... तण्हाय चे भिक्खु... वेदनाय चे भिक्खु... फस्सस्स चे भिक्खु... सळायतनस्स चे भिक्खु... नामरूपस्स चे भिक्खु... विज्जाणस्स चे भिक्खु... सङ्खारानं चे भिक्खु... अविज्जाय चे भिक्खु निब्बिदाय विरागाय निरोधाय धम्मं देसेति, ‘धम्मकथिको भिक्खू’ति अलं वचनाय । अविज्जाय चे भिक्खु निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति, ‘धम्मनुधम्मप्पटिपन्नो भिक्खू’ति अलं वचनाय । अविज्जाय चे भिक्खु निब्बिदा विरागा निरोधा अनुपादाविमुत्तो होति, ‘दिट्ठधम्मनिब्बानप्पत्तो भिक्खू’ति अलं वचनाया’ति ।

७. अचेलकस्सपसुत्तं

१७. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय राजगहं पिण्डाय पाविसि । अद्दसा खो अचेलो कस्सपो भगवन्तं दूरतोव आगच्छन्तं । दिस्वान येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितो खो अचेलो कस्सपो भगवन्तं एतदवोच — “पुच्छेय्याम मयं भवन्तं गोतमं कञ्चिदेव [\[किञ्चिदेव \(क०\)\]](#) देसं, सचे नो भवं गोतमो ओकासं करोति पज्जहस्स वेय्याकरणाया’ति ।

“अकालो खो ताव, कस्सप, पज्जहस्स; अन्तरघरं पविट्ठम्हा’ति । दुतियम्पि खो अचेलो कस्सपो भगवन्तं एतदवोच “पुच्छेय्याम मयं भवन्तं गोतमं कञ्चिदेव देसं, सचे नो भवं गोतमो ओकासं करोति पज्जहस्स वेय्याकरणाया’ति । “अकालो खो ताव, कस्सप, पज्जहस्स; अन्तरघरं पविट्ठम्हा’ति । ततियम्पि खो अचेलो कस्सपो... पे०... अन्तरघरं पविट्ठम्हाति । एवं वुत्ते, अचेलो कस्सपो भगवन्तं एतदवोच — “न खो पन मयं भवन्तं गोतमं बहुदेव पुच्छितुकामा’ति । “पुच्छ, कस्सप, यदाकङ्कुसी’ति ।

“किं नु खो, भो गोतम, ‘सयंकतं दुक्खं’न्ति? ‘मा हेवं, कस्सपा’ति भगवा अवोच । ‘किं पन, भो गोतम, परंकतं दुक्खं’न्ति? ‘मा हेवं, कस्सपा’ति भगवा अवोच । ‘किं नु खो, भो गोतम, सयंकतञ्च परंकतञ्च दुक्खं’न्ति? ‘मा हेवं, कस्सपा’ति भगवा अवोच । ‘किं पन भो गोतम, असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं दुक्खं’न्ति? ‘मा हेवं, कस्सपा’ति भगवा अवोच । ‘किं नु खो, भो गोतम, नत्थि दुक्खं’न्ति? ‘न खो, कस्सप, नत्थि दुक्खं । अत्थि खो, कस्सप, दुक्खं’न्ति । ‘तेन हि भवं गोतमो दुक्खं न जानाति, न पस्सती’ति । ‘न ख्वाहं, कस्सप, दुक्खं न जानामि, न पस्सामि । जानामि ख्वाहं, कस्सप, दुक्खं; पस्सामि ख्वाहं, कस्सप, दुक्खं’”न्ति ।

“किं नु खो, भो गोतम, ‘सयंकतं दुक्खं’न्ति इति पुट्ठो समानो ‘मा हेवं, कस्सपा’ति वदेसि । ‘किं पन, भो गोतम, परंकतं दुक्खं’न्ति इति पुट्ठो समानो ‘मा हेवं, कस्सपा’ति वदेसि । ‘किं नु खो, भो गोतम, सयंकतञ्च परंकतञ्च दुक्खं’न्ति इति पुट्ठो समानो ‘मा हेवं, कस्सपा’ति वदेसि । ‘किं पन, भो गोतम, असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं दुक्खं’न्ति इति पुट्ठो समानो ‘मा हेवं, कस्सपा’ति वदेसि । ‘किं नु खो, भो गोतम, नत्थि दुक्खं’न्ति इति पुट्ठो समानो ‘न खो, कस्सप, नत्थि

दुखं, अत्थि खो, कस्सप, दुखं न्ति वदेसि । ‘तेन हि भवं गोतमो दुखं न जानाति न पस्सती’ति इति पुट्टो समानो ‘न ख्वाहं, कस्सप, दुखं न जानामि न पस्सामि । जानामि ख्वाहं, कस्सप, दुखं; पस्सामि ख्वाहं, कस्सप, दुखं’न्ति वदेसि । आचिक्खतु च [अयं चकारो सी० पोत्थके नत्थि] मे, भन्ते, भगवा दुखं । देसेतु च [अयं चकारो सी० पोत्थके नत्थि] मे, भन्ते, भगवा दुखं’न्ति ।

“‘सो करोति सो पटिसंवेदयती’ति [पटिसंवेदयतीति (सी० पी० क०)] खो, कस्सप, आदितो सतो ‘सयंकतं दुखं’न्ति इति वदं सस्सतं एतं परेति । ‘अज्जो करोति अज्जो पटिसंवेदयती’ति खो, कस्सप, वेदनाभितुन्नस्स सतो ‘परंकतं दुखं’न्ति इति वदं उच्छेदं एतं परेति । एते ते, कस्सप, उभो अन्ते अनुपगम्म मज्जेन तथागतो धम्मं देसेति — ‘अविज्जापच्चया सङ्गारा; सङ्गारपच्चया विज्जाणं...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । अविज्जाय त्वेव असेसविरागनिरोधा सङ्गारनिरोधो; सङ्गारनिरोधा विज्जाणनिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती’”ति ।

एवं वुत्ते, अचेलो कस्सपो भगवन्तं एतदवोच — “अभिककन्तं, भन्ते, अभिककन्तं, भन्ते! सेय्यथापि, भन्ते, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य...पे०... चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्तीति; एवमेवं भगवता अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एसाहं, भन्ते, भगवन्तं सरणं गच्छामि धम्मञ्च भिक्खुसङ्गञ्च । लभेय्याहं, भन्ते, भगवतो सन्तिके पब्बज्जं, लभेय्यं उपसम्पदं’न्ति ।

“‘यो खो, कस्सप, अज्जतित्थियपुब्बो इमस्मिं धम्मविनये आकङ्खति पब्बज्जं, आकङ्खति उपसम्पदं, सो चत्तारो मासे परिवसति । चतुन्नं मासानं अच्चयेन [अच्चयेन परिवुट्ठपरिवासं (स्या० कं० पी० क०)] (परिवुत्थपरिवासं) आरद्धचित्ता भिक्खू [भिक्खू आकङ्खमाना (स्या० कं० पी० क०)] पब्बाजेन्ति उपसम्पादेन्ति भिक्खुभावाय । अपि च मया पुग्गलवेमत्तता विदिता’”ति ।

“‘सचे, भन्ते, अज्जतित्थियपुब्बो इमस्मिं धम्मविनये आकङ्खति पब्बज्जं, आकङ्खति उपसम्पदं, चत्तारो मासे परिवसति । चतुन्नं मासानं अच्चयेन [अच्चयेन परिवुट्ठपरिवासं (स्या० कं० पी० क०)] (परिवुत्थपरिवासं) आरद्धचित्ता भिक्खू [भिक्खू आकङ्खमाना (स्या० कं० पी० क०)] पब्बाजेन्ति उपसम्पादेन्ति भिक्खुभावाय । अहं चत्तारि वस्सानि परिवसिस्सामि, चतुन्नं वस्सानं अच्चयेन [अच्चयेन परिवुट्ठपरिवासं (स्या० कं० पी० क०)] (परिवुत्थपरिवासं) आरद्धचित्ता भिक्खू पब्बाजेन्तु उपसम्पादेन्तु भिक्खुभावाया’”ति ।

अलत्थ खो अचेलो कस्सपो भगवतो सन्तिके पब्बज्जं, अलत्थ उपसम्पदं । अचिरूपसम्पन्नो च पनायस्मा कस्सपो एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो नचिरस्सेव — यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति तदनुत्तरं — ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहासि । “खीणा जाति वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’”ति अब्भज्जासि । अज्जतरो च पनायस्मा कस्सपो अरहतं अहोसीति । सत्तमं ।

८. तिम्बरुकसुत्तं

१८. सावत्थियं विहरति । अथ खो तिम्बरुको परिब्बाजको येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवता सङ्घिं

सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो तिम्वरुको परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच —

“किं नु खो, भो गोतम, सयंकतं सुखदुक्खं न्ति? ‘मा हेवं, तिम्वरुका’ति भगवा अवोच । ‘किं पन, भो गोतम, परंकतं सुखदुक्खं न्ति? ‘मा हेवं, तिम्वरुका’ति भगवा अवोच । ‘किं नु खो, भो गोतम, सयंकतञ्च परंकतञ्च सुखदुक्खं न्ति? ‘मा हेवं, तिम्वरुका’ति भगवा अवोच । ‘किं पन, भो गोतम, असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं सुखदुक्खं न्ति? ‘मा हेवं, तिम्वरुका’ति भगवा अवोच । ‘किं नु खो, भो गोतम, नत्थि सुखदुक्खं न्ति? ‘न खो, तिम्वरुक, नत्थि सुखदुक्खं; अत्थि खो, तिम्वरुक, सुखदुक्खं न्ति । ‘तेन हि भवं गोतमो सुखदुक्खं न जानाति, न पस्सती’ति? ‘न ख्वाहं, तिम्वरुक, सुखदुक्खं न जानामि, न पस्सामि । जानामि ख्वाहं, तिम्वरुक, सुखदुक्खं; पस्सामि ख्वाहं, तिम्वरुक, सुखदुक्खं’”न्ति ।

“किं नु खो, भो गोतम, सयंकतं सुखदुक्खं न्ति इति पुट्ठो समानो ‘मा हेवं, तिम्वरुका’ति वदेसि । ‘किं पन, भो गोतम, परंकतं सुखदुक्खं न्ति इति पुट्ठो समानो ‘मा हेवं, तिम्वरुका’ति वदेसि । ‘किं नु खो, भो गोतम, सयंकतञ्च परंकतञ्च सुखदुक्खं न्ति इति पुट्ठो समानो ‘मा हेवं, तिम्वरुका’ति वदेसि । ‘किं पन, भो गोतम, असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं सुखदुक्खं न्ति इति पुट्ठो समानो ‘मा हेवं, तिम्वरुका’ति वदेसि । ‘किं नु खो, भो गोतम, नत्थि सुखदुक्खं न्ति इति पुट्ठो समानो ‘न खो, तिम्वरुक, नत्थि सुखदुक्खं; अत्थि खो, तिम्वरुक, सुखदुक्खं न्ति वदेसि । ‘तेन हि भवं गोतमो सुखदुक्खं न जानाति, न पस्सती’ति इति पुट्ठो समानो ‘न ख्वाहं, तिम्वरुक, सुखदुक्खं न जानामि, न पस्सामि । जानामि ख्वाहं, तिम्वरुक, सुखदुक्खं; पस्सामि ख्वाहं, तिम्वरुक, सुखदुक्खं न्ति वदेसि । आचिक्खतु च मे भवं गोतमो सुखदुक्खं । देसेतु च मे भवं गोतमो सुखदुक्खं’”न्ति ।

“सा वेदना, सो वेदयती’ति खो, तिम्वरुक, आदितो सतो ‘सयंकतं सुखदुक्खं न्ति एवम्माहं न वदामि । ‘अज्जा वेदना, अज्जो वेदयती’ति खो, तिम्वरुक, वेदनाभितुन्नस्स सतो ‘परंकतं सुखदुक्खं न्ति एवम्माहं न वदामि । एते ते, तिम्वरुक, उभो अन्ते अनुपगम्म मज्झेन तथागतो धम्मं देसेति — ‘अविज्जापच्चया सङ्गारा; सङ्गारपच्चया विज्जाणं...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । अविज्जाय त्वेव असेसविरागनिरोधा सङ्गारनिरोधो; सङ्गारनिरोधा विज्जाणनिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती’”ति ।

एवं वुत्ते, तिम्वरुको परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच — “अभिककन्तं, भो गोतम...पे०... एसाहं भवन्तं गोतमं सरणं गच्छामि धम्मञ्च भिक्खुसङ्गञ्च । उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु अज्जतगगे पाणुपेतं सरणं गत’”न्ति । अट्ठमं ।

९. बालपण्डितसुत्तं

१९. सावत्थियं विहरति...पे०... “अविज्जानीवरणस्स, भिक्खवे, बालस्स तण्हाय सम्पयुत्तस्स एवमयं कायो समुदागतो । इति अयञ्चेव कायो बहिद्भा च नामरूपं, इत्थेतं द्वयं, द्वयं पटिच्च फस्सो सळेवायतनानि [सळायतनानि (क०)], येहि फुट्ठो बालो सुखदुक्खं पटिसंवेदयति एतेसं वा अज्जतरेन” ।

“अविज्जानीवरणस्स, भिक्खवे, पण्डितस्स तण्हाय सम्पयुत्तस्स एवमयं कायो समुदागतो । इति अयञ्चेव कायो बहिद्भा च नामरूपं, इत्थेतं द्वयं, द्वयं पटिच्च फस्सो सळेवायतनानि, येहि फुट्ठो पण्डितो सुखदुक्खं पटिसंवेदयति एतेसं वा अज्जतरेन” ।

“तत्र, भिक्खवे, को विसेसो को अधिप्पयासो [अधिप्पायो (सी० पी० क०), अधिप्पायसो (स्या० कं०) अधि + प + यसु + ण + सी = अधिप्पयासो] किं नानाकरणं पण्डितस्स बालेना”ति? “भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा, भगवंनेत्तिका, भगवंपटिसरणा। साधु वत, भन्ते, भगवन्तयेव पटिभातु एतस्स भासितस्स अत्थो। भगवतो सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती”ति।

“तेन हि, भिक्खवे, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ, भासिस्सामी”ति। “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच —

“याय च, भिक्खवे, अविज्जाय निवुत्तस्स बालस्स याय च तण्हाय सम्पयुत्तस्स अयं कायो समुदागतो, सा चेव अविज्जा बालस्स अप्पहीना सा च तण्हा अपरिक्खीणा। तं किस्स हेतु? न, भिक्खवे, बालो अचरि ब्रह्मचरियं सम्मा दुक्खक्खयाय। तस्मा बालो कायस्स भेदा कायूपगो होति, सो कायूपगो समानो न परिमुच्चति जातिया जरामरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि। न परिमुच्चति दुक्खस्माति वदामि।

“याय च, भिक्खवे, अविज्जाय निवुत्तस्स पण्डितस्स याय च तण्हाय सम्पयुत्तस्स अयं कायो समुदागतो, सा चेव अविज्जा पण्डितस्स पहीना, सा च तण्हा परिक्खीणा। तं किस्स हेतु? अचरि, भिक्खवे, पण्डितो ब्रह्मचरियं सम्मा दुक्खक्खयाय। तस्मा पण्डितो कायस्स भेदा न कायूपगो होति। सो अकायूपगो समानो परिमुच्चति जातिया जरामरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि। परिमुच्चति दुक्खस्माति वदामि। अयं खो, भिक्खवे, विसेसो, अयं अधिप्पयासो, इदं नानाकरणं पण्डितस्स बालेन यदिदं ब्रह्मचरियवासो”ति। नवमं।

१०. पच्चयसुत्तं

२०. सावत्थियं विहरति...पे०... “पटिच्चसमुप्पादञ्च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि पटिच्चसमुप्पन्ने च धम्मे। तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ, भासिस्सामी”ति। “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच —

“कतमो च, भिक्खवे, पटिच्चसमुप्पादो? जातिपच्चया, भिक्खवे, जरामरणं। उप्पादा वा तथागतानं अनुप्पादा वा तथागतानं, ठिताव सा धातु धम्मद्वितता धम्मनियामता इदप्पच्चयता। तं तथागतो अभिसम्बुज्झति अभिसमेति। अभिसम्बुज्झित्वा अभिसमेत्वा आचिक्खति देसेति पज्जापेति पट्टपेति विवरति विभजति उत्तानीकरोति। ‘पस्सथा’ति चाह — ‘जातिपच्चया, भिक्खवे, जरामरणं’”।

“भवपच्चया, भिक्खवे, जाति...पे०... उपादानपच्चया, भिक्खवे, भवो... तण्हापच्चया, भिक्खवे, उपादानं... वेदनापच्चया, भिक्खवे, तण्हा... फस्सपच्चया, भिक्खवे, वेदना... सळायतनपच्चया, भिक्खवे, फस्सो... नामरूपपच्चया, भिक्खवे, सळायतनं... विज्जाणपच्चया, भिक्खवे, नामरूपं... सङ्खारपच्चया, भिक्खवे, विज्जाणं... अविज्जापच्चया, भिक्खवे, सङ्खारा उप्पादा वा तथागतानं अनुप्पादा वा तथागतानं, ठिताव सा धातु धम्मद्वितता धम्मनियामता इदप्पच्चयता। तं तथागतो अभिसम्बुज्झति अभिसमेति। अभिसम्बुज्झित्वा अभिसमेत्वा आचिक्खति देसेति पज्जापेति पट्टपेति विवरति विभजति उत्तानीकरोति। ‘पस्सथा’ति चाह ‘अविज्जापच्चया, भिक्खवे, सङ्खारा’। इति खो, भिक्खवे, या तत्र तथता अवितथता अनज्जथता इदप्पच्चयता — अयं वुच्चति, भिक्खवे, पटिच्चसमुप्पादो।

“कतमे च, भिक्खवे, पटिच्चसमुप्पन्ना धम्मा? जरामरणं, भिक्खवे, अनिच्चं सङ्खतं पटिच्चसमुप्पन्नं खयधम्मं वयधम्मं विरागधम्मं निरोधधम्मं। जाति, भिक्खवे, अनिच्चा सङ्खता पटिच्चसमुप्पन्ना खयधम्मा वयधम्मा विरागधम्मा

निरोधधम्मा । भवो, भिक्खवे, अनिच्चो सङ्खतो पटिच्चसमुप्पन्ना खयधम्मो वयधम्मो विरागधम्मो निरोधधम्मो ।
उपादानं भिक्खवे...पे०... तण्हा, भिक्खवे... वेदना, भिक्खवे... फस्सो, भिक्खवे... सळायतनं, भिक्खवे... नामरूपं,
भिक्खवे... विज्जाणं, भिक्खवे... सङ्खारा, भिक्खवे... अविज्जा, भिक्खवे, अनिच्चा सङ्खता पटिच्चसमुप्पन्ना खयधम्मा
वयधम्मा विरागधम्मा निरोधधम्मा । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, पटिच्चसमुप्पन्ना धम्मा ।

“यतो खो, भिक्खवे, अरियसावकस्स ‘अयञ्च पटिच्चसमुप्पादो, इमे च पटिच्चसमुप्पन्ना धम्मा’ यथाभूतं
सम्मप्पज्जाय सुदिट्ठा होन्ति, सो वत पुब्बन्तं वा पटिधाविस्सति — ‘अहोसिं नु खो अहं [नु ख्वाहं (स्या० कं० पी० क०)]
अतीतमद्धानं, ननु खो अहोसिं अतीतमद्धानं, किं नु खो अहोसिं अतीतमद्धानं, कथं नु खो अहोसिं अतीतमद्धानं, किं हुत्वा
किं अहोसिं नु खो अहं अतीतमद्धानं’न्ति; अपरन्तं वा उपधाविस्सति [अपधाविस्सति (क०)] — ‘भविस्सामि नु खो अहं
अनागतमद्धानं, ननु खो भविस्सामि अनागतमद्धानं, किं नु खो भविस्सामि अनागतमद्धानं, कथं नु खो भविस्सामि
अनागतमद्धानं, किं हुत्वा किं भविस्सामि नु खो अहं अनागतमद्धानं’न्ति; एतरहि वा पच्चुप्पन्नं अद्धानं अज्झत्तं कथंकथी
भविस्सति — ‘अहं नु खोस्मि, नो नु खोस्मि, किं नु खोस्मि, कथं नु खोस्मि, अयं नु खो सत्तो कुतो आगतो, सो कुहिं
गमिस्सती’ति — नेतं ठानं विज्जति । तं किस्स हेतु? तथाहि, भिक्खवे, अरियसावकस्स अयञ्च पटिच्चसमुप्पादो इमे च
पटिच्चसमुप्पन्ना धम्मा यथाभूतं सम्मप्पज्जाय सुदिट्ठा’ति । दसमं ।

आहारवग्गो दुतियो ।

तस्सुद्धानं —

आहारं फग्गुनो चेव, द्वे च समणब्राह्मणा ।
कच्चानगोत्तो धम्मकथिकं, अचेलं तिम्बरुकेन च ।
बालपण्डिततो चेव, दसमो पच्चयेन चाति ॥

३. दसबलवग्गो

१. दसबलसुत्तं

२१. सावत्थियं विहरति...पे०... “दसबलसमन्नागतो, भिक्खवे, तथागतो चतूहि च वेसारज्जेहि समन्नागतो आसभं
ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचक्रं पवत्तेति — इति रूपं इति रूपस्स समुदयो इति रूपस्स अत्थङ्गमो,
इति वेदना इति वेदनाय समुदयो इति वेदनाय अत्थङ्गमो, इति सज्जा इति सज्जाय समुदयो इति सज्जाय अत्थङ्गमो, इति
सङ्खारा इति सङ्खारानं समुदयो इति सङ्खारानं अत्थङ्गमो, इति विज्जाणं इति विज्जाणस्स समुदयो इति विज्जाणस्स
अत्थङ्गमो । इति इमस्मिं सति इदं होति, इमस्सुप्पादा इदं उप्पज्जति । इमस्मिं असति इदं न होति, इमस्स निरोधा इदं
निरुज्जति । यदिदं अविज्जापच्चया सङ्खारा; सङ्खारपच्चया विज्जाणं...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो
होति । अविज्जाय त्वेव असेसविरागनिरोधा सङ्खारनिरोधो; सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स
दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती’ति । पठमं ।

२. दुतियदसबलसुत्तं

२२. सावत्थियं विहरति...पे०... “दसबलसमन्नागतो, भिक्खवे, तथागतो चतूहि च वेसारज्जेहि समन्नागतो आसभं ठानं पटिजानाति, परिसासु सीहनादं नदति, ब्रह्मचककं पवत्तेत्ति — ‘इति रूपं इति रूपस्स समुदयो इति रूपस्स अत्थङ्गमो, इति वेदना इति वेदनाय समुदयो इति वेदनाय अत्थङ्गमो, इति सञ्जा इति सञ्जाय समुदयो इति सञ्जाय अत्थङ्गमो, इति सङ्खारा इति सङ्खारानं समुदयो इति सङ्खारानं अत्थङ्गमो, इति विज्जाणं इति विज्जाणस्स समुदयो इति विज्जाणस्स अत्थङ्गमो। इति इमस्मिं सति इदं होति, इमस्सुप्पादा इदं उप्पज्जति; इमस्मिं असति इदं न होति इमस्स निरोधा इदं निरुज्झति। यदिदं अविज्जापच्चया सङ्खारा; सङ्खारपच्चया विज्जाणं...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति। अविज्जाय त्वेव असेसविरागनिरोधा सङ्खारनिरोधो; सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति” ।

“एवं स्वाक्खातो, भिक्खवे, मया धम्मो उत्तानो विवटो पकासितो छिन्नपिलोतिको। एवं स्वाक्खाते खो, भिक्खवे, मया धम्मे उत्ताने विवटे पकासिते छिन्नपिलोतिके अलमेव सद्भापब्बजितेन कुलपुत्तेन वीरियं आरभितुं — ‘कामं तचो च न्हारु [नहारु (सी० स्या० कं० पी०)] च अट्ठि च अवसिस्सतु, सरीरे उपसुस्सतु [अवसुस्सतु म० नि० २.१८४] मंसलोहितं। यं तं पुरिसथामेन पुरिसवीरियेन पुरिसपरक्कमेन पत्तब्बं, न तं अपापुणित्वा वीरियस्स सण्ठानं भविस्सती”ति।

“दुक्खं, भिक्खवे, कुसीतो विहरति वोकिण्णो पापकेहि अकुसलेहि धम्मेहि, महन्तज्ज सदत्थं परिहापेति। आरब्धवीरियो च खो, भिक्खवे, सुखं विहरति पविवित्तो पापकेहि अकुसलेहि धम्मेहि, महन्तज्ज सदत्थं परिपूरेति। न, भिक्खवे, हीनेन अगगस्स पत्ति होति। अगगेन च खो, भिक्खवे, अगगस्स पत्ति होति। मण्डपेय्यमिदं, भिक्खवे, ब्रह्मचरियं, सत्था सम्मुखीभूतो। तस्मातिह, भिक्खवे, वीरियं आरभथ अप्पत्तस्स पत्तिया, अनधिगतस्स अधिगमाय, असच्छिकतस्स सच्छिकिरियाय। ‘एवं नो अयं अम्हाकं पब्बज्जा अवज्झा भविस्सति सफला सउद्रया। येसज्ज [येसं (सी० स्या० कं०), येसं हि (पी० कं०)] मयं परिभुज्जाम चीवर-पिण्डपातसेनासन-गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारं तेसं ते कारा अम्हेसु महप्फला भविस्सन्ति महानिसंसांति — एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं। अत्तत्थं वा हि, भिक्खवे, सम्पस्समानेन अलमेव अप्पमादेन सम्पादेतुं; परत्थं वा हि, भिक्खवे, सम्पस्समानेन अलमेव अप्पमादेन सम्पादेतुं; उभयत्थं वा हि, भिक्खवे, सम्पस्समानेन अलमेव अप्पमादेन सम्पादेतुं”न्ति। दुतियं।

३. उपनिससुत्तं

२३. सावत्थियं विहरति...पे०... “जानतो अहं, भिक्खवे, पस्सतो आसवानं खयं वदामि, नो अजानतो नो अपस्सतो। किञ्च, भिक्खवे, जानतो किं पस्सतो आसवानं खयो होति? इति रूपं इति रूपस्स समुदयो इति रूपस्स अत्थङ्गमो, इति वेदना...पे०... इति सञ्जा... इति सङ्खारा... इति विज्जाणं इति विज्जाणस्स समुदयो इति विज्जाणस्स अत्थङ्गमोति। एवं खो, भिक्खवे, जानतो एवं पस्सतो आसवानं खयो होति” ।

“यम्पिस्स तं, भिक्खवे, खयस्मिं खयेज्जाणं, तम्पि सउपनिसं वदामि, नो अनुपनिसं। का च, भिक्खवे, खयेजाणस्स उपनिसा? ‘विमुत्ती’तिस्स वचनीयं। विमुत्तिम्पाहं [विमुत्तिम्पहं (सी० स्या० कं०)], भिक्खवे, सउपनिसं वदामि, नो अनुपनिसं। का च, भिक्खवे, विमुत्तिया उपनिसा? ‘विरागो’तिस्स वचनीयं। विरागम्पाहं, भिक्खवे, सउपनिसं वदामि, नो अनुपनिसं। का च, भिक्खवे, विरागस्स उपनिसा? ‘निब्बिदा’तिस्स वचनीयं। निब्बिदम्पाहं, भिक्खवे, सउपनिसं वदामि, नो अनुपनिसं। का च, भिक्खवे, निब्बिदाय उपनिसा? ‘यथाभूतजाणदस्सन’न्तिस्स वचनीयं। यथाभूतजाणदस्सनम्पाहं,

भिक्षवे, सउपनिसं वदामि, नो अनुपनिसं। का च, भिक्षवे, यथाभूतजाणदस्सनस्स उपनिसा? ‘समाधी’तिस्स वचनीयं। समाधिम्पाहं, भिक्षवे, सउपनिसं वदामि, नो अनुपनिसं।

“का च, भिक्षवे, समाधिस्स उपनिसा? ‘सुख’न्तिस्स वचनीयं। सुखम्पाहं, भिक्षवे, सउपनिसं वदामि, नो अनुपनिसं। का च, भिक्षवे, सुखस्स उपनिसा? ‘पस्सद्धी’तिस्स वचनीयं। पस्सद्धिम्पाहं, भिक्षवे, सउपनिसं वदामि, नो अनुपनिसं। का च, भिक्षवे, पस्सद्धिया उपनिसा? ‘पीती’तिस्स वचनीयं। पीतिम्पाहं, भिक्षवे, सउपनिसं वदामि, नो अनुपनिसं। का च, भिक्षवे, पीतिया उपनिसा? ‘पामोज्ज’न्तिस्स वचनीयं। पामोज्जम्पाहं, भिक्षवे, सउपनिसं वदामि, नो अनुपनिसं। का च, भिक्षवे, पामोज्जस्स उपनिसा? ‘सद्धा’तिस्स वचनीयं। सद्धम्पाहं, भिक्षवे, सउपनिसं वदामि, नो अनुपनिसं।

“का च, भिक्षवे, सद्धाय उपनिसा? ‘दुक्ख’न्तिस्स वचनीयं। दुक्खम्पाहं, भिक्षवे, सउपनिसं वदामि, नो अनुपनिसं। का च, भिक्षवे, दुक्खस्स उपनिसा? ‘जाती’तिस्स वचनीयं। जातिम्पाहं, भिक्षवे, सउपनिसं वदामि, नो अनुपनिसं। का च, भिक्षवे, जातिया उपनिसा? ‘भवो’तिस्स वचनीयं। भवम्पाहं, भिक्षवे, सउपनिसं वदामि, नो अनुपनिसं। का च, भिक्षवे, भवस्स उपनिसा? ‘उपादान’न्तिस्स वचनीयं। उपादानम्पाहं, भिक्षवे, सउपनिसं वदामि, नो अनुपनिसं। का च, भिक्षवे, उपादानस्स उपनिसा? ‘तण्हा’तिस्स वचनीयं। तण्हम्पाहं, भिक्षवे, सउपनिसं वदामि, नो अनुपनिसं।

“का च, भिक्षवे, तण्हाय उपनिसा? ‘वेदना’तिस्स वचनीयं... पे०... ‘फस्सो’तिस्स वचनीयं... ‘सळायतन’न्तिस्स वचनीयं... ‘नामरूप’न्तिस्स वचनीयं... ‘विज्जाण’न्तिस्स वचनीयं... ‘सङ्खारा’तिस्स वचनीयं। सङ्खारेपाहं, भिक्षवे, सउपनिसं वदामि, नो अनुपनिसं। का च, भिक्षवे, सङ्खारानं उपनिसा? ‘अविज्जा’तिस्स वचनीयं।

“इति खो, भिक्षवे, अविज्जूपनिसा सङ्खारा, सङ्खारूपनिसं विज्जाणं, विज्जाणूपनिसं नामरूपं, नामरूपूपनिसं सळायतनं, सळायतनूपनिसो फस्सो, फस्सूपनिसा वेदना, वेदनूपनिसा तण्हा, तण्हूपनिसं उपादानं, उपादानूपनिसो भवो, भवूपनिसा जाति, जातूपनिसं दुक्खं, दुक्खूपनिसा सद्धा, सद्धूपनिसं पामोज्जं, पामोज्जूपनिसा पीति, पीतूपनिसा पस्सद्धि, पस्सद्धूपनिसं सुखं, सुखूपनिसो समाधि, समाधूपनिसं यथाभूतजाणदस्सनं, यथाभूतजाणदस्सनूपनिसा निब्बिदा, निब्बिदूपनिसो विरागो, विरागूपनिसा विमुत्ति, विमुत्तूपनिसं खयेजाणं।

“सेय्यथापि, भिक्षवे, उपरिपब्बते थुल्लफुसितके देवे वस्सन्ते तं उदकं यथानिन्नं पवत्तमानं पब्बतकन्दरपदरसाखा परिपूरेति। पब्बतकन्दरपदरसाखापरिपूरा कुसोब्भे [\[कुस्सुब्भे \(सी० स्या० कं०\), कुसुब्भे \(पी०\) ण्वादि १२९ सुत्तं ओलोकेतब्बं\]](#) परिपूरेन्ति। कुसोब्भा परिपूरा महासोब्भे परिपूरेन्ति। महासोब्भा परिपूरा कुन्नदियो परिपूरेन्ति। कुन्नदियो परिपूरा महानदियो परिपूरेन्ति। महानदियो परिपूरा महासमुदं परिपूरेन्ति।

“एवमेव खो, भिक्षवे, अविज्जूपनिसा सङ्खारा, सङ्खारूपनिसं विज्जाणं, विज्जाणूपनिसं नामरूपं, नामरूपूपनिसं सळायतनं, सळायतनूपनिसो फस्सो, फस्सूपनिसा वेदना, वेदनूपनिसा तण्हा, तण्हूपनिसं उपादानं, उपादानूपनिसो भवो, भवूपनिसा जाति, जातूपनिसं दुक्खं, दुक्खूपनिसा सद्धा, सद्धूपनिसं पामोज्जं, पामोज्जूपनिसा पीति, पीतूपनिसा पस्सद्धि, पस्सद्धूपनिसं सुखं, सुखूपनिसो समाधि, समाधूपनिसं यथाभूतजाणदस्सनं, यथाभूतजाणदस्सनूपनिसा निब्बिदा, निब्बिदूपनिसो विरागो, विरागूपनिसा विमुत्ति, विमुत्तूपनिसं खयेजाणं”न्ति। ततियं।

४. अञ्जतिथियसुत्तं

२४. राजगहे विहरति वेळुवने । अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय राजगहं पिण्डाय पाविसि । अथ खो आयस्मतो सारिपुत्तस्स एतदहोसि — “अतिप्पगो खो ताव राजगहे पिण्डाय चरितुं । यंनूनाहं येन अञ्जतिथियानं परिब्बाजकानं आरामो तेनुपसङ्कमेय्य”न्ति ।

अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो येन अञ्जतिथियानं परिब्बाजकानं आरामो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा तेहि अञ्जतिथियेहि परिब्बाजकेहि सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं सारिपुत्तं ते अञ्जतिथिया परिब्बाजका एतदवोचुं —

“सन्तावुसो, सारिपुत्त, एके समणब्राह्मणा कम्मवादा सयंकतं दुक्खं पज्जपेन्ति । सन्ति पनावुसो सारिपुत्त, एके समणब्राह्मणा कम्मवादा परंकतं दुक्खं पज्जपेन्ति । सन्तावुसो सारिपुत्त, एके समणब्राह्मणा कम्मवादा सयंकतञ्च परंकतञ्च दुक्खं पज्जपेन्ति । सन्ति पनावुसो सारिपुत्त, एके समणब्राह्मणा कम्मवादा असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं दुक्खं पज्जपेन्ति । इध, पनावुसो सारिपुत्त, समणो गोतमो किंवादी किमक्खायी? कथं ब्याकरमाना च मयं वुत्तवादिनो चेव समणस्स गोतमस्स अस्साम, न च समणं गोतमं अभूतेन अब्भाचिक्खेय्याम, धम्मस्स चानुधम्मं ब्याकरेय्याम, न च कोचि सहधम्मिको वादानुपातो [वादानुवादो (क०) दी० नि० १.३८१] गारहं ठानं आगच्छेय्या”ति?

“पटिच्चसमुप्पन्नं खो, आवुसो, दुक्खं वुत्तं भगवता । किं पटिच्च? फस्सं पटिच्च । इति वदं वुत्तवादी चेव भगवतो अस्स, न च भगवन्तं अभूतेन अब्भाचिक्खेय्य, धम्मस्स चानुधम्मं ब्याकरेय्य, न च कोचि सहधम्मिको वादानुपातो गारहं ठानं आगच्छेय्य ।

“तत्रावुसो, ये ते समणब्राह्मणा कम्मवादा सयंकतं दुक्खं पज्जपेन्ति तदपि फस्सपच्चया । येपि ते समणब्राह्मणा कम्मवादा परंकतं दुक्खं पज्जपेन्ति तदपि फस्सपच्चया । येपि ते समणब्राह्मणा कम्मवादा सयंकतञ्च परंकतञ्च दुक्खं पज्जपेन्ति तदपि फस्सपच्चया । येपि ते समणब्राह्मणा कम्मवादा असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं दुक्खं पज्जपेन्ति तदपि फस्सपच्चया ।

“तत्रावुसो, ये ते समणब्राह्मणा कम्मवादा सयंकतं दुक्खं पज्जपेन्ति, ते वत अञ्जत्र फस्सा पटिसंवेदिस्सन्तीति नेतं ठानं विज्जति । येपि ते समणब्राह्मणा कम्मवादा परंकतं दुक्खं पज्जपेन्ति, ते वत अञ्जत्र फस्सा पटिसंवेदिस्सन्तीति नेतं ठानं विज्जति । येपि ते समणब्राह्मणा कम्मवादा सयंकतञ्च परंकतञ्च दुक्खं पज्जपेन्ति, ते वत अञ्जत्र फस्सा पटिसंवेदिस्सन्तीति नेतं ठानं विज्जति । येपि ते समणब्राह्मणा कम्मवादा असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं दुक्खं पज्जपेन्ति, ते वत अञ्जत्र फस्सा पटिसंवेदिस्सन्तीति नेतं ठानं विज्जती”ति ।

अस्सोसि खो आयस्मा आनन्दो आयस्मतो सारिपुत्तस्स तेहि अञ्जतिथियेहि परिब्बाजकेहि सद्धिं इमं कथासल्लापं । अथ खो आयस्मा आनन्दो राजगहे पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो यावतको आयस्मतो सारिपुत्तस्स तेहि अञ्जतिथियेहि परिब्बाजकेहि सद्धिं अहोसि कथासल्लापो तं सब्बं भगवतो आरोचेसि ।

“साधु साधु, आनन्द, यथा तं सारिपुत्तो सम्मा ब्याकरमानो ब्याकरेय्य । पटिच्चसमुप्पन्नं खो, आनन्द, दुक्खं वुत्तं

मया । किं पटिच्च? फस्सं पटिच्च । इति वदं वुत्तवादी चेव मे अस्स, न च मं अभूतेन अब्भाचिक्खेय्य, धम्मस्स चानुधम्मं ब्याकरेय्य, न च कोचि सहधम्मिको वादानुपातो गारहं ठानं आगच्छेय्य ।

“तत्रानन्द, ये ते समणब्राह्मणा कम्मवादा सयंकतं दुक्खं पज्जपेन्ति तदपि फस्सपच्चया । येपि ते...पे०... येपि ते...पे०... येपि ते समणब्राह्मणा कम्मवादा असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं दुक्खं पज्जपेन्ति तदपि फस्सपच्चया ।

“तत्रानन्द, येपि ते समणब्राह्मणा कम्मवादा सयंकतं दुक्खं पज्जपेन्ति, ते वत अज्जत्र फस्सा पटिसंवेदिस्सन्तीति नेतं ठानं विज्जति । येपि ते...पे०... येपि ते...पे०... येपि ते समणब्राह्मणा कम्मवादा असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं दुक्खं पज्जपेन्ति, ते वत अज्जत्र फस्सा पटिसंवेदिस्सन्तीति नेतं ठानं विज्जति ।

“एकमिदाहं, आनन्द, समयं इधेव राजगहे विहरामि वेळुवने कलन्दकनिवापे । अथ ख्वाहं, आनन्द, पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय राजगहं पिण्डाय पाविसिं । तस्स मय्हं, आनन्द, एतदहोसि — ‘अतिप्पगो खो ताव राजगहे पिण्डाय चरितुं । यंनूनाहं येन अज्जतित्थियानं परिब्बाजकानं आरामो तेनुपसङ्कमेय्य’”ति ।

“अथ ख्वाहं, आनन्द, येन अज्जतित्थियानं परिब्बाजकानं आरामो तेनुपसङ्कमिं; उपसङ्कमित्वा तेहि अज्जतित्थियेहि परिब्बाजकेहि सद्धिं सम्मोदिं । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिं । एकमन्तं निसिन्नं खो मं, आनन्द, ते अज्जतित्थिया परिब्बाजका एतदवोचुं —

‘सन्तावुसो गोतम, एके समणब्राह्मणा कम्मवादा सयंकतं दुक्खं पज्जपेन्ति । सन्ति पनावुसो गोतम, एके समणब्राह्मणा कम्मवादा परंकतं दुक्खं पज्जपेन्ति । सन्तावुसो गोतम, एके समणब्राह्मणा कम्मवादा सयंकतज्च परंकतज्च दुक्खं पज्जपेन्ति । सन्ति पनावुसो गोतम, एके समणब्राह्मणा कम्मवादा असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं दुक्खं पज्जपेन्ति । इध नो आयस्मा गोतमो किंवादी किमक्खायी? कथं ब्याकरमाना च मयं वुत्तवादिनो चेव आयस्मतो गोतमस्स अस्साम, न च आयस्मन्तं गोतमं अभूतेन अब्भाचिक्खेय्याम, धम्मस्स चानुधम्मं ब्याकरेय्याम, न च कोचि सहधम्मिको वादानुपातो गारहं ठानं आगच्छेय्या’”ति?

“एवं वुत्ताहं, आनन्द, ते अज्जतित्थिये परिब्बाजके एतदवोचं — ‘पटिच्चसमुप्पन्नं खो, आवुसो, दुक्खं वुत्तं मया । किं पटिच्च? फस्सं पटिच्च । इति वदं वुत्तवादी चेव मे अस्स, न च मं अभूतेन अब्भाचिक्खेय्य, धम्मस्स चानुधम्मं ब्याकरेय्य, न च कोचि सहधम्मिको वादानुपातो गारहं ठानं आगच्छेय्या’”ति ।

“तत्रावुसो, ये ते समणब्राह्मणा कम्मवादा सयंकतं दुक्खं पज्जपेन्ति तदपि फस्सपच्चया । येपि ते...पे०... येपि ते...पे०... येपि ते समणब्राह्मणा कम्मवादा असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं दुक्खं पज्जपेन्ति तदपि फस्सपच्चया ।

“तत्रावुसो, ये ते समणब्राह्मणा कम्मवादा सयंकतं दुक्खं पज्जपेन्ति, ते वत अज्जत्र फस्सा पटिसंवेदिस्सन्तीति नेतं ठानं विज्जति । येपि ते...पे०... येपि ते...पे०... येपि ते समणब्राह्मणा कम्मवादा असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं दुक्खं पज्जपेन्ति, ते वत अज्जत्र फस्सा पटिसंवेदिस्सन्तीति नेतं ठानं विज्जती”ति । “अच्छरियं भन्ते, अब्भुतं भन्ते! यत्र हि नाम एकेन पदेन सब्बो अत्थो वुत्तो भविस्सति । सिया नु खो, भन्ते, एसेवत्थो वित्थारेन वुच्चमानो गम्भीरो चेव अस्स गम्भीरावभासो चा”ति?

“तेन हानन्द, तज्जेवेत्थ पटिभातू”ति । “सचे मं, भन्ते, एवं पुच्छेय्युं — ‘जरामरणं, आवुसो आनन्द, किंनिदानं किंसमुदयं किंजातिकं किंपभवन्ति? एवं पुट्ठोहं, भन्ते, एवं ब्याकरेय्यं — ‘जरामरणं खो, आवुसो, जातिनिदानं जातिसमुदयं जातिजातिकं जातिपभवन्ति । एवं पुट्ठोहं, भन्ते, एवं ब्याकरेय्यं ।

“सचे मं, भन्ते, एवं पुच्छेय्युं — ‘जाति पनावुसो आनन्द, किंनिदाना किंसमुदया किंजातिका किंपभवा’ति? एवं पुट्ठोहं, भन्ते, एवं ब्याकरेय्यं — ‘जाति खो, आवुसो, भवनिदाना भवसमुदया भवजातिका भवप्पभवा’ति । एवं पुट्ठोहं, भन्ते, एवं ब्याकरेय्यं ।

“सचे मं, भन्ते, एवं पुच्छेय्युं — ‘भवो पनावुसो आनन्द, किंनिदानो किंसमुदयो किंजातिको किंपभवो’ति? एवं पुट्ठोहं, भन्ते, एवं ब्याकरेय्यं — ‘भवो खो, आवुसो, उपादाननिदानो उपादानसमुदयो उपादानजातिको उपादानप्पभवो’ति । एवं पुट्ठोहं, भन्ते, एवं ब्याकरेय्यं ।

“सचे मं, भन्ते, एवं पुच्छेय्युं — उपादानं पनावुसो...पे०... तण्हा पनावुसो...पे०... वेदना पनावुसो...पे०... सचे मं, भन्ते, एवं पुच्छेय्युं — ‘फस्सो पनावुसो आनन्द, किंनिदानो किंसमुदयो किंजातिको किंपभवो’ति? एवं पुट्ठोहं, भन्ते, एवं ब्याकरेय्यं — ‘फस्सो खो, आवुसो, सळायतननिदानो सळायतनसमुदयो सळायतनजातिको सळायतनप्पभवो’ति । ‘छन्नंत्वेव, आवुसो, फस्सायतनानं असेसविरागनिरोधा फस्सनिरोधो; फस्सनिरोधा वेदनानिरोधो; वेदनानिरोधा तण्हानिरोधो; तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो; उपादाननिरोधा भवनिरोधो; भवनिरोधा जातिनिरोधो; जातिनिरोधा जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती’ति । एवं पुट्ठोहं, भन्ते, एवं ब्याकरेय्यं’न्ति । चतुत्थं ।

५. भूमिजसुत्तं

२५. सावत्थियं विहरति । अथ खो आयस्मा भूमिजो सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मता सारिपुत्तेन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा भूमिजो आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच —

“सन्तावुसो सारिपुत्त, एके समणब्राह्मणा कम्मवादा सयंकतं सुखदुक्खं पज्जपेन्ति । सन्ति पनावुसो सारिपुत्त, एके समणब्राह्मणा कम्मवादा परंकतं सुखदुक्खं पज्जपेन्ति । सन्तावुसो सारिपुत्त, एके समणब्राह्मणा कम्मवादा सयंकतञ्च परंकतञ्च सुखदुक्खं पज्जपेन्ति । सन्ति पनावुसो सारिपुत्त, एके समणब्राह्मणा कम्मवादा असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं सुखदुक्खं पज्जपेन्ति । इध नो, आवुसो सारिपुत्त, भगवा किंवादी किमक्खायी, कथं ब्याकरमाना च मयं वुत्तवादिनो चेव भगवतो अस्साम, न च भगवन्तं अभूतेन अब्भाचिक्खेय्याम, धम्मस्स चानुधम्मं ब्याकरेय्याम, न च कोचि सहधम्मिको वादानुपातो गारहं ठानं आगच्छेय्या’ति?

“पटिच्चसमुप्पन्नं खो, आवुसो, सुखदुक्खं वुत्तं भगवता । किं पटिच्च? फस्सं पटिच्च । इति वदं वुत्तवादी चेव भगवतो अस्स, न च भगवन्तं अभूतेन अब्भाचिक्खेय्य, धम्मस्स चानुधम्मं ब्याकरेय्य, न च कोचि सहधम्मिको वादानुपातो गारहं ठानं आगच्छेय्य ।

“तत्रावुसो, ये ते समणब्राह्मणा कम्मवादा सयंकतं सुखदुक्खं पज्जपेन्ति, तदपि फस्सपच्चया । येपि ते...पे०... येपि ते...

पे०... येपि ते समणब्राह्मणा कम्मवादा असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं सुखदुक्खं पज्जपेन्ति, तदपि फस्सपच्चया ।

“तत्रावुसो, ये ते समणब्राह्मणा कम्मवादा सयंकतं सुखदुक्खं पज्जपेन्ति, ते वत अज्जत्र फस्सा पटिसंवेदिस्सन्तीति नेतं ठानं विज्जति । येपि ते... पे० ... येपि ते... पे०... येपि ते समणब्राह्मणा कम्मवादा असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं सुखदुक्खं पज्जपेन्ति, ते वत अज्जत्र फस्सा पटिसंवेदिस्सन्तीति नेतं ठानं विज्जती”ति ।

अस्सोसि खो आयस्मा आनन्दो आयस्मतो सारिपुत्तस्स आयस्मता भूमिजेन सद्धिं इमं कथासल्लापं । अथ खो आयस्मा आनन्दो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो यावतको आयस्मतो सारिपुत्तस्स आयस्मता भूमिजेन सद्धिं अहोसि कथासल्लापो तं सब्बं भगवतो आरोचेसि ।

“साधु साधु, आनन्द, यथा तं सारिपुत्तो सम्मा व्याकरमानो व्याकरेय्य । पटिच्चसमुप्पन्नं खो, आनन्द, सुखदुक्खं वुत्तं मया । किं पटिच्च? फस्सं पटिच्च । इति वदं वुत्तवादी चेव मे अस्स, न च मं अभूतेन अब्भाचिकखेय्य, धम्मस्स चानुधम्मं व्याकरेय्य, न च कोचि सहधम्मिको वादानुपातो गारह्मं ठानं आगच्छेय्य ।

“तत्रानन्द, ये ते समणब्राह्मणा कम्मवादा सयंकतं सुखदुक्खं पज्जपेन्ति तदपि फस्सपच्चया । येपि ते... पे० ... येपि ते... पे०... येपि ते समणब्राह्मणा कम्मवादा असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं सुखदुक्खं पज्जपेन्ति तदपि फस्सपच्चया ।

“तत्रानन्द, ये ते समणब्राह्मणा कम्मवादा सयंकतं सुखदुक्खं पज्जपेन्ति, ते वत अज्जत्र फस्सा पटिसंवेदिस्सन्तीति नेतं ठानं विज्जति । येपि ते... पे० ... येपि ते... पे०... येपि ते समणब्राह्मणाकम्मवादा असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं सुखदुक्खं पज्जपेन्ति, ते वत अज्जत्र फस्सा पटिसंवेदिस्सन्तीति नेतं ठानं विज्जति ।

“काये वा हानन्द, सति कायसज्जेतनाहेतु उप्पज्जति अज्झत्तं सुखदुक्खं । वाचाय वा हानन्द, सति वचीसज्जेतनाहेतु उप्पज्जति अज्झत्तं सुखदुक्खं । मने वा हानन्द, सति मनोसज्जेतनाहेतु उप्पज्जति अज्झत्तं सुखदुक्खं अविज्जापच्चया च ।

“सामं वा तं, आनन्द, कायसङ्खारं अभिसङ्खरोति, यंपच्चयास्स [यंपच्चयाय (स्या० कं०), यंपच्चया यं (क०)] तं उप्पज्जति अज्झत्तं सुखदुक्खं । परे वा तं [परे वास्स तं (सी० पी०), परे वायतं (स्या० कं०)], आनन्द, कायसङ्खारं अभिसङ्खरोन्ति, यंपच्चयास्स तं उप्पज्जति अज्झत्तं सुखदुक्खं । सम्पजानो वा तं, आनन्द, कायसङ्खारं अभिसङ्खरोति यंपच्चयास्स तं उप्पज्जति अज्झत्तं सुखदुक्खं । असम्पजानो वा तं, आनन्द, कायसङ्खारं अभिसङ्खरोति यंपच्चयास्स तं उप्पज्जति अज्झत्तं सुखदुक्खं ।

“सामं वा तं, आनन्द, वचीसङ्खारं अभिसङ्खरोति यंपच्चयास्स तं उप्पज्जति अज्झत्तं सुखदुक्खं । परे वा तं, आनन्द, वचीसङ्खारं अभिसङ्खरोन्ति यंपच्चयास्स तं उप्पज्जति अज्झत्तं सुखदुक्खं । सम्पजानो वा तं, आनन्द... पे०... असम्पजानो वा तं, आनन्द, वचीसङ्खारं अभिसङ्खरोति यंपच्चयास्स तं उप्पज्जति अज्झत्तं सुखदुक्खं ।

“सामं वा तं, आनन्द, मनोसङ्खारं अभिसङ्खरोति यंपच्चयास्स तं उप्पज्जति अज्झत्तं सुखदुक्खं । परे वा तं, आनन्द, मनोसङ्खारं अभिसङ्खरोन्ति यंपच्चयास्स तं उप्पज्जति अज्झत्तं सुखदुक्खं । सम्पजानो वा तं, आनन्द... पे०... असम्पजानो वा

तं, आनन्द, मनोसङ्खारं अभिसङ्खरोति यंपच्चयास्स तं उप्पज्जति अज्झत्तं सुखदुक्खं ।

“इमेसु, आनन्द, धम्मेसु अविज्जा अनुपतिता । अविज्जाय त्वेव, आनन्द, असेसविरागनिरोधा सो कायो न होति यंपच्चयास्स तं उप्पज्जति अज्झत्तं सुखदुक्खं । सा वाचा न होति यंपच्चयास्स तं उप्पज्जति अज्झत्तं सुखदुक्खं । सो मनो न होति यंपच्चयास्स तं उप्पज्जति अज्झत्तं सुखदुक्खं । खेत्तं तं न होति...पे०... वत्थु तं न होति...पे०... आयतनं तं न होति... पे०... अधिकरणं तं न होति यंपच्चयास्स तं उप्पज्जति अज्झत्तं सुखदुक्खं”न्ति । पञ्चमं ।

६. उपवाणसुत्तं

२६. सावत्थियं विहरति । अथ खो आयस्मा उपवाणो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा उपवाणो भगवन्तं एतदवोच —

“सन्ति, भन्ते, एके समणब्राह्मणा सयंकतं दुक्खं पज्जपेन्ति । सन्ति पन, भन्ते, एके समणब्राह्मणा परंकतं दुक्खं पज्जपेन्ति । सन्ति पन, भन्ते, एके समणब्राह्मणा सयंकतञ्च परंकतञ्च दुक्खं पज्जपेन्ति । सन्ति पन, भन्ते, एके समणब्राह्मणा असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं दुक्खं पज्जपेन्ति । इध नो, भन्ते, भगवा किंवादी किमक्खायी कथं ब्याकरमाना च मयं वुत्तवादिनो चेव भगवतो अस्साम, न च भगवन्तं अभूतेन अब्भाचिक्खेय्याम, धम्मस्स चानुधम्मं ब्याकरेय्याम, न च कोचि सहधम्मिको वादानुपातो गारहं ठानं आगच्छेय्या”ति?

“पटिच्चसमुप्पन्नं खो, उपवाण, दुक्खं वुत्तं मया । किं पटिच्च? फस्सं पटिच्च । इति वदं वुत्तवादी चेव मे अस्स, न च मं अभूतेन अब्भाचिक्खेय्य, धम्मस्स चानुधम्मं ब्याकरेय्य, न च कोचि सहधम्मिको वादानुपातो गारहं ठानं आगच्छेय्य ।

“तत्र, उपवाण, ये ते समणब्राह्मणा सयंकतं दुक्खं पज्जपेन्ति, तदपि फस्सपच्चया । येपि ते...पे०... येपि ते...पे०... येपि ते समणब्राह्मणा असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं दुक्खं पज्जपेन्ति तदपि फस्सपच्चया ।

“तत्र, उपवाण, ये ते समणब्राह्मणा सयंकतं दुक्खं पज्जपेन्ति, ते वत अज्ज फस्सा पटिसंवेदिस्सन्तीति नेतं ठानं विज्जति । येपि ते...पे०... येपि ते...पे०... येपि ते समणब्राह्मणा असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं दुक्खं पज्जपेन्ति, ते वत अज्जत्र फस्सा पटिसंवेदिस्सन्तीति नेतं ठानं विज्जती”ति । छट्ठं ।

७. पच्चयसुत्तं

२७. सावत्थियं विहरति...पे०... “अविज्जापच्चया, भिक्खवे, सङ्खारा; सङ्खारपच्चया विज्जाणं...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

“कतमज्ज, भिक्खवे, जरामरणं? या तेसं तेसं सत्तानं तम्हि तम्हि सत्तनिकाये जरा जीरणता खण्डिच्चं पालिच्चं वलित्तचता आयुनो संहानि इन्द्रियानं परिपाको — अयं वुच्चति जरा । या तेसं तेसं सत्तानं तम्हा तम्हा सत्तनिकाया चुति चवनता भेदो अन्तरधानं मच्चु मरणं कालकिरिया खन्धानं भेदो कळेवरस्स निक्खेपो; इदं वुच्चति मरणं । इति अयज्ज जरा इदज्ज मरणं । इदं वुच्चति, भिक्खवे, जरामरणं । जातिसमुदया जरामरणसमुदयो; जातिनिरोधा जरामरणनिरोधो । अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो जरामरणनिरोधगामिनी पटिपदा । सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कप्पो, सम्मावाचा,

सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो, सम्मासति, सम्मासमाधि ।

“कतमा च, भिक्खवे, जाति...पे०... कतमो च, भिक्खवे, भवो... कतमञ्च, भिक्खवे, उपादानं... कतमा च, भिक्खवे, तण्हा... कतमा च, भिक्खवे, वेदना... कतमो च, भिक्खवे, फस्सो... कतमञ्च, भिक्खवे, सळायतनं... कतमञ्च, भिक्खवे, नामरूपं... कतमञ्च, भिक्खवे, विज्जाणं...?”

“कतमे च, भिक्खवे, सङ्खारा? तयोमे, भिक्खवे, सङ्खारा — कायसङ्खारो, वचीसङ्खारो, चित्तसङ्खारो । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, सङ्खारा । अविज्जासमुदया सङ्खारसमुदयो; अविज्जानिरोधा सङ्खारनिरोधो । अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो सङ्खारनिरोधगामिनी पटिपदा । सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि ।

“यतो खो, भिक्खवे, अरियसावको एवं पच्चयं पजानाति, एवं पच्चयसमुदयं पजानाति, एवं पच्चयनिरोधं पजानाति, एवं पच्चयनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, अरियसावको दिट्ठिसम्पन्नो इतिपि, दस्सनसम्पन्नो इतिपि, आगतो इमं सद्धम्मं इतिपि, पस्सति इमं सद्धम्मं इतिपि, सेक्खेन जाणेन समन्नागतो इतिपि, सेक्खाय विज्जाय समन्नागतो इतिपि, धम्मसोतं समापन्नो इतिपि, अरियो निब्बेधिकपज्जो इतिपि, अमतद्वारं आहच्च तिट्ठति इतिपी”ति । सत्तमं ।

८. भिक्खुसुत्तं

२८. सावत्थियं विहरति...पे०... “तत्र खो...पे०... इध, भिक्खवे, भिक्खु जरामरणं पजानाति, जरामरणसमुदयं पजानाति, जरामरणनिरोधं पजानाति, जरामरणनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति, जातिं पजानाति...पे०... भवं पजानाति... उपादानं पजानाति... तण्हं पजानाति... वेदनं पजानाति... फस्सं पजानाति... सळायतनं पजानाति... नामरूपं पजानाति... विज्जाणं पजानाति... सङ्खारे पजानाति, सङ्खारसमुदयं पजानाति, सङ्खारनिरोधं पजानाति, सङ्खारनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति ।

“कतमञ्च, भिक्खवे, जरामरणं? या तेसं तेसं सत्तानं तम्हि तम्हि सत्तनिकाये जरा जीरणता खण्डिच्चं पालिच्चं वलित्तचता आयुनो संहानि इन्द्रियानं परिपाको — अयं वुच्चति जरा । या तेसं तेसं सत्तानं तम्हा तम्हा सत्तनिकाया चुति चवनता भेदो अन्तरधानं मच्चु मरणं कालकिरिया खन्धानं भेदो कळेवरस्स निक्खेपो; इदं वुच्चति मरणं । इति अयं च जरा इदञ्च मरणं । इदं वुच्चति, भिक्खवे, जरामरणं । जातिसमुदया जरामरणसमुदयो; जातिनिरोधा जरामरणनिरोधो । अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो जरामरणनिरोधगामिनी पटिपदा । सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि ।

“कतमा च, भिक्खवे, जाति...पे०... कतमो च, भिक्खवे, भवो... कतमञ्च, भिक्खवे, उपादानं... वेदना... फस्सो... सळायतनं... नामरूपं... विज्जाणं... ।

“कतमे च, भिक्खवे, सङ्खारा? तयोमे, भिक्खवे, सङ्खारा — कायसङ्खारो, वचीसङ्खारो, चित्तसङ्खारो । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, सङ्खारा । अविज्जासमुदया सङ्खारसमुदयो; अविज्जानिरोधा सङ्खारनिरोधो । अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो सङ्खारनिरोधगामिनी पटिपदा । सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि ।

“यतो खो, भिक्खवे, भिक्खु एवं जरामरणं पजानाति, एवं जरामरणसमुदयं पजानाति, एवं जरामरणनिरोधं पजानाति,

एवं जरामरणनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति, एवं जातिं पजानाति...पे०... भवं... उपादानं... तण्हं... वेदनं... फस्सं... सळायतनं... नामरूपं... विज्जाणं ... सङ्खारे... सङ्खारसमुदयं... सङ्खारनिरोधं... एवं सङ्खारनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु दिट्ठिसम्पन्नो इतिपि, दस्सनसम्पन्नो इतिपि, आगतो इमं सद्दम्मं इतिपि, पस्सति इमं सद्दम्मं इतिपि, सेक्खेन जाणेन समन्नागतो इतिपि, सेक्खाय विज्जाय समन्नागतो इतिपि, धम्मसोतं समापन्नो इतिपि, अरियो निब्बेधिकपज्जो इतिपि, अमतद्वारं आहच्च तिट्ठति इतिपी’ति । अट्ठमं ।

९. समणब्राह्मणसुत्तं

२९. सावत्थियं विहरति...पे०... “तत्र खो...पे०... ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा जरामरणं न परिजानन्ति, जरामरणसमुदयं न परिजानन्ति, जरामरणनिरोधं न परिजानन्ति, जरामरणनिरोधगामिनिं पटिपदं न परिजानन्ति, जातिं न परिजानन्ति...पे०... भवं... उपादानं... तण्हं... वेदनं... फस्सं... सळायतनं... नामरूपं... विज्जाणं... सङ्खारे... सङ्खारसमुदयं... सङ्खारनिरोधं... सङ्खारनिरोधगामिनिं पटिपदं न परिजानन्ति । न मेते, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा समणेषु वा समणसम्मता ब्राह्मणेषु वा ब्राह्मणसम्मता । न च पनेते आयस्मन्तो सामञ्जत्थं वा ब्रह्मञ्जत्थं वा दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ति” ।

“ये च खो केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा जरामरणं परिजानन्ति, जरामरणसमुदयं परिजानन्ति, जरामरणनिरोधं परिजानन्ति, जरामरणनिरोधगामिनिं पटिपदं परिजानन्ति, जातिं परिजानन्ति...पे०... भवं... उपादानं... तण्हं... वेदनं... फस्सं... सळायतनं... नामरूपं... विज्जाणं... सङ्खारे परिजानन्ति, सङ्खारसमुदयं परिजानन्ति, सङ्खारनिरोधं परिजानन्ति, सङ्खारनिरोधगामिनिं पटिपदं परिजानन्ति । ते खो मे, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा समणेषु चेव समणसम्मता ब्राह्मणेषु च ब्राह्मणसम्मता । ते च पनायस्मन्तो सामञ्जत्थञ्च ब्रह्मञ्जत्थञ्च दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ती’ति । नवमं ।

१०. दुतियसमणब्राह्मणसुत्तं

३०. सावत्थियं विहरति...पे०... “तत्र खो...पे०... ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा जरामरणं नप्पजानन्ति, जरामरणसमुदयं नप्पजानन्ति, जरामरणनिरोधं नप्पजानन्ति, जरामरणनिरोधगामिनिं पटिपदं नप्पजानन्ति ते वत जरामरणं समतिक्कम्म ठस्सन्तीति नेतं ठानं विज्जति । जातिं नप्पजानन्ति...पे०... भवं... उपादानं... तण्हं... वेदनं... फस्सं... सळायतनं... नामरूपं... विज्जाणं... सङ्खारे नप्पजानन्ति, सङ्खारसमुदयं नप्पजानन्ति, सङ्खारनिरोधं नप्पजानन्ति, सङ्खारनिरोधगामिनिं पटिपदं नप्पजानन्ति ते वत सङ्खारे समतिक्कम्म ठस्सन्तीति नेतं ठानं विज्जति” ।

“ये च खो केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा जरामरणं पजानन्ति, जरामरणसमुदयं पजानन्ति, जरामरणनिरोधं पजानन्ति, जरामरणनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानन्ति ते वत जरामरणं समतिक्कम्म ठस्सन्तीति ठानमेतं विज्जति । जातिं पजानन्ति...पे०... भवं... उपादानं... तण्हं... वेदनं... फस्सं... सळायतनं... नामरूपं... विज्जाणं... सङ्खारे पजानन्ति, सङ्खारसमुदयं पजानन्ति, सङ्खारनिरोधं पजानन्ति, सङ्खारनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानन्ति । ते वत सङ्खारे समतिक्कम्म ठस्सन्तीति ठानमेतं विज्जती’ति । दसमं ।

दसबलवग्गो ततियो ।

तस्सुद्धानं —

द्वे दसबला उपनिसा च, अज्जतिथियभूमिजो ।
उपवाणो पच्चयो भिक्खु, द्वे च समणब्राह्मणाति ॥

४. कळारखत्तियवग्गो

१. भूतसुत्तं

३१. एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति । तत्र खो भगवा आयस्मन्तं सारिपुत्तं आमन्तेसि — “वुत्तमिदं, सारिपुत्त, पारायने [पारायणे (सी०)] अजितपज्जे —

“ये च सङ्घातधम्मासे, ये च सेक्खा पुथू इध ।
तेसं मे निपको इरियं, पुट्ठो पब्रूहि मारिसा”ति ॥

“इमस्स नु खो, सारिपुत्त, संखित्तेन भासितस्स कथं वित्थारेन अत्थो दट्ठब्बो”ति? एवं वुत्ते, आयस्मा सारिपुत्तो तुण्ही अहोसि । दुतियम्पि खो भगवा आयस्मन्तं सारिपुत्तं आमन्तेसि...पे०... दुतियम्पि खो आयस्मा सारिपुत्तो तुण्ही अहोसि । ततियम्पि खो भगवा आयस्मन्तं सारिपुत्तं आमन्तेसि — “वुत्तमिदं, सारिपुत्त, पारायने अजितपज्जे —

“ये च सङ्घातधम्मासे, ये च सेक्खा पुथू इध ।
तेसं मे निपको इरियं, पुट्ठो पब्रूहि मारिसा”ति ॥

“इमस्स नु खो, सारिपुत्त, संखित्तेन भासितस्स कथं वित्थारेन अत्थो दट्ठब्बो”ति? ततियम्पि खो आयस्मा सारिपुत्तो तुण्ही अहोसि ।

“भूतमिदन्ति, सारिपुत्त, पस्ससी”ति? भूतमिदन्ति, भन्ते, यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सति । भूतमिदन्ति यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दिस्वा भूतस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति । तदाहारसम्भवन्ति यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सति । तदाहारसम्भवन्ति यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दिस्वा आहारसम्भवस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति । तदाहारनिरोधा यं भूतं तं निरोधधम्मन्ति यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सति । तदाहारनिरोधा यं भूतं तं निरोधधम्मन्ति यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दिस्वा निरोधधम्मस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति । एवं खो, भन्ते, सेक्खो होति ।

“कथञ्च, भन्ते, सङ्घातधम्मो होति? भूतमिदन्ति, भन्ते, यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सति । भूतमिदन्ति यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दिस्वा भूतस्स निब्बिदा विरागा निरोधा अनुपादा विमुत्तो होति । तदाहारसम्भवन्ति यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सति । तदाहारसम्भवन्ति यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दिस्वा आहारसम्भवस्स निब्बिदा विरागा निरोधा अनुपादा विमुत्तो होति । तदाहारनिरोधा यं भूतं तं निरोधधम्मन्ति यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सति । तदाहारनिरोधा यं भूतं तं निरोधधम्मन्ति यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दिस्वा निरोधधम्मस्स निब्बिदा विरागा निरोधा अनुपादा विमुत्तो होति । एवं खो, भन्ते, सङ्घातधम्मो होति । इति खो, भन्ते, यं तं वुत्तं पारायने अजितपज्जे —

“ये च सङ्घातधम्मासे, ये च सेक्खा पुथू इध ।
तेसं मे निपको इरियं, पुट्टो पबूहि मारिसा”ति ॥

“इमस्स ख्वाहं, भन्ते, संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामी”ति ।

“साधु साधु, सारिपुत्त, भूतमिदन्ति, सारिपुत्त, यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सति । भूतमिदन्ति यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दिस्वा भूतस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिप्पन्नो होति । तदाहारसम्भवन्ति यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सति । तदाहारसम्भवन्ति यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दिस्वा आहारसम्भवस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिप्पन्नो होति । तदाहारनिरोधा यं भूतं निरोधधम्मन्ति यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सति । तदाहारनिरोधा यं भूतं तं निरोधधम्मन्ति यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दिस्वा निरोधधम्मस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिप्पन्नो होति । एवं खो, सारिपुत्त, सेक्खो होति ।

“कथञ्च, सारिपुत्त, सङ्घातधम्मो होति? भूतमिदन्ति, सारिपुत्त, यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सति । भूतमिदन्ति यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दिस्वा भूतस्स निब्बिदा विरागा निरोधा अनुपादा विमुत्तो होति । तदाहारसम्भवन्ति यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सति । तदाहारसम्भवन्ति यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दिस्वा आहारसम्भवस्स निब्बिदा विरागा निरोधा अनुपादा विमुत्तो होति । तदाहारनिरोधा यं भूतं तं निरोधधम्मन्ति यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सति । तदाहारनिरोधा यं भूतं तं निरोधधम्मन्ति यथाभूतं सम्मप्पज्जा दिस्वा निरोधधम्मस्स निब्बिदा विरागा निरोधा अनुपादा विमुत्तो होति । एवं खो, सारिपुत्त, सङ्घातधम्मो होति । इति खो, सारिपुत्त, यं तं वुत्तं पारायने अजितपज्जे —

“ये च सङ्घातधम्मासे, ये च सेक्खा पुथू इध ।
तेसं मे निपको इरियं, पुट्टो पबूहि मारिसा”ति ॥

“इमस्स खो सारिपुत्त संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थो दट्ठब्बो”ति । पठमं ।

२. कळारसुत्तं

३२. सावत्थियं विहरति । अथ खो कळारखत्तियो भिक्खु येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता सारिपुत्तेन सङ्घि सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो कळारखत्तियो भिक्खु आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच — “मोळियफग्गुनो, आवुसो सारिपुत्त, भिक्खु सिक्खं पच्चक्खाय हीनायावत्तोति । न हि नून सो आयस्मा इमस्मिं धम्मविनये अस्सासमलत्थाति । तेन हायस्मा सारिपुत्तो इमस्मिं धम्मविनये अस्सासं पत्तो”ति?

“न ख्वाहं, आवुसो, कङ्कामी”ति । “आयतिं, पनावुसो”ति?

“न ख्वाहं, आवुसो, विचिकिच्छामी”ति ।

अथ खो कळारखत्तियो भिक्खु उट्ठायासना येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो कळारखत्तियो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “आयस्मता, भन्ते, सारिपुत्तेन अज्जा व्याकता — ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानामी”ति ।

अथ खो भगवा अज्जरतरं भिक्खुं आमन्तेसि — “एहि त्वं, भिक्खु, मम वचनेन सारिपुत्तं आमन्तेहि — ‘सत्था तं, आवुसो सारिपुत्त, आमन्तेती’”ति । “एवं, भन्ते”ति खो सो भिक्खु भगवतो पटिस्सुत्वा येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच — “सत्था तं, आवुसो सारिपुत्त, आमन्तेती”ति । “एवं, आवुसो”ति खो आयस्मा सारिपुत्तो तस्स भिक्खुनो पटिस्सुत्वा येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं सारिपुत्तं भगवा एतदवोच — “सच्चं किर तया, सारिपुत्त, अज्जा ब्याकता — ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानामी”ति? “न खो, भन्ते, एतेहि पदेहि एतेहि व्यज्जनेहि अत्थो [अत्थो च (स्या० कं० क०)] वुत्तो”ति । “येन केनचिपि, सारिपुत्त, परियायेन कुलपुत्तो अज्जं ब्याकरोति, अथ खो ब्याकतं ब्याकततो दट्ठब्ब”न्ति । “ननु अहमि, भन्ते, एवं वदामि — ‘न खो, भन्ते, एतेहि पदेहि एतेहि व्यज्जनेहि अत्थो वुत्तो’”ति ।

“सचे तं, सारिपुत्त, एवं पुच्छेय्युं — ‘कथं जानता पन तया, आवुसो सारिपुत्त, कथं पस्सता अज्जा ब्याकता — खीणा जाति वुसितं ब्रह्मचरियं कतं करणीयं नापरं इत्थत्तायाति पजानामी’ति । एवं पुट्ठो त्वं, सारिपुत्त, किन्ति ब्याकरेय्यासी”ति?

“सचे मं, भन्ते, एवं पुच्छेय्युं — ‘कथं जानता पन तया, आवुसो सारिपुत्त, कथं पस्सता अज्जा ब्याकता — खीणा जाति वुसितं ब्रह्मचरियं कतं करणीयं नापरं इत्थत्तायाति पजानामी’ति; एवं पुट्ठोहं [पुट्ठो अहं (स्या० कं०), पुट्ठाहं (पी० क०)], भन्ते, एवं ब्याकरेय्यं — ‘यंनिदाना, आवुसो, जाति, तस्स निदानस्स खया खीणस्मिं खीणाम्हीति विदितं । खीणाम्हीति विदित्वा — खीणाजाति वुसितं ब्रह्मचरियं कतं करणीयं नापरं इत्थत्तायाति पजानामी’ति । एवं पुट्ठोहं, भन्ते, एवं ब्याकरेय्य”न्ति ।

“सचे पन तं, सारिपुत्त, एवं पुच्छेय्युं — ‘जाति पनावुसो सारिपुत्त, किंनिदाना किंसमुदया किंजातिका किंपभवा’ति? एवं पुट्ठो तं, सारिपुत्त, किन्ति ब्याकरेय्यासी”ति? “सचे मं, भन्ते, एवं पुच्छेय्युं — ‘जाति पनावुसो सारिपुत्त, किंनिदाना किंसमुदया किंजातिका किंपभवा’ति? एवं पुट्ठोहं, भन्ते, एवं ब्याकरेय्यं — ‘जाति खो, आवुसो, भवनिदाना भवसमुदया भवजातिका भवप्पभवा’ति । एवं पुट्ठोहं, भन्ते, एवं ब्याकरेय्य”न्ति ।

“सचे पन तं, सारिपुत्त, एवं पुच्छेय्युं — ‘भवो पनावुसो सारिपुत्त, किंनिदानो किंसमुदयो किंजातिको किंपभवो’ति? एवं पुट्ठो त्वं, सारिपुत्त, किन्ति ब्याकरेय्यासी”ति? “सचे मं, भन्ते, एवं पुच्छेय्युं — ‘भवो पनावुसो सारिपुत्त, किंनिदानो किंसमुदयो किंजातिको किंपभवो’ति? एवं पुट्ठोहं, भन्ते, एवं ब्याकरेय्यं — ‘भवो खो, आवुसो, उपादाननिदानो उपादानसमुदयो उपादानजातिको उपादानप्पभवो’ति । एवं पुट्ठोहं, भन्ते, एवं ब्याकरेय्य”न्ति ।

“सचे पन तं, सारिपुत्त, एवं पुच्छेय्युं — ‘उपादानं पनावुसो...पे०... सचे पन तं, सारिपुत्त, एवं पुच्छेय्युं — तण्हा पनावुसो सारिपुत्त, किंनिदाना किंसमुदया किंजातिका किंपभवा’ति? एवं पुट्ठो त्वं, सारिपुत्त, किन्ति ब्याकरेय्यासी”ति? “सचे मं, भन्ते, एवं पुच्छेय्युं — तण्हा पनावुसो सारिपुत्त, किंनिदाना किंसमुदया किंजातिका किंपभवा’ति? एवं पुट्ठोहं, भन्ते, एवं ब्याकरेय्यं — ‘तण्हा खो, आवुसो, वेदनानिदाना वेदनासमुदया वेदनाजातिका वेदनापभवा’ति । एवं पुट्ठोहं, भन्ते, एवं ब्याकरेय्य”न्ति ।

“सचे पन तं, सारिपुत्त, एवं पुच्छेय्युं — ‘कथं जानतो पन ते, आवुसो सारिपुत्त, कथं पस्सतो या वेदनासु नन्दी सा न उपट्ठासी”ति । एवं पुट्ठो त्वं, सारिपुत्त, किन्ति ब्याकरेय्यासी”ति? “सचे मं, भन्ते, एवं पुच्छेय्युं — ‘कथं जानतो पन ते,

आवुसो सारिपुत्त, कथं पस्सतो या वेदनासु नन्दी सा न उपट्ठासी'ति एवं पुट्ठोहं, भन्ते, एवं ब्याकरेय्यं — 'तिस्सो खो इमा, आवुसो, वेदना । कतमा तिस्सो? सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना । इमा खो, आवुसो, तिस्सो वेदना अनिच्चा । यदनिच्चं तं दुक्खन्ति विदितं [विदिता (टीका)], या वेदनासु नन्दी सा न उपट्ठासी'ति । एवं, पुट्ठोहं, भन्ते, एवं ब्याकरेय्य'न्ति ।

“साधु साधु, सारिपुत्त । अयम्पि खो, सारिपुत्त, परियायो, एतस्सेव अत्थस्स संखित्तेन वेय्याकरणाय — ‘यं किञ्चि वेदयितं तं दुक्खस्मि’”न्ति ।

“सचे पन तं, सारिपुत्त, एवं पुच्छेय्युं — ‘कथं विमोक्खा पन तया, आवुसो सारिपुत्त, अज्जा ब्याकता — खीणा जाति वुसितं ब्रह्मचरियं कतं करणीयं नापरं इत्थत्तायाति पजानामी'ति? एवं पुट्ठो त्वं, सारिपुत्त, किन्ति ब्याकरेय्यासी'ति? ‘सचे मं, भन्ते, एवं पुच्छेय्युं — ‘कथं विमोक्खा पन तया, आवुसो सारिपुत्त, अज्जा ब्याकता — खीणा जाति वुसितं ब्रह्मचरियं कतं करणीयं नापरं इत्थत्तायाति पजानामी'ति । एवं पुट्ठोहं, भन्ते, एवं ब्याकरेय्यं — ‘अज्झत्तं विमोक्खा ख्वाहं, आवुसो, सब्बुपादानक्खया तथा सतो विहरामि यथा सतं विहरन्तं आसवा नानुस्सवन्ति, अत्तानज्ज नावजानामी'ति । एवं पुट्ठोहं, भन्ते, एवं ब्याकरेय्य'न्ति ।

“साधु साधु, सारिपुत्त । अयम्पि खो सारिपुत्त, परियायो एतस्सेव अत्थस्स संखित्तेन वेय्याकरणाय — ये आसवा समणेन वुत्ता तेस्वाहं न कङ्कामि, ते मे पहीनाति न विचिकिच्छामी'ति । इदमवोच भगवा । इदं वत्वा सुगतो उट्ठायासना विहारं पाविसि ।

तत्र खो आयस्मा सारिपुत्तो अचिरपक्कन्तस्स भगवतो भिक्खू आमन्तेसि — “पुब्बे अप्पटिसंविदितं मं, आवुसो, भगवा पठमं पज्जं अपुच्छि, तस्स मे अहोसि दन्धायितत्तं । यतो च खो मे, आवुसो, भगवा पठमं पज्जं अनुमोदि, तस्स मय्हं, आवुसो, एतदहोसि — दिवसं चेपि मं भगवा एतमत्थं पुच्छेय्य अज्जमज्जेहि पदेहि अज्जमज्जेहि परियायेहि, दिवसम्माहं भगवतो एतमत्थं ब्याकरेय्यं अज्जमज्जेहि पदेहि अज्जमज्जेहि परियायेहि । रत्तिं चेपि मं भगवा एतमत्थं पुच्छेय्य अज्जमज्जेहि पदेहि अज्जमज्जेहि परियायेहि, रत्तिम्माहं भगवतो एतमत्थं ब्याकरेय्यं अज्जमज्जेहि पदेहि अज्जमज्जेहि परियायेहि । रत्तिन्दिवं [रत्तिदिवं (क०)] चेपि मं भगवा एतमत्थं पुच्छेय्य अज्जमज्जेहि पदेहि अज्जमज्जेहि परियायेहि, रत्तिन्दिवम्माहं भगवतो एतमत्थं ब्याकरेय्यं अज्जमज्जेहि पदेहि अज्जमज्जेहि परियायेहि । द्वे रत्तिन्दिवानि चेपि मं भगवा एतमत्थं पुच्छेय्य...पे०... द्वे रत्तिन्दिवानिपाहं भगवतो एतमत्थं ब्याकरेय्यं...पे०... तीणि रत्तिन्दिवानि चेपि मं भगवा एतमत्थं पुच्छेय्य...पे०... तीणि रत्तिन्दिवानिपाहं भगवतो एतमत्थं ब्याकरेय्यं...पे०... चत्तारि रत्तिन्दिवानि चेपि मं भगवा एतमत्थं पुच्छेय्य...पे०... चत्तारि रत्तिन्दिवानिपाहं भगवतो एतमत्थं ब्याकरेय्यं...पे०... पज्ज रत्तिन्दिवानि चेपि मं भगवा एतमत्थं पुच्छेय्य...पे०... पज्ज रत्तिन्दिवानिपाहं भगवतो एतमत्थं ब्याकरेय्यं...पे०... छ रत्तिन्दिवानि चेपि मं भगवा एतमत्थं पुच्छेय्य...पे०... छ रत्तिन्दिवानिपाहं भगवतो एतमत्थं ब्याकरेय्यं...पे०... सत्त रत्तिन्दिवानि चेपि मं भगवा एतमत्थं पुच्छेय्य अज्जमज्जेहि पदेहि अज्जमज्जेहि परियायेहि, सत्त रत्तिन्दिवानिपाहं भगवतो एतमत्थं ब्याकरेय्यं अज्जमज्जेहि पदेहि अज्जमज्जेहि परियायेही'ति ।

अथ खो कळारखत्तियो भिक्खु उट्ठायासना येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो कळारखत्तियो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “आयस्मता, भन्ते, सारिपुत्तेन सीहनादो नदितो — पुब्बे अप्पटिसंविदितं मं, आवुसो, भगवा पठमं पज्जं अपुच्छि, तस्स मे अहोसि दन्धायितत्तं । यतो च खो मे,

आवुसो, भगवा पठमं पञ्हं अनुमोदि, तस्स मय्हं, आवुसो, एतदहोसि — दिवसं चेपि मं भगवा एतमत्थं पुच्छेय्य अज्जमज्जेहि पदेहि अज्जमज्जेहि परियायेहि, दिवसम्पाहं भगवतो एतमत्थं ब्याकरेय्यं अज्जमज्जेहि पदेहि अज्जमज्जेहि परियायेहि; रत्तिं चेपि...पे०... रत्तिन्दिवं चेपि मं भगवा...पे०... द्वे रत्तिन्दिवानि चेपि मं भगवा...पे०... तीणि... चत्तारि... पञ्च... छ... सत्त रत्तिन्दिवानि चेपि मं भगवा एतमत्थं पुच्छेय्य अज्जमज्जेहि पदेहि अज्जमज्जेहि परियायेहि, सत्त रत्तिन्दिवानिपाहं भगवतो एतमत्थं ब्याकरेय्यं अज्जमज्जेहि पदेहि अज्जमज्जेहि परियायेही”ति ।

“सा हि, भिक्खु, सारिपुत्तस्स धम्मधातु सुप्पटिविद्धा, यस्सा धम्मधातुया सुप्पटिविद्धत्ता दिवसं चेपाहं सारिपुत्तं एतमत्थं पुच्छेय्यं अज्जमज्जेहि पदेहि अज्जमज्जेहि परियायेहि, दिवसम्पि मे सारिपुत्तो एतमत्थं ब्याकरेय्यं अज्जमज्जेहि पदेहि अज्जमज्जेहि परियायेहि । रत्तिं चेपाहं सारिपुत्तं एतमत्थं पुच्छेय्यं अज्जमज्जेहि पदेहि अज्जमज्जेहि परियायेहि, रत्तिम्पि मे सारिपुत्तो एतमत्थं ब्याकरेय्यं...पे०... रत्तिन्दिवं चेपाहं सारिपुत्तं एतमत्थं पुच्छेय्यं, रत्तिन्दिवम्पि मे सारिपुत्तो एतमत्थं ब्याकरेय्यं... द्वे रत्तिन्दिवानि चेपाहं सारिपुत्तं एतमत्थं पुच्छेय्यं, द्वे रत्तिन्दिवानिपि मे सारिपुत्तो एतमत्थं ब्याकरेय्यं... तीणि रत्तिन्दिवानि चेपाहं सारिपुत्तं एतमत्थं पुच्छेय्यं, तीणि रत्तिन्दिवानिपि मे सारिपुत्तो एतमत्थं ब्याकरेय्यं... चत्तारि रत्तिन्दिवानि चेपाहं सारिपुत्तं एतमत्थं पुच्छेय्यं, चत्तारि रत्तिन्दिवानिपि मे सारिपुत्तो एतमत्थं ब्याकरेय्यं... पञ्च रत्तिन्दिवानि चेपाहं सारिपुत्तं एतमत्थं पुच्छेय्यं, पञ्च रत्तिन्दिवानिपि मे सारिपुत्तो एतमत्थं ब्याकरेय्यं... छ रत्तिन्दिवानि चेपाहं सारिपुत्तं एतमत्थं पुच्छेय्यं, छ रत्तिन्दिवानिपि मे सारिपुत्तो एतमत्थं ब्याकरेय्यं... सत्त रत्तिन्दिवानि चेपाहं सारिपुत्तं एतमत्थं पुच्छेय्यं अज्जमज्जेहि पदेहि अज्जमज्जेहि परियायेहि, सत्त रत्तिन्दिवानिपि मे सारिपुत्तो एतमत्थं ब्याकरेय्यं अज्जमज्जेहि पदेहि अज्जमज्जेहि परियायेही”ति । दूतियं ।

३. जाणवत्थुसुत्तं

३३. सावत्थियं...पे०... “चतुचत्तारीसं वो, भिक्खवे, जाणवत्थूनि देसेस्सामि, तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“कतमानि [कतमानि च (स्या० कं० पी० क०)], भिक्खवे, चतुचत्तारीसं जाणवत्थूनि? जरामरणे जाणं, जरामरणसमुदये जाणं, जरामरणनिरोधे जाणं, जरामरणनिरोधगामिनिया पटिपदाय जाणं; जातिया जाणं, जातिसमुदये जाणं, जातिनिरोधे जाणं, जातिनिरोधगामिनिया पटिपदाय जाणं; भवे जाणं, भवसमुदये जाणं, भवनिरोधे जाणं, भवनिरोधगामिनिया पटिपदाय जाणं; उपादाने जाणं, उपादानसमुदये जाणं, उपादाननिरोधे जाणं, उपादाननिरोधगामिनिया पटिपदाय जाणं; तण्हाय जाणं, तण्हासमुदये जाणं, तण्हानिरोधे जाणं, तण्हानिरोधगामिनिया पटिपदाय जाणं; वेदनाय जाणं, वेदनासमुदये जाणं, वेदनानिरोधे जाणं, वेदनानिरोधगामिनिया पटिपदाय जाणं; फस्से जाणं...पे०... सळायतने जाणं... नामरूपे जाणं... विज्जाणे जाणं... सङ्खारेसु जाणं, सङ्खारसमुदये जाणं, सङ्खारनिरोधे जाणं, सङ्खारनिरोधगामिनिया पटिपदाय जाणं । इमानि वुच्चन्ति, भिक्खवे, चतुचत्तारीसं जाणवत्थूनि ।

“कतमज्ज, भिक्खवे, जरामरणं? या तेसं तेसं सत्तानं तम्हि तम्हि सत्तनिकाये जरा जीरणता खण्डिच्चं पालिच्चं वलित्तचता आयुनो संहानि इन्द्रियानं परिपाको, अयं वुच्चति जरा । या तेसं तेसं सत्तानं तम्हा तम्हा सत्तनिकाया चुति चवनता भेदो अन्तरधानं मच्चु मरणं कालकिरिया खन्धानं भेदो कळेवरस्स निक्खेपो । इदं वुच्चति मरणं । इति अयज्ज जरा, इदज्ज मरणं; इदं वुच्चति, भिक्खवे, जरामरणं ।

“जातिसमुदया जरामरणसमुदयो; जातिनिरोधा जरामरणनिरोधो; अयमेव अरियो अट्टङ्गिको मग्गो जरामरणनिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि ।

“यतो खो, भिक्खवे, अरियसावको एवं जरामरणं पजानाति, एवं जरामरणसमुदयं पजानाति, एवं जरामरणनिरोधं पजानाति, एवं जरामरणनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति, इदमस्स धम्मे जाणं । सो इमिना धम्मेन दिट्ठेन विदितेन अकालिकेन पत्तेन परियोगाळ्हेन अतीतानागतेन यं नेति ।

“ये खो केचि अतीतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा जरामरणं अब्भज्जंसु, जरामरणसमुदयं अब्भज्जंसु, जरामरणनिरोधं अब्भज्जंसु, जरामरणनिरोधगामिनिं पटिपदं अब्भज्जंसु, सब्बे ते एवमेव अब्भज्जंसु, सेय्यथापाहं एतरहि ।

“येपि हि केचि अनागतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा जरामरणं अभिजानिस्सन्ति, जरामरणसमुदयं अभिजानिस्सन्ति, जरामरणनिरोधं अभिजानिस्सन्ति, जरामरणनिरोधगामिनिं पटिपदं अभिजानिस्सन्ति, सब्बे ते एवमेव अभिजानिस्सन्ति, सेय्यथापाहं एतरहीति । इदमस्स अन्वये जाणं ।

“यतो खो, भिक्खवे, अरियसावकस्स इमानि द्वे जाणानि परिसुद्धानि होन्ति परियोदातानि — धम्मे जाणञ्च अन्वये जाणञ्च । अयं वुच्चति, भिक्खवे, अरियसावको दिट्ठिसम्पन्नो इतिपि, दस्सनसम्पन्नो इतिपि, आगतो इमं सद्दम्मं इतिपि, पस्सति इमं सद्दम्मं इतिपि, सेक्खेन जाणेन समन्नागतो इतिपि, सेक्खाय विज्जाय समन्नागतो इतिपि, धम्मसोतं समापन्नो इतिपि, अरियो निब्बेधिकपज्जो इतिपि, अमतद्वारं आहच्च तिट्ठति इतिपीति ।

“कतमा च, भिक्खवे, जाति...पे०... कतमो च, भिक्खवे, भवो... कतमञ्च, भिक्खवे, उपादानं... कतमा च, भिक्खवे तण्हा... कतमा च, भिक्खवे, वेदना... कतमो च, भिक्खवे, फस्सो... कतमञ्च, भिक्खवे, सळायतनं... कतमञ्च, भिक्खवे, नामरूपं ... कतमञ्च, भिक्खवे, विज्जाणं... कतमे च, भिक्खवे, सङ्खारा? तयोमे, भिक्खवे, सङ्खारा — कायसङ्खारो, वचीसङ्खारो, चित्तसङ्खारोति । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, सङ्खारा ।

“अविज्जासमुदया सङ्खारसमुदयो; अविज्जानिरोधा सङ्खारनिरोधो; अयमेव अरियो अट्टङ्गिको मग्गो सङ्खारनिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि ।

“यतो खो, भिक्खवे, अरियसावको एवं सङ्खारे पजानाति, एवं सङ्खारसमुदयं पजानाति, एवं सङ्खारनिरोधं पजानाति, एवं सङ्खारनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति, इदमस्स धम्मे जाणं । सो इमिना धम्मेन दिट्ठेन विदितेन अकालिकेन पत्तेन परियोगाळ्हेन अतीतानागतेन यं नेति ।

“ये खो केचि अतीतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा सङ्खारे अब्भज्जंसु, सङ्खारसमुदयं अब्भज्जंसु, सङ्खारनिरोधं अब्भज्जंसु, सङ्खारनिरोधगामिनिं पटिपदं अब्भज्जंसु, सब्बे ते एवमेव अब्भज्जंसु, सेय्यथापाहं एतरहि ।

“येपि हि केचि अनागतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा सङ्खारे अभिजानिस्सन्ति, सङ्खारसमुदयं अभिजानिस्सन्ति, सङ्खारनिरोधं अभिजानिस्सन्ति, सङ्खारनिरोधगामिनिं पटिपदं अभिजानिस्सन्ति, सब्बे ते एवमेव अभिजानिस्सन्ति, सेय्यथापाहं एतरहि । इदमस्स अन्वये जाणं ।

“यतो खो, भिक्खवे, अरियसावकस्स इमानि द्वे जाणानि परिसुद्धानि होन्ति परियोदातानि — धम्मं जाणञ्च अन्वये जाणञ्च । अयं वुच्चति, भिक्खवे, अरियसावको दिट्ठिसम्पन्नो इतिपि, दस्सनसम्पन्नो इतिपि, आगतो इमं सद्धम्मं इतिपि, पस्सति इमं सद्धम्मं इतिपि, सेक्खेन जाणेन समन्नागतो इतिपि, सेक्खाय विज्जाय समन्नागतो इतिपि, धम्मसोतं समापन्नो इतिपि, अरियो निब्बेधिकपञ्जो इतिपि, अमतद्वारं आहच्च तिट्ठति इतिपी”ति । ततियं ।

४. दुतियजाणवत्थुसुत्तं

३४. सावत्थियं विहरति...पे०... “सत्तसत्तरि वो, भिक्खवे, जाणवत्थूनि देसेस्सामि । तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“कतमानि, भिक्खवे, सत्तसत्तरि जाणवत्थूनि? जातिपच्चया जरामरणन्ति जाणं; असति जातिया नत्थि जरामरणन्ति जाणं; अतीतम्पि अद्धानं जातिपच्चया जरामरणन्ति जाणं, असति जातिया नत्थि जरामरणन्ति जाणं; अनागतम्पि अद्धानं जातिपच्चया जरामरणन्ति जाणं, असति जातिया नत्थि जरामरणन्ति जाणं; यम्पिस्स तं धम्मद्विजाणं तम्पि खयधम्मं वयधम्मं विरागधम्मं निरोधधम्मन्ति जाणं ।

“भवपच्चया जातीति जाणं...पे०... उपादानपच्चया भवोति जाणं... तण्हापच्चया उपादानन्ति जाणं... वेदनापच्चया तण्हाति जाणं... फस्सपच्चया वेदनाति जाणं... सळायतनपच्चया फस्सोति जाणं... नामरूपपच्चया सळायतनन्ति जाणं... विज्जाणपच्चया नामरूपन्ति जाणं... सङ्खारपच्चया विज्जाणन्ति जाणं; अविज्जापच्चया सङ्खाराति जाणं, असति अविज्जाय नत्थि सङ्खाराति जाणं; अतीतम्पि अद्धानं अविज्जापच्चया सङ्खाराति जाणं, असति अविज्जाय नत्थि सङ्खाराति जाणं; अनागतम्पि अद्धानं अविज्जापच्चया सङ्खाराति जाणं, असति अविज्जाय नत्थि सङ्खाराति जाणं; यम्पिस्स तं धम्मद्विजाणं तम्पि खयधम्मं वयधम्मं विरागधम्मं निरोधधम्मन्ति जाणं । इमानि वुच्चन्ति, भिक्खवे, सत्तसत्तरि जाणवत्थूनी”ति । चतुत्थं ।

५. अविज्जापच्चयसुत्तं

३५. सावत्थियं विहरति...पे०... “अविज्जापच्चया, भिक्खवे, सङ्खारा; सङ्खारपच्चया विज्जाणं...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होती”ति । एवं वुत्ते, अज्जतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “कतमं नु खो, भन्ते, जरामरणं, कस्स च पनिदं जरामरणंन्ति? ‘नो कल्लो पज्जो’ति भगवा अवोच, ‘कतमं जरामरणं, कस्स च पनिदं जरामरणंन्ति इति वा, भिक्खु, यो वदेय्य, ‘अज्जं जरामरणं अज्जस्स च पनिदं जरामरणंन्ति, इति वा, भिक्खु, यो वदेय्य, उभयमेतं एकत्थं ब्यज्जनमेव नानं । तं जीवं तं सरीरन्ति वा, भिक्खु, दिट्ठिया सति ब्रह्मचरियवासो न होति । अज्जं जीवं अज्जं सरीरन्ति वा, भिक्खु, दिट्ठिया सति ब्रह्मचरियवासो न होति । एते ते, भिक्खु, उभो अन्ते अनुपगम्म मज्झेन तथागतो धम्मं देसेति — ‘जातिपच्चया जरामरणं’न्ति ।

“कतमा नु खो, भन्ते, जाति, कस्स च पनायं जाती”ति? “नो कल्लो पज्जो”ति भगवा अवोच, “कतमा जाति, कस्स च पनायं जाती”ति इति वा, भिक्खु, यो वदेय्य, ‘अज्जा जाति अज्जस्स च पनायं जाती”ति इति वा, भिक्खु, यो वदेय्य, उभयमेतं एकत्थं ब्यज्जनमेव नानं । तं जीवं तं सरीरन्ति वा, भिक्खु, दिट्ठिया सति ब्रह्मचरियवासो न होति । अज्जं जीवं अज्जं सरीरन्ति वा, भिक्खु, दिट्ठिया सति ब्रह्मचरियवासो न होति । एते ते, भिक्खु, उभो अन्ते अनुपगम्म मज्झेन

तथागतो धम्मं देसेति — ‘भवपच्चया जाती’”ति ।

“कतमो नु खो, भन्ते, भवो, कस्स च पनायं भवो”ति? “नो कल्लो पज्जो”ति भगवा अवोच, “‘कतमो भवो, कस्स च पनायं भवो’ति इति वा, भिक्खु, यो वदेय्य, ‘अज्जो भवो अज्जस्स च पनायं भवो’ति इति वा, भिक्खु, यो वदेय्य, उभयमेतं एकत्थं ब्यज्जनमेव नानं । तं जीवं तं सरीरन्ति वा, भिक्खु, दिट्ठिया सति ब्रह्मचरियवासो न होति; अज्जं जीवं अज्जं सरीरन्ति वा, भिक्खु, दिट्ठिया सति ब्रह्मचरियवासो न होति । एते ते, भिक्खु, उभो अन्ते अनुपगम्म मज्झेन तथागतो धम्मं देसेति — ‘उपादानपच्चया भवो’ति...पे०... ‘तण्हापच्चया उपादानन्ति... वेदनापच्चया तण्हाति... फस्सपच्चया वेदनाति... सळायतनपच्चया फस्सोति... नामरूपपच्चया सळायतनन्ति... विज्जाणपच्चया नामरूपन्ति... सङ्खारपच्चया विज्जाण’”न्ति ।

“कतमे नु खो, भन्ते, सङ्खारा, कस्स च पनिमे सङ्खारा”ति? “नो कल्लो पज्जो”ति भगवा अवोच, “‘कतमे सङ्खारा कस्स च पनिमे सङ्खारा’ति इति वा, भिक्खु, यो वदेय्य, ‘अज्जे सङ्खारा अज्जस्स च पनिमे सङ्खारा’ति इति वा, भिक्खु, यो वदेय्य, उभयमेतं एकत्थं ब्यज्जनमेव नानं । तं जीवं तं सरीरन्ति वा, भिक्खु, दिट्ठिया सति ब्रह्मचरियवासो न होति; अज्जं जीवं अज्जं सरीरन्ति वा, भिक्खु, दिट्ठिया सति ब्रह्मचरियवासो न होति । एते ते, भिक्खु, उभो अन्ते अनुपगम्म मज्झेन तथागतो धम्मं देसेति — ‘अविज्जापच्चया सङ्खारा’”ति ।

“अविज्जाय त्वेव, भिक्खु, असेसविरागनिरोधा यानिस्स तानि विसूकायिकानि विसेवितानि विप्फन्दितानि कानिचि कानिचि । ‘कतमं जरामरणं, कस्स च पनिदं जरामरणं’ इति वा, ‘अज्जं जरामरणं, अज्जस्स च पनिदं जरामरणं’ इति वा, ‘तं जीवं तं सरीरं’ इति वा, ‘अज्जं जीवं अज्जं सरीरं’ इति वा । सब्बानिस्स तानि पहीनानि भवन्ति उच्छिन्नमूलानि तालावत्थुकतानि अनभावङ्कतानि आयतिं अनुप्पादधम्मानि ।

“अविज्जाय त्वेव, भिक्खु, असेसविरागनिरोधा यानिस्स तानि विसूकायिकानि विसेवितानि विप्फन्दितानि कानिचि कानिचि । ‘कतमा जाति, कस्स च पनायं जाति’ इति वा, ‘अज्जा जाति, अज्जस्स च पनायं जाति’ इति वा, ‘तं जीवं तं सरीरं’ इति वा, ‘अज्जं जीवं अज्जं सरीरं’ इति वा । सब्बानिस्स तानि पहीनानि भवन्ति उच्छिन्नमूलानि तालावत्थुकतानि अनभावङ्कतानि आयतिं अनुप्पादधम्मानि ।

“अविज्जाय त्वेव, भिक्खु, असेसविरागनिरोधा यानिस्स तानि विसूकायिकानि विसेवितानि विप्फन्दितानि कानिचि कानिचि । कतमो भवो...पे०... कतमं उपादानं... कतमा तण्हा... कतमा वेदना... कतमो फस्सो... कतमं सळायतनं... कतमं नामरूपं... कतमं विज्जाणं...पे०... ।

“अविज्जाय त्वेव, भिक्खु, असेसविरागनिरोधा यानिस्स तानि विसूकायिकानि विसेवितानि विप्फन्दितानि कानिचि कानिचि । ‘कतमे सङ्खारा, कस्स च पनिमे सङ्खारा’ इति वा, ‘अज्जे सङ्खारा, अज्जस्स च पनिमे सङ्खारा’ इति वा, ‘तं जीवं तं सरीरं’ इति वा, ‘अज्जं जीवं, अज्जं सरीरं’ इति वा । सब्बानिस्स तानि पहीनानि भवन्ति उच्छिन्नमूलानि तालावत्थुकतानि अनभावङ्कतानि आयतिं अनुप्पादधम्मानि”ति । पञ्चमं ।

६. दुतियअविज्जापच्चयसुत्तं

३६. सावत्थियं विहरति...पे०... “अविज्जापच्चया, भिक्खवे, सङ्खारा; सङ्खारपच्चया विज्जाणं...पे०... एवमेतस्स

केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

“‘कतमं जरामरणं, कस्स च पनिदं जरामरणं’ इति वा, भिक्खवे, यो वदेय्य, ‘अज्जं जरामरणं, अज्जस्स च पनिदं जरामरणं’ इति वा, भिक्खवे, यो वदेय्य, उभयमेतं एकत्थं व्यञ्जनमेव नानं । ‘तं जीवं तं सरीरं’ इति वा, भिक्खवे, दिट्ठिया सति ब्रह्मचरियवासो न होति । ‘अज्जं जीवं अज्जं सरीरं’ इति वा, भिक्खवे, दिट्ठिया सति ब्रह्मचरियवासो न होति । एते ते, भिक्खवे, उभो अन्ते अनुपगम्म मज्झेन तथागतो धम्मं देसेति — ‘जातिपच्चया जरामरणं’ इति ।

“‘कतमा जाति...पे०... कतमो भवो... कतमं उपादानं... कतमा तण्हा... कतमा वेदना... कतमो फस्सो... कतमं सळायतनं... कतमं नामरूपं... कतमं विज्जाणं... कतमे सङ्खारा, कस्स च पनिमे सङ्खाराति इति वा, भिक्खवे, यो वदेय्य, ‘अज्जे सङ्खारा अज्जस्स च पनिमे सङ्खारा’ इति वा, भिक्खवे, यो वदेय्य, उभयमेतं एकत्थं व्यञ्जनमेव नानं । ‘तं जीवं तं सरीरं’ इति वा, भिक्खवे, दिट्ठिया सति ब्रह्मचरियवासो न होति । ‘अज्जं जीवं अज्जं सरीरं’ इति वा, भिक्खवे, दिट्ठिया सति ब्रह्मचरियवासो न होति । एते ते, भिक्खवे, उभो अन्ते अनुपगम्म मज्झेन तथागतो धम्मं देसेति — ‘अविज्जापच्चया सङ्खारा’ इति ।

“‘अविज्जाय त्वेव, भिक्खवे, असेसविरागनिरोधा यानिस्स तानि विसूकायिकानि विसेवितानि विप्फन्दितानि कानिचि कानिचि । ‘कतमं जरामरणं, कस्स च पनिदं जरामरणं’ इति वा, ‘अज्जं जरामरणं, अज्जस्स च पनिदं जरामरणं’ इति वा, ‘तं जीवं तं सरीरं’ इति वा, ‘अज्जं जीवं, अज्जं सरीरं’ इति वा । सव्वानिस्स तानि पहीनानि भवन्ति उच्छिन्नमूलानि तालावत्थुकतानि अनभावङ्कतानि आयतिं अनुप्पादधम्मानी ।

“‘अविज्जाय त्वेव, भिक्खवे, असेसविरागनिरोधा यानिस्स तानि विसूकायिकानि विसेवितानि विप्फन्दितानि कानिचि कानिचि । कतमा जाति...पे०... कतमो भवो... कतमं उपादानं... कतमा तण्हा... कतमा वेदना... कतमो फस्सो... कतमं सळायतनं... कतमं नामरूपं... कतमं विज्जाणं... ‘कतमे सङ्खारा, कस्स च पनिमे सङ्खारा’ इति वा, ‘अज्जे सङ्खारा, अज्जस्स च पनिमे सङ्खारा’ इति वा; ‘तं जीवं तं सरीरं’ इति वा, ‘अज्जं जीवं अज्जं सरीरं’ इति वा । सव्वानिस्स तानि पहीनानि भवन्ति उच्छिन्नमूलानि तालावत्थुकतानि अनभावङ्कतानि आयतिं अनुप्पादधम्मानी’ इति । छट्ठं ।

७. नतुम्हसुत्तं

३७. सावत्थियं विहरति...पे०... “‘नायं, भिक्खवे, कायो तुम्हाकं नपि अज्जेसं । पुराणमिदं, भिक्खवे, कम्मं अभिसङ्खत्तं अभिसज्चेतयितं वेदनियं दट्ठब्बं’ ।

“‘तत्र खो, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको पटिच्चसमुप्पादज्जेव साधुकं योनिसो मनसि करोति — ‘इति इमस्मिं सति इदं होति, इमस्सुप्पादा इदं उप्पज्जति; इमस्मिं असति इदं न होति, इमस्स निरोधा इदं निरुज्झति, यदिदं — अविज्जापच्चया सङ्खारा; सङ्खारपच्चया विज्जाणं...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । अविज्जाय त्वेव असेसविरागनिरोधा सङ्खारनिरोधो; सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती’ इति । सत्तमं ।

८. चेतनासुत्तं

३८. सावत्थिनिदानं । “यञ्च, भिक्खवे, चेतेति यञ्च पकप्पेति यञ्च अनुसेति, आरम्मणमेतं [आरम्मणमेतं (?)] होति विज्जाणस्स ठितिया । आरम्मणे सति पतिट्ठा विज्जाणस्स होति । तस्मिं पतिट्ठिते विज्जाणे विरूळहे आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्ति होति । आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्तिया सति आयतिं जाति जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति” ।

“नो चे, भिक्खवे, चेतेति नो चे पकप्पेति, अथ चे अनुसेति, आरम्मणमेतं होति विज्जाणस्स ठितिया । आरम्मणे सति पतिट्ठा विज्जाणस्स होति । तस्मिं पतिट्ठिते विज्जाणे विरूळहे आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्ति होति । आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्तिया सति आयतिं जातिजरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

“यतो च खो, भिक्खवे, नो चेव चेतेति नो च पकप्पेति नो च अनुसेति, आरम्मणमेतं न होति विज्जाणस्स ठितिया । आरम्मणे असति पतिट्ठा विज्जाणस्स न होति । तदप्पतिट्ठिते विज्जाणे अविरूळहे आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्ति न होति । आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्तिया असति आयतिं जातिजरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती”ति । अट्ठमं ।

९. दुतियचेतनासुत्तं

३९. सावत्थियं विहरति...पे०... “यञ्च, भिक्खवे, चेतेति यञ्च पकप्पेति यञ्च अनुसेति, आरम्मणमेतं होति विज्जाणस्स ठितिया । आरम्मणे सति पतिट्ठा विज्जाणस्स होति । तस्मिं पतिट्ठिते विज्जाणे विरूळहे नामरूपस्स अवक्कन्ति होति । नामरूपपच्चया सळायतनं; सळायतनपच्चया फस्सो; फस्सपच्चया वेदना...पे०... तण्हा... उपादानं... भवो... जाति... जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति” ।

“नो चे, भिक्खवे, चेतेति नो चे पकप्पेति, अथ चे अनुसेति, आरम्मणमेतं होति विज्जाणस्स ठितिया । आरम्मणे सति पतिट्ठा विज्जाणस्स होति । तस्मिं पतिट्ठिते विज्जाणे विरूळहे नामरूपस्स अवक्कन्ति होति । नामरूपपच्चया सळायतनं... पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

“यतो च खो, भिक्खवे, नो चेव चेतेति नो च पकप्पेति नो च अनुसेति, आरम्मणमेतं न होति विज्जाणस्स ठितिया । आरम्मणे असति पतिट्ठा विज्जाणस्स न होति । तदप्पतिट्ठिते विज्जाणे अविरूळहे नामरूपस्स अवक्कन्ति न होति । नामरूपनिरोधा सळायतननिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती”ति । नवमं ।

१०. ततियचेतनासुत्तं

४०. सावत्थियं विहरति...पे०... “यञ्च, भिक्खवे, चेतेति यञ्च पकप्पेति यञ्च अनुसेति आरम्मणमेतं होति विज्जाणस्स ठितिया । आरम्मणे सति पतिट्ठा विज्जाणस्स होति । तस्मिं पतिट्ठिते विज्जाणे विरूळहे नति होति । नतिया सति आगतिगति होति । आगतिगतिया सति चुतूपपातो होति । चुतूपपाते सति आयतिं जातिजरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति” ।

“नो चे, भिक्खवे, चेतेति नो चे पक्कपेति अथ चे अनुसेति, आरम्मणमेतं होति विज्जाणस्स ठितिया । आरम्मणे सति पतिट्ठा विज्जाणस्स होति । तस्मिं पतिट्ठिते विज्जाणे विरूळहे नति होति । नतिया सति आगतिगति होति । आगतिगतिया सति चुतूपपातो होति । चुतूपपाते सति आयतिं जातिजरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

“यतो च खो, भिक्खवे, नो चेव चेतेति नो च पक्कपेति नो च अनुसेति, आरम्मणमेतं न होति विज्जाणस्स ठितिया । आरम्मणे असति पतिट्ठा विज्जाणस्स न होति । तदप्पतिट्ठिते विज्जाणे अविरूळहे नति न होति । नतिया असति आगतिगति न होति । आगतिगतिया असति चुतूपपातो न होति । चुतूपपाते असति आयतिं जाति जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती”ति । दसमं ।

कळारखत्तियवग्गो चतुत्थो ।

तस्सुद्धानं —

भूतमिदं कळारज्ज, दुवे च जाणवत्थूनि ।
अविज्जापच्चया च द्वे, नतुम्हा चेतना तयोति ॥

५. गहपतिवग्गो

१. पञ्चवेरभयसुत्तं

४१. सावत्थियं विहरति । अथ खो अनाथपिण्डिको गहपति येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो अनाथपिण्डिकं गहपतिं भगवा एतदवोच —

“यतो खो, गहपति, अरियसावकस्स पञ्च भयानि वेरानि वूपसन्तानि होन्ति, चतूहि च सोतापत्तियङ्गेहि समन्नागतो होति, अरियो चस्स जायो पज्जाय सुदिट्ठो होति सुप्पटिविद्धो, सो आकङ्खमानो अत्तनाव अत्तानं ब्याकरेय्य —
‘खीणनिरयोम्हि खीणातिरच्छानयोनि खीणपेत्तिविसयो खीणापायदुग्गतिविनिपातो, सोतापन्नोहमस्मि अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायनो’”ति ।

“कतमानि पञ्च भयानि वेरानि वूपसन्तानि होन्ति? यं, गहपति, पाणातिपाती पाणातिपातपच्चया दिट्ठधम्मिकम्पि भयं वेरं पसवति, सम्परायिकम्पि भयं वेरं पसवति, चेतसिकम्पि दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयति, पाणातिपाता पटिविरतस्स एवं तं भयं वेरं वूपसन्तं होति ।

“यं, गहपति, अदिन्नादायी अदिन्नादानपच्चया दिट्ठधम्मिकम्पि भयं वेरं पसवति, सम्परायिकम्पि भयं वेरं पसवति, चेतसिकम्पि दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयति, अदिन्नादाना पटिविरतस्स एवं तं भयं वेरं वूपसन्तं होति ।

“यं, गहपति, कामेसुमिच्छाचारी कामेसुमिच्छाचारपच्चया दिट्ठधम्मिकम्पि भयं वेरं पसवति, सम्परायिकम्पि भयं वेरं पसवति, चेतसिकम्पि दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयति, कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतस्स एवं तं भयं वेरं वूपसन्तं होति ।

“यं, गहपति, मुसावादी मुसावादपच्चया दिट्ठधम्मिकम्पि भयं वेरं पसवति, सम्परायिकम्पि भयं वेरं पसवति, चेतसिकम्पि दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयति, मुसावादा पटिविरतस्स एवं तं भयं वेरं वूपसन्तं होति ।

“यं, गहपति, सुरामेरयमज्जपमादट्ठायी सुरामेरयमज्जपमादट्ठानपच्चया दिट्ठधम्मिकम्पि भयं वेरं पसवति, सम्परायिकम्पि भयं वेरं पसवति, चेतसिकम्पि दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयति, सुरामेरयमज्जपमादट्ठाना पटिविरतस्स एवं तं भयं वेरं वूपसन्तं होति । इमानि पञ्च भयानि वेरानि वूपसन्तानि होन्ति ।

“कतमेहि चतूहि सोतापत्तियङ्गेहि समन्नागतो होति? इध, गहपति, अरियसावको बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो होति — ‘इतिपि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा’”ति ।

“धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो होति — ‘स्वाक्खातो भगवता धम्मो सन्दिट्ठिको अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूही’”ति ।

“सङ्गे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो होति — ‘सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, उजुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, जायप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, सामीचिप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, यदिदं चत्तारि पुरिसयुगानि अट्ठ पुरिसपुग्गला, एस भगवतो सावकसङ्घो आहुनेय्यो पाहुनेय्यो दक्खिण्यो अज्जलिकरणीयो अनुत्तरं पुज्जक्खत्तं लोकस्सा’”ति ।

“अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागतो होति अखण्डेहि अच्छिद्देहि असबलेहि अकम्मासेहि भुजिस्सेहि विज्जुप्पसत्थेहि अपरामट्ठेहि समाधिसंवत्तनिकेहि । इमेहि चतूहि सोतापत्तियङ्गेहि समन्नागतो होति ।

“कतमो चस्स अरियो जायो पज्जाय सुदिट्ठो होति सुप्पटिविद्धो? इध, गहपति, अरियसावको पटिच्चसमुप्पादज्जेव साधुकं योनिसो मनसि करोति — ‘इति इमस्मिं सति इदं होति, इमस्मिं असति इदं न होति; इमस्सुप्पादा इदं उप्पज्जति, इमस्स निरोधा इदं निरुज्जति । यदिदं अविज्जापच्चया सङ्गारा; सङ्गारपच्चया विज्जाणं...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । अविज्जाय त्वेव असेसविरागनिरोधा सङ्गारनिरोधो; सङ्गारनिरोधा विज्जाणनिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती’”ति । अयमस्स अरियो जायो पज्जाय सुदिट्ठो होति सुप्पटिविद्धो ।

“यतो खो, गहपति, अरियसावकस्स इमानि पञ्च भयानि वेरानि वूपसन्तानि होन्ति, इमेहि चतूहि सोतापत्तियङ्गेहि समन्नागतो होति, अयञ्चस्स अरियो जायो पज्जाय सुदिट्ठो होति सुप्पटिविद्धो, सो आकङ्खमानो अत्तनाव अत्तानं ब्याकरेय्य — ‘खीणनिरयोमिह खीणतिरच्छानयोनि खीणपेत्तिविसयो खीणापायदुग्गतिविनिपातो, सोतापन्नोहमस्मि अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायनो’”ति ।

२. दुतियपञ्चवेरभयसुत्तं

४२. सावत्थियं विहरति...पे०... “यतो खो, भिक्खवे, अरियसावकस्स पञ्च भयानि वेरानि वूपसन्तानि होन्ति, चतूहि च सोतापत्तियङ्गेहि समन्नागतो होति, अरियो चस्स जायो पज्जाय सुदिट्ठो होति सुप्पटिविद्धो, सो आकङ्खमानो अत्तनाव अत्तानं ब्याकरेय्य — ‘खीणनिरयोमिह खीणतिरच्छानयोनि खीणपेत्तिविसयो खीणापायदुग्गतिविनिपातो, सोतापन्नोहमस्मि

अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायनो”ति ।

“कतमानि पञ्च भयानि वेरानि वूपसन्तानि होन्ति? यं, भिक्खवे, पाणातिपाती ...पे०... यं, भिक्खवे, अदिन्नादायी... पे०... यं, भिक्खवे, कामेसुमिच्छाचारी... यं, भिक्खवे, मुसावादी... यं, भिक्खवे, सुरामेरयमज्जपमादट्ठायी...पे०... इमानि पञ्च भयानि वेरानि वूपसन्तानि होन्ति ।

“कतमेहि चतूहि सोतापत्तियङ्गेहि समन्नागतो होति? इध, भिक्खवे, अरियसावको बुद्धे...पे०... धम्मे... सङ्गे... अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागतो होति । इमेहि चतूहि सोतापत्तियङ्गेहि समन्नागतो होति ।

“कतमो चस्स अरियो जायो पज्जाय सुदिट्ठो होति सुप्पटिविद्धो? इध, भिक्खवे, अरियसावको पटिच्चसमुप्पादज्जेव साधुकं योनिसो मनसि करोति...पे०... अयमस्स अरियो जायो पज्जाय सुदिट्ठो होति सुप्पटिविद्धो ।

“यतो खो, भिक्खवे, अरियसावकस्स इमानि पञ्च भयानि वेरानि वूपसन्तानि होन्ति, इमेहि च चतूहि सोतापत्तियङ्गेहि समन्नागतो होति, अयञ्चस्स अरियो जायो पज्जाय सुदिट्ठो होति सुप्पटिविद्धो, सो आकङ्खमानो अत्तनाव अत्तानं ब्याकरेय्य — ‘खीणनिरयोमिह खीणतिरच्छानयोनि खीणपेत्तिविसयो खीणापायदुग्गतिविनिपातो, सोतापन्नोहमस्मि अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायनो”ति । दुतियं ।

३. दुक्खसुत्तं

४३. सावत्थियं विहरति...पे०... “दुक्खस्स, भिक्खवे, समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च देसेस्सामि । तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“कतमो च, भिक्खवे, दुक्खस्स समुदयो? चक्खुञ्च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविज्जाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा । अयं खो, भिक्खवे, दुक्खस्स समुदयो ।

“सोतञ्च पटिच्च सद्दे च उप्पज्जति सोतविज्जाणं...पे०... धानञ्च पटिच्च गन्धे च...पे०... जिह्वञ्च पटिच्च रसे च... पे०... कायञ्च पटिच्च फोड्डब्बे च...पे०... मनञ्च पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविज्जाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा । अयं खो, भिक्खवे, दुक्खस्स समुदयो ।

“कतमो च, भिक्खवे, दुक्खस्स अत्थङ्गमो? चक्खुञ्च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविज्जाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा । तस्सायेव तण्हाय असेसविरागनिरोधा उपादाननिरोधो; उपादाननिरोधा भवनिरोधो; भवनिरोधा जातिनिरोधो; जातिनिरोधा जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति । अयं खो, भिक्खवे, दुक्खस्स अत्थङ्गमो ।

“सोतञ्च पटिच्च सद्दे च उप्पज्जति सोतविज्जाणं...पे०... धानञ्च पटिच्च गन्धे च...पे०... जिह्वञ्च पटिच्च रसे च... पे०... कायञ्च पटिच्च फोड्डब्बे च...पे०... मनञ्च पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविज्जाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा । तस्सायेव तण्हाय असेसविरागनिरोधा उपादाननिरोधो; उपादाननिरोधा भवनिरोधो; भवनिरोधा जातिनिरोधो; जातिनिरोधा जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति । एवमेतस्स

केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति । अयं खो, भिक्खवे, दुक्खस्स अत्थङ्गमो’ति । ततियं ।

४. लोकसुत्तं

४४. सावत्थियं विहरति...पे०... “लोकस्स, भिक्खवे, समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च देसेस्सामि । तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी’ति । “एवं, भन्ते’ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“कतमो च, भिक्खवे, लोकस्स समुदयो? चक्खुञ्च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविज्जाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा; तण्हापच्चया उपादानं; उपादानपच्चया भवो; भवपच्चया जाति; जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । अयं खो, भिक्खवे, लोकस्स समुदयो ।

“सोतञ्च पटिच्च सद्दे च...पे०... घानञ्च पटिच्च गन्धे च... जिह्वञ्च पटिच्च रसे च... कायञ्च पटिच्च फोडुब्बे च... मनञ्च पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविज्जाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना...पे०... जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । अयं खो, भिक्खवे, लोकस्स समुदयो ।

“कतमो च, भिक्खवे, लोकस्स अत्थङ्गमो? चक्खुञ्च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविज्जाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा । तस्सायेव तण्हाय असेसविरागनिरोधा उपादाननिरोधो; उपादाननिरोधा भवनिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति । अयं खो, भिक्खवे, लोकस्स अत्थङ्गमो ।

“सोतञ्च पटिच्च सद्दे च...पे०... घानञ्च पटिच्च गन्धे च... जिह्वञ्च पटिच्च रसे च... कायञ्च पटिच्च फोडुब्बे च... मनञ्च पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविज्जाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा । तस्सायेव तण्हाय असेसविरागनिरोधा उपादाननिरोधो; उपादाननिरोधा भवनिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति । अयं खो, भिक्खवे, लोकस्स अत्थङ्गमो’ति । चतुत्थं ।

५. जातिकसुत्तं

४५. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा जातिके विहरति गिज्जकावसथे । अथ खो भगवा रहोगतो पटिसल्लानो इमं धम्मपरियायं अभसि —

“चक्खुञ्च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविज्जाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया तण्हा; तण्हापच्चया उपादानं...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

“सोतञ्च पटिच्च सद्दे च...पे०... घानञ्च पटिच्च गन्धे च... जिह्वञ्च पटिच्च रसे च... कायञ्च पटिच्च फोडुब्बे च... मनञ्च पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविज्जाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा; तण्हापच्चया उपादानं...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

“चक्खुञ्च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविज्जाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा । तस्सायेव तण्हाय असेसविरागनिरोधा उपादाननिरोधो; उपादाननिरोधा भवनिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स

दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति ।

“सोतञ्च पटिच्च सद्दे च...पे०... मनञ्च पटिच्च धम्मे च उपपज्जति मनोविज्जाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा । तस्सायेव तण्हाय असेसविरागनिरोधा उपादाननिरोधो; उपादाननिरोधा भवनिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती”ति ।

तेन खो पन समयेन अज्जतरो भिक्खु भगवतो उपस्सुति [उपस्सुतिं (सी० पी०)] ठितो होति । अदसा खो भगवा तं भिक्खुं उपस्सुति ठितं । दिस्वान तं भिक्खुं एतदवोच — “अस्सोसि नो त्वं, भिक्खु, इमं धम्मपरियाय”न्ति? “एवं, भन्ते”ति । “उग्गणहाहि त्वं, भिक्खु, इमं धम्मपरियायं; परियापुणाहि त्वं, भिक्खु, इमं धम्मपरियायं; धारेहि त्वं, भिक्खु, इमं धम्मपरियायं । अत्थसंहितो अयं [अत्थसंहितोयं (सी० स्या० कं०), अत्थसंहितायं (पी० कं०)], भिक्खु, धम्मपरियायो आदिब्रह्मचरियको”ति । पच्चमं ।

६. अज्जतरब्राह्मणसुत्तं

४६. सावत्थियं विहरति । अथ खो अज्जतरो ब्राह्मणो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सो ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच —

“किं नु खो, भो गोतम, सो करोति सो पटिसंवेदयती”ति? “सो करोति सो पटिसंवेदयती”ति खो, ब्राह्मण, अयमेको अन्तो” ।

“किं पन, भो गोतम, अज्जो करोति, अज्जो पटिसंवेदयती”ति? “अज्जो करोति, अज्जो पटिसंवेदयती”ति खो, ब्राह्मण, अयं दुतियो अन्तो । एते ते, ब्राह्मण, उभो अन्ते अनुपगम्म मज्जेन तथागतो धम्मं देसेति — ‘अविज्जापच्चया सङ्खारा; सङ्खारपच्चया विज्जाणं...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । अविज्जाय त्वेव असेसविरागनिरोधा सङ्खारनिरोधो; सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधो ...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती”ति ।

एवं वुत्ते, सो ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच — “अभिवक्कन्तं, भो गोतम, अभिवक्कन्तं, भो गोतम,...पे०... उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु अज्जतगगे पाणुपेतं सरणं गत”न्ति । छट्ठं ।

७. जाणुस्सोणिसुत्तं

४७. सावत्थियं विहरति । अथ खो जाणुस्सोणि ब्राह्मणो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवता सद्धिं...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो जाणुस्सोणि ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच —

“किं नु खो, भो, गोतम, सब्बमत्थी”ति? “सब्बमत्थी”ति खो, ब्राह्मण, अयमेको अन्तो” ।

“किं पन, भो गोतम, सब्बं नत्थी”ति? “सब्बं नत्थी”ति खो, ब्राह्मण, अयं दुतियो अन्तो । एते ते, ब्राह्मण, उभो अन्ते अनुपगम्म मज्जेन तथागतो धम्मं देसेति — ‘अविज्जापच्चया सङ्खारा; सङ्खारपच्चया विज्जाणं...पे०... एवमेतस्स केवलस्स

दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । अविज्जाय त्वेव असेसविरागनिरोधा सङ्खारनिरोधो; सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधो... पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती”ति ।

एवं वुत्ते, जाणुस्सोणि ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच — “अभिवक्कन्तं भो गोतम...पे०... पाणुपेतं सरणं गत”न्ति । सत्तमं ।

८. लोकायतिकसुत्तं

४८. सावत्थियं विहरति । अथ खो लोकायतिको ब्राह्मणो येन भगवा...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो लोकायतिको ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच —

“किं नु खो, भो गोतम, सब्बमत्थी”ति? “सब्बमत्थी”ति खो, ब्राह्मण, जेट्टमेतं लोकायतं” ।

“किं पन, भो गोतम, सब्बं नत्थी”ति? “सब्बं नत्थी”ति खो, ब्राह्मण, दुतियमेतं लोकायतं” ।

“किं नु खो, भो गोतम, सब्बमेकत्त”न्ति? “सब्बमेकत्त”न्ति खो, ब्राह्मण, ततियमेतं लोकायतं” ।

“किं पन, भो गोतम, सब्बं पुत्त”न्ति? “सब्बं पुत्त”न्ति खो, ब्राह्मण, चतुत्थमेतं लोकायतं” ।

“एते ते, ब्राह्मण, उभो अन्ते अनुपगम्म मज्झेन तथागतो धम्मं देसेति — ‘अविज्जापच्चया सङ्खारा; सङ्खारपच्चया विज्जाणं...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । अविज्जाय त्वेव असेसविरागनिरोधा सङ्खारनिरोधो; सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती”ति ।

एवं वुत्ते, लोकायतिको ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच — “अभिवक्कन्तं, भो गोतम...पे०... अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गत”न्ति । अट्ठमं ।

९. अरियसावकसुत्तं

४९. सावत्थियं विहरति...पे०... “न, भिक्खवे, सुतवतो अरियसावकस्स एवं होति — ‘किं नु खो किस्मिं सति किं होति, किस्सुप्पादा किं उप्पज्जति? (किस्मिं सति सङ्खारा होन्ति, किस्मिं सति विज्जाणं होति,) [( ) एत्थन्तरे पाठा केसुचि पोत्थकेसु न दिस्सन्तीति सी० पी० पोत्थकेसु दस्सिता । तथा सति अनन्तरसुत्तटीकाय समेति] किस्मिं सति नामरूपं होति, किस्मिं सति सळायतनं होति, किस्मिं सति फस्सो होति, किस्मिं सति वेदना होति, किस्मिं सति तण्हा होति, किस्मिं सति उपादानं होति, किस्मिं सति भवो होति, किस्मिं सति जाति होति, किस्मिं सति जरामरणं होती”ति?

“अथ खो, भिक्खवे, सुतवतो अरियसावकस्स अपरप्पच्चया जाणमेवेत्थ होति — ‘इमस्मिं सति इदं होति, इमस्सुप्पादा इदं उप्पज्जति । (अविज्जाय सति सङ्खारा होन्ति; सङ्खारेसु सति विज्जाणं होति;) [( ) एत्थकेसु पाठा केसुचि पोत्थकेसु न दिस्सन्तीति सी० पी० पोत्थकेसु दस्सिता । तथा सति अनन्तरसुत्तटीकाय समेति] विज्जाणे सति नामरूपं होति; नामरूपे सति सळायतनं होति; सळायतने सति फस्सो होति; फस्से सति वेदना होति; वेदनाय सति तण्हा होति; तण्हाय सति उपादानं होति; उपादाने सति भवो होति; भवे सति जाति होति; जातिया सति जरामरणं होती”ति । सो एवं

पजानाति — ‘एवमयं लोको समुदयती’”ति ।

“न, भिक्खवे, सुतवतो अरियसावकस्स एवं होति — ‘किं नु खो किस्मिं असति किं न होति, किस्स निरोधा किं निरुज्झति? (किस्मिं असति सङ्खारा न होन्ति, किस्मिं असति विज्जाणं न होति,) [( ) एत्थन्तरे पाठापि तत्थ तथेव दस्सिता] किस्मिं असति नामरूपं न होति, किस्मिं असति सळायतनं न होति, किस्मिं असति फस्सो न होति, किस्मिं असति वेदना न होति, किस्मिं असति तण्हा न होति, किस्मिं असति उपादानं न होति, किस्मिं असति भवो न होति, किस्मिं असति जाति न होति, किस्मिं असति जरामरणं न होती’”ति?

“अथ खो, भिक्खवे, सुतवतो अरियसावकस्स अपरप्पच्चया जाणमेवेत्थ होति — ‘इमस्मिं असति इदं न होति, इमस्स निरोधा इदं निरुज्झति । (अविज्जाय असति सङ्खारा न होन्ति; सङ्खारेसु असति विज्जाणं न होति;) [( ) एत्थन्तरे पाठापि तत्थ तथेव दस्सिता] विज्जाणे असति नामरूपं न होति; नामरूपे असति सळायतनं न होति...पे०... भवो न होति... जाति न होति... जातिया असति जरामरणं न होती’ति । सो एवं पजानाति — ‘एवमयं लोको निरुज्झती’”ति ।

“यतो खो, भिक्खवे, अरियसावको एवं लोकस्स समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च यथाभूतं पजानाति, अयं वुच्चति, भिक्खवे, अरियसावको दिट्ठिसम्पन्नो इतिपि...पे०... अमतद्वारं आहच्च तिट्ठति इतिपी’”ति । नवमं ।

१०. दुतियअरियसावकसुत्तं

५०. सावत्थियं विहरति...पे०... “न, भिक्खवे, सुतवतो अरियसावकस्स एवं होति — ‘किं नु खो किस्मिं सति किं होति, किस्सुप्पादा किं उप्पज्जति? किस्मिं सति सङ्खारा होन्ति, किस्मिं सति विज्जाणं होति, किस्मिं सति नामरूपं होति, किस्मिं सति सळायतनं होति, किस्मिं सति फस्सो होति, किस्मिं सति वेदना होति, किस्मिं सति तण्हा होति, किस्मिं सति उपादानं होति, किस्मिं सति भवो होति, किस्मिं सति जाति होति, किस्मिं सति जरामरणं होती’”ति?

“अथ खो, भिक्खवे, सुतवतो अरियसावकस्स अपरप्पच्चया जाणमेवेत्थ होति — ‘इमस्मिं सति इदं होति, इमस्सुप्पादा इदं उप्पज्जति । अविज्जाय सति सङ्खारा होन्ति; सङ्खारेसु सति विज्जाणं होति; विज्जाणे सति नामरूपं होति; नामरूपे सति सळायतनं होति; सळायतने सति फस्सो होति; फस्से सति वेदना होति; वेदनाय सति तण्हा होति; तण्हाय सति उपादानं होति; उपादाने सति भवो होति; भवे सति जाति होति; जातिया सति जरामरणं होती’ति । सो एवं पजानाति — ‘एवमयं लोको समुदयती’”ति ।

“न, भिक्खवे, सुतवतो अरियसावकस्स एवं होति — ‘किं नु खो किस्मिं असति किं न होति, किस्स निरोधा किं निरुज्झति? किस्मिं असति सङ्खारा न होन्ति, किस्मिं असति विज्जाणं न होति, किस्मिं असति नामरूपं न होति, किस्मिं असति सळायतनं न होति, किस्मिं असति फस्सो न होति, किस्मिं असति वेदना न होति, किस्मिं असति तण्हा न होति... पे०... उपादानं... भवो... जाति... किस्मिं असति जरामरणं न होती’”ति?

“अथ खो, भिक्खवे, सुतवतो अरियसावकस्स अपरप्पच्चया जाणमेवेत्थ होति — ‘इमस्मिं असति इदं न होति, इमस्स निरोधा इदं निरुज्झति । अविज्जाय असति सङ्खारा न होन्ति; सङ्खारेसु असति विज्जाणं न होति; विज्जाणे असति नामरूपं न होति; नामरूपे असति सळायतनं न होति...पे०... जातिया असति जरामरणं न होती’ति । सो एवं पजानाति — ‘एवमयं लोको निरुज्झती’”ति ।

“यतो खो, भिक्खवे, अरियसावको एवं लोकस्स समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च यथाभूतं पजानाति, अयं वुच्चति, भिक्खवे, अरियसावको दिट्ठिसम्पन्नो इतिपि, दस्सनसम्पन्नो इतिपि, आगतो इमं सद्धम्मं इतिपि, पस्सति इमं सद्धम्मं इतिपि, सेक्खेन जाणेन समन्नागतो इतिपि, सेक्खाय विज्जाय समन्नागतो इतिपि, धम्मसोतं समापन्नो इतिपि, अरियो निब्बेधिकपज्जो इतिपि, अमतद्वारं आहच्च तिट्ठति इतिपी”ति । दसमं ।

गहपतिवग्गो पञ्चमो ।

तस्सुद्धानं —

द्वे पञ्चवेरभया वुत्ता, दुक्खं लोको च जातिकं ।
अज्जतरं जाणुस्सोणि च, लोकायतिकेन अट्ठमं ।
द्वे अरियसावका वुत्ता, वग्गो तेन पवुच्चतीति ॥

६. दुक्खवग्गो

१. परिवीमंसनसुत्तं

५१. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“कित्तावता नु खो, भिक्खवे, भिक्खू परिवीमंसमानो परिवीमंसेय्य सब्बसो सम्मा दुक्खक्खयाया”ति? “भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा भगवंनेत्तिका भगवंपटिसरणा । साधु वत, भन्ते, भगवन्तंयेव पटिभातु एतस्स भासितस्स अत्थो । भगवतो सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती”ति । “तेन हि, भिक्खवे, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ, भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“इध, भिक्खवे, भिक्खू परिवीमंसमानो परिवीमंसति — ‘यं खो इदं अनेकविधं नानप्पकारकं दुक्खं लोके उप्पज्जति जरामरणं; इदं नु खो दुक्खं किंनिदानं किंसमुदयं किंजातिकं किंपभवं? किस्मिं सति जरामरणं होति, किस्मिं असति जरामरणं न होती’ति? सो परिवीमंसमानो एवं पजानाति — ‘यं खो इदं अनेकविधं नानप्पकारकं दुक्खं लोके उप्पज्जति जरामरणं, इदं खो दुक्खं जातिनिदानं जातिसमुदयं जातिजातिकं जातिप्पभवं । जातिया सति जरामरणं होति, जातिया असति जरामरणं न होती’”ति ।

“सो जरामरणञ्च पजानाति, जरामरणसमुदयञ्च पजानाति, जरामरणनिरोधञ्च पजानाति, या च जरामरणनिरोधसारुप्पगामिनी पटिपदा तञ्च पजानाति, तथा पटिपन्नो च होति अनुधम्मचारी; अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खू सब्बसो सम्मा दुक्खक्खयाय पटिपन्नो जरामरणनिरोधाय ।

“अथापरं परिवीमंसमानो परिवीमंसति — ‘जाति पनायं किंनिदाना किंसमुदया किंजातिका किंपभवा, किस्मिं सति जाति होति, किस्मिं असति जाति न होती’ति? सो परिवीमंसमानो एवं पजानाति — ‘जाति भवनिदाना भवसमुदया भवजातिका भवप्पभवा; भवे सति जाति होति, भवे असति जाति न होती’”ति ।

“सो जातिञ्च पजानाति, जातिसमुदयञ्च पजानाति, जातिनिरोधञ्च पजानाति, या च जातिनिरोधसारुप्पगामिनी पटिपदा तञ्च पजानाति, तथा पटिपन्नो च होति अनुधम्मचारी; अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु सब्बसो सम्मा दुक्खक्खयाय पटिपन्नो जातिनिरोधाय ।

“अथापरं परिवीमंसमानो परिवीमंसति — ‘भवो पनायं किंनिदानो...पे०... उपादानं पनिदं किंनिदानं... तण्हा पनायं किंनिदाना... वेदना... फस्सो... सळायतनं पनिदं किंनिदानं... नामरूपं पनिदं... विज्जाणं पनिदं... सङ्खारा पनिमे किंनिदाना किंसमुदया किंजातिका किंपभवा; किस्मिं सति सङ्खारा होन्ति, किस्मिं असति सङ्खारा न होन्ती’ति? सो परिवीमंसमानो एवं पजानाति — ‘सङ्खारा अविज्जानिदाना अविज्जासमुदया अविज्जाजातिका अविज्जापभवा; अविज्जाय सति सङ्खारा होन्ति, अविज्जाय असति सङ्खारा न होन्ती’”ति ।

“सो सङ्खारे च पजानाति, सङ्खारसमुदयञ्च पजानाति, सङ्खारनिरोधञ्च पजानाति, या च सङ्खारनिरोधसारुप्पगामिनी पटिपदा तञ्च पजानाति, तथा पटिपन्नो च होति अनुधम्मचारी; अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु सब्बसो सम्मा दुक्खक्खयाय पटिपन्नो सङ्खारनिरोधाय ।

“अविज्जागतो यं, भिक्खवे, पुरिसपुग्गलो पुज्जं चे सङ्खारं अभिसङ्खरोति, पुज्जूपगं होति विज्जाणं । अपुज्जं चे सङ्खारं अभिसङ्खरोति, अपुज्जूपगं होति विज्जाणं । आनेज्जं चे सङ्खारं अभिसङ्खरोति आनेज्जूपगं होति विज्जाणं । यतो खो, भिक्खवे, भिक्खुनो अविज्जा पहीना होति विज्जा उप्पन्ना, सो अविज्जाविरागा विज्जुप्पादा नेव पुज्जाभिसङ्खारं अभिसङ्खरोति न अपुज्जाभिसङ्खारं अभिसङ्खरोति न आनेज्जाभिसङ्खारं अभिसङ्खरोति । अनभिसङ्खरोन्तो अनभिसज्चेतयन्तो न किञ्चि लोके उपादियति; अनुपादियं न परितस्सति, अपरितस्सं पच्चत्तज्जेव परिनिब्बायति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाति ।

“सो सुखं चे वेदनं वेदयति, सा अनिच्चाति पजानाति, अनज्झोसिताति पजानाति, अनभिनन्दिताति पजानाति । दुक्खं चे वेदनं वेदयति, सा अनिच्चाति पजानाति, अनज्झोसिताति पजानाति, अनभिनन्दिताति पजानाति । अदुक्खमसुखं चे वेदनं वेदयति, सा अनिच्चाति पजानाति, अनज्झोसिताति पजानाति, अनभिनन्दिताति पजानाति । सो सुखं चे वेदनं वेदयति, विसंयुत्तो न वेदयति । दुक्खं चे वेदनं वेदयति, विसंयुत्तो न [तं वेदनं (सी० पी०), वेदनं (क०)] वेदयति । अदुक्खमसुखं चे वेदनं वेदयति, विसंयुत्तो न वेदयति ।

“सो कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयमानो कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयामीति पजानाति, जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयमानो जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयामीति पजानाति । कायस्स भेदा उद्धं जीवितपरियादाना इधेव सब्बवेदयितानि अनभिनन्दितानि सीतीभविस्सन्ति, सरीरानि अवसिस्सन्तीति पजानाति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो कुम्भकारपाका उण्हं कुम्भं उद्धरित्वा समे भूमिभागे पटिसिस्सेय्य [पटिविसेय्य (सी०), पटिदुपेय्य (स्या० क० पी०), पटिसेवेय्य (टीका)] । तत्र यायं उस्मा सा तत्थेव वूपसमेय्य, कपल्लानि अवसिस्सेय्युं । एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयमानो कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयामीति पजानाति, जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयमानो जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयामीति पजानाति । कायस्स भेदा उद्धं जीवितपरियादाना इधेव सब्बवेदयितानि अनभिनन्दितानि सीतीभविस्सन्ति, सरीरानि अवसिस्सन्तीति पजानाति ।

“तं किं मज्जथ, भिक्खवे, अपि नु खो खीणासवो भिक्खु पुज्जाभिसङ्खारं वा अभिसङ्खरेय्य अपुज्जाभिसङ्खारं वा अभिसङ्खरेय्य आनेज्जाभिसङ्खारं वा अभिसङ्खरेय्या”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “सब्बसो वा पन सङ्खारेसु असति, सङ्खारनिरोधा अपि नु खो विज्जाणं पज्जायेथा”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “सब्बसो वा पन विज्जाणे असति, विज्जाणनिरोधा अपि नु खो नामरूपं पज्जायेथा”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “सब्बसो वा पन नामरूपे असति, नामरूपनिरोधा अपि नु खो सळायतनं पज्जायेथा”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “सब्बसो वा पन सळायतने असति, सळायतननिरोधा अपि नु खो फस्सो पज्जायेथा”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “सब्बसो वा पन फस्से असति, फस्सनिरोधा अपि नु खो वेदना पज्जायेथा”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “सब्बसो वा पन वेदनाय असति, वेदनानिरोधा अपि नु खो तण्हा पज्जायेथा”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “सब्बसो वा पन तण्हाय असति, तण्हानिरोधा अपि नु खो उपादानं पज्जायेथा”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “सब्बसो वा पन उपादाने असति, उपादाननिरोधा अपि नु खो भवो पज्जायेथा”ति । “नो हेतं, भन्ते” । “सब्बसो वा पन भवे असति, भवनिरोधा अपि नु खो जाति पज्जायेथा”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “सब्बसो वा पन जातिया असति, जातिनिरोधा अपि नु खो जरामरणं पज्जायेथा”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“साधु साधु, भिक्खवे, एवमेतं, भिक्खवे, नेतं अज्जथा । सद्वहथ मे तं, भिक्खवे, अधिमुच्चथ, निक्कङ्खा एत्थ होथ निब्बिचिकिच्छा । एसेवन्तो दुक्खस्सा”ति । पठमं ।

२. उपादानसुत्तं

५२. सावत्थियं विहरति...पे०... “उपादानियेसु, भिक्खवे, धम्मेसु अस्सादानुपस्सिनो विहरतो तण्हा पवड्ढति । तण्हापच्चया उपादानं; उपादानपच्चया भवो; भवपच्चया जाति; जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति” ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, दसन्नं वा कट्ठवाहानं वीसाय वा तिसाय वा कट्ठवाहानं चत्तारीसाय वा कट्ठवाहानं महाअग्गिक्खन्धो जलेय्य । तत्र पुरिसो कालेन कालं सुक्खानि चेव तिणानि पक्खिपेय्य, सुक्खानि च गोमयानि पक्खिपेय्य, सुक्खानि च कट्ठानि पक्खिपेय्य । एवञ्चि सो, भिक्खवे, महाअग्गिक्खन्धो तदाहारो तदुपादानो चिरं दीघमद्धानं जलेय्य । एवमेव खो, भिक्खवे, उपादानियेसु धम्मेसु अस्सादानुपस्सिनो विहरतो तण्हा पवड्ढति । तण्हापच्चया उपादानं...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

“उपादानियेसु, भिक्खवे, धम्मेसु आदीनवानुपस्सिनो विहरतो तण्हा निरुज्झति । तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो; उपादाननिरोधा भवनिरोधो; भवनिरोधा जातिनिरोधो; जातिनिरोधा जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, दसन्नं वा कट्ठवाहानं वीसाय वा तिसाय वा चत्तारीसाय वा कट्ठवाहानं महाअग्गिक्खन्धो जलेय्य; तत्र पुरिसो न कालेन कालं सुक्खानि चेव तिणानि पक्खिपेय्य, न सुक्खानि च गोमयानि पक्खिपेय्य, न सुक्खानि च कट्ठानि पक्खिपेय्य । एवञ्चि सो, भिक्खवे, महाअग्गिक्खन्धो पुरिमस्स च उपादानस्स परियादाना अज्जस्स च अनुपहारा [अनुपाहारा (पी०)] अनाहारो निब्बायेय्य । एवमेव खो, भिक्खवे, उपादानियेसु धम्मेसु आदीनवानुपस्सिनो विहरतो तण्हा निरुज्झति, तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती”ति । दुतियं ।

३. संयोजनसुत्तं

५३. सावत्थियं विहरति ...पे०... “संयोजनियेसु, भिक्खवे, धम्मेसु अस्सादानुपस्सिनो विहरतो तण्हा पवड्ढति । तण्हापच्चया उपादानं; उपादानपच्चया भवो; भवपच्चया जाति; जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति” ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, तेलञ्च पटिच्च वट्ठिञ्च पटिच्च तेलप्पदीपो झायेय्य । तत्र पुरिसो कालेन कालं तेलं आसिज्चेय्य वट्ठिं उपसंहरेय्य । एवञ्हि सो, भिक्खवे, तेलप्पदीपो तदाहारो तदुपादानो चिरं दीघमद्धानं जलेय्य । एवमेव खो, भिक्खवे, संयोजनियेसु धम्मेसु अस्सादानुपस्सिनो विहरतो तण्हा पवड्ढति । तण्हापच्चया उपादानं; उपादानपच्चया भवो; भवपच्चया जाति; जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

“संयोजनियेसु, भिक्खवे, धम्मेसु आदीनवानुपस्सिनो विहरतो तण्हा निरुज्झति । तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो; उपादाननिरोधा भवनिरोधो; भवनिरोधा जातिनिरोधो; जातिनिरोधा जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, तेलञ्च पटिच्च वट्ठिञ्च पटिच्च तेलप्पदीपो झायेय्य । तत्र पुरिसो न कालेन कालं तेलं आसिज्चेय्य न वट्ठिं उपसंहरेय्य । एवञ्हि सो, भिक्खवे, तेलप्पदीपो पुरिमस्स च उपादानस्स परियादाना अज्जस्स च अनुपहारा अनाहारो निब्बायेय्य । एवमेव खो, भिक्खवे, संयोजनियेसु धम्मेसु आदीनवानुपस्सिनो विहरतो तण्हा निरुज्झति । तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती”ति । ततियं ।

४. दुतियसंयोजनसुत्तं

५४. सावत्थियं विहरति ...पे०... “सेय्यथापि, भिक्खवे, तेलञ्च पटिच्च वट्ठिञ्च पटिच्च तेलप्पदीपो झायेय्य । तत्र पुरिसो कालेन कालं तेलं आसिज्चेय्य वट्ठिं उपसंहरेय्य । एवञ्हि सो, भिक्खवे, तेलप्पदीपो तदाहारो तदुपादानो चिरं दीघमद्धानं जलेय्य । एवमेव खो, भिक्खवे, संयोजनियेसु धम्मेसु अस्सादानुपस्सिनो विहरतो तण्हा पवड्ढति । तण्हापच्चया उपादानं...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति” ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, तेलञ्च पटिच्च वट्ठिञ्च पटिच्च तेलप्पदीपो झायेय्य । तत्र पुरिसो न कालेन कालं तेलं आसिज्चेय्य न वट्ठिं उपसंहरेय्य । एवञ्हि सो, भिक्खवे, तेलप्पदीपो पुरिमस्स च उपादानस्स परियादाना अज्जस्स च अनुपहारा अनाहारो निब्बायेय्य । एवमेव खो, भिक्खवे, संयोजनियेसु धम्मेसु आदीनवानुपस्सिनो विहरतो तण्हा निरुज्झति । तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती”ति । चतुत्थं ।

५. महारुक्खसुत्तं

५५. सावत्थियं विहरति...पे०... “उपादानियेसु, भिक्खवे, धम्मेसु अस्सादानुपस्सिनो विहरतो तण्हा पवड्ढति । तण्हापच्चया उपादानं; उपादानपच्चया भवो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति” ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, महारुक्खो । तस्स यानि चेव मूलानि अधोगमानि, यानि च तिरियङ्गमानि, सब्बानि तानि उद्धं ओजं अभिहरन्ति । एवञ्हि सो, भिक्खवे, महारुक्खो तदाहारो तदुपादानो चिरं दीघमद्धानं तिष्ठेय्य । एवमेव खो, भिक्खवे, उपादानियेसु धम्मेसु अस्सादानुपस्सिनो विहरतो तण्हा पवड्ढति । तण्हापच्चया उपादानं...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

“उपादानियेसु, भिक्खवे, धम्मेसु आदीनवानुपस्सिनो विहरतो तण्हा निरुज्झति । तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो; उपादाननिरोधा भवनिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, महारुक्खो । अथ पुरिसो आगच्छेय्य कुद्दालपिटकं [कुद्दालपिटकं (अञ्जत्थ)] आदाय । सो तं रुक्खं मूले छिन्देय्य, मूलं छिन्दित्वा पलिखणेय्य [पलिखणेय्य (पी० क०)], पलिखणित्वा मूलानि उद्धरेय्य अन्तमसो उसीरनाळिमत्तानिपि । सो तं रुक्खं खण्डाखण्डिकं छिन्देय्य, खण्डाखण्डिकं छिन्दित्वा फालेय्य, फालेत्वा सकलिकं सकलिकं करेय्य, सकलिकं सकलिकं करित्वा वातातपे विसोसेय्य; वातातपे विसोसेत्वा अग्गिना डहेय्य, अग्गिना डहेत्वा मसिं करेय्य, मसिं करित्वा महावाते वा ओफुणेय्य [ओफुणेय्य (सी० पी०), ओफुणेय्य (स्या० कं० क०)] नदिया वा सीघसोताय पवाहेय्य । एवञ्हि सो, भिक्खवे, महारुक्खो उच्छिन्नमूलो अस्स तालावत्थुकतो अनभावकतो [अनभावकतो (सी०), अनभावङ्गतो (स्या० कं०)] आयतिं अनुप्पादधम्मो । एवमेव खो, भिक्खवे, उपादानियेसु धम्मेसु आदीनवानुपस्सिनो विहरतो तण्हा निरुज्झति । तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो; उपादाननिरोधा भवनिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती”ति । पञ्चमं ।

६. दुतियमहारुक्खसुत्तं

५६. सावत्थियं विहरति...पे०... “सेय्यथापि, भिक्खवे, महारुक्खो । तस्स यानि चेव मूलानि अधोगमानि, यानि च तिरियङ्गमानि, सब्बानि तानि उद्धं ओजं अभिहरन्ति । एवञ्हि सो, भिक्खवे, महारुक्खो तदाहारो तदुपादानो चिरं दीघमद्धानं तिष्ठेय्य । एवमेव खो, भिक्खवे, उपादानियेसु धम्मेसु अस्सादानुपस्सिनो विहरतो तण्हा पवड्ढति । तण्हापच्चया उपादानं ... पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति” ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, महारुक्खो । अथ पुरिसो आगच्छेय्य कुद्दालपिटकं आदाय । सो तं रुक्खं मूले छिन्देय्य, मूले छेत्वा पलिखणेय्य, पलिखणित्वा मूलानि उद्धरेय्य...पे०... नदिया वा सीघसोताय पवाहेय्य । एवञ्हि सो, भिक्खवे, महारुक्खो उच्छिन्नमूलो अस्स तालावत्थुकतो अनभावङ्गतो आयतिं अनुप्पादधम्मो । एवमेव खो, भिक्खवे, उपादानियेसु धम्मेसु आदीनवानुपस्सिनो विहरतो तण्हा निरुज्झति । तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती”ति । छट्ठं ।

७. तरुणरुक्खसुत्तं

५७. सावत्थियं विहरति...पे०... “संयोजनियेसु, भिक्खवे, धम्मेसु अस्सादानुपस्सिनो विहरतो तण्हा पवड्ढति । तण्हापच्चया उपादानं...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति” ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, तरुणो रुक्खो । तस्स पुरिसो कालेन कालं मूलानि पलिमज्जेय्य [पलिसन्नेय्य (सी०), पलिसज्जेय्य (स्या० कं० पी०), पलिपट्ठेय्य (क०), पलिसन्देय्य, पलिबन्धेय्य (टीकानुरूपं)] कालेन कालं पंसुं ददेय्य,

कालेन कालं उदकं ददेय्य । एवज्झि सो, भिक्खवे, तरुणो रुक्खो तदाहारो तदुपादानो वुद्धिं विरूळ्हि वेपुल्लं आपज्जेय्य । एवमेव खो, भिक्खवे, संयोजनियेसु धम्मेसु अस्सादानुपस्सिनो विहरतो तण्हा पवड्ढति । तण्हापच्चया उपादानं...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

“संयोजनियेसु, भिक्खवे, धम्मेसु आदीनवानुपस्सिनो विहरतो तण्हा निरुज्झति । तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, तरुणो रुक्खो । अथ पुरिसो आगच्छेय्य कुद्दालपिटकं आदाय...पे०... नदिया वा सीघसोताय पवाहेय्य । एवज्झि सो, भिक्खवे, तरुणो रुक्खो उच्छिन्नमूलो अस्स तालावत्थुकतो अनभावङ्गतो आयतिं अनुप्पादधम्मो । एवमेव खो, भिक्खवे, संयोजनियेसु धम्मेसु आदीनवानुपस्सिनो विहरतो तण्हा निरुज्झति । तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती”ति । सत्तमं ।

८. नामरूपसुत्तं

५८. सावत्थियं विहरति...पे०... “संयोजनियेसु, भिक्खवे, धम्मेसु अस्सादानुपस्सिनो विहरतो नामरूपस्स अवक्कन्ति होति । नामरूपपच्चया सळायतनं...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति” ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, महारुक्खो । तस्स यानि चेव मूलानि अधोगमानि, यानि च तिरियङ्गमानि, सब्बानि तानि उद्धं ओजं अभिहरन्ति । एवज्झि सो, भिक्खवे, महारुक्खो तदाहारो तदुपादानो चिरं दीघमद्धानं तिठ्ठेय्य । एवमेव खो, भिक्खवे, संयोजनियेसु धम्मेसु अस्सादानुपस्सिनो विहरतो नामरूपस्स अवक्कन्ति होति...पे०... ।

“संयोजनियेसु, भिक्खवे, धम्मेसु आदीनवानुपस्सिनो विहरतो नामरूपस्स अवक्कन्ति न होति । नामरूपनिरोधा सळायतननिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, महारुक्खो । अथ पुरिसो आगच्छेय्य कुद्दालपिटकं आदाय...पे०... आयतिं अनुप्पादधम्मो । एवमेव खो, भिक्खवे, संयोजनियेसु धम्मेसु आदीनवानुपस्सिनो विहरतो नामरूपस्स अवक्कन्ति न होति । नामरूपनिरोधा सळायतननिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती”ति । अट्ठमं ।

९. विज्जाणसुत्तं

५९. सावत्थियं विहरति...पे०... “संयोजनियेसु, भिक्खवे, धम्मेसु अस्सादानुपस्सिनो विहरतो विज्जाणस्स अवक्कन्ति होति । विज्जाणपच्चया नामरूपं...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति” ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, महारुक्खो । तस्स यानि चेव मूलानि ...पे०... एवमेव खो, भिक्खवे, संयोजनियेसु धम्मेसु अस्सादानुपस्सिनो विहरतो विज्जाणस्स अवक्कन्ति होति...पे०... ।

“संयोजनियेसु, भिक्खवे, धम्मेसु आदीनवानुपस्सिनो विहरतो विज्जाणस्स अवक्कन्ति न होति । विज्जाणनिरोधा नामरूपनिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, महारुक्खो। अथ पुरिसो आगच्छेय्य कुद्दालपिटकं आदाय...पे०... आयतिं अनुप्पादधम्मो। एवमेव खो, भिक्खवे, संयोजनियेसु धम्मेसु आदीनवानुपस्सिनो विहरतो विज्जाणस्स अवक्कन्ति न होति। विज्जाणस्स निरोधा नामरूपनिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती”ति। नवमं।

१०. निदानसुत्तं

६०. एकं समयं भगवा कुरूसु विहरति कम्मासधम्मं नाम कुरूनं निगमो। अथ खो आयस्मा आनन्दो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “अच्छरियं, भन्ते, अब्भुतं, भन्ते! याव गम्भीरो चायं, भन्ते, पटिच्चसमुप्पादो गम्भीरावभासो च, अथ च पन मे उत्तानकुत्तानको विय खायती”ति।

“मा हेवं, आनन्द, मा हेवं, आनन्द [मा हेवं आनन्द अवच मा हेवं आनन्द अवच (दी० नि० २ महानिदानसुत्ते)]! गम्भीरो चायं, आनन्द, पटिच्चसमुप्पादो गम्भीरावभासो च। एतस्स, आनन्द, धम्मस्स अननुबोधा अप्पटिवेधा एवमयं पजा तन्ताकुलकजाता कुलगण्ठिकजाता [गुळागुण्ठिकजाता (सी०), गुळीगुण्ठिकजाता (स्या० कं०)] मुञ्जपब्बजभूता [मुञ्जबब्बजभूता (सी०)] अपायं दुग्गतिं विनिपातं संसारं नातिवत्तति।

“उपादानियेसु, आनन्द, धम्मेसु अस्सादानुपस्सिनो विहरतो तण्हा पवड्ढति। तण्हापच्चया उपादानं; उपादानपच्चया भवो; भवपच्चया जाति; जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति। एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति।

“सेय्यथापि, आनन्द, महारुक्खो। तस्स यानि चेव मूलानि अधोगमानि, यानि च तिरियङ्गमानि, सब्बानि तानि उद्धं ओजं अभिहरन्ति। एवज्झि सो, आनन्द, महारुक्खो तदाहारो तदुपादानो चिरं दीघमद्धानं तिठेय्य। एवमेव खो, आनन्द, उपादानियेसु धम्मेसु अस्सादानुपस्सिनो विहरतो तण्हा पवड्ढति। तण्हापच्चया उपादानं; उपादानपच्चया भवो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति।

“उपादानियेसु, आनन्द, धम्मेसु आदीनवानुपस्सिनो विहरतो तण्हा निरुज्झति। तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो; उपादाननिरोधा भवनिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति।

“सेय्यथापि, आनन्द, महारुक्खो। अथ पुरिसो आगच्छेय्य कुद्दालपिटकं आदाय। सो तं रुक्खं मूले छिन्देय्य, मूले छेत्वा पलिखणेय्य, पलिखणित्वा मूलानि उद्धरेय्य अन्तमसो उसीरनाळिमत्तानिपि। सो तं रुक्खं खण्डाखण्डिकं छिन्देय्य। खण्डाखण्डिकं छिन्दित्वा फालेय्य; फालेत्वा सकलिकं सकलिकं करेय्य, सकलिकं सकलिकं करित्वा वातातपे विसोसेय्य, वातातपे विसोसेत्वा अग्गिना डहेय्य, अग्गिना डहेत्वा मसिं करेय्य, मसिं करित्वा महावाते वा ओफुणेय्य, नदिया वा सीघसोताय पवाहेय्य। एवज्झि सो, आनन्द, महारुक्खो उच्छिन्नमूलो अस्स तालावत्थुकतो अनभावङ्गतो आयतिं अनुप्पादधम्मो। एवमेव खो, आनन्द, उपादानियेसु धम्मेसु आदीनवानुपस्सिनो विहरतो तण्हा निरुज्झति। तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो; उपादाननिरोधा भवनिरोधो; भवनिरोधा जातिनिरोधो; जातिनिरोधा जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति। एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती”ति। दसमं।

दुक्खवग्गो छट्ठो।

तस्सुद्धानं —

परिवीमंसनुपादानं, द्वे च संयोजनानि च ।
महारुक्खेन द्वे वुत्ता, तरुणेन च सत्तमं ।
नामरूपञ्च विज्जाणं, निदानेन च ते दसाति ॥

७. महावग्गो

१. अस्सुतवासुत्तं

६१. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे...पे०... “अस्सुतवा, भिक्खवे, पुथुज्जनो इमस्मिं चातुमहाभूतिकस्मिं कायस्मिं निब्बिन्देय्यपि विरज्जेय्यपि विमुच्चेय्यपि । तं किस्स हेतु? [चातुम्महाभूतिकस्मिं (सी० स्या० कं०)] दिस्सति, भिक्खवे [दिस्सति हि भिक्खवे (सी० स्या० कं०)], इमस्स चातुमहाभूतिकस्स कायस्स आचयोपि अपचयोपि आदानमि निक्खेपनमि । तस्मा तत्रास्सुतवा पुथुज्जनो निब्बिन्देय्यपि विरज्जेय्यपि विमुच्चेय्यपि” ।

“यञ्च खो एतं, भिक्खवे, वुच्चति चित्तं इतिपि, मनो इतिपि, विज्जाणं इतिपि, तत्रास्सुतवा पुथुज्जनो नालं निब्बिन्दितुं नालं विरज्जितुं नालं विमुच्चितुं । तं किस्स हेतु? दीघरत्तज्हेतं, भिक्खवे, अस्सुतवतो पुथुज्जनस्स अज्झोसितं ममायितं परामट्ठं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति । तस्मा तत्रास्सुतवा पुथुज्जनो नालं निब्बिन्दितुं नालं विरज्जितुं नालं विमुच्चितुं ।

“वरं, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो इमं चातुमहाभूतिकं कायं अत्ततो उपगच्छेय्य, न त्वेव चित्तं । तं किस्स हेतु? दिस्सतायं, भिक्खवे, चातुमहाभूतिको कायो एकमि वस्सं तिट्ठमानो द्वेपि वस्सानि तिट्ठमानो तीणिपि वस्सानि तिट्ठमानो चत्तारिपि वस्सानि तिट्ठमानो पञ्चपि वस्सानि तिट्ठमानो दसपि वस्सानि तिट्ठमानो वीसतिपि वस्सानि तिट्ठमानो तिसमि वस्सानि तिट्ठमानो चत्तारीसमि वस्सानि तिट्ठमानो पञ्चासमि वस्सानि तिट्ठमानो वस्ससतमि तिट्ठमानो, भिय्योपि तिट्ठमानो ।

“यञ्च खो एतं, भिक्खवे, वुच्चति चित्तं इतिपि, मनो इतिपि, विज्जाणं इतिपि, तं रत्तिया च दिवसस्स च अज्जदेव उप्पज्जति अज्जं निरुज्झति । सेय्यथापि, भिक्खवे, मक्कटो अरज्जे पवने चरमानो साखं गणहति, तं मुज्चित्वा अज्जं गणहति, तं मुज्चित्वा अज्जं गणहति; एवमेव खो, भिक्खवे, यमिदं वुच्चति चित्तं इतिपि, मनो इतिपि, विज्जाणं इतिपि, तं रत्तिया च दिवसस्स च अज्जदेव उप्पज्जति अज्जं निरुज्झति ।

“तत्र, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको पटिच्चसमुप्पादयेव साधुकं योनिसो मनसि करोति — ‘इति इमस्मिं सति इदं होति, इमस्सुप्पादा इदं उप्पज्जति; इमस्मिं असति इदं न होति, इमस्स निरोधा इदं निरुज्झति — यदिदं अविज्जापच्चया सङ्खारा; सङ्खारपच्चया विज्जाणं...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । अविज्जाय त्वेव असेसविरागनिरोधा सङ्खारनिरोधो; सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती’”ति ।

“एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको रूपस्मिम्पि निब्बिन्दति, वेदनायपि निब्बिन्दति, सज्जायपि निब्बिन्दति, सङ्खारेसुपि निब्बिन्दति, विज्जाणस्मिम्पि निब्बिन्दति; निब्बिन्दं विरज्जति, विरागा विमुच्चति, विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती”ति । पठमं ।

२. दुतियअस्सुतवासुत्तं

६२. सावत्थियं विहरति...पे०... “अस्सुतवा, भिक्खवे, पुथुज्जनो इमस्मिं चातुमहाभूतिकस्मिं कायस्मिं निब्बिन्देय्यपि विरज्जेय्यपि विमुच्चेय्यपि । तं किस्स हेतु? दिस्सति, भिक्खवे, इमस्स चातुमहाभूतिकस्स कायस्स आचयोपि अपचयोपि आदानमि निक्खेपनमि । तस्मा तत्रास्सुतवा पुथुज्जनो निब्बिन्देय्यपि विरज्जेय्यपि विमुच्चेय्यपि । यच्च खो एतं, भिक्खवे, वुच्चति चित्तं इतिपि, मनो इतिपि, विज्जाणं इतिपि, तत्रास्सुतवा पुथुज्जनो नालं निब्बिन्दितुं नालं विरज्जितुं नालं विमुच्चितुं । तं किस्स हेतु? दीघरत्तज्हेतं, भिक्खवे, अस्सुतवतो पुथुज्जनस्स अज्झोसितं ममायितं परामट्ठं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति । तस्मा तत्रास्सुतवा पुथुज्जनो नालं निब्बिन्दितुं नालं विरज्जितुं नालं विमुच्चितुं” ।

“वरं, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो इमं चातुमहाभूतिकं कायं अत्ततो उपगच्छेय्य, न त्वेव चित्तं । तं किस्स हेतु? दिस्सतायं, भिक्खवे, चातुमहाभूतिको कायो एकमि वस्सं तिट्ठमानो द्वेपि वस्सानि तिट्ठमानो तीणिपि वस्सानि तिट्ठमानो चत्तारिपि वस्सानि तिट्ठमानो पञ्चपि वस्सानि तिट्ठमानो दसपि वस्सानि तिट्ठमानो वीसतिपि वस्सानि तिट्ठमानो तिसमिपि वस्सानि तिट्ठमानो चत्तारीसमिपि वस्सानि तिट्ठमानो पञ्चासमिपि वस्सानि तिट्ठमानो वस्ससतमिपि तिट्ठमानो, भिय्योपि तिट्ठमानो । यच्च खो एतं, भिक्खवे, वुच्चति चित्तं इतिपि, मनो इतिपि, विज्जाणं इतिपि, तं रत्तिया च दिवसस्स च अज्जदेव उपज्जति अज्जं निरुज्झति ।

“तत्र, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको पटिच्चसमुप्पादयेव साधुकं योनिसो मनसि करोति — ‘इति इमस्मिं सति इदं होति, इमस्सुप्पादा इदं उपज्जति; इमस्मिं असति इदं न होति, इमस्स निरोधा इदं निरुज्झती’ति । सुखवेदनियं, भिक्खवे, फस्सं पटिच्च उपज्जति सुखवेदना । तस्सेव सुखवेदनियस्स फस्सस्स निरोधा यं तज्जं वेदयितं सुखवेदनियं फस्सं पटिच्च उपपन्ना सुखवेदना सा निरुज्झति सा वूपसम्मति । दुक्खवेदनियं, भिक्खवे, फस्सं पटिच्च उपज्जति दुक्खवेदना । तस्सेव दुक्खवेदनियस्स फस्सस्स निरोधा यं तज्जं वेदयितं दुक्खवेदनियं फस्सं पटिच्च उपपन्ना दुक्खवेदना सा निरुज्झति सा वूपसम्मति । अदुक्खमसुखवेदनियं, भिक्खवे, फस्सं पटिच्च उपज्जति अदुक्खमसुखवेदना । तस्सेव अदुक्खमसुखवेदनियस्स फस्सस्स निरोधा यं तज्जं वेदयितं अदुक्खमसुखवेदनियं फस्सं पटिच्च उपपन्ना अदुक्खमसुखवेदना सा निरुज्झति सा वूपसम्मति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, द्विन्नं कट्ठानं सङ्गट्टनसमोधाना उस्मा जायति तेजो अभिनिब्बत्तति । तेसंयेव द्विन्नं कट्ठानं नानाकतविनिब्भोगा [नानाभावाविनिक्खेपा (सी० पी०) म० नि० ३.३५७] या तज्जा उस्मा सा निरुज्झति सा वूपसम्मति; एवमेव खो, भिक्खवे, सुखवेदनियं फस्सं पटिच्च उपज्जति सुखवेदना । तस्सेव सुखवेदनियस्स फस्सस्स निरोधा यं तज्जं वेदयितं सुखवेदनियं फस्सं पटिच्च उपपन्ना सुखवेदना सा निरुज्झति सा वूपसम्मति...पे०... अदुक्खमसुखवेदनियं फस्सं पटिच्च उपज्जति अदुक्खमसुखवेदना । तस्सेव अदुक्खमसुखवेदनियस्स फस्सस्स निरोधा यं तज्जं वेदयितं अदुक्खमसुखवेदनियं फस्सं पटिच्च उपपन्ना अदुक्खमसुखवेदना सा निरुज्झति सा वूपसम्मति ।

“एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको फस्सेपि निब्बिन्दति, वेदनायपि निब्बिन्दति, सज्जायपि निब्बिन्दति,

सङ्घारेसुपि निब्बिन्दति, विज्जाणस्मिम्पि निब्बिन्दति; निब्बिन्दं विरज्जति, विरागा विमुच्चति, विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती’ति । दुतियं ।

३. पुत्तमंसूपमसुत्तं

६३. सावत्थियं ...पे०... “चत्तारोमे, भिक्खवे, आहारा भूतानं वा सत्तानं ठितिया सम्भवेसीनं वा अनुगहाय । कतमे चत्तारो? कबळीकारो आहारो ओळारिको वा सुखुमो वा, फस्सो दुतियो, मनोसज्चेतना ततिया, विज्जाणं चतुत्थं । इमे खो, भिक्खवे, चत्तारो आहारा भूतानं वा सत्तानं ठितिया सम्भवेसीनं वा अनुगहाय” ।

“कथञ्च, भिक्खवे, कबळीकारो आहारो दट्ठब्बो? सेय्यथापि, भिक्खवे, द्वे जायम्पतिका [जयम्पतिका (सी० पी०) टीका ओलोकेतब्बा] परित्तं सम्बलं आदाय कन्तारमगं पटिपज्जेय्युं । तेसमस्स एकपुत्तको पियो मनापो । अथ खो तेसं, भिक्खवे, द्विन्नं जायम्पतिकानं कन्तारगतानं या परित्ता सम्बलमत्ता, सा परिकखयं परियादानं गच्छेय्य । सिया च नेसं कन्तारावसेसो अनतिण्णो । अथ खो तेसं, भिक्खवे, द्विन्नं जायम्पतिकानं एवमस्स — ‘अम्हाकं खो या परित्ता सम्बलमत्ता सा परिकखीणा परियादिण्णा [परियादिन्ना (स्या० कं०)] । अत्थि चायं कन्तारावसेसो अनित्तिण्णो [अनित्थिण्णो (स्या० कं०), अनतिण्णो (क०)] । यन्नून मयं इमं एकपुत्तकं पियं मनापं वधित्वा वल्लूरज्च सोण्डिकज्च करित्वा पुत्तमंसानि खादन्ता एवं तं कन्तारावसेसं नित्थरेय्याम, मा सब्बेव तयो विनस्सिम्हा’ति । अथ खो ते, भिक्खवे, द्वे जायम्पतिका तं एकपुत्तकं पियं मनापं वधित्वा वल्लूरज्च सोण्डिकज्च करित्वा पुत्तमंसानि खादन्ता एवं तं कन्तारावसेसं नित्थरेय्युं । ते पुत्तमंसानि चेव खादेय्युं, उरे च पटिपिसेय्युं — ‘कहं, एकपुत्तक, कहं, एकपुत्तका’ति ।

“तं किं मज्जथ, भिक्खवे, अपि नु ते दवाय वा आहारं आहारेय्युं, मदाय वा आहारं आहारेय्युं, मण्डनाय वा आहारं आहारेय्युं, विभूसनाय वा आहारं आहारेय्युं’न्ति? “नो हेतं, भन्ते” । “ननु ते, भिक्खवे, यावदेव कन्तारस्स नित्थरणत्थाय आहारं आहारेय्युं’न्ति? “एवं, भन्ते” । “एवमेव ख्वाहं, भिक्खवे, कबळीकारो आहारो दट्ठब्बो’ति वदामि । कबळीकारे, भिक्खवे, आहारे परिज्जाते पञ्चकामगुणिको रागो परिज्जातो होति । पञ्चकामगुणिके रागो परिज्जाते नत्थि तं संयोजनं येन संयोजनेन संयुत्तो अरियसावको पुन इमं लोकं आगच्छेय्य ।

“कथञ्च, भिक्खवे, फस्साहारो दट्ठब्बो? सेय्यथापि, भिक्खवे, गावी निच्चम्मा कुट्टं चे [कुडुज्चे (सी० स्या० कं० पी०)] निस्साय तिठेय्य । ये कुट्टनिस्सिता पाणा ते नं खादेय्युं । रुक्खं चे निस्साय तिठेय्य, ये रुक्खनिस्सिता पाणा ते नं खादेय्युं । उदकं चे निस्साय तिठेय्य, ये उदकनिस्सिता पाणा ते नं खादेय्युं । आकासं चे निस्साय तिठेय्य, ये आकासनिस्सिता पाणा ते नं खादेय्युं । यं यदेव हि सा, भिक्खवे, गावी निच्चम्मा निस्साय तिठेय्य, ये तन्निस्सिता [ये तन्निस्सिता तन्निस्सिता (सी० स्या० कं० पी०)] पाणा ते नं खादेय्युं । एवमेव ख्वाहं, भिक्खवे, “फस्साहारो दट्ठब्बो’ति वदामि । फस्से, भिक्खवे, आहारे परिज्जाते तस्सो वेदना परिज्जाता होन्ति । तीसु वेदनासु परिज्जातासु अरियसावकस्स नत्थि किञ्चि उत्तरिकरणीयन्ति [उत्तरिकरणीयन्ति (सी० पी०)] वदामि ।

“कथञ्च, भिक्खवे, मनोसज्चेतनाहारो दट्ठब्बो? सेय्यथापि, भिक्खवे, अङ्गारकासु साधिकपोरिसा पुण्णा अङ्गारानं वीतच्चिकानं वीतधूमानं । अथ पुरिसो आगच्छेय्य जीवितुकामो अमरितुकामो सुखकामो दुक्खप्पटिकूलो । तमेनं द्वे बलवन्तो पुरिसा नानाबाहासु गहेत्वा तं अङ्गारकासु उपकट्ठेय्युं । अथ खो, भिक्खवे, तस्स पुरिसस्स आरकावस्स चेतना आरका पत्थना आरका पणिधि । तं किस्स हेतु? एवज्झि, भिक्खवे, तस्स पुरिसस्स होति — ‘इमं चाहं अङ्गारकासु

पपतिस्सामि, ततोनिदानं मरणं वा निगच्छामि मरणमत्तं वा दुक्खं'न्ति । एवमेव ख्वाहं, भिक्खवे, 'मनोसञ्चेतनाहारो दट्टब्बो'ति वदामि । मनोसञ्चेतनाय, भिक्खवे, आहारे परिज्जाते तिस्सो तण्हा परिज्जाता होन्ति । तीसु तण्हासु परिज्जातासु अरियसावकस्स नत्थि किञ्चि उत्तरिकरणीयन्ति वदामि ।

“कथञ्च, भिक्खवे, विज्जाणाहारो दट्टब्बो? सेय्यथापि, भिक्खवे, चोरं आगुचारिं गहेत्वा रज्जो दस्सेय्युं — ‘अयं ते, देव, चोरो आगुचारी, इमस्स यं इच्छसि तं दण्डं पणेही’ति । तमेनं राजा एवं वदेय्य — ‘गच्छथ, भो, इमं पुरिसं पुब्बण्हसमयं सत्तिसतेन हनथा’ति । तमेनं पुब्बण्हसमयं सत्तिसतेन हनेय्युं । अथ राजा मज्झन्हिकसमयं एवं वदेय्य — ‘अम्भो, कथं सो पुरिसो’ति? ‘तथेव, देव, जीवती’ति । तमेनं राजा एवं वदेय्य — ‘गच्छथ, भो, तं पुरिसं मज्झन्हिकसमयं सत्तिसतेन हनथा’ति । तमेनं मज्झन्हिकसमयं सत्तिसतेन हनेय्युं । अथ राजा सायन्हसमयं एवं वदेय्य — ‘अम्भो, कथं सो पुरिसो’ति? ‘तथेव, देव, जीवती’ति । तमेनं राजा एवं वदेय्य — ‘गच्छथ, भो, तं पुरिसं सायन्हसमयं सत्तिसतेन हनथा’ति । तमेनं सायन्हसमयं सत्तिसतेन हनेय्युं । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, अपि नु सो पुरिसो दिवसं तीहि सत्तिसतेहि हज्जमानो ततोनिदानं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदियेथा’ति? “एकिस्सापि, भन्ते, सत्तिहा हज्जमानो ततोनिदानं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदियेथ; को पन वादो तीहि सत्तिसतेहि हज्जमानो’ति! “एवमेव ख्वाहं, भिक्खवे, विज्जाणाहारो दट्टब्बोति वदामि । विज्जाणे, भिक्खवे, आहारे परिज्जाते नामरूपं परिज्जातं होति, नामरूपे परिज्जाते अरियसावकस्स नत्थि किञ्चि उत्तरिकरणीयन्ति वदामी’ति । ततियं ।

४. अत्थिरागसुत्तं

६४. सावत्थियं विहरति... पे०... “चत्तारोमे, भिक्खवे, आहारा भूतानं वा सत्तानं ठितिया सम्भवेसीनं वा अनुगहाय । कतमे चत्तारो? कबळीकारो आहारो ओळारिको वा सुखुमो वा, फस्सो दुतियो, मनोसञ्चेतना ततिया, विज्जाणं चतुत्थं । इमे खो, भिक्खवे, चत्तारो आहारा भूतानं वा सत्तानं ठितिया सम्भवेसीनं वा अनुगहाय” ।

“कबळीकारे चे, भिक्खवे, आहारे अत्थि रागो अत्थि नन्दी अत्थि तण्हा, पतिट्ठितं तत्थ विज्जाणं विरूळ्हं । यत्थ पतिट्ठितं विज्जाणं विरूळ्हं, अत्थि तत्थ नामरूपस्स अवक्कन्ति । यत्थ अत्थि नामरूपस्स अवक्कन्ति, अत्थि तत्थ सङ्खारानं वुद्धि । यत्थ अत्थि सङ्खारानं वुद्धि, अत्थि तत्थ आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्ति । यत्थ अत्थि आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्ति, अत्थि तत्थ आयतिं जातिजरामरणं । यत्थ अत्थि आयतिं जातिजरामरणं, ससोकं तं, भिक्खवे, सदरं सउपायासन्ति वदामि ।

“फस्से चे, भिक्खवे, आहारे... पे०... मनोसञ्चेतनाय चे, भिक्खवे, आहारे... विज्जाणे चे, भिक्खवे, आहारे अत्थि रागो अत्थि नन्दी अत्थि तण्हा, पतिट्ठितं तत्थ विज्जाणं विरूळ्हं । यत्थ पतिट्ठितं विज्जाणं विरूळ्हं, अत्थि तत्थ नामरूपस्स अवक्कन्ति । यत्थ अत्थि नामरूपस्स अवक्कन्ति, अत्थि तत्थ सङ्खारानं वुद्धि । यत्थ अत्थि सङ्खारानं वुद्धि, अत्थि तत्थ आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्ति । यत्थ अत्थि आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्ति, अत्थि तत्थ आयतिं जातिजरामरणं । यत्थ अत्थि आयतिं जातिजरामरणं, ससोकं तं, भिक्खवे, सदरं सउपायासन्ति वदामि ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, रजको वा चित्तकारको वा सति रजनाय वा लाखाय वा हलिद्विया वा नीलिया वा मज्जिद्वाय वा सुपरिमट्टे वा फलके भित्तिया वा दुस्सपट्टे वा इत्थिरूपं वा पुरिसरूपं वा अभिनिम्मिनेय्य सव्वङ्गपच्चङ्गं; एवमेव खो, भिक्खवे, कबळीकारे चे आहारे अत्थि रागो अत्थि नन्दी अत्थि तण्हा, पतिट्ठितं तत्थ विज्जाणं विरूळ्हं । यत्थ पतिट्ठितं

विज्जाणं विरूळ्हं, अत्थि तत्थ नामरूपस्स अवक्कन्ति । यत्थ अत्थि नामरूपस्स अवक्कन्ति, अत्थि तत्थ सङ्खारानं वुद्धि । यत्थ अत्थि सङ्खारानं वुद्धि, अत्थि तत्थ आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्ति । यत्थ अत्थि आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्ति, अत्थि तत्थ आयतिं जातिजरामरणं । यत्थ अत्थि आयतिं जातिजरामरणं, असोकं तं, भिक्खवे, सदरं सउपायासन्ति वदामि ।

“फस्से चे, भिक्खवे, आहारे... पे०... मनोसज्चेतनाय चे, भिक्खवे, आहारे... विज्जाणे चे, भिक्खवे, आहारे अत्थि रागो अत्थि नन्दी अत्थि तण्हा, पतिट्ठितं तत्थ विज्जाणं विरूळ्हं । यत्थ पतिट्ठितं विज्जाणं विरूळ्हं, अत्थि तत्थ नामरूपस्स अवक्कन्ति । यत्थ अत्थि नामरूपस्स अवक्कन्ति, अत्थि तत्थ सङ्खारानं वुद्धि । यत्थ अत्थि सङ्खारानं वुद्धि, अत्थि तत्थ आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्ति । यत्थ अत्थि आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्ति, अत्थि तत्थ आयतिं जातिजरामरणं । यत्थ अत्थि आयतिं जातिजरामरणं, असोकं तं, भिक्खवे, सदरं सउपायासन्ति वदामि ।

“कबळीकारे चे, भिक्खवे, आहारे नत्थि रागो नत्थि नन्दी नत्थि तण्हा, अप्पतिट्ठितं तत्थ विज्जाणं अविरूळ्हं । यत्थ अप्पतिट्ठितं विज्जाणं अविरूळ्हं, नत्थि तत्थ नामरूपस्स अवक्कन्ति । यत्थ नत्थि नामरूपस्स अवक्कन्ति, नत्थि तत्थ सङ्खारानं वुद्धि । यत्थ नत्थि सङ्खारानं वुद्धि, नत्थि तत्थ आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्ति । यत्थ नत्थि आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्ति, नत्थि तत्थ आयतिं जातिजरामरणं । यत्थ नत्थि आयतिं जातिजरामरणं, असोकं तं, भिक्खवे, अदरं अनुपायासन्ति वदामि ।

“फस्से चे, भिक्खवे, आहारे... पे०... मनोसज्चेतनाय चे, भिक्खवे, आहारे... विज्जाणे चे, भिक्खवे, आहारे नत्थि रागो नत्थि नन्दी नत्थि तण्हा, अप्पतिट्ठितं तत्थ विज्जाणं अविरूळ्हं । यत्थ अप्पतिट्ठितं विज्जाणं अविरूळ्हं, नत्थि तत्थ नामरूपस्स अवक्कन्ति । यत्थ नत्थि नामरूपस्स अवक्कन्ति, नत्थि तत्थ सङ्खारानं वुद्धि । यत्थ नत्थि सङ्खारानं वुद्धि, नत्थि तत्थ आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्ति । यत्थ नत्थि आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्ति, नत्थि तत्थ आयतिं जातिजरामरणं । यत्थ नत्थि आयतिं जातिजरामरणं, असोकं तं, भिक्खवे, अदरं अनुपायासन्ति वदामि ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, कूटागारं वा कूटागारसालं वा उत्तराय वा दक्खिणाय वा पाचीनाय वा वातपाना सूरिये उग्गच्छन्ते वातपानेन रस्मि पविसित्वा क्वास्स पतिट्ठिता” [कथ पतिट्ठिता (क०)] ति? “पच्छिमायं, भन्ते, भित्ति” न्ति । “पच्छिमा चे, भिक्खवे, भित्ति नास्स क्वास्स पतिट्ठिता” ति? “पथवियं, भन्ते” ति । “पथवी चे, भिक्खवे, नास्स क्वास्स पतिट्ठिता” ति? “आपस्मिं, भन्ते” ति । “आपो चे, भिक्खवे, नास्स क्वास्स पतिट्ठिता” ति? “अप्पतिट्ठिता, भन्ते” ति । “एवमेव खो, भिक्खवे, कबळीकारे चे आहारे नत्थि रागो नत्थि नन्दी नत्थि तण्हा... पे०... ।

“फस्से चे, भिक्खवे, आहारे... मनोसज्चेतनाय चे, भिक्खवे, आहारे... विज्जाणे चे, भिक्खवे, आहारे नत्थि रागो नत्थि नन्दी नत्थि तण्हा, अप्पतिट्ठितं तत्थ विज्जाणं अविरूळ्हं । यत्थ अप्पतिट्ठितं विज्जाणं अविरूळ्हं, नत्थि तत्थ नामरूपस्स अवक्कन्ति । यत्थ नत्थि नामरूपस्स अवक्कन्ति, नत्थि तत्थ सङ्खारानं वुद्धि । यत्थ नत्थि सङ्खारानं वुद्धि, नत्थि तत्थ आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्ति । यत्थ नत्थि आयतिं पुनब्भवाभिनिब्बत्ति, नत्थि तत्थ आयतिं जातिजरामरणं । यत्थ नत्थि आयतिं जातिजरामरणं असोकं तं, भिक्खवे, अदरं अनुपायासन्ति वदामी” ति । चतुत्थं ।

५. नगरसुत्तं

६५. सावत्थियं विहरति...पे०... “पुब्बे मे, भिक्खवे, सम्बोधा अनभिसम्बुद्धस्स बोधिसत्तस्सेव सतो एतदहोसि — ‘किच्छा वतायं लोको आपन्नो जायति च जीयति च मीयति च चवति च उपपज्जति च । अथ च पनिमस्स दुक्खस्स निस्सरणं नप्पजानाति जरामरणस्स । कुदास्सु नाम इमस्स दुक्खस्स निस्सरणं पज्जायिस्सति जरामरणस्सा’ति? तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो सति जरामरणं होति, किंपच्चया जरामरण’न्ति? तस्स मय्हं, भिक्खवे, योनिसो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘जातिया खो सति जरामरणं होति, जातिपच्चया जरामरण’”न्ति ।

“तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो सति जाति होति...पे०... भवो होति... उपादानं होति... तण्हा होति... वेदना होति... फस्सो होति... सळायतनं होति... नामरूपं होति... किंपच्चया नामरूप’न्ति? तस्स मय्हं, भिक्खवे, योनिसो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘विज्जाणे खो सति नामरूपं होति, विज्जाणपच्चया नामरूप’न्ति । तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो सति विज्जाणं होति, किंपच्चया विज्जाण’न्ति? तस्स मय्हं, भिक्खवे, योनिसो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘नामरूपे खो सति विज्जाणं होति, नामरूपपच्चया विज्जाण’”न्ति ।

“तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — पच्चुदावत्तति खो इदं विज्जाणं नामरूपम्हा न परं गच्छति । एत्तावता जायेथ वा जीयेथ वा मीयेथ वा चवेथ वा उपपज्जेथ वा, यदिदं नामरूपपच्चया विज्जाणं; विज्जाणपच्चया नामरूपं; नामरूपपच्चया सळायतनं; सळायतनपच्चया फस्सो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । ‘समुदयो, समुदयो’ति खो मे, भिक्खवे, पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेषु चक्खुं उदपादि जाणं उदपादि पज्जा उदपादि विज्जा उदपादि आलोको उदपादि ।

“तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो असति, जरामरणं न होति; किस्स निरोधा जरामरणनिरोधो’ति? तस्स मय्हं, भिक्खवे, योनिसो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘जातिया खो असति, जरामरणं न होति; जातिनिरोधा जरामरणनिरोधो’ति । तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो असति जाति न होति...पे०... भवो न होति... उपादानं न होति... तण्हा न होति... वेदना न होति... फस्सो न होति... सळायतनं न होति... नामरूपं न होति । किस्स निरोधा नामरूपनिरोधो’ति? तस्स मय्हं, भिक्खवे, योनिसो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘विज्जाणे खो असति, नामरूपं न होति; विज्जाणनिरोधा नामरूपनिरोधो’”ति ।

“तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो असति विज्जाणं न होति; किस्स निरोधा विज्जाणनिरोधो’ति? तस्स मय्हं, भिक्खवे, योनिसो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘नामरूपे खो असति, विज्जाणं न होति; नामरूपनिरोधा विज्जाणनिरोधो’”ति ।

“तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — अधिगतो खो म्यायं मग्गो बोधाय यदिदं — नामरूपनिरोधा विज्जाणनिरोधो; विज्जाणनिरोधा नामरूपनिरोधो; नामरूपनिरोधा सळायतननिरोधो; सळायतननिरोधा फस्सनिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति । ‘निरोधो, निरोधो’ति खो मे, भिक्खवे, पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेषु चक्खुं उदपादि जाणं उदपादि पज्जा उदपादि विज्जा उदपादि आलोको उदपादि ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो अरज्जे पवने चरमानो पस्सेय्य पुराणं मग्गं पुराणज्जसं पुब्बकेहि मनुस्सेहि अनुयातं । सो तमनुगच्छेय्य । तमनुगच्छन्तो पस्सेय्य पुराणं नगरं पुराणं राजधानिं पुब्बकेहि मनुस्सेहि अज्झावुट्ठं [अज्झावुत्थं (सी० स्या० कं० पी०)] आरामसम्पन्नं वनसम्पन्नं पोक्खरणीसम्पन्नं उद्धापवन्तं [उद्धापवन्तं (सी० स्या० कं० पी०)] रमणीयं ।

अथ खो सो, भिक्खवे, पुरिसो रज्जो वा राजमहामत्तस्स वा आरोचेय्य — ‘यग्घे, भन्ते, जानेय्यासि — अहं अदसं अरज्जे पवने चरमानो पुराणं मग्गं पुराणज्जसं पुब्बकेहि मनुस्सेहि अनुयातं तमनुगच्छिं। तमनुगच्छन्तो अदसं पुराणं नगरं पुराणं राजधानिं पुब्बकेहि मनुस्सेहि अज्झावुट्ठं आरामसम्पन्नं वनसम्पन्नं पोक्खरणीसम्पन्नं उद्धापवन्तं रमणीयं। तं, भन्ते, नगरं मापेही’ति। अथ खो सो, भिक्खवे, राजा वा राजमहामत्तो वा तं नगरं मापेय्य। तदस्स नगरं अपरेन समयेन इद्दञ्चेव फीतञ्च बाहुज्जं आकिण्णमनुस्सं वुद्धिवेपुल्लप्पत्तं। एवमेव ख्वाहं, भिक्खवे, अदसं पुराणं मग्गं पुराणज्जसं पुब्बकेहि सम्मासम्बुद्धेहि अनुयातं।

“कतमो च सो, भिक्खवे, पुराणमग्गो पुराणज्जसो पुब्बकेहि सम्मासम्बुद्धेहि अनुयातो? अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि... पे०... सम्मासमाधि। अयं खो सो, भिक्खवे, पुराणमग्गो पुराणज्जसो पुब्बकेहि सम्मासम्बुद्धेहि अनुयातो, तमनुगच्छिं; तमनुगच्छन्तो जरामरणं अब्भज्जासिं; जरामरणसमुदयं अब्भज्जासिं; जरामरणनिरोधं अब्भज्जासिं; जरामरणनिरोधगामिनिं पटिपदं अब्भज्जासिं। तमनुगच्छिं; तमनुगच्छन्तो जातिं अब्भज्जासिं... पे०... भवं अब्भज्जासिं... उपादानं अब्भज्जासिं... तण्हं अब्भज्जासिं... वेदनं अब्भज्जासिं... फस्सं अब्भज्जासिं... सळायतनं अब्भज्जासिं... नामरूपं अब्भज्जासिं... विज्जाणं अब्भज्जासिं। तमनुगच्छिं; तमनुगच्छन्तो सङ्खारे अब्भज्जासिं; सङ्खारसमुदयं अब्भज्जासिं; सङ्खारनिरोधं अब्भज्जासिं; सङ्खारनिरोधगामिनिं पटिपदं अब्भज्जासिं। तदभिज्जा आचिक्खिं भिक्खून् भिक्खुनीन् उपासकानं उपासिकानं। तथिदं, भिक्खवे, ब्रह्मचरियं इद्दञ्चेव फीतञ्च वित्थारिकं बाहुज्जं पुथुभूतं याव देवमनुस्सेहि सुप्पकासित’न्ति। पञ्चमं।

६. सम्मससुत्तं

६६. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा कुरुसु विहरति कम्मासधम्मं नाम कुरुनं निगमो। तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति। “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच — “सम्मसथ नो तुम्हे, भिक्खवे, अन्तरं सम्मस”न्ति [अन्तरा सम्मसनन्ति (सी०)]। एवं वुत्ते, अज्जतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “अहं खो, भन्ते, सम्मसामि अन्तरं सम्मस”न्ति। “यथा कथं पन त्वं, भिक्खु, सम्मससि अन्तरं सम्मस”न्ति? अथ खो सो भिक्खु ब्याकासि। यथा सो भिक्खु ब्याकासि न सो भिक्खु भगवतो चित्तं आराधेसि।

एवं वुत्ते, आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “एतस्स, भगवा, कालो; एतस्स, सुगत, कालो; यं भगवा अन्तरं सम्मसं भासेय्य। भगवतो सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती”ति। “तेनहानन्द, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”ति। “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच —

“इध, भिक्खवे, भिक्खु सम्मसमानो सम्मसति अन्तरं सम्मसं [सम्मसनं (सी०)] — ‘यं खो इदं अनेकविधं नानप्पकारकं दुक्खं लोके उप्पज्जति जरामरणं। इदं खो दुक्खं किंनिदानं किंसमुदयं किंजातिकं किंपभवं, किस्मिं सति जरामरणं होति, किस्मिं असति जरामरणं न होती’ति? सो सम्मसमानो एवं जानाति — ‘यं खो इदं अनेकविधं नानप्पकारकं दुक्खं लोके उप्पज्जति जरामरणं। इदं खो दुक्खं उपधिनिदानं उपधिसमुदयं उपधिजातिकं उपधिपभवं, उपधिस्मिं सति जरामरणं होति, उपधिस्मिं असति जरामरणं न होती’ति। सो जरामरणञ्च पजानाति जरामरणसमुदयञ्च पजानाति जरामरणनिरोधञ्च पजानाति या च जरामरणनिरोधसारुप्पगामिनी पटिपदा तञ्च पजानाति। तथापटिपन्नो च होति अनुधम्मचारी। अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु सब्बसो सम्मा दुक्खक्खयाय पटिपन्नो जरामरणनिरोधाय।

“अथापरं सम्मसमानो सम्मसति अन्तरं सम्मसं — ‘उपधि पनायं किंनिदानो किंसमुदयो किंजातिको किंपभवो, किस्मिं सति उपधि होति, किस्मिं असति उपधि न होती’ति? सो सम्मसमानो एवं जानाति — ‘उपधि तण्हानिदानो तण्हासमुदयो तण्हाजातिको तण्हापभवो, तण्हाय सति उपधि होति, तण्हाय असति उपधि न होती’ति । सो उपधिञ्च पजानाति उपधिसमुदयञ्च पजानाति उपधिनिरोधञ्च पजानाति या च उपधिनिरोधसारुप्पगामिनी पटिपदा तञ्च पजानाति । तथा पटिपन्नो च होति अनुधम्मचारी । अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु सब्बसो सम्मा दुक्खक्खयाय पटिपन्नो उपधिनिरोधाय ।

“अथापरं सम्मसमानो सम्मसति अन्तरं सम्मसं — ‘तण्हा पनायं कत्थ उप्पज्जमाना उप्पज्जति, कत्थ निविसमाना निविसती’ति? सो सम्मसमानो एवं जानाति — यं खो लोके पियरूपं सातरूपं एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति । किञ्च लोके पियरूपं सातरूपं? चक्खुं लोके पियरूपं, सातरूपं । एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति । सोतं लोके पियरूपं सातरूपं...पे०... घानं लोके पियरूपं सातरूपं... जिक्का लोके पियरूपं सातरूपं... कायो लोके पियरूपं सातरूपं... मनो लोके पियरूपं सातरूपं एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति एत्थ निविसमाना निविसति ।

“ये हि केचि, भिक्खवे, अतीतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा यं लोके पियरूपं सातरूपं तं निच्चतो अद्वक्खुं सुखतो अद्वक्खुं अत्ततो अद्वक्खुं आरोग्यतो अद्वक्खुं खेमतो अद्वक्खुं । ते तण्हं वड्ढेसुं । ये तण्हं वड्ढेसुं ते उपधिं वड्ढेसुं । ये उपधिं वड्ढेसुं ते दुक्खं वड्ढेसुं । ये दुक्खं वड्ढेसुं ते न परिमुच्चिंसु जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, न परिमुच्चिंसु दुक्खस्माति वदामि ।

“येपि हि केचि, भिक्खवे, अनागतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा यं लोके पियरूपं सातरूपं तं निच्चतो दक्खिस्सन्ति [\[दक्खिन्ति \(सी०\)\]](#) सुखतो दक्खिस्सन्ति अत्ततो दक्खिस्सन्ति आरोग्यतो दक्खिस्सन्ति खेमतो दक्खिस्सन्ति । ते तण्हं वड्ढिस्सन्ति । ये तण्हं वड्ढिस्सन्ति ते उपधिं वड्ढिस्सन्ति । ये उपधिं वड्ढिस्सन्ति ते दुक्खं वड्ढिस्सन्ति । ये दुक्खं वड्ढिस्सन्ति ते न परिमुच्चिस्सन्ति जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, न परिमुच्चिस्सन्ति दुक्खस्माति वदामि ।

“येपि हि केचि, भिक्खवे, एतरहि समणा वा ब्राह्मणा वा यं लोके पियरूपं सातरूपं तं निच्चतो पस्सन्ति सुखतो पस्सन्ति अत्ततो पस्सन्ति आरोग्यतो पस्सन्ति खेमतो पस्सन्ति । ते तण्हं वड्ढन्ति । ये तण्हं वड्ढन्ति ते उपधिं वड्ढन्ति । ये उपधिं वड्ढन्ति ते दुक्खं वड्ढन्ति । ये दुक्खं वड्ढन्ति ते न परिमुच्चन्ति जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, न परिमुच्चन्ति दुक्खस्माति वदामि ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, आपानीयकंसो वण्णसम्पन्नो गन्धसम्पन्नो रससम्पन्नो । सो च खो विसेन संसट्ठो । अथ पुरिसो आगच्छेय्य घम्माभित्तो घम्मपरेतो किलन्तो तसितो पिपासितो । तमेनं एवं वदेय्युं — ‘अयं ते, अम्भो पुरिस, आपानीयकंसो वण्णसम्पन्नो गन्धसम्पन्नो रससम्पन्नो; सो च खो विसेन संसट्ठो । सचे आकङ्खसि पिव । पिवतो हि खो तं छादेस्सति वण्णेनपि गन्धेनपि रसेनपि, पिवित्वा च पन ततोनिदानं मरणं वा निगच्छसि मरणमत्तं वा दुक्खं’न्ति । सो तं आपानीयकंसं सहसा अप्पटिसङ्खा पिवेय्य, नप्पटिनिस्सज्जेय्य । सो ततोनिदानं मरणं वा निगच्छेय्य मरणमत्तं वा दुक्खं । एवमेव खो, भिक्खवे, ये हि केचि अतीतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा यं लोके पियरूपं...पे०... अनागतमद्धानं...पे०... एतरहि समणा वा ब्राह्मणा वा यं लोके पियरूपं सातरूपं तं निच्चतो पस्सन्ति सुखतो पस्सन्ति अत्ततो पस्सन्ति आरोग्यतो

पस्सन्ति खेमतो पस्सन्ति, ते तण्हं वड्ढेन्ति । ये तण्हं वड्ढेन्ति ते उपधिं वड्ढेन्ति । ये उपधिं वड्ढेन्ति ते दुक्खं वड्ढेन्ति । ये दुक्खं वड्ढेन्ति ते न परिमुच्चन्ति जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, न परिमुच्चन्ति दुक्खस्माति वदामि ।

“ये च खो केचि, भिक्खवे, अतीतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा यं लोके पियरूपं सातरूपं तं अनिच्चतो अद्वक्खुं दुक्खतो अद्वक्खुं अनत्ततो अद्वक्खुं रोगतो अद्वक्खुं भयतो अद्वक्खुं, ते तण्हं पजहिंसु । ये तण्हं पजहिंसु ते उपधिं पजहिंसु । ये उपधिं पजहिंसु ते दुक्खं पजहिंसु । ये दुक्खं पजहिंसु ते परिमुच्चिंसु जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, परिमुच्चिंसु दुक्खस्माति वदामि ।

“येपि हि केचि, भिक्खवे, अनागतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा यं लोके पियरूपं सातरूपं तं अनिच्चतो दक्खिस्सन्ति दुक्खतो दक्खिस्सन्ति अनत्ततो दक्खिस्सन्ति रोगतो दक्खिस्सन्ति भयतो दक्खिस्सन्ति, ते तण्हं पजहिस्सन्ति । ये तण्हं पजहिस्सन्ति... पे० ... परिमुच्चिस्सन्ति दुक्खस्माति वदामि ।

“येपि हि केचि, भिक्खवे, एतरहि समणा वा ब्राह्मणा वा यं लोके पियरूपं सातरूपं तं अनिच्चतो पस्सन्ति दुक्खतो पस्सन्ति अनत्ततो पस्सन्ति रोगतो पस्सन्ति भयतो पस्सन्ति, ते तण्हं पजहन्ति । ये तण्हं पजहन्ति ते उपधिं पजहन्ति । ये उपधिं पजहन्ति ते दुक्खं पजहन्ति । ये दुक्खं पजहन्ति ते परिमुच्चन्ति जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, परिमुच्चन्ति दुक्खस्माति वदामि ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, आपानीयकंसो वण्णसम्पन्नो गन्धसम्पन्नो रससम्पन्नो । सो च खो विसेन संसट्ठो । अथ पुरिसो आगच्छेय्य घम्माभित्तो घम्मपरेतो किलन्तो तसितो पिपासितो । तमेनं एवं वदेय्युं — ‘अयं ते, अम्भो पुरिस, आपानीयकंसो वण्णसम्पन्नो गन्धसम्पन्नो रससम्पन्नो सो च खो विसेन संसट्ठो । सचे आकङ्खसि पिव । पिवतो हि खो तं छादेस्सति वण्णेनपि गन्धेनपि रसेनपि; पिवित्वा च पन ततोनिदानं मरणं वा निगच्छसि मरणमत्तं वा दुक्खं’न्ति । अथ खो, भिक्खवे, तस्स पुरिसस्स एवमस्स — ‘सक्का खो मे अयं सुरापिपासिता [सुरापिपासा (?)] पानीयेन वा विनेतुं दधिमण्डकेन वा विनेतुं भट्टलोणिकाय [मट्टलोणिकाय (सी० स्या० कं० पी०)] वा विनेतुं लोणसोवीरकेन वा विनेतुं, न त्वेवाहं तं पिवेय्यं, यं मम अस्स दीघरत्तं हिताय सुखाया’ति । सो तं आपानीयकंसं पटिसङ्खा न पिवेय्य, पटिनिस्सज्जेय्य । सो ततोनिदानं न मरणं वा निगच्छेय्य मरणमत्तं वा दुक्खं । एवमेव खो, भिक्खवे, ये हि केचि अतीतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा यं लोके पियरूपं सातरूपं तं अनिच्चतो अद्वक्खुं दुक्खतो अद्वक्खुं अनत्ततो अद्वक्खुं रोगतो अद्वक्खुं भयतो अद्वक्खुं, ते तण्हं पजहिंसु । ये तण्हं पजहिंसु ते उपधिं पजहिंसु । ये उपधिं पजहिंसु ते दुक्खं पजहिंसु । ये दुक्खं पजहिंसु ते परिमुच्चिंसु जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, परिमुच्चिंसु दुक्खस्माति वदामि ।

“येपि हि केचि, भिक्खवे, अनागतमद्धानं... पे० ... एतरहि समणा वा ब्राह्मणा वा यं लोके पियरूपं सातरूपं तं अनिच्चतो पस्सन्ति दुक्खतो पस्सन्ति अनत्ततो पस्सन्ति रोगतो पस्सन्ति भयतो पस्सन्ति, ते तण्हं पजहन्ति । ये तण्हं पजहन्ति ते उपधिं पजहन्ति । ये उपधिं पजहन्ति ते दुक्खं पजहन्ति । ये दुक्खं पजहन्ति ते परिमुच्चन्ति जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, परिमुच्चन्ति दुक्खस्माति वदामी’ति । छट्ठं ।

७. नळकलापीसुत्तं

६७. एकं समयं आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महाकोट्टिको [महाकोट्टितो (सी० स्या० कं० पी०)] बाराणसियं विहरन्ति इसिपतने मिगदाये। अथ खो आयस्मा महाकोट्टिको सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता सारिपुत्तेन सद्धिं सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा महाकोट्टिको आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच — “किं नु खो, आवुसो सारिपुत्त, सयंकतं जरामरणं, परंकतं जरामरणं, सयंकतञ्च परंकतञ्च जरामरणं, उदाहु असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं जरामरणं”न्ति? “न खो, आवुसो कोट्टिक, सयंकतं जरामरणं, न परंकतं जरामरणं, न सयंकतञ्च परंकतञ्च जरामरणं, नापि असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं जरामरणं। अपि च, जातिपच्चया जरामरणं”न्ति।

“किं नु खो, आवुसो सारिपुत्त, सयंकता जाति, परंकता जाति, सयंकता च परंकता च जाति, उदाहु असयंकारा अपरंकारा अधिच्चसमुप्पन्ना जाती”न्ति? “न खो, आवुसो कोट्टिक, सयंकता जाति, न परंकता जाति, न सयंकता च परंकता च जाति, नापि असयंकारा अपरंकारा अधिच्चसमुप्पन्ना जाति। अपि च, भवपच्चया जाती”न्ति।

“किं नु खो, आवुसो सारिपुत्त, सयंकतो भवो...पे०... सयंकतं उपादानं... सयंकता तण्हा... सयंकता वेदना... सयंकतो फस्सो... सयंकतं सळायतनं... सयंकतं नामरूपं, परंकतं नामरूपं, सयंकतञ्च परंकतञ्च नामरूपं, उदाहु असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं नामरूपं”न्ति? “न खो, आवुसो कोट्टिक, सयंकतं नामरूपं, न परंकतं नामरूपं, न सयंकतञ्च परंकतञ्च नामरूपं, नापि असयंकारं अपरंकारं, अधिच्चसमुप्पन्नं नामरूपं। अपि च, विज्जाणपच्चया नामरूपं”न्ति।

“किं नु खो, आवुसो सारिपुत्त, सयङ्कतं विज्जाणं, परङ्कतं विज्जाणं, सयंकतञ्च परंकतञ्च विज्जाणं, उदाहु असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं विज्जाणं”न्ति? “न खो, आवुसो कोट्टिक, सयंकतं विज्जाणं, न परंकतं विज्जाणं, न सयंकतञ्च परंकतञ्च विज्जाणं, नापि असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं विज्जाणं। अपि च, नामरूपपच्चया विज्जाणं”न्ति।

“इदानीव खो मयं आयस्मतो सारिपुत्तस्स भासितं एवं आजानाम — ‘न ख्वावुसो कोट्टिक, सयंकतं नामरूपं, न परंकतं नामरूपं, न सयंकतञ्च परंकतञ्च नामरूपं, नापि असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं नामरूपं। अपि च, विज्जाणपच्चया नामरूपं’”न्ति।

“इदानीव च पन मयं आयस्मतो सारिपुत्तस्स भासितं एवं आजानाम — ‘न ख्वावुसो कोट्टिक, सयंकतं विज्जाणं, न परंकतं विज्जाणं, न सयंकतञ्च परंकतञ्च विज्जाणं, नापि असयंकारं अपरंकारं अधिच्चसमुप्पन्नं विज्जाणं। अपि च, नामरूपपच्चया विज्जाणं’”न्ति।

“यथा कथं पनावुसो सारिपुत्त, इमस्स भासितस्स अत्थो दट्ठब्बो”न्ति? “तेनहावुसो, उपमं ते करिस्सामि। उपमायपिधेकच्चे विज्जू पुरिसा भासितस्स अत्थं जानन्ति। सेय्यथापि, आवुसो, द्वे नळकलापियो अज्जमज्जं निस्साय तिट्ठेय्युं। एवमेव खो, आवुसो, नामरूपपच्चया विज्जाणं; विज्जाणपच्चया नामरूपं; नामरूपपच्चया सळायतनं; सळायतनपच्चया फस्सो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति। तासं चे, आवुसो, नळकलापीनं एकं आकट्ठेय्य, एका पपतेय्य; अपरं चे आकट्ठेय्य, अपरा पपतेय्य। एवमेव खो, आवुसो, नामरूपनिरोधा विज्जाणनिरोधो; विज्जाणनिरोधा नामरूपनिरोधो; नामरूपनिरोधा सळायतननिरोधो; सळायतननिरोधा फस्सनिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती”न्ति। “अच्छरियं, आवुसो सारिपुत्त; अब्भुतं, आवुसो सारिपुत्त! यावसुभासितं

चिदं आयस्मता सारिपुत्तेन । इदञ्च पन मयं आयस्मतो सारिपुत्तस्स भासितं इमेहि छत्तिंसाय वत्थूहि अनुमोदाम — ‘जरामरणस्स चे, आवुसो, भिक्खु निब्बिदाय विरागाय निरोधाय धम्मं देसेति, धम्मकथिको भिक्खूति अलं वचनाय । जरामरणस्स चे, आवुसो, भिक्खु निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति, धम्मनुधम्मपटिपन्नो भिक्खूति अलं वचनाय । जरामरणस्स चे, आवुसो, भिक्खु निब्बिदा विरागा निरोधा अनुपादा विमुत्तो होति, दिट्ठधम्मनिब्बानप्पत्तो भिक्खूति अलं वचनाय । जातिया चे... भवस्स चे... उपादानस्स चे... तण्हाय चे... वेदनाय चे... फस्सस्स चे... सळायतनस्स चे... नामरूपस्स चे... विज्जाणस्स चे... सङ्खारानं चे... अविज्जाय चे, आवुसो, भिक्खु निब्बिदाय विरागाय निरोधाय धम्मं देसेति, धम्मकथिको भिक्खूति अलं वचनाय । अविज्जाय चे, आवुसो, भिक्खु निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति, धम्मनुधम्मपटिपन्नो भिक्खूति अलं वचनाय । अविज्जाय चे, आवुसो, भिक्खु निब्बिदा विरागा निरोधा अनुपादा विमुत्तो होति, दिट्ठधम्मनिब्बानप्पत्तो भिक्खूति अलं वचनाया”ति । सत्तमं ।

८. कोसम्बिसुत्तं

६८. एकं समयं आयस्मा च मुसिलो [मूसिलो (सी०), मुसीलो (पी०)] आयस्मा च पविट्ठो [सविट्ठो (सी० पी०)] आयस्मा च नारदो आयस्मा च आनन्दो कोसम्बियं विहरन्ति घोसितारामे । अथ खो आयस्मा पविट्ठो आयस्मन्तं मुसिलं एतदवोच — “अज्जत्रेव, आवुसो मुसिल, सद्भाय अज्जत्र रुचिया अज्जत्र अनुस्सवा अज्जत्र आकारपरिवितक्का अज्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया अत्थायस्मतो मुसिलस्स पच्चत्तमेव जाणं — ‘जातिपच्चया जरामरण’”न्ति? “अज्जत्रेव, आवुसो पविट्ठ, सद्भाय अज्जत्र रुचिया अज्जत्र अनुस्सवा अज्जत्र आकारपरिवितक्का अज्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया अहमेतं जानामि अहमेतं पस्सामि — ‘जातिपच्चया जरामरण’”न्ति ।

“अज्जत्रेव, आवुसो मुसिल, सद्भाय अज्जत्र रुचिया अज्जत्र अनुस्सवा अज्जत्र आकारपरिवितक्का अज्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया अत्थायस्मतो मुसिलस्स पच्चत्तमेव जाणं — ‘भवपच्चया जातीति...पे०... उपादानपच्चया भवोति... तण्हापच्चया उपादानन्ति... वेदनापच्चया तण्हाति... फस्सपच्चया वेदनाति... सळायतनपच्चया फस्सोति... नामरूपपच्चया सळायतनन्ति... विज्जाणपच्चया नामरूपन्ति... सङ्खारपच्चया विज्जाणन्ति... अविज्जापच्चया सङ्खारा’”ति? “अज्जत्रेव, आवुसो पविट्ठ, सद्भाय अज्जत्र रुचिया अज्जत्र अनुस्सवा अज्जत्र आकारपरिवितक्का अज्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया अहमेतं जानामि अहमेतं पस्सामि — ‘अविज्जापच्चया सङ्खारा’”ति ।

“अज्जत्रेव, आवुसो मुसिल, सद्भाय अज्जत्र रुचिया अज्जत्र अनुस्सवा अज्जत्र आकारपरिवितक्का अज्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया अत्थायस्मतो मुसिलस्स पच्चत्तमेव जाणं — ‘जातिनिरोधा जरामरणनिरोधो’”ति? “अज्जत्रेव, आवुसो पविट्ठ, सद्भाय अज्जत्र रुचिया अज्जत्र अनुस्सवा अज्जत्र आकारपरिवितक्का अज्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया अहमेतं जानामि अहमेतं पस्सामि — ‘जातिनिरोधा जरामरणनिरोधो’”ति ।

“अज्जत्रेव, आवुसो मुसिल, सद्भाय अज्जत्र रुचिया अज्जत्र अनुस्सवा अज्जत्र आकारपरिवितक्का अज्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया अत्थायस्मतो मुसिलस्स पच्चत्तमेव जाणं — ‘भवनिरोधा जातिनिरोधोति...पे०... उपादाननिरोधा भवनिरोधोति... तण्हानिरोधा उपादाननिरोधोति... वेदनानिरोधा तण्हानिरोधोति... फस्सनरोधा वेदनानिरोधोति... सळायतननिरोधा फस्सनरोधोति... नामरूपनिरोधा सळायतननिरोधोति... विज्जाणनिरोधा नामरूपनिरोधोति ... सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधोति... अविज्जानिरोधा सङ्खारनिरोधो’”ति? “अज्जत्रेव, आवुसो पविट्ठ, सद्भाय अज्जत्र रुचिया अज्जत्र अनुस्सवा अज्जत्र आकारपरिवितक्का अज्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया अहमेतं जानामि अहमेतं पस्सामि

— ‘अविज्जानिरोधा सङ्खारनिरोधो’”ति ।

“अज्जत्रेव, आवुसो मुसिल, सद्भाय अज्जत्र रुचिया अज्जत्र अनुस्सवा अज्जत्र आकारपरिवितक्का अज्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया अत्थायस्मतो मुसिलस्स पच्चत्तमेव जाणं — ‘भवनिरोधो निब्बान’”न्ति? “अज्जत्रेव, आवुसो पविट्ठ, सद्भाय अज्जत्र रुचिया अज्जत्र अनुस्सवा अज्जत्र आकारपरिवितक्का अज्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया अहमेतं जानामि अहमेतं पस्सामि — ‘भवनिरोधो निब्बान’”न्ति ।

“तेनहायस्मा मुसिलो अरहं खीणासवो”ति? एवं वुत्ते, आयस्मा मुसिलो तुण्ही अहोसि । अथ खो आयस्मा नारदो आयस्मन्तं पविट्ठं एतदवोच — “साधावुसो पविट्ठ, अहं एतं पज्जं लभेय्यं । मं एतं पज्जं पुच्छ । अहं ते एतं पज्जं ब्याकरिस्सामी”ति । “लभतायस्मा नारदो एतं पज्जं । पुच्छामहं आयस्मन्तं नारदं एतं पज्जं । ब्याकरोतु च मे आयस्मा नारदो एतं पज्जं” ।

“अज्जत्रेव, आवुसो नारद, सद्भाय अज्जत्र रुचिया अज्जत्र अनुस्सवा अज्जत्र आकारपरिवितक्का अज्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया अत्थायस्मतो नारदस्स पच्चत्तमेव जाणं — ‘जातिपच्चया जरामरण’”न्ति? “अज्जत्रेव, आवुसो पविट्ठ, सद्भाय अज्जत्र रुचिया अज्जत्र अनुस्सवा अज्जत्र आकारपरिवितक्का अज्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया अहमेतं जानामि अहमेतं पस्सामि — ‘जातिपच्चया जरामरण’”न्ति ।

“अज्जत्रेव, आवुसो नारद, सद्भाय अज्जत्र रुचिया अज्जत्र अनुस्सवा अज्जत्र आकारपरिवितक्का अज्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया अत्थायस्मतो नारदस्स पच्चत्तमेव जाणं — भवपच्चया जाति...पे०... अविज्जापच्चया सङ्खारा”ति? “अज्जत्रेव, आवुसो पविट्ठ, सद्भाय अज्जत्र रुचिया अज्जत्र अनुस्सवा अज्जत्र आकारपरिवितक्का अज्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया अहमेतं जानामि अहमेतं पस्सामि — ‘अविज्जापच्चया सङ्खारा’”ति ।

“अज्जत्रेव, आवुसो नारद, सद्भाय अज्जत्र रुचिया अज्जत्र अनुस्सवा अज्जत्र आकारपरिवितक्का अज्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया अत्थायस्मतो नारदस्स पच्चत्तमेव जाणं — ‘जातिनिरोधा जरामरणनिरोधो’”ति? “अज्जत्रेव, आवुसो पविट्ठ, सद्भाय अज्जत्र रुचिया अज्जत्र अनुस्सवा अज्जत्र आकारपरिवितक्का अज्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया अहमेतं जानामि अहमेतं पस्सामि — ‘जातिनिरोधा जरामरणनिरोधो’”ति ।

“अज्जत्रेव, आवुसो नारद, सद्भाय अज्जत्र रुचिया अज्जत्र अनुस्सवा अज्जत्र आकारपरिवितक्का अज्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया अत्थायस्मतो नारदस्स पच्चत्तमेव जाणं — ‘भवनिरोधा जातिनिरोधोति...पे०... अविज्जानिरोधा सङ्खारनिरोधो’”ति? “अज्जत्रेव, आवुसो पविट्ठ, सद्भाय अज्जत्र रुचिया अज्जत्र अनुस्सवा अज्जत्र आकारपरिवितक्का अज्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया अहमेतं जानामि अहमेतं पस्सामि — ‘अविज्जानिरोधा सङ्खारनिरोधो’”ति ।

“अज्जत्रेव, आवुसो नारद, सद्भाय अज्जत्र रुचिया अज्जत्र अनुस्सवा अज्जत्र आकारपरिवितक्का अज्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया अत्थायस्मतो नारदस्स पच्चत्तमेव जाणं — ‘भवनिरोधो निब्बान’”न्ति? “अज्जत्रेव, आवुसो पविट्ठ, सद्भाय अज्जत्र रुचिया अज्जत्र अनुस्सवा अज्जत्र आकारपरिवितक्का अज्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया अहमेतं जानामि अहमेतं पस्सामि — ‘भवनिरोधो निब्बान’”न्ति ।

“तेनहायस्मा नारदो अरहं खीणासवो”ति? “भवनिरोधो निब्बान”न्ति खो मे, आवुसो, यथाभूतं सम्मप्पज्जाय सुदिट्ठं, न चम्हि अरहं खीणासवो। सेय्यथापि, आवुसो, कन्तारमग्गे उदपानो। तत्र नेवस्स रज्जु न उदकवारको। अथ पुरिसो आगच्छेय्य घम्माभित्तो घम्मपरेतो किलन्तो तसितो पिपासितो, सो तं उदपानं ओलोकेय्य। तस्स ‘उदक’न्ति हि खो जाणं अस्स, न च कायेन फुसित्वा विहरेय्य। एवमेव खो, आवुसो, ‘भवनिरोधो निब्बान’न्ति यथाभूतं सम्मप्पज्जाय सुदिट्ठं, न चम्हि अरहं खीणासवो”ति।

एवं वुत्ते, आयस्मा आनन्दो आयस्मन्तं पविट्ठं एतदवोच — “एवंवादी [एवंवादिं (?)] त्वं, आवुसो पविट्ठ, आयस्मन्तं नारदं किं वदेसी”ति? “एवंवादाहं, आवुसो आनन्द, आयस्मन्तं नारदं न किञ्चि वदामि अज्जत्र कल्याणा अज्जत्र कुसला”ति। अट्ठमं।

९. उपयन्तिसुत्तं

६९. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे। तत्र खो...पे०... “महासमुद्दो, भिक्खवे, उपयन्तो महानदियो उपयापेति, महानदियो उपयन्तियो कुन्नदियो उपयापेति, कुन्नदियो उपयन्तियो महासोब्भे उपयापेति, महासोब्भा उपयन्ता कुसोब्भे उपयापेति। एवमेव खो, भिक्खवे, अविज्जा उपयन्ती सङ्खारे उपयापेति, सङ्खारा उपयन्ता विज्जाणं उपयापेति, विज्जाणं उपयन्तं नामरूपं उपयापेति, नामरूपं उपयन्तं सळायतनं उपयापेति, सळायतनं उपयन्तं फस्सं उपयापेति, फस्सो उपयन्तो वेदनं उपयापेति, वेदना उपयन्ती तण्हं उपयापेति, तण्हा उपयन्ती उपादानं उपयापेति, उपादानं उपयन्तं भवं उपयापेति, भवो उपयन्तो जातिं उपयापेति, जाति उपयन्ती जरामरणं उपयापेति।

“महासमुद्दो, भिक्खवे, अपयन्तो महानदियो अपयापेति, महानदियो अपयन्तियो कुन्नदियो अपयापेति, कुन्नदियो अपयन्तियो महासोब्भे अपयापेति, महासोब्भा अपयन्ता कुसोब्भे अपयापेति। एवमेव खो, भिक्खवे, अविज्जा अपयन्ती सङ्खारे अपयापेति, सङ्खारा अपयन्ता विज्जाणं अपयापेति, विज्जाणं अपयन्तं नामरूपं अपयापेति, नामरूपं अपयन्तं सळायतनं अपयापेति, सळायतनं अपयन्तं फस्सं अपयापेति, फस्सो अपयन्तो वेदनं अपयापेति, वेदना अपयन्ती तण्हं अपयापेति, तण्हा अपयन्ती उपादानं अपयापेति, उपादानं अपयन्तं भवं अपयापेति, भवो अपयन्तो जातिं अपयापेति, जाति अपयन्ती जरामरणं अपयापेती”ति। नवमं।

१०. सुसिमसुत्तं

७०. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे। तेन खो पन समयेन भगवा सक्कतो होति गरुकतो मानितो पूजितो अपचितो लाभी चीवर-पिण्डपात-सेनासन-गिलानप्पच्चय-भेसज्जपरिक्खारानं। भिक्खुसङ्घोपि सक्कतो होति गरुकतो मानितो पूजितो अपचितो लाभी चीवर-पिण्डपात-सेनासनगिलानप्पच्चय-भेसज्जपरिक्खारानं। अज्जतित्थिया पन परिब्बाजका असक्कता होन्ति अगरुकता अमानिता अपूजिता अनपचिता, न लाभिनो चीवर-पिण्डपात-सेनासनगिलानप्पच्चय-भेसज्जपरिक्खारानं।

तेन खो पन समयेन सुसिमो [सुसीमो (सी० क०)] परिब्बाजको राजगहे पटिवसति महतिया परिब्बाजकपरिसाय सद्धिं। अथ खो सुसिमस्स परिब्बाजकस्स परिसा सुसिमं परिब्बाजकं एतदवोचुं — “एहि त्वं, आवुसो सुसिम, समणे

गोतमे ब्रह्मचरियं चर । त्वं धम्मं परियापुणित्वा अम्हे वाचेय्यासि [वाचेस्ससि (पी० क०)] । तं मयं धम्मं परियापुणित्वा गिहीनं भासिस्साम । एवं मयम्पि सक्कता भविस्साम गरुक्ता मानिता पूजिता अपचिता लाभिनो चीवर-पिण्डपातसेनासन-गिलानप्पच्चय-भेसज्जपरिक्खारान”न्ति । “एवमावुसो”ति खो सुसिमो परिब्बाजको सकाय परिसाय पटिस्सुणित्वा येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मता आनन्देन सङ्घि सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सुसिमो परिब्बाजको आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच — “इच्छामहं, आवुसो आनन्द, इमस्मिं धम्मविनये ब्रह्मचरियं चरितु”न्ति ।

अथ खो आयस्मा आनन्दो सुसिमं परिब्बाजकं आदाय येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “अयं, भन्ते, सुसिमो परिब्बाजको एवमाह — ‘इच्छामहं, आवुसो आनन्द, इमस्मिं धम्मविनये ब्रह्मचरियं चरितु’न्ति । “तेनहानन्द, सुसिमं पब्बाजेथा”ति । अलत्थ खो सुसिमो परिब्बाजको भगवतो सन्तिके पब्बज्जं, अलत्थ उपसम्पदं ।

तेन खो पन समयेन सम्बहुलेहि भिक्खूहि भगवतो सन्तिके अज्जा ब्याकता होति — “खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्तायाति पजानामा”ति । अस्सोसि खो आयस्मा सुसिमो — “सम्बहुलेहि किर भिक्खूहि भगवतो सन्तिके अज्जा ब्याकता — ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानामा”ति । अथ खो आयस्मा सुसिमो येन ते भिक्खू तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा तेहि भिक्खूहि सङ्घि सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा सुसिमो ते भिक्खू एतदवोच — “सच्चं किरायस्मन्तेहि भगवतो सन्तिके अज्जा ब्याकता — ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानामा”ति? “एवमावुसो”ति ।

“अपि पन [अपि नु (सी० स्या० कं०) एवमुपरिपि] तुम्हे आयस्मन्तो एवं जानन्ता एवं पस्सन्ता अनेकविहितं इद्धिविधं पच्चनुभोथ — एकोपि हुत्वा बहुधा होथ, बहुधापि हुत्वा एको होथ; आविभावं, तिरोभावं, तिरोकुट्टं तिरोपाकारं तिरोपब्बतं असज्जमाना गच्छथ, सेय्यथापि आकासे; पथवियापि उम्मुज्जनिमुज्जं करोथ, सेय्यथापि उदके; उदकेपि अभिज्जमाने गच्छथ, सेय्यथापि पथवियं; आकासेपि पल्लङ्केन कमथ, सेय्यथापि पक्खी सकुणो; इमेपि चन्दिमसूरिये एवंमहिद्धिके एवंमहानुभावे पाणिना परिमसथ परिमज्जथ, याव ब्रह्मलोकापि कायेन वसं वत्तेथा”ति? “नो हेतं, आवुसो” ।

“अपि पन तुम्हे आयस्मन्तो एवं जानन्ता एवं पस्सन्ता दिब्बाय सोतधातुया विसुद्धाय अतिक्कन्तमानुसिकाय उभो सद्दे सुणाथ दिब्बे च मानुसे च ये दूरे सन्तिके चा”ति? “नो हेतं, आवुसो” ।

“अपि पन तुम्हे आयस्मन्तो एवं जानन्ता एवं पस्सन्ता परसत्तानं परपुगलानं चेतसा चेतो परिच्च पजानाथ — सरागं वा चित्तं सरागं चित्तन्ति पजानाथ; वीतरागं वा चित्तं वीतरागं चित्तन्ति पजानाथ; सदोसं वा चित्तं सदोसं चित्तन्ति पजानाथ; वीतदोसं वा चित्तं वीतदोसं चित्तन्ति पजानाथ; समोहं वा चित्तं समोहं चित्तन्ति पजानाथ; वीतमोहं वा चित्तं वीतमोहं चित्तन्ति पजानाथ; संखित्तं वा चित्तं संखित्तं चित्तन्ति पजानाथ; विक्खित्तं वा चित्तं विक्खित्तं चित्तन्ति पजानाथ; महग्गतं वा चित्तं महग्गतं चित्तन्ति पजानाथ; अमहग्गतं वा चित्तं अमहग्गतं चित्तन्ति पजानाथ; सउत्तरं वा चित्तं सउत्तरं चित्तन्ति पजानाथ; अनुत्तरं वा चित्तं अनुत्तरं चित्तन्ति पजानाथ; समाहितं वा चित्तं समाहितं चित्तन्ति पजानाथ; असमाहितं वा चित्तं असमाहितं चित्तन्ति पजानाथ; विमुत्तं वा चित्तं विमुत्तं चित्तन्ति पजानाथ; अविमुत्तं वा चित्तं अविमुत्तं चित्तन्ति पजानाथा”ति? “नो हेतं, आवुसो” ।

“अपि पन तुम्हे आयस्मन्तो एवं जानन्ता एवं पस्सन्ता अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरथ, सेय्यथिदं — एकम्पि जातिं द्वेपि जातियो तिस्सोपि जातियो चतस्सोपि जातियो पञ्चपि जातियो दसपि जातियो वीसम्पि जातियो तिसम्पि जातियो चत्तारीसम्पि जातियो पञ्जासम्पि जातियो जातिसतम्पि जातिसहस्सम्पि जातिसतसहस्सम्पि, अनेकेपि संवट्टकप्पे अनेकेपि विवट्टकप्पे अनेकेपि संवट्टविवट्टकप्पे — ‘अमुत्रासिं एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खपटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो अमुत्र उदपादिं; तत्रापासिं एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खपटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो इधूपपन्नो’ति । इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरथा’ति? “नो हेतं, आवुसो” ।

“अपि पन तुम्हे आयस्मन्तो एवं जानन्ता एवं पस्सन्ता दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सथ चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाथ — ‘इमे वत भोन्तो सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता वचीदुच्चरितेन समन्नागता मनोदुच्चरितेन समन्नागता, अरियानं उपवादका मिच्छादिट्ठिका मिच्छादिट्ठिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्ना; इमे वा पन भोन्तो सत्ता कायसुचरितेन समन्नागता वचीसुचरितेन समन्नागता मनोसुचरितेन समन्नागता, अरियानं अनुपवादका सम्मादिट्ठिका सम्मादिट्ठिकम्मसमादाना ते कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपन्ना’ति, इति दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सथ चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाथा’ति? “नो हेतं, आवुसो” ।

“अपि पन तुम्हे आयस्मन्तो एवं जानन्ता एवं पस्सन्ता ये ते सन्ता विमोक्खा अतिक्कम्म रूपे आरुप्पा, ते कायेन फुसित्वा विहरथा’ति? “नो हेतं, आवुसो” ।

“एत्थ दानि आयस्मन्तो इदञ्च वेय्याकरणं इमेसञ्च धम्मानं असमापत्ति; इदं नो, आवुसो, कथ’न्ति? “पज्जाविमुत्ता खो मयं, आवुसो सुसिमा’ति ।

“न ख्वाहं इमस्स आयस्मन्तानं संखित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं आजानामि । साधु मे आयस्मन्तो तथा भासन्तु यथाहं इमस्स आयस्मन्तानं संखित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं आजानेय्य’न्ति । “आजानेय्यासि वा त्वं, आवुसो सुसिम, न वा त्वं आजानेय्यासि अथ खो पज्जाविमुत्ता मय’न्ति ।

अथ खो आयस्मा सुसिमो उट्ठायासना येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा सुसिमो यावतको तेहि भिक्खूहि सद्धिं अहोसि कथासल्लापो तं सब्बं भगवतो आरोचेसि । “पुब्बे खो, सुसिम, धम्मट्ठित्तिजाणं, पच्छा निब्बाने जाण’न्ति ।

“न ख्वाहं, भन्ते, इमस्स भगवता [भगवतो (पी०)] संखित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं आजानामि । साधु मे, भन्ते, भगवा तथा भासतु यथाहं इमस्स भगवता संखित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं आजानेय्य’न्ति । “आजानेय्यासि वा त्वं, सुसिम, न वा त्वं आजानेय्यासि, अथ खो धम्मट्ठित्तिजाणं पुब्बे, पच्छा निब्बाने जाणं” ।

“तं किं मज्जसि, सुसिम, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा’ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा’ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो

मे अत्ता”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “वेदना निच्चा वा अनिच्चा वा”ति? “अनिच्चा, भन्ते” । “यं पनानिच्चं, दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “सज्जा निच्चा वा अनिच्चा वा”ति? “अनिच्चा, भन्ते” ...पे०... “सङ्खारा निच्चा वा अनिच्चा वा”ति? “अनिच्चा, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“तस्मातिह, सुसिम, यं किञ्चि रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्वा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं रूपं नेतं मम नेसोहमस्मि न मेसो अत्ताति; एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । या काचि वेदना अतीतानागतपच्चुप्पन्ना अज्झत्तं वा बहिद्वा वा ओळारिका वा सुखुमा वा हीना वा पणीता वा या दूरे सन्तिके वा, सब्बा वेदना नेतं मम नेसोहमस्मि न मेसो अत्ताति; एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । या काचि सज्जा...पे०... ये केचि सङ्खारा अतीतानागतपच्चुप्पन्ना अज्झत्तं वा बहिद्वा वा ओळारिका वा सुखुमा वा हीना वा पणीता वा ये दूरे सन्तिके वा, सब्बे सङ्खारा नेतं मम नेसोहमस्मि न मेसो अत्ताति; एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । यं किञ्चि विज्जाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्वा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं विज्जाणं नेतं मम नेसोहमस्मि न मेसो अत्ताति; एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं ।

“एवं पस्सं, सुसिम, सुतवा अरियसावको रूपस्मिम्पि निब्बिन्दति, वेदनायपि निब्बिन्दति, सज्जायपि निब्बिन्दति, सङ्खारेसुपि निब्बिन्दति, विज्जाणस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति, विरागा विमुच्चति, विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाति ।

“‘जातिपच्चया जरामरण’न्ति, सुसिम, पस्ससी’ति? “एवं, भन्ते” । “‘भवपच्चया जाती’ति, सुसिम, पस्ससी’ति? “एवं, भन्ते” । “‘उपादानपच्चया भवो’ति, सुसिम, पस्ससी’ति? “एवं, भन्ते” । “‘तण्हापच्चया उपादान’न्ति, सुसिम, पस्ससी’ति? “एवं, भन्ते” । “‘वेदनापच्चया तण्हाति... फस्सपच्चया वेदनाति... सळायतनपच्चया फस्सोति... नामरूपपच्चया सळायतनन्ति... विज्जाणपच्चया नामरूपन्ति... सङ्खारपच्चया विज्जाणन्ति... अविज्जापच्चया सङ्खाराति, सुसिम, पस्ससी’ति? “एवं, भन्ते” ।

“‘जातिनिरोधा जरामरणनिरोधो’ति, सुसिम, पस्ससी’ति? “एवं, भन्ते” । “‘भवनिरोधा जातिनिरोधो’ति सुसिम, पस्ससी’ति? “एवं, भन्ते” । “‘उपादाननिरोधा भवनिरोधोति... तण्हानिरोधा उपादाननिरोधोति... वेदनानिरोधा तण्हानिरोधोति... फस्सनरोधा वेदनानिरोधोति... सळायतननिरोधा फस्सनरोधोति... नामरूपनिरोधा सळायतननिरोधोति... विज्जाणनिरोधा नामरूपनिरोधोति... सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधोति... अविज्जानिरोधा सङ्खारनिरोधोति, सुसिम, पस्ससी’ति? “एवं, भन्ते” ।

“अपि पन त्वं, सुसिम, एवं जानन्तो एवं पस्सन्तो अनेकविहितं इद्धिविधं पच्चनुभोसि — एकोपि हुत्वा बहुधा होसि, बहुधापि हुत्वा एको होसि; आविभावं, तिरोभावं, तिरोकुट्टं तिरोपाकारं तिरोपब्बतं असज्जमानो गच्छसि, सेय्यथापि आकासे; पथवियापि उम्मुज्जनमुज्जं करोसि, सेय्यथापि उदके; उदकेपि अभिज्जमानो गच्छसि, सेय्यथापि पथवियं;

आकासेपि पल्लङ्केन कमसि, सेय्यथापि पक्खी सकुणो; इमेपि चन्दिमसूरिये एवंमहिद्धिके एवंमहानुभावे पाणिना परिमससि परिमज्जसि, याव ब्रह्मलोकापि कायेन वसं वत्तेसी'ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“अपि पन त्वं, सुसिम, एवं जानन्तो एवं पस्सन्तो दिब्बाय सोतधातुया विसुद्धाय अतिक्कन्तमानुसिकाय उभो सद्दे सुणसि दिब्बे च मानुसे च ये दूरे सन्तिके चा'ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“अपि पन त्वं, सुसिम, एवं जानन्तो एवं पस्सन्तो परसत्तानं परपुग्गलानं चेतसा चेतो परिच्च पजानासि — सरागं वा चित्तं सरागं चित्तन्ति पजानासि...पे०... विमुत्तं वा चित्तं विमुत्तं चित्तन्ति पजानासी'ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“अपि पन त्वं, सुसिम, एवं जानन्तो एवं पस्सन्तो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरसि, सेय्यथिदं — एकम्पि जातिं...पे०... इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरसी'ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“अपि पन त्वं, सुसिम, एवं जानन्तो एवं पस्सन्तो दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्ससि चवमाने...पे०... यथाकम्मूपगे सत्ते पजानासी'ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“अपि पन त्वं, सुसिम, एवं जानन्तो एवं पस्सन्तो ये ते सन्ता विमोक्खा अतिक्कम्म रूपे, आरुप्पा ते कायेन फुसित्वा विहरसी'ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“एत्थ दानि, सुसिम, इदञ्च वेय्याकरणं इमेसञ्च धम्मानं असमापत्ति, इदं नो, सुसिम, कथ'न्ति?

अथ खो आयस्मा सुसिमो भगवतो पादेसु सिरसा निपतित्वा भगवन्तं एतदवोच — “अच्चयो मं, भन्ते, अच्चगमा यथाबालं यथामूळं यथाअकुसलं, य्वाहं एवं स्वाक्खाते धम्मविनये धम्मत्थेनको पब्बजितो । तस्स मे, भन्ते, भगवा अच्चयं अच्चयतो पटिग्गहातु आयतिं संवराया'ति ।

“तग्घ त्वं, सुसिम, अच्चयो अच्चगमा यथाबालं यथामूळं यथाअकुसलं, यो त्वं एवं स्वाक्खाते धम्मविनये धम्मत्थेनको पब्बजितो । सेय्यथापि, सुसिम, चोरं आगुचारिं गहेत्वा रज्जो दस्सेय्युं — ‘अयं ते, देव, चोरो आगुचारी, इमस्स यं इच्छसि तं दण्डं पणेही'ति । तमेनं राजा एवं वदेय्य — ‘गच्छथ, भो, इमं पुरिसं दळ्हाय रज्जुया पच्छाबाहं गाळहबन्धनं बन्धित्वा खुरमुण्डं करित्वा खरस्सरेन पणवेन रथियाय रथियं सिङ्घाटकेन सिङ्घाटकं परिनेत्वा दक्खिणेन द्वारेन निक्खामेत्वा दक्खिणतो नगरस्स सीसं छिन्दथा'ति । तमेनं रज्जो पुरिसा दळ्हाय रज्जुया पच्छाबाहं गाळहबन्धनं बन्धित्वा खुरमुण्डं करित्वा खरस्सरेन पणवेन रथियाय रथियं सिङ्घाटकेन सिङ्घाटकं परिनेत्वा दक्खिणेन द्वारेन निक्खामेत्वा दक्खिणतो नगरस्स सीसं छिन्देय्युं । तं किं मज्जसि, सुसिम, अपि नु सो पुरिसो ततोनिदानं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदियेथा'ति? “एवं, भन्ते” ।

“यं खो सो, सुसिम, पुरिसो ततोनिदानं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदियेथ [पटिसंवेदियेथ वा, न वा पटिसंवेदियेथ (क०)] । या एवं स्वाक्खाते धम्मविनये धम्मत्थेनकस्स पब्बज्जा, अयं ततो दुक्खविपाकतरा च कटुकविपाकतरा च, अपि च विनिपाताय संवत्तति । यतो च खो त्वं, सुसिम, अच्चयं अच्चयतो दिस्वा यथाधम्मं पटिकरोसि तं ते मयं पटिग्गहाम । वुद्धि हेसा, सुसिम, अरियस्स विनये यो अच्चयं अच्चयतो दिस्वा यथाधम्मं पटिकरोति, आयतिञ्च [आयतिं (स्या० कं०)] संवरं आपज्जती'ति । दसमं ।

महावग्गो सत्तमो ।

तस्सुद्धानं —

द्वे अस्सुतवता वुत्ता, पुत्तमंसेन चापरं ।
अत्थिरागो च नगरं, सम्मसं नळकलापियं ।
कोसम्बी उपयन्ति च, दसमो सुसिमेन चाति [दसमो वुत्तो सुसीमेनाति (सी०)] ॥

८. समणब्राह्मणवग्गो

१. जरामरणसुत्तं

७१. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा...पे०...
“ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा जरामरणं नप्पजानन्ति, जरामरणसमुदयं नप्पजानन्ति, जरामरणनिरोधं
नप्पजानन्ति, जरामरणनिरोधगामिनिं पटिपदं नप्पजानन्ति, न मे ते, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा समणेसु वा
समणसम्मता ब्राह्मणेसु वा ब्राह्मणसम्मता, न च पन ते आयस्मन्तो सामञ्जत्थं वा ब्रह्मञ्जत्थं वा दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा
सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ति ।

“ये च खो केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा जरामरणं पजानन्ति...पे०... पटिपदं पजानन्ति, ते खो मे, भिक्खवे,
समणा वा ब्राह्मणा वा समणेसु चेव समणसम्मता ब्राह्मणेसु च ब्राह्मणसम्मता, ते च पनायस्मन्तो सामञ्जत्थञ्च
ब्रह्मञ्जत्थञ्च दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ती’ति । (सुत्तन्तो एको) । पठमं ।

२-११. जातिसुत्तादिदसकं

७२. सावत्थियं विहरति...पे०... जातिं नप्पजानन्ति...पे०... ।

(३) भवं नप्पजानन्ति...पे०... ।

(४) उपादानं नप्पजानन्ति...पे०... ।

(५) तण्हं नप्पजानन्ति...पे०... ।

(६) वेदनं नप्पजानन्ति...पे०... ।

(७) फस्सं नप्पजानन्ति...पे०... ।

(८) सळायतनं नप्पजानन्ति...पे०... ।

(९) नामरूपं नप्पजानन्ति...पे०... ।

(१०) विज्जाणं नप्पजानन्ति...पे०... ।

(११) “सङ्खारे नप्पजानन्ति, सङ्खारसमुदयं नप्पजानन्ति, सङ्खारनिरोधं नप्पजानन्ति, सङ्खारनिरोधगामिनिं पटिपदं नप्पजानन्ति...पे०... सङ्खारे पजानन्ति...पे०... सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ती”ति । एकादसमं ।

समणब्राह्मणवग्गो अट्टमो ।

तस्सुद्धानं —

पच्चयेकादस वुत्ता, चतुसच्चविभज्जना ।
समणब्राह्मणवग्गो, निदाने भवति अट्टमो ॥

वग्गुद्धानं —

बुद्धो आहारो दसबलो, कळारो गहपतिपञ्चमो ।
दुक्खवग्गो महावग्गो, अट्टमो समणब्राह्मणोति ॥

९. अन्तरपेय्यालं

१. सत्थुसुत्तं

७३. सावत्थियं विहरति...पे०... “जरामरणं, भिक्खवे, अजानता अपस्सता यथाभूतं जरामरणे यथाभूतं जाणाय सत्था परियेसितब्बो; जरामरणसमुदयं अजानता अपस्सता यथाभूतं जरामरणसमुदये यथाभूतं जाणाय सत्था परियेसितब्बो; जरामरणनिरोधं अजानता अपस्सता यथाभूतं जरामरणनिरोधे यथाभूतं जाणाय सत्था परियेसितब्बो; जरामरणनिरोधगामिनिं पटिपदं अजानता अपस्सता यथाभूतं जरामरणनिरोधगामिनिया पटिपदाय यथाभूतं जाणाय सत्था परियेसितब्बो”ति । (सुत्तन्तो एको) । पठमं ।

(सब्बेसं पेय्यालो एवं वित्थारेतब्बो)

२-११. दुतियसत्थुसुत्तादिदसकं

(२) जातिं, भिक्खवे, अजानता अपस्सता यथाभूतं...पे०... ।

(३) भवं, भिक्खवे, अजानता अपस्सता यथाभूतं...पे०... ।

(४) उपादानं, भिक्खवे, अजानता अपस्सता यथाभूतं...पे०... ।

(५) तण्हं, भिक्खवे, अजानता अपस्सता यथाभूतं...पे०... ।

(६) वेदनं, भिक्खवे, अजानता अपस्सता यथाभूतं...पे०... ।

(७) फस्सं, भिक्खवे, अजानता अपस्सता यथाभूतं...पे०... ।

(८) सळायतनं, भिक्खवे, अजानता अपस्सता यथाभूतं...पे०... ।

(९) नामरूपं, भिक्खवे, अजानता अपस्सता यथाभूतं...पे०... ।

(१०) विज्जाणं, भिक्खवे, अजानता अपस्सता यथाभूतं...पे०... ।

(११) “सङ्खारे, भिक्खवे, अजानता अपस्सता यथाभूतं सङ्खारेसु यथाभूतं जाणाय सत्था परियेसितब्बो; सङ्खारसमुदयं अजानता अपस्सता यथाभूतं सङ्खारसमुदये यथाभूतं जाणाय सत्था परियेसितब्बो; सङ्खारनिरोधं अजानता अपस्सता यथाभूतं सङ्खारनिरोधे यथाभूतं जाणाय सत्था परियेसितब्बो; सङ्खारनिरोधगामिनिं पटिपदं अजानता अपस्सता यथाभूतं सङ्खारनिरोधगामिनिया पटिपदाय यथाभूतं जाणाय सत्था परियेसितब्बो”ति । एकादसमं ।

(सब्बेसं चतुसच्चिकं कातब्बं) ।

२-१२. सिक्खासुत्तादिपेय्यालएकादसकं

(२) “जरामरणं, भिक्खवे, अजानता अपस्सता यथाभूतं जरामरणे यथाभूतं जाणाय सिक्खा करणीया ।

(पेय्यालो । चतुसच्चिकं कातब्बं) ।

(३) जरामरणं, भिक्खवे, अजानता...पे०... योगो करणीयो...पे०... ।

(४) जरामरणं, भिक्खवे, अजानता...पे०... छन्दो करणीयो...पे०... ।

(५) जरामरणं, भिक्खवे, अजानता...पे०... उस्सोळ्ही करणीया...पे०... ।

(६) जरामरणं, भिक्खवे, अजानता...पे०... अप्पटिवानी करणीया...पे०... ।

(७) जरामरणं, भिक्खवे, अजानता...पे०... आतप्पं करणीयं...पे०... ।

(८) जरामरणं, भिक्खवे, अजानता...पे०... वीरियं करणीयं...पे०... ।

(९) जरामरणं, भिक्खवे, अजानता...पे०... सातच्चं करणीयं...पे०... ।

(१०) जरामरणं, भिक्खवे, अजानता...पे०... सति करणीया...पे०... ।

(११) जरामरणं, भिक्खवे, अजानता...पे०... सम्पज्झं करणीयं...पे०... ।

(१२) जरामरणं, भिक्खवे, अजानता...पे०... अप्पमादो करणीयो...पे०... ।

अन्तरपेय्यालो नवमो ।

तस्सुद्धानं —

सत्था सिक्खा च योगो च, छन्दो उस्सोळ्हपञ्चमी ।
अप्पटिवानि आतप्पं, वीरियं सातच्चमुच्चति ।
सति च सम्पजञ्जच्च, अप्पमादेन द्वादसाति ॥

सुत्तन्ता अन्तरपेय्याला निड्डिता ।

परे ते द्वादस होन्ति, सुत्ता द्वत्तिस सतानि ।
चतुसच्चेन ते वुत्ता, पेय्यालअन्तरम्हि येति [पेय्याला अन्तरम्हि येति (सी० स्या० कं०)] ॥

अन्तरपेय्यालेसु उद्धानं समत्तं ।

निदानसंयुत्तं समत्तं ।

२. अभिसमयसंयुत्तं

१. नखसिखासुत्तं

७४. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो भगवा परित्तं नखसिखायं पंसु आरोपेत्वा भिक्खू आमन्तेसि — “तं किं मज्जथ, भिक्खवे, कतमं नु खो बहुतरं, यो वायं [यो चायं (सब्बत्थ) द्दुतियसुत्तादीसु पन वासद्दोयेव दिस्सति] मया परित्तो नखसिखायं पंसु आरोपितो, अयं वा महापथवी”ति?

“एतदेव, भन्ते, बहुतरं, यदिदं महापथवी । अप्पमत्तको भगवता परित्तो नखसिखायं पंसु आरोपितो । नेव सतिमं कलं उपेति न सहस्सिमं कलं उपेति न सतसहस्सिमं कलं उपेति महापथविं उपनिधाय भगवता परित्तो नखसिखायं पंसु आरोपितो”ति । “एवमेव खो, भिक्खवे, अरियसावकस्स दिट्ठिसम्पन्नस्स पुगलस्स अभिसमेताविनो एतदेव बहुतरं दुक्खं यदिदं परिकखीणं परियादिण्णं; अप्पमत्तकं अवसिट्ठं । नेव सतिमं कलं उपेति न सहस्सिमं कलं उपेति न सतसहस्सिमं कलं उपेति पुरिमं दुक्खक्खन्धं परिकखीणं परियादिण्णं उपनिधाय यदिदं सत्तक्खत्तुं परमता । एवं महत्थियो खो, भिक्खवे, धम्माभिसमयो; एवं महत्थियो धम्मचक्खुपटिलाभो”ति । पठमं ।

२. पोक्खरणीसुत्तं

७५. सावत्थियं विहरति...पे०... “सेय्यथापि, भिक्खवे, पोक्खरणी पज्जासयोजनानि आयामेन पज्जासयोजनानि वित्थारेन पज्जासयोजनानि उब्बेधेन, पुण्णा उदकस्स समतित्तिका काकपेय्या । ततो पुरिसो कुसग्गेन उदकं उद्धरेय्य । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, कतमं नु खो बहुतरं, यं वा कुसग्गेन उदकं उब्भतं यं वा पोक्खरण्या उदक”न्ति?

“एतदेव, भन्ते, बहुतरं, यदिदं पोक्खरण्या उदकं । अप्पमत्तकं कुसग्गेन उदकं उब्भतं । नेव सतिमं कलं उपेति न

सहस्सिमं कलं उपेति न सतसहस्सिमं कलं उपेति पोक्खरणिआ उदकं उपनिधाय कुसग्गेन उदकं उब्भत”न्ति ।
 “एवमेव खो, भिक्खवे, अरियसावकस्स दिट्ठिसम्पन्नस्स पुग्गलस्स अभिसमेताविनो एतदेव बहुतरं दुक्खं यदिदं परिक्खीणं परियादिण्णं; अप्पमत्तकं अवसिट्ठं । नेव सतिमं कलं उपेति न सहस्सिमं कलं उपेति न सतसहस्सिमं कलं उपेति पुरिमं दुक्खक्खन्धं परिक्खीणं परियादिण्णं उपनिधाय, यदिदं सत्तक्खत्तुपरमता । एवं महत्थियो खो, भिक्खवे, धम्माभिसमयो; एवं महत्थियो धम्मचक्खुपटिलाभो”ति । दुतियं ।

३. सम्भेज्जउदकसुत्तं

७६. सावत्थियं विहरति...पे०... “सेय्यथापि, भिक्खवे, यत्थिमा महानदियो संसन्दन्ति समेन्ति, सेय्यथिदं — गङ्गा यमुना अचिरवती सरभू मही, ततो पुरिसो द्वे वा तीणि वा उदकफुसितानि उद्दरेय्य । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, कतमं नु खो बहुतरं, यानि वा द्वे वा तीणि वा उदकफुसितानि उब्भतानि यं वा सम्भेज्जउदक”न्ति?

“एतदेव, भन्ते, बहुतरं यदिदं सम्भेज्जउदकं; अप्पमत्तकानि द्वे वा तीणि वा उदकफुसितानि उब्भतानि । नेव सतिमं कलं उपेन्ति न सहस्सिमं कलं उपेन्ति न सतसहस्सिमं कलं उपेन्ति सम्भेज्जउदकं उपनिधाय द्वे वा तीणि वा उदकफुसितानि उब्भतानी”ति । “एवमेव खो, भिक्खवे...पे०... धम्मचक्खुपटिलाभो”ति । ततियं ।

४. दुतियसम्भेज्जउदकसुत्तं

७७. सावत्थियं विहरति...पे०... “सेय्यथापि, भिक्खवे, यत्थिमा महानदियो संसन्दन्ति समेन्ति, सेय्यथिदं — गङ्गा यमुना अचिरवती सरभू मही, तं उदकं परिक्खयं परियादानं गच्छेय्य ठपेत्वा द्वे वा तीणि वा उदकफुसितानि । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, कतमं नु खो बहुतरं, यं वा सम्भेज्जउदकं परिक्खीणं परियादिण्णं यानि वा द्वे वा तीणि वा उदकफुसितानि अवसिट्ठानी”ति?

“एतदेव, भन्ते, बहुतरं सम्भेज्जउदकं यदिदं परिक्खीणं परियादिण्णं; अप्पमत्तकानि द्वे वा तीणि वा उदकफुसितानि अवसिट्ठानि । नेव सतिमं कलं उपेन्ति न सहस्सिमं कलं उपेन्ति न सतसहस्सिमं कलं उपेन्ति सम्भेज्जउदकं परिक्खीणं परियादिण्णं उपनिधाय द्वे वा तीणि वा उदकफुसितानि अवसिट्ठानी”ति । “एवमेव खो, भिक्खवे...पे०... धम्मचक्खुपटिलाभो”ति । चतुत्थं ।

५. पथवीसुत्तं

७८. सावत्थियं विहरति...पे०... “सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो महापथविया सत्त कोलट्ठिमत्तियो गुळिका उपनिक्खिपेय्य । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, कतमं नु खो बहुतरं, या वा सत्त कोलट्ठिमत्तियो गुळिका उपनिक्खित्ता अयं [या (स्या० क०)] वा महापथवी”ति?

“एतदेव, भन्ते, बहुतरं, यदिदं महापथवी; अप्पमत्तिका सत्त कोलट्ठिमत्तियो गुळिका उपनिक्खित्ता । नेव सतिमं कलं उपेन्ति न सहस्सिमं कलं उपेन्ति न सतसहस्सिमं कलं उपेन्ति महापथविं उपनिधाय सत्त कोलट्ठिमत्तियो गुळिका उपनिक्खित्ता”ति । “एवमेव खो, भिक्खवे...पे०... धम्मचक्खुपटिलाभो”ति । पञ्चमं ।

६. दुतियपथवीसुत्तं

७९. सावत्थियं विहरति...पे०... “सेय्यथापि, भिक्खवे, महापथवी परिकखयं परियादानं गच्छेय्य, ठपेत्वा सत्त कोलट्टिमत्तियो गुळिका। तं किं मज्जथ, भिक्खवे, कतमं नु खो बहुतरं, यं वा महापथविया परिकखीणं परियादिण्णं या वा सत्त कोलट्टिमत्तियो गुळिका अवसिट्ठा”ति?

“एतदेव भन्ते, बहुतरं, महापथविया, यदिदं परिकखीणं परियादिण्णं; अप्पमत्तिका सत्त कोलट्टिमत्तियो गुळिका अवसिट्ठा। नेव सतिमं कलं उपेन्ति न सहस्सिमं कलं उपेन्ति न सतसहस्सिमं कलं उपेन्ति महापथविया परिकखीणं परियादिण्णं उपनिधाय सत्त कोलट्टिमत्तियो गुळिका अवसिट्ठा”ति। “एवमेव खो, भिक्खवे...पे०... धम्मचक्खुपटिलाभो”ति। छट्ठं।

७. समुद्धसुत्तं

८०. सावत्थियं विहरति...पे०... “सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो महासमुद्धतो द्वे वा तीणि वा उदकफुसितानि उद्धरेय्य। तं किं मज्जथ, भिक्खवे, कतमं नु खो बहुतरं, यानि वा द्वे वा तीणि वा उदकफुसितानि उब्भतानि यं वा महासमुद्धे उदक”न्ति?

“एतदेव, भन्ते, बहुतरं, यदिदं महासमुद्धे उदकं; अप्पमत्तकानि द्वे वा तीणि वा उदकफुसितानि उब्भतानि। नेव सतिमं कलं उपेन्ति न सहस्सिमं कलं उपेन्ति न सतसहस्सिमं कलं उपेन्ति महासमुद्धे उदकं उपनिधाय द्वे वा तीणि वा उदकफुसितानि उब्भतानी”ति। “एवमेव खो, भिक्खवे...पे०... धम्मचक्खुपटिलाभो”ति। सत्तमं।

८. दुतियसमुद्धसुत्तं

८१. सावत्थियं विहरति...पे०... “सेय्यथापि, भिक्खवे, महासमुद्धो परिकखयं परियादानं गच्छेय्य, ठपेत्वा द्वे वा तीणि वा उदकफुसितानि। तं किं मज्जथ, भिक्खवे, कतमं नु खो बहुतरं, यं वा महासमुद्धे उदकं परिकखीणं परियादिण्णं यानि वा द्वे वा तीणि वा उदकफुसितानि अवसिट्ठानी”ति?

“एतदेव, भन्ते, बहुतरं महासमुद्धे उदकं, यदिदं परिकखीणं परियादिण्णं; अप्पमत्तकानि द्वे वा तीणि वा उदकफुसितानि अवसिट्ठानि। नेव सतिमं कलं उपेन्ति न सहस्सिमं कलं उपेन्ति न सतसहस्सिमं कलं उपेन्ति महासमुद्धे उदकं परिकखीणं परियादिण्णं उपनिधाय द्वे वा तीणि वा उदकफुसितानि अवसिट्ठानी”ति। “एवमेव खो भिक्खवे...पे०... धम्मचक्खुपटिलाभो”ति। अट्ठमं।

९. पब्बतसुत्तं

८२. सावत्थियं विहरति...पे०... “सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो हिमवतो पब्बतराजस्स सत्त सासपमत्तियो पासाणसक्खरा उपनिक्खिपेय्य। तं किं मज्जथ, भिक्खवे, कतमं नु खो बहुतरं, या वा सत्त सासपमत्तियो पासाणसक्खरा उपनिक्खित्ता यो वा हिमवा [उपनिक्खित्ता, हिमवा वा (सी०)] पब्बतराजा”ति?

“एतदेव, भन्ते, बहुतरं यदिदं हिमवा पब्बतराजा; अप्पमत्तिका सत्त सासपमत्तियो पासाणसक्खरा उपनिक्खित्ता। नेव

सतिमं कलं उपेन्ति न सहस्सिमं कलं उपेन्ति न सतसहस्सिमं कलं उपेन्ति हिमवन्तं पब्बतराजानं उपनिधाय सत्त सासपमत्तियो पासाणसक्खरा उपनिक्खित्ता’ति । “एवमेव खो...पे०... धम्मचक्खुपटिलाभो’ति । नवमं ।

१०. दुतियपब्बतसुत्तं

८३. सावत्थियं विहरति...पे०... “सेय्यथापि, भिक्खवे, हिमवा पब्बतराजा परिकखयं परियादानं गच्छेय्य, ठपेत्वा सत्त सासपमत्तियो पासाणसक्खरा । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, कतमं नु खो बहुतरं, यं वा हिमवतो पब्बतराजस्स परिकखीणं परियादिण्णं या वा सत्त सासपमत्तियो पासाणसक्खरा अवसिद्धा’ति?

“एतदेव, भन्ते, बहुतरं हिमवतो पब्बतराजस्स यदिदं परिकखीणं परियादिण्णं; अप्पमत्तिका सत्त सासपमत्तियो पासाणसक्खरा अवसिद्धा । नेव सतिमं कलं उपेन्ति न सहस्सिमं कलं उपेन्ति न सतसहस्सिमं कलं उपेन्ति हिमवतो पब्बतराजस्स परिकखीणं परियादिण्णं उपनिधाय सत्त सासपमत्तियो पासाणसक्खरा अवसिद्धा’ति ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, अरियसावकस्स दिट्ठिसम्पन्नस्स पुगलस्स अभिसमेताविनो एतदेव बहुतरं दुक्खं यदिदं परिकखीणं परियादिण्णं; अप्पमत्तकं अवसिद्धं । नेव सतिमं कलं उपेति न सहस्सिमं कलं उपेति न सतसहस्सिमं कलं उपेति पुरिमं दुक्खक्खन्धं परिकखीणं परियादिण्णं उपनिधाय यदिदं सत्तक्खत्तुं परमता । एवं महत्थियो खो, भिक्खवे, धम्माभिसमयो, एवं महत्थियो धम्मचक्खुपटिलाभो’ति । दसमं ।

११. ततियपब्बतसुत्तं

८४. सावत्थियं विहरति...पे०... “सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो सिनेरुस्स पब्बतराजस्स सत्त मुग्गमत्तियो पासाणसक्खरा उपनिक्खिपेय्य । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, कतमं नु खो बहुतरं, या वा सत्त मुग्गमत्तियो पासाणसक्खरा उपनिक्खित्ता यो वा सिनेरु [उपनिक्खित्ता, सिनेरु वा (सी०)] पब्बतराजा’ति?

“एतदेव, भन्ते, बहुतरं यदिदं सिनेरु पब्बतराजा; अप्पमत्तिका सत्त मुग्गमत्तियो पासाणसक्खरा उपनिक्खित्ता । नेव सतिमं कलं उपेन्ति न सहस्सिमं कलं उपेन्ति न सतसहस्सिमं कलं उपेन्ति सिनेरुं पब्बतराजानं उपनिधाय सत्त मुग्गमत्तियो पासाणसक्खरा उपनिक्खित्ता’ति । “एवमेव खो, भिक्खवे, अरियसावकस्स दिट्ठिसम्पन्नस्स पुगलस्स अधिगमं उपनिधाय अज्जतिथियसमणब्राह्मणपरिब्बाजकानं अधिगमो नेव सतिमं कलं उपेति न सहस्सिमं कलं उपेति न सतसहस्सिमं कलं उपेति । एवं महाधिगमो, भिक्खवे, दिट्ठिसम्पन्नो पुगलो, एवं महाभिज्जो’ति । एकादसमं ।

अभिसमयसंयुत्तं समत्तं ।

तस्सुद्धानं —

नखसिखा पोक्खरणी, सम्भेज्जउदके च द्वे ।
द्वे पथवी द्वे समुद्हा, तयो च पब्बतूपमाति ॥

३. धातुसंयुत्तं

१. नानत्तवग्गो

१. धातुनानत्तसुत्तं

८५. सावत्थियं विहरति...पे०... “धातुनानत्तं वो, भिक्खवे, देसेस्सामि । तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“कतमञ्च, भिक्खवे, धातुनानत्तं? चक्खुधातु रूपधातु चक्खुविज्जाणधातु, सोतधातु सद्दधातु सोतविज्जाणधातु, घानधातु गन्धधातु घानविज्जाणधातु, जिह्वाधातु रसधातु जिह्वाविज्जाणधातु, कायधातु फोड्डब्बधातु कायविज्जाणधातु, मनोधातु धम्मधातु मनोविज्जाणधातु — इदं वुच्चति, भिक्खवे, धातुनानत्तं”न्ति । पठमं ।

२. फस्सनानत्तसुत्तं

८६. सावत्थियं विहरति...पे०... “धातुनानत्तं, भिक्खवे, पटिच्च उप्पज्जति फस्सनानत्तं । कतमञ्च, भिक्खवे, धातुनानत्तं? चक्खुधातु सोतधातु घानधातु जिह्वाधातु कायधातु मनोधातु — इदं वुच्चति, भिक्खवे, धातुनानत्तं” ।

“कथञ्च, भिक्खवे, धातुनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति फस्सनानत्तं? चक्खुधातुं, भिक्खवे, पटिच्च उप्पज्जति चक्खुसम्फस्सो । सोतधातुं पटिच्च... घानधातुं पटिच्च ... जिह्वाधातुं पटिच्च... कायधातुं पटिच्च... मनोधातुं पटिच्च उप्पज्जति मनोसम्फस्सो । एवं खो, भिक्खवे, धातुनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति फस्सनानत्तं”न्ति । दुतियं ।

३. नोफस्सनानत्तसुत्तं

८७. सावत्थियं विहरति...पे०... “धातुनानत्तं, भिक्खवे, पटिच्च उप्पज्जति फस्सनानत्तं, नो फस्सनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति धातुनानत्तं । कतमञ्च, भिक्खवे, धातुनानत्तं? चक्खुधातु...पे०... मनोधातु — इदं वुच्चति, भिक्खवे, धातुनानत्तं” ।

“कथञ्च, भिक्खवे, धातुनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति फस्सनानत्तं, नो फस्सनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति धातुनानत्तं? चक्खुधातुं, भिक्खवे, पटिच्च उप्पज्जति चक्खुसम्फस्सो, नो चक्खुसम्फस्सं पटिच्च उप्पज्जति चक्खुधातु...पे०... मनोधातुं पटिच्च उप्पज्जति मनोसम्फस्सो, नो मनोसम्फस्सं पटिच्च उप्पज्जति मनोधातु । एवं खो, भिक्खवे, धातुनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति फस्सनानत्तं, नो फस्सनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति धातुनानत्तं”न्ति । ततियं ।

४. वेदनानानत्तसुत्तं

८८. सावत्थियं विहरति...पे०... “धातुनानत्तं, भिक्खवे, पटिच्च उप्पज्जति फस्सनानत्तं, फस्सनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति वेदनानानत्तं । कतमञ्च, भिक्खवे, धातुनानत्तं? चक्खुधातु...पे०... मनोधातु — इदं वुच्चति, भिक्खवे, धातुनानत्तं” ।

“कथञ्च, भिक्खवे, धातुनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति फस्सनानत्तं, फस्सनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति वेदनानानत्तं? चक्खुधातुं, भिक्खवे, पटिच्च उप्पज्जति चक्खुसम्फस्सो, चक्खुसम्फस्सं पटिच्च उप्पज्जति चक्खुसम्फस्सजा वेदना...पे०...

मनोधातुं पटिच्च उप्पज्जति मनोसम्फस्सो, मनोसम्फस्सं पटिच्च उप्पज्जति मनोसम्फस्सजा वेदना । एवं खो, भिक्खवे, धातुनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति फस्सनानत्तं, फस्सनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति वेदनानानत्तं’न्ति । चतुत्थं ।

५. दुतियवेदनानानत्तसुत्तं

८९. सावत्थियं विहरति...पे०... “धातुनानत्तं, भिक्खवे, पटिच्च उप्पज्जति फस्सनानत्तं, फस्सनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति वेदनानानत्तं, नो वेदनानानत्तं पटिच्च उप्पज्जति फस्सनानत्तं, नो फस्सनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति धातुनानत्तं । कतमञ्च, भिक्खवे, धातुनानत्तं? चक्खुधातु...पे०... मनोधातु — इदं वुच्चति, भिक्खवे, धातुनानत्तं” ।

“कथञ्च, भिक्खवे, धातुनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति फस्सनानत्तं, फस्सनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति वेदनानानत्तं, नो वेदनानानत्तं पटिच्च उप्पज्जति फस्सनानत्तं, नो फस्सनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति धातुनानत्तं? चक्खुधातुं, भिक्खवे, पटिच्च उप्पज्जति चक्खुसम्फस्सो, चक्खुसम्फस्सं पटिच्च उप्पज्जति चक्खुसम्फस्सजा वेदना, नो चक्खुसम्फस्सजं वेदनं पटिच्च उप्पज्जति चक्खुसम्फस्सो, नो चक्खुसम्फस्सं पटिच्च उप्पज्जति चक्खुधातु...पे०... मनोधातुं पटिच्च उप्पज्जति मनोसम्फस्सो, मनोसम्फस्सं पटिच्च उप्पज्जति मनोसम्फस्सजा वेदना, नो मनोसम्फस्सजं वेदनं पटिच्च उप्पज्जति मनोसम्फस्सो, नो मनोसम्फस्सं पटिच्च उप्पज्जति मनोधातु । एवं खो, भिक्खवे, धातुनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति फस्सनानत्तं, फस्सनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति वेदनानानत्तं, नो वेदनानानत्तं पटिच्च उप्पज्जति फस्सनानत्तं, नो फस्सनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति धातुनानत्तं’न्ति । पञ्चमं ।

६. बाहिरधातुनानत्तसुत्तं

९०. सावत्थियं विहरति...पे०... “धातुनानत्तं वो, भिक्खवे, देसेस्सामि । तं सुणाथ...पे०... कतमञ्च, भिक्खवे, धातुनानत्तं? रूपधातु सदधातु गन्धधातु रसधातु फोड्डब्बधातु धम्मधातु — इदं वुच्चति, भिक्खवे, धातुनानत्तं’न्ति । छट्ठं ।

७. सञ्ज्ञानानत्तसुत्तं

९१. सावत्थियं विहरति...पे०... “भदन्ते’ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “धातुनानत्तं, भिक्खवे, पटिच्च उप्पज्जति सञ्ज्ञानानत्तं, सञ्ज्ञानानत्तं पटिच्च उप्पज्जति सङ्कप्पनानत्तं, सङ्कप्पनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति छन्दनानत्तं, छन्दनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति परिळाहनानत्तं, परिळाहनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति परियेसनानानत्तं । कतमञ्च, भिक्खवे, धातुनानत्तं? रूपधातु...पे०... धम्मधातु — इदं वुच्चति, भिक्खवे, धातुनानत्तं” ।

“कथञ्च, भिक्खवे, धातुनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति सञ्ज्ञानानत्तं, सञ्ज्ञानानत्तं पटिच्च उप्पज्जति सङ्कप्पनानत्तं, सङ्कप्पनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति छन्दनानत्तं, छन्दनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति परिळाहनानत्तं, परिळाहनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति परियेसनानानत्तं?

“रूपधातुं, भिक्खवे, पटिच्च उप्पज्जति रूपसञ्ज्ञा, रूपसञ्ज्ञं पटिच्च उप्पज्जति रूपसङ्कप्पो, रूपसङ्कप्पं पटिच्च उप्पज्जति रूपच्छन्दो, रूपच्छन्दं पटिच्च उप्पज्जति रूपपरिळाहो, रूपपरिळाहं पटिच्च उप्पज्जति रूपपरियेसना...पे०... धम्मधातुं पटिच्च उप्पज्जति धम्मसञ्ज्ञा, धम्मसञ्ज्ञं पटिच्च उप्पज्जति धम्मसङ्कप्पो, धम्मसङ्कप्पं पटिच्च उप्पज्जति धम्मच्छन्दो, धम्मच्छन्दं पटिच्च उप्पज्जति धम्मपरिळाहो, धम्मपरिळाहं पटिच्च उप्पज्जति धम्मपरियेसना ।

“रूपधातुं, भिक्खवे, पटिच्च उप्पज्जति रूपसञ्जा, रूपसञ्जं पटिच्च उप्पज्जति रूपसङ्कप्पो, रूपसङ्कप्पं पटिच्च उप्पज्जति रूपसम्फस्सो, रूपसम्फस्सं पटिच्च उप्पज्जति रूपसम्फस्सजा वेदना, रूपसम्फस्सजं वेदनं पटिच्च उप्पज्जति रूपच्छन्दो, रूपच्छन्दं पटिच्च उप्पज्जति रूपपरिळाहो, रूपपरिळाहं पटिच्च उप्पज्जति रूपपरियेसना, रूपपरियेसनं पटिच्च उप्पज्जति रूपलाभो... पे०... धम्मधातुं पटिच्च उप्पज्जति धम्मसञ्जा, धम्मसञ्जं पटिच्च उप्पज्जति धम्मसङ्कप्पो, धम्मसङ्कप्पं पटिच्च उप्पज्जति धम्मसम्फस्सो, धम्मसम्फस्सं पटिच्च उप्पज्जति धम्मसम्फस्सजा वेदना, धम्मसम्फस्सजं वेदनं पटिच्च उप्पज्जति धम्मच्छन्दो, धम्मच्छन्दं पटिच्च उप्पज्जति धम्मपरिळाहो, धम्मपरिळाहं पटिच्च उप्पज्जति धम्मपरियेसना, धम्मपरियेसनं पटिच्च उप्पज्जति धम्मलाभो ।

“एवं खो, भिक्खवे, धातुनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति सञ्ज्ञानानत्तं, सञ्ज्ञानानत्तं पटिच्च उप्पज्जति... पे०... परियेसनानानत्तं, परियेसनानानत्तं पटिच्च उप्पज्जति लाभनानत्तं” न्ति । नवमं ।

१०. दुतियबाहिरफस्सनानत्तसुत्तं

१४. सावत्थियं विहरति... पे०... “धातुनानत्तं, भिक्खवे, पटिच्च उप्पज्जति सञ्ज्ञानानत्तं, सञ्ज्ञानानत्तं पटिच्च उप्पज्जति सङ्कप्पनानत्तं, फस्स... वेदना... छन्द... परिळाह... परियेसनानानत्तं पटिच्च उप्पज्जति लाभनानत्तं; नो लाभनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति परियेसनानानत्तं, नो परियेसनानानत्तं पटिच्च उप्पज्जति परिळाहनानत्तं, नो परिळाहनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति... पे०... छन्द... वेदना... फस्स... सङ्कप्प... सञ्ज्ञानानत्तं, नो सञ्ज्ञानानत्तं पटिच्च उप्पज्जति धातुनानत्तं । कतमञ्च, भिक्खवे, धातुनानत्तं? रूपधातु... पे०... धम्मधातु — इदं वुच्चति, भिक्खवे, धातुनानत्तं” ।

“कथञ्च, भिक्खवे, धातुनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति सञ्ज्ञानानत्तं, सञ्ज्ञानानत्तं पटिच्च उप्पज्जति सङ्कप्पनानत्तं? फस्स... वेदना... छन्द... परिळाह... परियेसना... लाभ... नो लाभनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति परियेसनानानत्तं, नो परियेसनानानत्तं पटिच्च उप्पज्जति परिळाह... छन्द... वेदना... फस्स... नो सङ्कप्पनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति सञ्ज्ञानानत्तं, नो सञ्ज्ञानानत्तं पटिच्च उप्पज्जति धातुनानत्तं?

“रूपधातुं, भिक्खवे, पटिच्च उप्पज्जति रूपसञ्जा... पे०... धम्मधातुं पटिच्च उप्पज्जति धम्मसञ्जा, धम्मसञ्जं पटिच्च उप्पज्जति... पे०... धम्मपरियेसना, धम्मपरियेसनं पटिच्च उप्पज्जति धम्मलाभो; नो धम्मलाभं पटिच्च उप्पज्जति धम्मपरियेसना, नो धम्मपरियेसनं पटिच्च उप्पज्जति धम्मपरिळाहो, नो धम्मपरिळाहं पटिच्च उप्पज्जति धम्मच्छन्दो, नो धम्मच्छन्दं पटिच्च उप्पज्जति धम्मसम्फस्सजा वेदना, नो धम्मसम्फस्सजं वेदनं पटिच्च उप्पज्जति धम्मसम्फस्सो, नो धम्मसम्फस्सं पटिच्च उप्पज्जति धम्मसङ्कप्पो, नो धम्मसङ्कप्पं पटिच्च उप्पज्जति धम्मसञ्जा, नो धम्मसञ्जं पटिच्च उप्पज्जति धम्मधातु ।

“एवं खो, भिक्खवे, धातुनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति सञ्ज्ञानानत्तं, सञ्ज्ञानानत्तं पटिच्च उप्पज्जति... पे०... सङ्कप्प... फस्स... वेदना... छन्द... परिळाह... परियेसना... लाभ... नो लाभनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति परियेसनानानत्तं, नो परियेसनानानत्तं पटिच्च उप्पज्जति परिळाहनानत्तं, नो परिळाहनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति छन्दनानत्तं, नो छन्दनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति वेदनानानत्तं, नो वेदनानानत्तं पटिच्च उप्पज्जति फस्सनानत्तं, नो फस्सनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति सङ्कप्पनानत्तं, नो सङ्कप्पनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति सञ्ज्ञानानत्तं, नो सञ्ज्ञानानत्तं पटिच्च उप्पज्जति धातुनानत्तं” न्ति । दसमं ।

नानत्तवग्गो पठमो ।

तस्सुद्धानं —

धातुफस्सञ्च नो चेत्तं, वेदना अपरे दुवे ।
एत्तं अज्झत्तपञ्चकं, धातुसञ्चञ्च नो चेत्तं ।
फस्सस्स अपरे दुवे, एत्तं बाहिरपञ्चकन्ति ॥

२. दुतियवग्गो

१. सत्तधातुसुत्तं

१५. सावत्थियं विहरति...पे०... “सत्तिमा, भिक्खवे, धातुयो । कतमा सत्त? आभाधातु, सुभधातु, आकासानञ्चायतनधातु, विज्जाणञ्चायतनधातु, आकिञ्चञ्चायतनधातु, नेवसञ्जानासञ्चायतनधातु, सञ्जावेदयितनिरोधधातु — इमा खो, भिक्खवे, सत्त धातुयो”ति ।

एवं वुत्ते, अज्जतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “या चायं, भन्ते, आभाधातु या च सुभधातु या च आकासानञ्चायतनधातु या च विज्जाणञ्चायतनधातु या च आकिञ्चञ्चायतनधातु या च नेवसञ्जानासञ्चायतनधातु या च सञ्जावेदयितनिरोधधातु — इमा नु खो, भन्ते, धातुयो किं पटिच्च पञ्जायन्ती”ति?

“यायं, भिक्खु, आभाधातु — अयं धातु अन्धकारं पटिच्च पञ्जायति । यायं, भिक्खु, सुभधातु — अयं धातु असुभं पटिच्च पञ्जायति । यायं, भिक्खु, आकासानञ्चायतनधातु — अयं धातु रूपं पटिच्च पञ्जायति । यायं, भिक्खु, विज्जाणञ्चायतनधातु — अयं धातु आकासानञ्चायतनं पटिच्च पञ्जायति । यायं, भिक्खु, आकिञ्चञ्चायतनधातु — अयं धातु विज्जाणञ्चायतनं पटिच्च पञ्जायति । यायं, भिक्खु, नेवसञ्जानासञ्चायतनधातु — अयं धातु आकिञ्चञ्चायतनं पटिच्च पञ्जायति । यायं, भिक्खु, सञ्जावेदयितनिरोधधातु — अयं धातु निरोधं पटिच्च पञ्जायती”ति ।

“या चायं, भन्ते, आभाधातु या च सुभधातु या च आकासानञ्चायतनधातु या च विज्जाणञ्चायतनधातु या च आकिञ्चञ्चायतनधातु या च नेवसञ्जानासञ्चायतनधातु या च सञ्जावेदयितनिरोधधातु — इमा नु खो, भन्ते, धातुयो कथं समापत्ति पत्तब्बा”ति?

“या चायं, भिक्खु, आभाधातु या च सुभधातु या च आकासानञ्चायतनधातु या च विज्जाणञ्चायतनधातु या च आकिञ्चञ्चायतनधातु — इमा धातुयो सञ्जासमापत्ति पत्तब्बा । यायं, भिक्खु, नेवसञ्जानासञ्चायतनधातु — अयं धातु सङ्घारावसेससमापत्ति पत्तब्बा । यायं, भिक्खु, सञ्जावेदयितनिरोधधातु — अयं धातु निरोधसमापत्ति पत्तब्बा”ति । पठमं ।

२. सनिदानसुत्तं

१६. सावत्थियं विहरति...पे०... “सनिदानं, भिक्खवे, उप्पज्जति कामवितक्को, नो अनिदानं; सनिदानं उप्पज्जति

ब्यापादवितक्को, नो अनिदानं; सनिदानं उप्पज्जति विहिंसावितक्को, नो अनिदानं” ।

“कथञ्च, भिक्खवे, सनिदानं उप्पज्जति कामवितक्को, नो अनिदानं; सनिदानं उप्पज्जति ब्यापादवितक्को, नो अनिदानं; सनिदानं उप्पज्जति विहिंसावितक्को, नो अनिदानं? कामधातुं, भिक्खवे, पटिच्च उप्पज्जति कामसञ्जा, कामसञ्जं पटिच्च उप्पज्जति कामसङ्कप्पो, कामसङ्कप्पं पटिच्च उप्पज्जति कामच्छन्दो, कामच्छन्दं पटिच्च उप्पज्जति कामपरिळाहो, कामपरिळाहं पटिच्च उप्पज्जति कामपरियेसना । कामपरियेसनं, भिक्खवे, परियेसमानो अस्सुतवा पुथुज्जनो तीहि ठानेहि मिच्छा पटिपज्जति — कायेन, वाचाय, मनसा ।

“ब्यापादधातुं, भिक्खवे, पटिच्च उप्पज्जति ब्यापादसञ्जा, ब्यापादसञ्जं पटिच्च उप्पज्जति ब्यापादसङ्कप्पो... पे०... ब्यापादच्छन्दो... ब्यापादपरिळाहो... ब्यापादपरियेसना... ब्यापादपरियेसनं, भिक्खवे, परियेसमानो अस्सुतवा पुथुज्जनो तीहि ठानेहि मिच्छा पटिपज्जति — कायेन, वाचाय, मनसा ।

“विहिंसाधातुं, भिक्खवे, पटिच्च उप्पज्जति विहिंसासञ्जा; विहिंसासञ्जं पटिच्च उप्पज्जति विहिंसासङ्कप्पो... पे०... विहिंसाछन्दो... विहिंसापरिळाहो... विहिंसापरियेसना... विहिंसापरियेसनं, भिक्खवे, परियेसमानो अस्सुतवा पुथुज्जनो तीहि ठानेहि मिच्छा पटिपज्जति — कायेन, वाचाय, मनसा ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो आदित्तं तिणुक्कं सुखे तिणदाये निक्खिपेय्य; नो चे हत्थेहि च पादेहि च खिप्पमेव निब्बापेय्य । एवञ्चि, भिक्खवे, ये तिणकट्टुनिस्सिता पाणा ते अनयब्यसनं आपज्जेय्युं । एवमेव खो, भिक्खवे, यो हि कोचि समणो वा ब्राह्मणो वा उप्पन्नं विसमगतं सञ्जं न खिप्पमेव पजहति विनोदेति ब्यन्तीकरोति अनभावं गमेति, सो दिट्ठे चेव धम्मे दुक्खं विहरति सविधातं सउपायासं सपरिळाहं; कायस्स च भेदा परं मरणा दुग्गति पाटिकङ्का ।

“सनिदानं, भिक्खवे, उप्पज्जति नेक्खम्मवितक्को, नो अनिदानं; सनिदानं उप्पज्जति अब्यापादवितक्को, नो अनिदानं; सनिदानं उप्पज्जति अविहिंसावितक्को, नो अनिदानं ।

“कथञ्च, भिक्खवे, सनिदानं उप्पज्जति नेक्खम्मवितक्को, नो अनिदानं; सनिदानं उप्पज्जति अब्यापादवितक्को, नो अनिदानं; सनिदानं उप्पज्जति अविहिंसावितक्को, नो अनिदानं? नेक्खम्मधातुं, भिक्खवे, पटिच्च उप्पज्जति नेक्खम्मसञ्जा, नेक्खम्मसञ्जं पटिच्च उप्पज्जति नेक्खम्मसङ्कप्पो, नेक्खम्मसङ्कप्पं पटिच्च उप्पज्जति नेक्खम्मच्छन्दो, नेक्खम्मच्छन्दं पटिच्च उप्पज्जति नेक्खम्मपरिळाहो, नेक्खम्मपरिळाहं पटिच्च उप्पज्जति नेक्खम्मपरियेसना; नेक्खम्मपरियेसनं, भिक्खवे, परियेसमानो सुतवा अरियसावको तीहि ठानेहि सम्मा पटिपज्जति — कायेन, वाचाय, मनसा ।

“अब्यापादधातुं, भिक्खवे, पटिच्च उप्पज्जति अब्यापादसञ्जा, अब्यापादसञ्जं पटिच्च उप्पज्जति अब्यापादसङ्कप्पो... पे०... अब्यापादच्छन्दो... अब्यापादपरिळाहो... अब्यापादपरियेसना, अब्यापादपरियेसनं, भिक्खवे, परियेसमानो सुतवा अरियसावको तीहि ठानेहि सम्मा पटिपज्जति — कायेन, वाचाय, मनसा ।

“अविहिंसाधातुं, भिक्खवे, पटिच्च उप्पज्जति अविहिंसासञ्जा, अविहिंसासञ्जं पटिच्च उप्पज्जति अविहिंसासङ्कप्पो, अविहिंसासङ्कप्पं पटिच्च उप्पज्जति अविहिंसाछन्दो, अविहिंसाछन्दं पटिच्च उप्पज्जति

अविहिंसापरिळाहो, अविहिंसापरिळाहं पटिच्च उप्पज्जति अविहिंसापरियेसना; अविहिंसापरियेसनं, भिक्खवे, परियेसमानो सुतवा अरियसावको तीहि ठानेहि सम्मा पटिपज्जति — कायेन, वाचाय, मनसा ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो आदित्तं तिणुक्कं सुखे तिणदाये निक्खिपेय्य; तमेनं हत्थेहि च पादेहि च खिप्पमेव निब्बापेय्य । एवञ्चि, भिक्खवे, ये तिणकट्टुनिस्सिता पाणा ते न अनयब्यसनं आपज्जेय्युं । एवमेव खो, भिक्खवे, यो हि कोचि समणो वा ब्राह्मणो वा उप्पन्नं विसमगतं सज्जं खिप्पमेव पजहति विनोदेति ब्यन्तीकरोति अनभावं गमेति, सो दिट्ठे चेव धम्मे सुखं विहरति अविघातं अनुपायासं अपरिळाहं; कायस्स च भेदा परं मरणा सुगति पाटिकङ्का”ति । दुतियं ।

३. गिज्जकावसथसुत्तं

१७. एकं समयं भगवा जातिके विहरति गिज्जकावसथे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“धातुं, भिक्खवे, पटिच्च उप्पज्जति सज्जा, उप्पज्जति दिट्ठि, उप्पज्जति वितक्को”ति । एवं वुत्ते, आयस्मा कच्चानो [सद्धो कच्चानो (क०)] भगवन्तं एतदवोच — “यायं, भन्ते, दिट्ठि — ‘असम्मासम्बुद्धेसु सम्मासम्बुद्धा’ति, अयं नु खो, भन्ते, दिट्ठि किं पटिच्च पज्जायती”ति?

“महति खो एसा, कच्चान, धातुं यदिदं अविज्जाधातु । हीनं, कच्चान, धातुं पटिच्च उप्पज्जति हीना सज्जा, हीना दिट्ठि, हीनो वितक्को, हीना चेतना, हीना पत्थना, हीनो पणिधि, हीनो पुग्गलो, हीना वाचा; हीनं आचिक्खति देसेति पज्जपेति पट्टपेति विवरति विभजति उत्तानीकरोति; हीना तस्स उपपत्तीति वदामि ।

“मज्झिमं, कच्चान, धातुं पटिच्च उप्पज्जति मज्झिमा सज्जा, मज्झिमा दिट्ठि, मज्झिमो वितक्को, मज्झिमा चेतना, मज्झिमा पत्थना, मज्झिमो पणिधि, मज्झिमो पुग्गलो, मज्झिमा वाचा; मज्झिमं आचिक्खति देसेति पज्जपेति पट्टपेति विवरति विभजति उत्तानीकरोति; मज्झिमा तस्स उपपत्तीति वदामि ।

“पणीतं, कच्चान, धातुं पटिच्च उप्पज्जति पणीता सज्जा, पणीता दिट्ठि, पणीतो वितक्को, पणीता चेतना, पणीता पत्थना, पणीतो पणिधि, पणीतो पुग्गलो, पणीता वाचा; पणीतं आचिक्खति देसेति पज्जपेति पट्टपेति विवरति विभजति उत्तानीकरोति; पणीता तस्स उपपत्तीति वदामी”ति । ततियं ।

४. हीनाधिमुत्तिकसुत्तं

१८. सावत्थियं विहरति...पे०... “धातुसोव [धातुसो (सी० पी०) अयच्च पठमारम्भवाक्येयेव, न सब्बत्थ । तीसु पन अद्धासु च उपमासंसन्दननिगमनद्वाने च इदं पाठनानत्तं नत्थि], भिक्खवे, सत्ता संसन्दन्ति समेन्ति । हीनाधिमुत्तिका हीनाधिमुत्तिकेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; कल्याणाधिमुत्तिका कल्याणाधिमुत्तिकेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति” ।

“अतीतम्पि खो [खोसद्धो सी० स्या० कं० पी० पोत्थकेसु नत्थि], भिक्खवे, अद्धानं धातुसोव [ईदिसेसु ठानेसु पाठनानत्तं नत्थि] सत्ता संसन्दिंसु समिंसु । हीनाधिमुत्तिका हीनाधिमुत्तिकेहि सद्धिं संसन्दिंसु समिंसु; कल्याणाधिमुत्तिका कल्याणाधिमुत्तिकेहि सद्धिं संसन्दिंसु समिंसु ।

“अनागतमि खो [खोसदो सी० स्या० कं० पी० पोत्थकेसु नत्थि], भिक्खवे, अद्धानं धातुसोव [ईदिसेसु ठानेसु पाठनानत्तं नत्थि] सत्ता संसन्दिस्सन्ति समेस्सन्ति । हीनाधिमुत्तिका हीनाधिमुत्तिकेहि सद्धिं संसन्दिस्सन्ति समेस्सन्ति; कल्याणाधिमुत्तिका कल्याणाधिमुत्तिकेहि सद्धिं संसन्दिस्सन्ति समेस्सन्ति ।

“एतरहिपि खो [खोसदो सी० स्या० कं० पी० पोत्थकेसु नत्थि], भिक्खवे, पच्चुप्पन्नं अद्धानं धातुसोव [ईदिसेसु ठानेसु पाठनानत्तं नत्थि] सत्ता संसन्दन्ति समेन्ति । हीनाधिमुत्तिका हीनाधिमुत्तिकेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; कल्याणाधिमुत्तिका कल्याणाधिमुत्तिकेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ती”ति । चतुत्थं ।

५. चङ्कमसुत्तं

१९. एकं समयं भगवा राजगहे विहरति गिज्झकूटे पब्बते । तेन खो पन समयेन आयस्मा सारिपुत्तो सम्बहुलेहि भिक्खूहि सद्धिं भगवतो अविदूरे चङ्कमति; आयस्मापि खो महामोग्गल्लानो सम्बहुलेहि भिक्खूहि सद्धिं भगवतो अविदूरे चङ्कमति; आयस्मापि खो महाकस्सपो सम्बहुलेहि भिक्खूहि सद्धिं भगवतो अविदूरे चङ्कमति; आयस्मापि खो अनुरुद्धो सम्बहुलेहि भिक्खूहि सद्धिं भगवतो अविदूरे चङ्कमति; आयस्मापि खो पुण्णो मन्तानिपुत्तो सम्बहुलेहि भिक्खूहि सद्धिं भगवतो अविदूरे चङ्कमति; आयस्मापि खो उपालि सम्बहुलेहि भिक्खूहि सद्धिं भगवतो अविदूरे चङ्कमति; आयस्मापि खो आनन्दो सम्बहुलेहि भिक्खूहि सद्धिं भगवतो अविदूरे चङ्कमति; देवदत्तोपि खो सम्बहुलेहि भिक्खूहि सद्धिं भगवतो अविदूरे चङ्कमति ।

अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, सारिपुत्तं सम्बहुलेहि भिक्खूहि सद्धिं चङ्कमन्त”न्ति? “एवं, भन्ते” । “सब्बे खो एते, भिक्खवे, भिक्खू महपज्जा । पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, मोग्गल्लानं सम्बहुलेहि भिक्खूहि सद्धिं चङ्कमन्त”न्ति? “एवं, भन्ते” । “सब्बे खो एते, भिक्खवे, भिक्खू महिद्धिका । पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, कस्सपं सम्बहुलेहि भिक्खूहि सद्धिं चङ्कमन्त”न्ति? “एवं, भन्ते” । “सब्बे खो एते, भिक्खवे, भिक्खू धुतवादा । पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, अनुरुद्धं सम्बहुलेहि भिक्खूहि सद्धिं चङ्कमन्त”न्ति? “एवं, भन्ते” । “सब्बे खो एते, भिक्खवे, भिक्खू दिब्बचक्खुका । पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, पुण्णं मन्तानिपुत्तं सम्बहुलेहि भिक्खूहि सद्धिं चङ्कमन्त”न्ति? “एवं, भन्ते” । “सब्बे खो एते, भिक्खवे, भिक्खू धम्मकथिका । पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, उपालिं सम्बहुलेहि भिक्खूहि सद्धिं चङ्कमन्त”न्ति? “एवं, भन्ते” । “सब्बे खो एते, भिक्खवे, भिक्खू विनयधरा । पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, आनन्दं सम्बहुलेहि भिक्खूहि सद्धिं चङ्कमन्त”न्ति? “एवं, भन्ते” । “सब्बे खो एते, भिक्खवे, भिक्खू बहुस्सुता । पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, देवदत्तं सम्बहुलेहि भिक्खूहि सद्धिं चङ्कमन्त”न्ति? “एवं, भन्ते” । “सब्बे खो एते, भिक्खवे, भिक्खू पापिच्छा” ।

“धातुसोव, भिक्खवे, सत्ता संसन्दन्ति समेन्ति । हीनाधिमुत्तिका हीनाधिमुत्तिकेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; कल्याणाधिमुत्तिका कल्याणाधिमुत्तिकेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति । अतीतमि खो, भिक्खवे, अद्धानं धातुसोव सत्ता संसन्दिंसु समिंसु । हीनाधिमुत्तिका हीनाधिमुत्तिकेहि सद्धिं संसन्दिंसु समिंसु; कल्याणाधिमुत्तिका कल्याणाधिमुत्तिकेहि सद्धिं संसन्दिंसु समिंसु ।

“अनागतमि खो, भिक्खवे, अद्धानं धातुसोव सत्ता संसन्दिस्सन्ति समेस्सन्ति । हीनाधिमुत्तिका हीनाधिमुत्तिकेहि सद्धिं संसन्दिस्सन्ति समेस्सन्ति; कल्याणाधिमुत्तिका कल्याणाधिमुत्तिकेहि सद्धिं संसन्दिस्सन्ति समेस्सन्ति ।

“एतरहिपि खो, भिक्खवे, पच्चुप्पन्नं अद्धानं धातुसोव सत्ता संसन्दन्ति समेन्ति । हीनाधिमुत्तिका हीनाधिमुत्तिकेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; कल्याणाधिमुत्तिका कल्याणाधिमुत्तिकेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ती”ति । पञ्चमं ।

६. सगाथासुत्तं

१००. सावत्थियं विहरति...पे०... “धातुसोव, भिक्खवे, सत्ता संसन्दन्ति समेन्ति । हीनाधिमुत्तिका हीनाधिमुत्तिकेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति । अतीतम्पि खो, भिक्खवे, अद्धानं धातुसोव सत्ता संसन्दिसु समिसु । हीनाधिमुत्तिका हीनाधिमुत्तिकेहि सद्धिं संसन्दिसु समिसु” ।

“अनागतम्पि खो, भिक्खवे, अद्धानं धातुसोव सत्ता संसन्दिस्सन्ति समेस्सन्ति । हीनाधिमुत्तिका हीनाधिमुत्तिकेहि सद्धिं संसन्दिस्सन्ति समेस्सन्ति ।

“एतरहिपि खो, भिक्खवे, पच्चुप्पन्नं अद्धानं धातुसोव सत्ता संसन्दन्ति समेन्ति । हीनाधिमुत्तिका हीनाधिमुत्तिकेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, गूथो गूथेन संसन्दति समेति; मुत्तं मुत्तेन संसन्दति समेति; खेळो खेळेन संसन्दति समेति; पुब्बो पुब्बेन संसन्दति समेति; लोहितं लोहितेन संसन्दति समेति; एवमेव खो, भिक्खवे, धातुसोव [\[सब्बत्थपि एवमेव दिस्सति\]](#) सत्ता संसन्दन्ति समेन्ति । हीनाधिमुत्तिका हीनाधिमुत्तिकेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति । अतीतम्पि खो अद्धानं...पे०... अनागतम्पि खो अद्धानं...पे०... एतरहिपि खो पच्चुप्पन्नं अद्धानं धातुसोव सत्ता संसन्दन्ति समेन्ति । हीनाधिमुत्तिका हीनाधिमुत्तिकेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति ।

“धातुसोव भिक्खवे, सत्ता संसन्दन्ति समेन्ति । कल्याणाधिमुत्तिका कल्याणाधिमुत्तिकेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति । अतीतम्पि खो, भिक्खवे, अद्धानं धातुसोव सत्ता संसन्दिसु समिसु । कल्याणाधिमुत्तिका कल्याणाधिमुत्तिकेहि सद्धिं संसन्दिसु समिसु ।

“अनागतम्पि खो, भिक्खवे, अद्धानं...पे०... एतरहिपि खो, भिक्खवे, पच्चुप्पन्नं अद्धानं धातुसोव सत्ता संसन्दन्ति समेन्ति । कल्याणाधिमुत्तिका कल्याणाधिमुत्तिकेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, खीरं खीरेन संसन्दति समेति; तेलं तेलेन संसन्दति समेति; सप्पि सप्पिना संसन्दति समेति; मधु मधुना संसन्दति समेति; फाणितं फाणितेन संसन्दति समेति; एवमेव खो, भिक्खवे, धातुसोव सत्ता संसन्दन्ति समेन्ति । कल्याणाधिमुत्तिका कल्याणाधिमुत्तिकेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति । अतीतम्पि खो अद्धानं... अनागतम्पि खो अद्धानं... एतरहिपि खो पच्चुप्पन्नं अद्धानं धातुसोव सत्ता संसन्दन्ति समेन्ति । कल्याणाधिमुत्तिका कल्याणाधिमुत्तिकेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ती”ति ।

इदमवोच भगवा । इदं वत्त्वान सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था —

“संसग्गा वनथो जातो, असंसग्गेन छिज्जति ।

परित्तं दारुमारुह, यथा सीदे महण्णवे ॥

“एवं कुसीतमागम्म, साधुजीविपि सीदति ।
तस्मा तं परिवज्जेय्य, कुसीतं हीनवीरियं ॥

“पविवित्तेहि अरियेहि, पहितत्तेहि झायीहि [झायिहि (सी०), झायिभि (स्या० कं०)] ।
निच्चं आरद्धवीरियेहि, पण्डितेहि सहावसे”ति ॥

७. अस्सद्धसंसन्दनसुत्तं

१०१. सावत्थियं विहरति...पे०... “धातुसोव, भिक्खवे, सत्ता संसन्दन्ति समेन्ति । अस्सद्धा अस्सद्धेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; अहिरिका अहिरिकेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; अनोत्तप्पिनो अनोत्तप्पीहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; अप्पस्सुता अप्पस्सुतेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; कुसीता कुसीतेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; मुट्ठस्सतिनो मुट्ठस्सतीहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; दुप्पज्जा दुप्पज्जेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति” ।

“अतीतम्पि खो, भिक्खवे, अद्धानं धातुसोव सत्ता संसन्दिंसु समिंसु । अस्सद्धा अस्सद्धेहि सद्धिं संसन्दिंसु समिंसु; अहिरिका अहिरिकेहि सद्धिं संसन्दिंसु समिंसु; अनोत्तप्पिनो अनोत्तप्पीहि सद्धिं संसन्दिंसु समिंसु; अप्पस्सुता अप्पस्सुतेहि सद्धिं संसन्दिंसु समिंसु; कुसीता कुसीतेहि सद्धिं संसन्दिंसु समिंसु; मुट्ठस्सतिनो मुट्ठस्सतीहि सद्धिं संसन्दिंसु समिंसु; दुप्पज्जा दुप्पज्जेहि सद्धिं संसन्दिंसु समिंसु ।

“अनागतम्पि खो, भिक्खवे, अद्धानं धातुसोव सत्ता संसन्दिस्सन्ति समेस्सन्ति । अस्सद्धा अस्सद्धेहि सद्धिं संसन्दिस्सन्ति समेस्सन्ति; अहिरिका अहिरिकेहि सद्धिं संसन्दिस्सन्ति समेस्सन्ति; अनोत्तप्पिनो अनोत्तप्पीहि सद्धिं...पे०... अप्पस्सुता अप्पस्सुतेहि सद्धिं...पे०... कुसीता कुसीतेहि सद्धिं...पे०... मुट्ठस्सतिनो मुट्ठस्सतीहि सद्धिं...पे०... दुप्पज्जा दुप्पज्जेहि सद्धिं संसन्दिस्सन्ति समेस्सन्ति ।

“एतरहिपि खो, भिक्खवे, पच्चुप्पन्नं अद्धानं धातुसोव सत्ता संसन्दन्ति समेन्ति । अस्सद्धा अस्सद्धेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; अहिरिका अहिरिकेहि सद्धिं...पे०... अनोत्तप्पिनो अनोत्तप्पीहि सद्धिं...पे०... अप्पस्सुता अप्पस्सुतेहि सद्धिं...पे०... कुसीता कुसीतेहि सद्धिं...पे०... मुट्ठस्सतिनो मुट्ठस्सतीहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; दुप्पज्जा दुप्पज्जेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति ।

“धातुसोव, भिक्खवे, सत्ता संसन्दन्ति समेन्ति । सद्धा सद्धेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; हिरिमना हिरिमनेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; ओत्तप्पिनो ओत्तप्पीहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; बहुस्सुता बहुस्सुतेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; आरद्धवीरिया आरद्धवीरियेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; उपट्ठितस्सतिनो उपट्ठितस्सतीहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; पज्जवन्तो पज्जवन्तेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति । अतीतम्पि खो, भिक्खवे, अद्धानं...पे०... अनागतम्पि खो, भिक्खवे...पे०... एतरहिपि खो, भिक्खवे, पच्चुप्पन्नं अद्धानं धातुसोव सत्ता संसन्दन्ति समेन्ति । सद्धा सद्धेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; पज्जवन्तो पज्जवन्तेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ती”ति । सत्तमं ।

८. अस्सद्धमूलकसुत्तं

१०२. सावत्थियं विहरति...पे०... “धातुसोव, भिक्खवे, सत्ता संसन्दन्ति समेन्ति । अस्सद्धा अस्सद्धेहि सद्धिं संसन्दन्ति

दुतियो वग्गो ।

तस्सुद्धानं —

सत्तिमा सनिदानञ्च, गिञ्जकावसथेन च ।
हीनाधिमुत्ति चङ्कमं, सगाथा अस्सद्धसत्तमं ॥

अस्सद्धमूलका पञ्च, चत्तारो अहिरिकमूलका ।
अनोत्तप्पमूलका तीणि, दुवे अप्पस्सुतेन च ॥

कुसीतं एककं वुत्तं, सुत्तन्ता तीणि पञ्चका ।
बावीसति वुत्ता सुत्ता, दुतियो वग्गो पवुच्चतीति ॥

३. कम्मपथवग्गो

१. असमाहितसुत्तं

१०७. सावत्थियं विहरति...पे०... “धातुसोव, भिक्खवे, सत्ता संसन्दन्ति समेन्ति । अस्सद्धा अस्सद्धेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; अहिरिका अहिरिकेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; अनोत्तप्पिनो अनोत्तप्पीहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; असमाहिता असमाहितेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; दुप्पज्जा दुप्पज्जेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति” ।

“सद्धा सद्धेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; हिरिमना हिरिमनेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; ओत्तप्पिनो ओत्तप्पीहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; समाहिता समाहितेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; पज्जवन्तो पज्जवन्तेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ती”ति । पठमं ।

२. दुस्सीलसुत्तं

१०८. सावत्थियं विहरति...पे०... “धातुसोव, भिक्खवे, सत्ता संसन्दन्ति समेन्ति । अस्सद्धा अस्सद्धेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; अहिरिका अहिरिकेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; अनोत्तप्पिनो अनोत्तप्पीहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; दुस्सीला दुस्सीलेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; दुप्पज्जा दुप्पज्जेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति” ।

“सद्धा सद्धेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; हिरिमना हिरिमनेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; ओत्तप्पिनो ओत्तप्पीहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; सीलवन्तो सीलवन्तेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; पज्जवन्तो पज्जवन्तेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ती”ति । दुतियं ।

३. पञ्चसिक्खापदसुत्तं

१०९. सावत्थियं विहरति...पे०... “धातुसोव, भिक्खवे, सत्ता संसन्दन्ति समेन्ति । पाणातिपातिनो पाणातिपातीहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; अदिन्नादायिनो अदिन्नादायीहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; कामेसुमिच्छाचारिनो कामेसुमिच्छाचारीहि

सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; मुसावादिनो मुसावादीहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; सुरामेरयमज्जप्पमादट्ठायिनो सुरामेरयमज्जप्पमादट्ठायीहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति” ।

“पाणातिपाता पटिविरता पाणातिपाता पटिविरतेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; अदिन्नादाना पटिविरता अदिन्नादाना पटिविरतेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; कामेसुमिच्छाचारा पटिविरता कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; मुसावादा पटिविरता मुसावादा पटिविरतेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; सुरामेरयमज्जप्पमादट्ठाना पटिविरता सुरामेरयमज्जप्पमादट्ठाना पटिविरतेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ती”ति । ततियं ।

४. सत्तकम्मपथसुत्तं

११०. सावत्थियं विहरति...पे०... “धातुसोव, भिक्खवे, सत्ता संसन्दन्ति समेन्ति । पाणातिपातिनो पाणातिपातीहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; अदिन्नादायिनो अदिन्नादायीहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; कामेसुमिच्छाचारिनो कामेसुमिच्छाचारीहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; मुसावादिनो मुसावादीहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; पिसुणवाचा पिसुणवाचेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; फरुसवाचा फरुसवाचेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; सम्फप्पलापिनो सम्फप्पलापीहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति” ।

“पाणातिपाता पटिविरता...पे०... अदिन्नादाना पटिविरता... कामेसुमिच्छाचारा पटिविरता... मुसावादा पटिविरता... पिसुणाय वाचाय पटिविरता पिसुणाय वाचाय पटिविरतेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; फरुसाय वाचाय पटिविरता फरुसाय वाचाय पटिविरतेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; सम्फप्पलापा पटिविरता सम्फप्पलापा पटिविरतेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ती”ति । चतुत्थं ।

५. दसकम्मपथसुत्तं

१११. सावत्थियं विहरति...पे०... “धातुसोव, भिक्खवे, सत्ता संसन्दन्ति समेन्ति । पाणातिपातिनो पाणातिपातीहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; अदिन्नादायिनो...पे०... कामेसुमिच्छाचारिनो... मुसावादिनो... पिसुणवाचा... फरुसवाचा... सम्फप्पलापिनो सम्फप्पलापीहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; अभिज्झालुनो अभिज्झालूहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; ब्यापन्नचित्ता ब्यापन्नचित्तेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; मिच्छादिट्ठिका मिच्छादिट्ठिकेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति” ।

“पाणातिपाता पटिविरता पाणातिपाता पटिविरतेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; अदिन्नादाना पटिविरता...पे०... कामेसुमिच्छाचारा पटिविरता... मुसावादा पटिविरता... पिसुणाय वाचाय... फरुसाय वाचाय... सम्फप्पलापा पटिविरता सम्फप्पलापा पटिविरतेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; अनभिज्झालुनो अनभिज्झालूहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; अब्यापन्नचित्ता अब्यापन्नचित्तेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; सम्मादिट्ठिका सम्मादिट्ठिकेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ती”ति । पञ्चमं ।

६. अट्ठङ्गिकसुत्तं

११२. सावत्थियं विहरति...पे०... “धातुसोव, भिक्खवे, सत्ता संसन्दन्ति समेन्ति । मिच्छादिट्ठिका मिच्छादिट्ठिकेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; मिच्छासङ्कप्पा...पे०... मिच्छावाचा... मिच्छाकम्मन्ता... मिच्छाआजीवा... मिच्छावायामा... मिच्छासतिनो ... मिच्छासमाधिनो मिच्छासमाधीहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति । सम्मादिट्ठिका सम्मादिट्ठिकेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति;

सम्मासङ्कप्पा...पे०... सम्मावाचा... सम्माकम्मन्ता... सम्माआजीवा... सम्मावायामा... सम्मासतिनो... सम्मासमाधिनो
सम्मासमाधीहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ती”ति । छट्ठं ।

७. दसङ्गसुत्तं

११३. सावत्थियं विहरति...पे०... “धातुसोव, भिक्खवे, सत्ता संसन्दन्ति समेन्ति । मिच्छादिट्ठिका मिच्छादिट्ठिकेहि सद्धिं
संसन्दन्ति समेन्ति; मिच्छासङ्कप्पा...पे०... मिच्छावाचा... मिच्छाकम्मन्ता... मिच्छाआजीवा... मिच्छावायामा... मिच्छासतिनो
... मिच्छासमाधिनो मिच्छासमाधीहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; मिच्छाजाणिनो मिच्छाजाणीहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति;
मिच्छाविमुत्तिनो मिच्छाविमुत्तीहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति” ।

“सम्मादिट्ठिका सम्मादिट्ठिकेहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति; सम्मासङ्कप्पा...पे०... सम्मावाचा... सम्माकम्मन्ता...
सम्माआजीवा... सम्मावायामा... सम्मासतिनो... सम्मासमाधिनो... सम्माजाणिनो सम्माजाणीहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ति;
सम्माविमुत्तिनो सम्माविमुत्तीहि सद्धिं संसन्दन्ति समेन्ती”ति । सत्तमं ।

सत्तन्नं सुत्तन्तानं उद्दानं —

असमाहितं दुस्सीलं, पञ्च सिक्खापदानि च ।

सत्तं कम्मपथा वुत्ता, दसकम्मपथेन च ।

छट्ठं अट्ठङ्गिको वुत्तो, दसङ्गेन च सत्तमं ॥

कम्मपथवग्गो ततियो ।

४. चतुत्थवग्गो

१. चतुधातुसुत्तं

११४. एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे...पे०... “चतस्सो इमा, भिक्खवे,
धातुयो । कतमा चतस्सो? पथवीधातु, आपोधातु, तेजोधातु, वायोधातु — इमा खो, भिक्खवे, चतस्सो धातुयो”ति । पठमं ।

२. पुब्बेसम्बोधसुत्तं

११५. सावत्थियं विहरति...पे०... “पुब्बेव मे, भिक्खवे, सम्बोधा अनभिसम्बुद्धस्स बोधिसत्तस्सेव सतो एतदहोसि —
‘को नु खो पथवीधातुया अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं; को आपोधातुया अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं;
को तेजोधातुया अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं; को वायोधातुया अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं’”न्ति?

“तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘यं खो पथवीधातुं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं पथवीधातुया
अस्सादो; यं [या (सी०)] पथवीधातु अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा, अयं पथवीधातुया आदीनवो; यो पथवीधातुया
छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, इदं पथवीधातुया निस्सरणं । यं आपोधातुं पटिच्च...पे०... यं तेजोधातुं पटिच्च...पे०... यं
वायोधातुं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं वायोधातुया अस्सादो; यं वायोधातु अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा,

अयं वायोधातुया आदीनवो; यो वायोधातुया छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, इदं वायोधातुया निस्सरणं” ।

“यावकीवञ्चाहं, भिक्खवे, इमासं चतुन्नं धातूनं एवं अस्सादञ्च अस्सादतो आदीनवञ्च आदीनवतो निस्सरणञ्च निस्सरणतो यथाभूतं न अब्भञ्जासिं, नेव तावाहं, भिक्खवे, सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धोति [अभिसम्बुद्धो (सी० स्या० कं०)] पच्चञ्जासिं ।

“यतो च ख्वाहं, भिक्खवे, इमासं चतुन्नं धातूनं एवं अस्सादञ्च अस्सादतो आदीनवञ्च आदीनवतो निस्सरणञ्च निस्सरणतो यथाभूतं अब्भञ्जासिं, अथाहं, भिक्खवे, सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धोति पच्चञ्जासिं । जाणञ्च पन मे दस्सनं उदपादि — ‘अकुप्पा मे विमुत्ति [चेतोविमुत्ति (सी० पी० कं०)], अयमन्तिमा जाति, नत्थि दानि पुनब्भवो”ति । दूतियं ।

३. अचरिसुत्तं

११६. सावत्थियं विहरति...पे०... “पथवीधातुयाहं, भिक्खवे, अस्सादपरियेसनं अचरिं, यो पथवीधातुया अस्सादो तदज्झगमं, यावता पथवीधातुया अस्सादो पज्जाय मे सो सुदिट्ठो । पथवीधातुयाहं, भिक्खवे, आदीनवपरियेसनं अचरिं, यो पथवीधातुया आदीनवो तदज्झगमं, यावता पथवीधातुया आदीनवो पज्जाय मे सो सुदिट्ठो । पथवीधातुयाहं, भिक्खवे, निस्सरणपरियेसनं अचरिं, यं पथवीधातुया निस्सरणं तदज्झगमं, यावता पथवीधातुया निस्सरणं पज्जाय मे तं सुदिट्ठं” ।

“आपोधातुयाहं, भिक्खवे...पे०... तेजोधातुयाहं, भिक्खवे... वायोधातुयाहं, भिक्खवे, अस्सादपरियेसनं अचरिं, यो वायोधातुया अस्सादो तदज्झगमं, यावता वायोधातुया अस्सादो पज्जाय मे सो सुदिट्ठो । वायोधातुयाहं, भिक्खवे, आदीनवपरियेसनं अचरिं, यो वायोधातुया आदीनवो तदज्झगमं, यावता वायोधातुया आदीनवो पज्जाय मे सो सुदिट्ठो । वायोधातुयाहं, भिक्खवे, निस्सरणपरियेसनं अचरिं, यं वायोधातुया निस्सरणं तदज्झगमं, यावता वायोधातुया निस्सरणं पज्जाय मे तं सुदिट्ठं ।

“यावकीवञ्चाहं, भिक्खवे, इमासं चतुन्नं धातूनं अस्सादञ्च अस्सादतो आदीनवञ्च आदीनवतो निस्सरणञ्च निस्सरणतो यथाभूतं न अब्भञ्जासिं, नेव तावाहं, भिक्खवे, सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धोति पच्चञ्जासिं ।

“यतो च ख्वाहं, भिक्खवे, इमासं चतुन्नं धातूनं अस्सादञ्च अस्सादतो आदीनवञ्च आदीनवतो निस्सरणञ्च निस्सरणतो यथाभूतं अब्भञ्जासिं, अथाहं, भिक्खवे, सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धोति पच्चञ्जासिं । जाणञ्च पन मे दस्सनं उदपादि — ‘अकुप्पा मे विमुत्ति, अयमन्तिमा जाति, नत्थि दानि पुनब्भवो”ति । ततियं ।

४. नोचेदंसुत्तं

११७. सावत्थियं विहरति...पे०... “नो चेदं, भिक्खवे, पथवीधातुया अस्सादो अभविस्स, नयिदं सत्ता पथवीधातुया सारज्जेय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि पथवीधातुया अस्सादो, तस्मा सत्ता पथवीधातुया सारज्जन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, पथवीधातुया आदीनवो अभविस्स, नयिदं सत्ता पथवीधातुया निब्बिन्देय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि

पथवीधातुया आदीनवो, तस्मा सत्ता पथवीधातुया निब्बिन्दन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, पथवीधातुया निस्सरणं अभविस्स, नयिदं सत्ता पथवीधातुया निस्सरेय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि पथवीधातुया निस्सरणं, तस्मा सत्ता पथवीधातुया निस्सरन्ति” ।

“नो चेदं, भिक्खवे, आपोधातुया अस्सादो अभविस्स...पे०... नो चेदं, भिक्खवे, तेजोधातुया...पे०... नो चेदं, भिक्खवे, वायोधातुया अस्सादो अभविस्स, नयिदं सत्ता वायोधातुया सारज्जेय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि वायोधातुया अस्सादो, तस्मा सत्ता वायोधातुया सारज्जन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, वायोधातुया आदीनवो अभविस्स, नयिदं सत्ता वायोधातुया निब्बिन्देय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि वायोधातुया आदीनवो, तस्मा सत्ता वायोधातुया निब्बिन्दन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, वायोधातुया निस्सरणं अभविस्स, नयिदं सत्ता वायोधातुया निस्सरेय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि वायोधातुया निस्सरणं, तस्मा सत्ता वायोधातुया निस्सरन्ति ।

“यावकीवज्जिमे, भिक्खवे, सत्ता इमासं चतुन्नं धातूनं अस्सादज्ज अस्सादतो आदीनवज्ज आदीनवतो निस्सरणज्ज निस्सरणतो यथाभूतं न अब्भज्जंसु, नेव ताविमे भिक्खवे, सत्ता सदेवका लोका समारका सब्रह्मका सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय निस्सटा विसंयुत्ता विप्पमुत्ता विमरियादिकतेन चेतसा विहरिंसु ।

“यतो च खो, भिक्खवे, सत्ता इमासं चतुन्नं धातूनं अस्सादज्ज अस्सादतो आदीनवज्ज आदीनवतो निस्सरणज्ज निस्सरणतो यथाभूतं अब्भज्जंसु, अथ, भिक्खवे, सत्ता सदेवका लोका समारका सब्रह्मका सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय निस्सटा विसंयुत्ता विप्पमुत्ता विमरियादिकतेन चेतसा विहरन्ती”ति । चतुत्थं ।

५. एकन्तदुक्खसुत्तं

११८. सावत्थियं विहरति...पे०... “पथवीधातु चे [च (सी० स्या० कं०)] हिदं, भिक्खवे, एकन्तदुक्खा अभविस्स दुक्खानुपतिता दुक्खावक्कन्ता अनवक्कन्ता सुखेन, नयिदं सत्ता पथवीधातुया सारज्जेय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, पथवीधातु सुखा सुखानुपतिता सुखावक्कन्ता अनवक्कन्ता दुक्खेन, तस्मा सत्ता पथवीधातुया सारज्जन्ति” ।

“आपोधातु चे हिदं, भिक्खवे...पे०... तेजोधातु चे हिदं, भिक्खवे... वायोधातु चे हिदं, भिक्खवे, एकन्तदुक्खा अभविस्स दुक्खानुपतिता दुक्खावक्कन्ता अनवक्कन्ता सुखेन, नयिदं सत्ता वायोधातुया सारज्जेय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, वायोधातु सुखा सुखानुपतिता सुखावक्कन्ता अनवक्कन्ता दुक्खेन, तस्मा सत्ता वायोधातुया सारज्जन्ति ।

“पथवीधातु चे हिदं, भिक्खवे, एकन्तसुखा अभविस्स सुखानुपतिता सुखावक्कन्ता अनवक्कन्ता दुक्खेन, नयिदं सत्ता पथवीधातुया निब्बिन्देय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, पथवीधातु दुक्खा दुक्खानुपतिता दुक्खावक्कन्ता अनवक्कन्ता सुखेन, तस्मा सत्ता पथवीधातुया निब्बिन्दन्ति ।

“आपोधातु चे हिदं, भिक्खवे...पे०... तेजोधातु चे हिदं, भिक्खवे... वायोधातु चे हिदं, भिक्खवे, एकन्तसुखा अभविस्स सुखानुपतिता सुखावक्कन्ता अनवक्कन्ता दुक्खेन, नयिदं सत्ता वायोधातुया निब्बिन्देय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, वायोधातु दुक्खा दुक्खानुपतिता दुक्खावक्कन्ता अनवक्कन्ता सुखेन, तस्मा सत्ता वायोधातुया निब्बिन्दन्ती”ति । पञ्चमं ।

६. अभिनन्दसुत्तं

११९. सावत्थियं विहरति...पे०... “यो, भिक्खवे, पथवीधातुं अभिनन्दति, दुक्खं सो अभिनन्दति । यो दुक्खं अभिनन्दति, अपरिमुत्तो सो दुक्खस्माति वदामि । यो आपोधातुं अभिनन्दति...पे०... यो तेजोधातुं... यो वायोधातुं अभिनन्दति, दुक्खं सो अभिनन्दति । यो दुक्खं अभिनन्दति, अपरिमुत्तो सो दुक्खस्माति वदामि” ।

“यो च खो, भिक्खवे, पथवीधातुं नाभिनन्दति, दुक्खं सो नाभिनन्दति । यो दुक्खं नाभिनन्दति, परिमुत्तो सो दुक्खस्माति वदामि । यो आपोधातुं...पे०... यो तेजोधातुं... यो वायोधातुं नाभिनन्दति, दुक्खं सो नाभिनन्दति । यो दुक्खं नाभिनन्दति, परिमुत्तो सो दुक्खस्माति वदामी”ति । छट्ठं ।

७. उप्पादसुत्तं

१२०. सावत्थियं विहरति...पे०... “यो, भिक्खवे, पथवीधातुया उप्पादो ठिति अभिनिब्बत्ति पातुभावो, दुक्खस्सेसो उप्पादो रोगानं ठिति जरामरणस्स पातुभावो । यो आपोधातुया...पे०... यो तेजोधातुया... यो वायोधातुया उप्पादो ठिति अभिनिब्बत्ति पातुभावो, दुक्खस्सेसो उप्पादो रोगानं ठिति जरामरणस्स पातुभावो” ।

“यो च खो, भिक्खवे, पथवीधातुया निरोधो वूपसमो अत्थङ्गमो, दुक्खस्सेसो निरोधो रोगानं वूपसमो जरामरणस्स अत्थङ्गमो । यो आपोधातुया...पे०... यो तेजोधातुया... यो वायोधातुया निरोधो वूपसमो अत्थङ्गमो, दुक्खस्सेसो निरोधो रोगानं वूपसमो जरामरणस्स अत्थङ्गमो”ति । सत्तमं ।

८. समणब्राह्मणसुत्तं

१२१. सावत्थियं विहरति...पे०... “चतस्सो इमा, भिक्खवे, धातुयो । कतमा चतस्सो? पथवीधातु, आपोधातु, तेजोधातु, वायोधातु । ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा इमासं चतुन्नं धातूनं अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं नप्पजानन्ति, न मे ते, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा समणेसु वा समणसम्मता ब्राह्मणेषु वा ब्राह्मणसम्मता; न च पन ते आयस्मन्तो सामञ्जत्थं वा ब्रह्मञ्जत्थं वा दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ति” ।

“ये च खो केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा इमासं चतुन्नं धातूनं अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं पजानन्ति, ते च खो मे, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा समणेसु चेव समणसम्मता ब्राह्मणेषु च ब्राह्मणसम्मता; ते च पनायस्मन्तो सामञ्जत्थञ्च ब्रह्मञ्जत्थञ्च दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ती”ति । अट्ठमं ।

९. दुतियसमणब्राह्मणसुत्तं

१२२. सावत्थियं विहरति...पे०... “चतस्सो इमा, भिक्खवे, धातुयो । कतमा चतस्सो? पथवीधातु, आपोधातु, तेजोधातु, वायोधातु । ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा इमासं चतुन्नं धातूनं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं नप्पजानन्ति...पे०... पजानन्ति...पे०... सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ती”ति । नवमं ।

१०. ततियसमणब्राह्मणसुत्तं

१२३. सावत्थियं विहरति...पे०... “ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा पथवीधातुं नप्पजानन्ति, पथवीधातुसमुदयं नप्पजानन्ति, पथवीधातुनिरोधं नप्पजानन्ति, पथवीधातुनिरोधगामिनिं पटिपदं नप्पजानन्ति...पे०... आपोधातुं नप्पजानन्ति... तेजोधातुं नप्पजानन्ति... वायोधातुं नप्पजानन्ति, वायोधातुसमुदयं नप्पजानन्ति, वायोधातुनिरोधं नप्पजानन्ति, वायोधातुनिरोधगामिनिं पटिपदं नप्पजानन्ति, न मे ते, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा समणेसु वा समणसम्मता ब्राह्मणेसु वा ब्राह्मणसम्मता; न च पन ते आयस्मन्तो सामञ्जत्थं वा ब्रह्मञ्जत्थं वा दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ति” ।

“ये च खो केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा पथवीधातुं पजानन्ति, पथवीधातुसमुदयं पजानन्ति, पथवीधातुनिरोधं पजानन्ति, पथवीधातुनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानन्ति... ये च खो केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा... पे०... आपोधातुं पजानन्ति... तेजोधातुं पजानन्ति... वायोधातुं पजानन्ति, वायोधातुसमुदयं पजानन्ति, वायोधातुनिरोधं पजानन्ति, वायोधातुनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानन्ति, ते च खो मे, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा समणेसु चेव समणसम्मता ब्राह्मणेसु च ब्राह्मणसम्मता; ते च पनायस्मन्तो सामञ्जत्थञ्च ब्रह्मञ्जत्थञ्च दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ती”ति । दसमं ।

चतुत्थो वग्गो ।

तस्सुद्धानं —

चतस्सो पुब्बे अचरिं, नोचेदञ्च दुक्खेन च ।
अभिनन्दञ्च उप्पादो, तयो समणब्राह्मणाति ॥

धातुसंयुत्तं समत्तं ।

४. अनमतग्गसंयुत्तं

१. पठमवग्गो

१. तिणकट्टुसुत्तं

१२४. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“अनमतग्गोयं [अनमतग्गायं (पी० क०)] भिक्खवे, संसारो । पुब्बा कोटि न पज्जायति अविज्जानीवरणानं सत्तानं तण्हासंयोजनानं सन्धावतं संसरतं । सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो यं इमस्मिं जम्बुदीपे तिणकट्टुसाखापलासं तं छेत्वा [तच्छेत्वा (बहूसु)] एकज्झं संहरित्वा चतुरङ्गुलं चतुरङ्गुलं घटिकं कत्वा निक्खिपेय्य — ‘अयं मे माता, तस्सा मे मातु अयं माता’ति, अपरियादिन्नाव [अपरियादिण्णाव (सी०)] भिक्खवे, तस्स पुरिसस्स मातुमातरो अस्सु, अथ इमस्मिं जम्बुदीपे तिणकट्टुसाखापलासं परिकखयं परियादानं गच्छेय्य । तं किस्स हेतु? अनमतग्गोयं, भिक्खवे, संसारो । पुब्बा कोटि न पज्जायति अविज्जानीवरणानं सत्तानं तण्हासंयोजनानं सन्धावतं संसरतं । एवं दीघरत्तं वो, भिक्खवे, दुक्खं पच्चनुभूतं

तिब्बं पच्चनुभूतं ब्यसनं पच्चनुभूतं, कटसी [कटसि (सी० पी० क०) कटा छवा सयन्ति एत्थाति कटसी] वड्ढिता । यावज्जिदं, भिक्खवे, अलमेव सब्बसङ्खारेसु निब्बिन्दितुं अलं विरज्जितुं अलं विमुच्चितुं”न्ति । पठमं ।

२. पथवीसुत्तं

१२५. सावत्थियं विहरति...पे०... “अनमतगोयं, भिक्खवे, संसारो । पुब्बा कोटि न पज्जायति अविज्जानीवरणानं सत्तानं तण्हासंयोजनानं सन्धावतं संसरतं । सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो इमं महापथविं कोलट्टिमत्तं कोलट्टिमत्तं मत्तिकागुल्लिकं करित्वा निक्खिपेय्य — ‘अयं मे पिता, तस्स मे पितु अयं पिता’ति, अपरियादिन्नाव भिक्खवे, तस्स पुरिसस्स पितुपितरो अस्सु, अथायं महापथवी परिकखयं परियादानं गच्छेय्य । तं किस्स हेतु? अनमतगोयं, भिक्खवे, संसारो । पुब्बा कोटि न पज्जायति अविज्जानीवरणानं सत्तानं तण्हासंयोजनानं सन्धावतं संसरतं । एवं दीघरत्तं वो, भिक्खवे, दुक्खं पच्चनुभूतं तिब्बं पच्चनुभूतं ब्यसनं पच्चनुभूतं, कटसी वड्ढिता । यावज्जिदं, भिक्खवे, अलमेव सब्बसङ्खारेसु निब्बिन्दितुं, अलं विरज्जितुं, अलं विमुच्चितुं”न्ति । दुतियं ।

३. अस्सुसुत्तं

१२६. सावत्थियं विहरति...पे०... “अनमतगोयं, भिक्खवे, संसारो । पुब्बा कोटि न पज्जायति अविज्जानीवरणानं सत्तानं तण्हासंयोजनानं सन्धावतं संसरतं । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, कतमं नु खो बहुतरं, यं वा वो इमिना दीघेन अद्धुना सन्धावतं संसरतं अमनापसम्पयोगा मनापविप्पयोगा कन्दन्तानं रोदन्तानं [रुदन्तानं (सी०)] अस्सु पस्सन्नं [पस्सन्दं (क० सी०), पस्सन्दं (स्या० क०), पस्सन्नं (पी० क०)] पग्घरितं, यं वा चतूसु महासमुद्देसु उदक”न्ति? “यथा खो मयं, भन्ते, भगवता धम्मं देसितं आजानाम, एतदेव, भन्ते, बहुतरं यं नो इमिना दीघेन अद्धुना सन्धावतं संसरतं अमनापसम्पयोगा मनापविप्पयोगा कन्दन्तानं रोदन्तानं अस्सु पस्सन्नं पग्घरितं, न त्वेव चतूसु महासमुद्देसु उदक”न्ति ।

“साधु साधु, भिक्खवे, साधु खो मे तुम्हे, भिक्खवे, एवं धम्मं देसितं आजानाथ । एतदेव, भिक्खवे, बहुतरं यं वो इमिना दीघेन अद्धुना सन्धावतं संसरतं अमनापसम्पयोगा मनापविप्पयोगा कन्दन्तानं रोदन्तानं अस्सु पस्सन्नं पग्घरितं, न त्वेव चतूसु महासमुद्देसु उदकं । दीघरत्तं वो, भिक्खवे, मातुमरणं पच्चनुभूतं; तेसं वा मातुमरणं पच्चनुभोन्तानं अमनापसम्पयोगा मनापविप्पयोगा कन्दन्तानं रोदन्तानं अस्सु पस्सन्नं पग्घरितं, न त्वेव चतूसु महासमुद्देसु उदकं । दीघरत्तं वो, भिक्खवे, पितुमरणं पच्चनुभूतं ...पे०... भातुमरणं पच्चनुभूतं... भगिनिमरणं पच्चनुभूतं... पुत्तमरणं पच्चनुभूतं... धीतुमरणं पच्चनुभूतं... जातिव्यसनं पच्चनुभूतं... भोगव्यसनं पच्चनुभूतं । दीघरत्तं वो, भिक्खवे, रोगव्यसनं पच्चनुभूतं, तेसं वो रोगव्यसनं पच्चनुभोन्तानं अमनापसम्पयोगा मनापविप्पयोगा कन्दन्तानं रोदन्तानं अस्सु पस्सन्नं पग्घरितं, न त्वेव चतूसु महासमुद्देसु उदकं । तं किस्स हेतु? अनमतगोयं, भिक्खवे, संसारो ...पे०... यावज्जिदं, भिक्खवे, अलमेव सब्बसङ्खारेसु निब्बिन्दितुं, अलं विरज्जितुं, अलं विमुच्चितुं”न्ति । ततियं ।

४. खीरसुत्तं

१२७. सावत्थियं विहरति...पे०... “अनमतगोयं, भिक्खवे, संसारो । पुब्बा कोटि न पज्जायति अविज्जानीवरणानं सत्तानं तण्हासंयोजनानं सन्धावतं संसरतं । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, कतमं नु खो बहुतरं, यं वा वो इमिना दीघेन अद्धुना सन्धावतं संसरतं मातुथज्जं पीतं, यं वा चतूसु महासमुद्देसु उदक”न्ति? “यथा खो मयं, भन्ते, भगवता धम्मं देसितं

आजानाम, एतदेव, भन्ते, बहुतरं यं नो इमिना दीधेन अद्धुना सन्धावतं संसरतं मातुथज्जं पीतं, न त्वेव चतूसु महासमुद्देसु उदक”न्ति ।

“साधु साधु, भिक्खवे, साधु खो मे तुम्हे, भिक्खवे, एवं धम्मं देसितं आजानाथ । एतदेव, भिक्खवे, बहुतरं यं वो इमिना दीधेन अद्धुना सन्धावतं संसरतं मातुथज्जं पीतं, न त्वेव चतूसु महासमुद्देसु उदकं । तं किस्स हेतु? अनमतगोयं, भिक्खवे, संसारो...पे०... अलं विमुच्चितु”न्ति । चतुत्थं ।

५. पब्बतसुत्तं

१२८. सावत्थियं विहरति...पे०... आरामे । अथ खो अज्जतरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “कीवदीधो नु खो, भन्ते, कप्पो”ति? “दीधो खो, भिक्खु, कप्पो । सो न सुकरो सङ्घातुं एत्तकानि वस्सानि इति वा, एत्तकानि वस्ससतानि इति वा, एत्तकानि वस्ससहस्सानि इति वा, एत्तकानि वस्ससतसहस्सानि इति वा”ति ।

“सक्का पन, भन्ते, उपमं कातु”न्ति? “सक्का, भिक्खू”ति भगवा अवोच । “सेय्यथापि, भिक्खु, महासेलो पब्बतो योजनं आयामेन योजनं वित्थारेन योजनं उब्बेधेन अच्छिन्नो असुसिरो एकगघनो । तमेनं पुरिसो वस्ससतस्स वस्ससतस्स अच्चयेन कासिकेन वत्थेन सकिं सकिं परिमज्जेय्य । खिप्पतरं खो सो, भिक्खु, महासेलो पब्बतो इमिना उपक्कमेन परिक्खयं परियादानं गच्छेय्य, न त्वेव कप्पो । एवं दीधो, भिक्खु, कप्पो । एवं दीधानं खो, भिक्खु, कप्पानं नेको कप्पो संसितो, नेकं कप्पसतं संसितं, नेकं कप्पसहस्सं संसितं, नेकं कप्पसतसहस्सं संसितं । तं किस्स हेतु? अनमतगोयं, भिक्खु, संसारो । पुब्बा कोटि...पे०... यावज्जिदं, भिक्खु, अलमेव सब्बसङ्घारेसु निब्बिन्दितुं, अलं विरज्जितुं, अलं विमुच्चितु”न्ति । पञ्चमं ।

६. सासपसुत्तं

१२९. सावत्थियं विहरति । अथ खो अज्जतरो भिक्खु येन भगवा...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “कीवदीधो, नु खो, भन्ते, कप्पो”ति? “दीधो खो, भिक्खु, कप्पो । सो न सुकरो सङ्घातुं एत्तकानि वस्सानि इति वा...पे०... एत्तकानि वस्ससतसहस्सानि इति वा”ति ।

“सक्का पन, भन्ते, उपमं कातु”न्ति? “सक्का, भिक्खू”ति भगवा अवोच । “सेय्यथापि, भिक्खु, आयसं नगरं योजनं आयामेन योजनं वित्थारेन योजनं उब्बेधेन, पुण्णं सासपानं गुळिकाबद्धं [चूळिकाबद्धं (सी० पी०)] । ततो पुरिसो वस्ससतस्स वस्ससतस्स अच्चयेन एकमेकं सासपं उद्धरेय्य । खिप्पतरं खो सो, भिक्खु महासासपरासि इमिना उपक्कमेन परिक्खयं परियादानं गच्छेय्य, न त्वेव कप्पो । एवं दीधो खो, भिक्खु, कप्पो । एवं दीधानं खो, भिक्खु, कप्पानं नेको कप्पो संसितो, नेकं कप्पसतं संसितं, नेकं कप्पसहस्सं संसितं, नेकं कप्पसतसहस्सं संसितं । तं किस्स हेतु? अनमतगोयं, भिक्खु, संसारो ...पे०... अलं विमुच्चितु”न्ति । छट्ठं ।

७. सावकसुत्तं

१३०. सावत्थियं विहरति । अथ खो सम्बहुला भिक्खू येन भगवा...पे०... एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं

एतदवोचुं — “कीवबहुका नु खो, भन्ते, कप्पा अब्भतीता अतिक्कन्ता”ति? “बहुका खो, भिक्खवे, कप्पा अब्भतीता अतिक्कन्ता। ते न सुकरा सङ्घातुं — ‘एत्तका कप्पा इति वा, एत्तकानि कप्पसतानि इति वा, एत्तकानि कप्पसहस्सानि इति वा, एत्तकानि कप्पसतसहस्सानि इति वा’”ति।

“सक्का पन, भन्ते, उपमं कातु”न्ति? “सक्का, भिक्खवे”ति भगवा अवोच। “इधस्सु, भिक्खवे, चत्तारो सावका वस्ससतायुका वस्ससतजीविनो। ते दिवसे दिवसे कप्पसतसहस्सं कप्पसतसहस्सं अनुस्सरेय्युं। अननुस्सरिताव भिक्खवे, तेहि कप्पा अस्सु, अथ खो ते चत्तारो सावका वस्ससतायुका वस्ससतजीविनो वस्ससतस्स अच्चयेन कालं करेय्युं। एवं बहुका खो, भिक्खवे, कप्पा अब्भतीता अतिक्कन्ता। ते न सुकरा सङ्घातुं — ‘एत्तका कप्पा इति वा, एत्तकानि कप्पसतानि इति वा, एत्तकानि कप्पसहस्सानि इति वा, एत्तकानि कप्पसतसहस्सानि इति वा’ति। तं किस्स हेतु? अनमतग्गोयं, भिक्खवे, संसारो...पे०... अलं विमुच्चितु”न्ति। सत्तमं।

८. गङ्गासुत्तं

१३१. राजगहे विहरति वेळुवने। अथ खो अज्जतरो ब्राह्मणो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो सो ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच — “कीवबहुका नु खो, भो गोतम, कप्पा अब्भतीता अतिक्कन्ता”ति? “बहुका खो, ब्राह्मण, कप्पा अब्भतीता अतिक्कन्ता। ते न सुकरा सङ्घातुं — ‘एत्तका कप्पा इति वा, एत्तकानि कप्पसतानि इति वा, एत्तकानि कप्पसहस्सानि इति वा, एत्तकानि कप्पसतसहस्सानि इति वा’”ति।

“सक्का पन, भो गोतम, उपमं कातु”न्ति? “सक्का, ब्राह्मणा”ति भगवा अवोच। “सेय्यथापि, ब्राह्मण, यतो चायं गङ्गा नदी पभवति यत्थ च महासमुदं अप्पेति, या एतस्मिं अन्तरे वालिका सा न सुकरा सङ्घातुं — ‘एत्तका वालिका इति वा, एत्तकानि वालिकसतानि इति वा, एत्तकानि वालिकसहस्सानि इति वा, एत्तकानि वालिकसतसहस्सानि इति वा’ति। ततो बहुतरा खो, ब्राह्मण, कप्पा अब्भतीता अतिक्कन्ता। ते न सुकरा सङ्घातुं — ‘एत्तका कप्पा इति वा, एत्तकानि कप्पसतानि इति वा, एत्तकानि कप्पसहस्सानि इति वा, एत्तकानि कप्पसतसहस्सानि इति वा’ति। तं किस्स हेतु? अनमतग्गोयं, ब्राह्मण, संसारो। पुब्बा कोटि न पज्जायति अविज्जानीवरणानं सत्तानं तण्हासंयोजनानं सन्धावतं संसरतं। एवं दीघरत्तं खो, ब्राह्मण, दुक्खं पच्चनुभूतं तिब्बं पच्चनुभूतं ब्यसनं पच्चनुभूतं, कटसी वड्ढिता। यावज्जिदं, ब्राह्मण, अलमेव सब्बसङ्खारेसु निब्बिन्दितुं, अलं विरज्जितुं, अलं विमुच्चितु”न्ति।

एवं वुत्ते, सो ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच — “अभिक्कन्तं, भो गोतम, अभिक्कन्तं, भो गोतम...पे०... उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गत”न्ति। अट्ठमं।

९. दण्डसुत्तं

१३२. सावत्थियं विहरति...पे०... “अनमतग्गोयं, भिक्खवे, संसारो। पुब्बा कोटि न पज्जायति अविज्जानीवरणानं सत्तानं तण्हासंयोजनानं सन्धावतं संसरतं। सेय्यथापि, भिक्खवे, दण्डो उपरिवेहासं खित्तो सकिम्पि मूलेन निपतति, सकिम्पि मज्जेन निपतति, सकिम्पि अन्तेन निपतति; एवमेव खो, भिक्खवे, अविज्जानीवरणा सत्ता तण्हासंयोजना सन्धावन्ता संसरन्ता सकिम्पि अस्मा लोका परं लोकं गच्छन्ति, सकिम्पि परस्मा लोका इमं लोकं आगच्छन्ति। तं किस्स

हेतु? अनमतगोयं, भिक्खवे, संसारो...पे०... अलं विमुच्चितु”न्ति । नवमं ।

१०. पुगगलसुत्तं

१३३. एकं समयं भगवा राजगहे विहरति गिज्झकूटे पब्बते । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“अनमतगोयं, भिक्खवे, संसारो...पे०... एकपुगगलस्स, भिक्खवे, कप्पं सन्धावतो संसरतो सिया एवं महा अट्ठिकङ्कलो अट्ठिपुज्जो अट्ठिरासि यथायं वेपुल्लो पब्बतो, सचे संहारको अस्स, सम्भतञ्च न विनस्सेय्य । तं किस्स हेतु? अनमतगोयं, भिक्खवे, संसारो...पे०... अलं विमुच्चितु”न्ति ।

इदमवोच भगवा । इदं वत्त्वान सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था —

“एकस्सेकेन कप्पेन, पुगगलस्सट्ठिसञ्चयो ।
सिया पब्बतसमो रासि, इति वुत्तं महेसिना ॥

“सो खो पनायं अक्खातो, वेपुल्लो पब्बतो महा ।
उत्तरो गिज्झकूटस्स, मगधानं गिरिब्बजे ॥

“यतो च अरियसच्चानि, सम्मप्पञ्जाय पस्सति ।
दुक्खं दुक्खसमुप्पादं, दुक्खस्स च अतिक्कमं ।
अरियं चट्ठङ्गिकं मगं, दुक्खूपसमगामिनं ॥

“स सत्तक्खत्तुं परमं, सन्धावित्त्वान पुगगलो ।
दुक्खस्सन्तकरो होति, सब्बसंयोजनक्खया”ति ॥ दसमं ।

पठमो वग्गो ।

तस्सुद्धानं —

तिणकट्टञ्च पथवी, अस्सु खीरञ्च पब्बतं ।
सासपा सावका गङ्गा, दण्डो च पुगगलेन चाति ॥

२. दुतियवग्गो

१. दुग्गतसुत्तं

१३४. एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “अनमतगोयं, भिक्खवे, संसारो । पुब्बा कोटि न पञ्जायति

अविज्जानीवरणानं सत्तानं तण्हासंयोजनानं सन्धावतं संसरतं । यं, भिक्खवे, पस्सेय्याथ दुग्गतं दुरुपेतं निट्ठमेत्थ गन्तब्बं — ‘अम्हेहिपि एवरूपं पच्चनुभूतं इमिना दीघेन अद्भुना’ति । तं किस्स हेतु...पे०... यावज्जिदं, भिक्खवे, अलमेव सब्बसङ्खारेसु निब्बिन्दितुं अलं विरज्जितुं अलं विमुच्चितुं’न्ति । पठमं ।

२. सुखितसुत्तं

१३५. सावत्थियं विहरति...पे०... “अनमतगोयं, भिक्खवे, संसारो...पे०... यं, भिक्खवे, पस्सेय्याथ सुखितं सुसज्जितं, निट्ठमेत्थ गन्तब्बं — ‘अम्हेहिपि एवरूपं पच्चनुभूतं इमिना दीघेन अद्भुना’ति । तं किस्स हेतु? अनमतगोयं, भिक्खवे, संसारो । पुब्बा कोटि न पज्जायति...पे०... अलं विमुच्चितुं’न्ति । दुतियं ।

३. तिसमत्तसुत्तं

१३६. राजगहे विहरति वेळुवने । अथ खो तिसमत्ता पावेय्यका [पाठेय्यका (कथचि) विनयपिटके महावगो कथिनकखन्धकेपि] भिक्खू सब्बे आरज्जिका सब्बे पिण्डपातिका सब्बे पंसुकूलिका सब्बे तेचीवरिका सब्बे ससंयोजना येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । अथ खो भगवतो एतदहोसि — “इमे खो तिसमत्ता पावेय्यका भिक्खू सब्बे आरज्जिका सब्बे पिण्डपातिका सब्बे पंसुकूलिका सब्बे तेचीवरिका सब्बे ससंयोजना । यंनूनाहं इमेसं तथा धम्मं देसेय्यं यथा नेसं इमस्मिंयेव आसने अनुपादाय आसवेहि चित्तानि विमुच्चेय्युं’न्ति । अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो’ति । “भदन्ते’ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“अनमतगोयं, भिक्खवे, संसारो । पुब्बा कोटि न पज्जायति अविज्जानीवरणानं सत्तानं तण्हासंयोजनानं सन्धावतं संसरतं । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, कतमं नु खो बहुतरं, यं वा वो इमिना दीघेन अद्भुना सन्धावतं संसरतं सीसच्छिन्नानं लोहितं पस्सन्नं पग्घरितं, यं वा चतूसु महासमुद्देसु उदकं’न्ति? “यथा खो मयं, भन्ते, भगवता धम्मं देसितं आजानाम, एतदेव, भन्ते, बहुतरं, यं नो इमिना दीघेन अद्भुना सन्धावतं संसरतं सीसच्छिन्नानं लोहितं पस्सन्नं पग्घरितं, न त्वेव चतूसु महासमुद्देसु उदकं’न्ति ।

“साधु साधु, भिक्खवे, साधु खो मे तुम्हे, भिक्खवे, एवं धम्मं देसितं आजानाथ । एतदेव, भिक्खवे, बहुतरं, यं वो इमिना दीघेन अद्भुना सन्धावतं संसरतं सीसच्छिन्नानं लोहितं पस्सन्नं पग्घरितं, न त्वेव चतूसु महासमुद्देसु उदकं । दीघरत्तं वो, भिक्खवे, गुन्नं सतं गोभूतानं सीसच्छिन्नानं लोहितं पस्सन्नं पग्घरितं, न त्वेव चतूसु महासमुद्देसु उदकं । दीघरत्तं वो, भिक्खवे, महिसानं [महिसानं (सी० पी०)] सतं महिसभूतानं सीसच्छिन्नानं लोहितं पस्सन्नं पग्घरितं ...पे०... दीघरत्तं वो, भिक्खवे, उरब्भानं सतं उरब्भभूतानं...पे०... अजानं सतं अजभूतानं... मिगानं सतं मिगभूतानं... कुक्कुटानं सतं कुक्कुटभूतानं... सूकरानं सतं सूकरभूतानं... दीघरत्तं वो, भिक्खवे, चोरा गामघाताति गहेत्वा सीसच्छिन्नानं लोहितं पस्सन्नं पग्घरितं । दीघरत्तं वो, भिक्खवे, चोरा पारिपन्थिकाति गहेत्वा सीसच्छिन्नानं लोहितं पस्सन्नं पग्घरितं । दीघरत्तं वो, भिक्खवे, चोरा पारदारिकाति गहेत्वा सीसच्छिन्नानं लोहितं पस्सन्नं पग्घरितं, न त्वेव चतूसु महासमुद्देसु उदकं । तं किस्स हेतु? अनमतगोयं, भिक्खवे, संसारो...पे०... अलं विमुच्चितुं’न्ति ।

“इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति । इमस्मिञ्च पन वेय्याकरणस्मिं भज्जमाने तिसमत्तानं पावेय्यकानं भिक्खूनां अनुपादाय आसवेहि चित्तानि विमुच्चिसू’ति । ततियं ।

४. मातुसुत्तं

१३७. सावत्थियं विहरति...पे०... “अनमतगोयं, भिक्खवे, संसारो...पे०... न सो, भिक्खवे, सत्तो सुलभरूपो यो नमाताभूतपुब्बो इमिना दीघेन अब्हुना । तं किस्स हेतु? अनमतगोयं, भिक्खवे, संसारो...पे०... अलं विमुच्चितु”न्ति । चतुत्थं ।

५. पितुसुत्तं

१३८. सावत्थियं विहरति...पे०... “अनमतगोयं, भिक्खवे, संसारो...पे०... न सो, भिक्खवे, सत्तो सुलभरूपो यो नपिताभूतपुब्बो ...पे०... अलं विमुच्चितु”न्ति । पञ्चमं ।

६. भ्रातुसुत्तं

१३९. सावत्थियं विहरति...पे०... “न सो, भिक्खवे, सत्तो सुलभरूपो यो नभ्राताभूतपुब्बो...पे०... अलं विमुच्चितु”न्ति । छट्ठं ।

७. भगिनिसुत्तं

१४०. सावत्थियं विहरति...पे०... “न सो, भिक्खवे, सत्तो सुलभरूपो यो नभगिनिभूतपुब्बो...पे०... अलं विमुच्चितु”न्ति । सत्तमं ।

८. पुत्तसुत्तं

१४१. सावत्थियं विहरति...पे०... “न सो, भिक्खवे, सत्तो सुलभरूपो यो नपुत्तभूतपुब्बो...पे०... अलं विमुच्चितु”न्ति । अट्ठमं ।

९. धीतुसुत्तं

१४२. सावत्थियं विहरति...पे०... “अनमतगोयं, भिक्खवे, संसारो । पुब्बा कोटि न पज्जायति अविज्जानीवरणानं सत्तानं तण्हासंयोजनानं सन्धावतं संसरतं । न सो, भिक्खवे, सत्तो सुलभरूपो यो न धीताभूतपुब्बो इमिना दीघेन अब्हुना । तं किस्स हेतु? अनमतगोयं, भिक्खवे, संसारो । पुब्बा कोटि न पज्जायति अविज्जानीवरणानं सत्तानं तण्हासंयोजनानं सन्धावतं संसरतं । एवं दीघरत्तं वो, भिक्खवे, दुक्खं पच्चनुभूतं तिब्बं पच्चनुभूतं ब्यसनं पच्चनुभूतं, कटसी वट्ठिता । यावज्जिदं, भिक्खवे, अलमेव सब्बसङ्खारेसु निब्बिन्दितुं, अलं विरज्जितुं, अलं विमुच्चितु”न्ति । नवमं ।

१०. वेपुल्लपब्बतसुत्तं

१४३. एकं समयं भगवा राजगहे विहरति गिज्झकूटे पब्बते । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“अनमतगोयं, भिक्खवे, संसारो । पुब्बा कोटि न पज्जायति अविज्जानीवरणानं सत्तानं तण्हासंयोजनानं सन्धावतं

संसारं । भूतपुब्बं, भिक्खवे, इमस्स वेपुल्लस्स पब्बतस्स ‘पाचीनवंसो’ त्वेव समञ्जा उदपादि । तेन खो पन, भिक्खवे, समयेन मनुस्सानं ‘तिवरा’ त्वेव समञ्जा उदपादि । तिवरानं, भिक्खवे, मनुस्सानं चत्तारीस वस्ससहस्सानि आयुप्पमाणं अहोसि । तिवरा, भिक्खवे, मनुस्सा पाचीनवंसं पब्बतं चतूहेन आरोहन्ति, चतूहेन ओरोहन्ति । तेन खो पन, भिक्खवे, समयेन ककुसन्धो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो लोके उप्पन्नो होति । ककुसन्धस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स विधुरसञ्जीवं नाम सावकयुगं अहोसि अगं भद्दयुगं । पस्सथ, भिक्खवे, सा चेविमस्स पब्बतस्स समञ्जा अन्तरहिता, ते च मनुस्सा कालङ्कता, सो च भगवा परिनिब्बुतो । एवं अनिच्चा, भिक्खवे, सङ्घारा; एवं अद्भुवा, भिक्खवे, सङ्घारा; एवं अनस्सासिका, भिक्खवे, सङ्घारा । यावज्जिदं, भिक्खवे, अलमेव सब्बसङ्घारेसु निब्बिन्दितुं, अलं विरज्जितुं, अलं विमुच्चितुं ।

“भूतपुब्बं, भिक्खवे, इमस्स वेपुल्लस्स पब्बतस्स ‘वङ्कको’ त्वेव समञ्जा उदपादि । तेन खो पन, भिक्खवे, समयेन मनुस्सानं ‘रोहितस्सा’ त्वेव समञ्जा उदपादि । रोहितस्सानं, भिक्खवे, मनुस्सानं तिसवस्ससहस्सानि आयुप्पमाणं अहोसि । रोहितस्सा, भिक्खवे, मनुस्सा वङ्ककं पब्बतं तीहेन आरोहन्ति, तीहेन ओरोहन्ति । तेन खो पन, भिक्खवे, समयेन कोणागमनो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो लोके उप्पन्नो होति । कोणागमनस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स भिय्योसुत्तरं नाम सावकयुगं अहोसि अगं भद्दयुगं । पस्सथ, भिक्खवे, सा चेविमस्स पब्बतस्स समञ्जा अन्तरहिता, ते च मनुस्सा कालङ्कता, सो च भगवा परिनिब्बुतो । एवं अनिच्चा, भिक्खवे, सङ्घारा... पे०... अलं विमुच्चितुं ।

“भूतपुब्बं, भिक्खवे, इमस्स वेपुल्लस्स पब्बतस्स ‘सुपस्सो’ त्वेव [सुफस्सोत्वेव (सी०)] समञ्जा उदपादि । तेन खो पन, भिक्खवे, समयेन मनुस्सानं ‘सुप्पिया’ त्वेव [अप्पियात्वेव (सी०)] समञ्जा उदपादि । सुप्पियानं, भिक्खवे, मनुस्सानं वीसतिवस्ससहस्सानि आयुप्पमाणं अहोसि । सुप्पिया, भिक्खवे, मनुस्सा सुपस्सं पब्बतं द्वीहेन आरोहन्ति, द्वीहेन ओरोहन्ति । तेन खो पन, भिक्खवे, समयेन कस्सपो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो लोके उप्पन्नो होति । कस्सपस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स तस्सभारद्वाजं नाम सावकयुगं अहोसि अगं भद्दयुगं । पस्सथ, भिक्खवे, सा चेविमस्स पब्बतस्स समञ्जा अन्तरहिता, ते च मनुस्सा कालङ्कता, सो च भगवा परिनिब्बुतो । एवं अनिच्चा, भिक्खवे, सङ्घारा; एवं अद्भुवा, भिक्खवे, सङ्घारा... पे०... अलं विमुच्चितुं ।

“एतरहि खो पन, भिक्खवे, इमस्स वेपुल्लस्स पब्बतस्स ‘वेपुल्लो’ त्वेव समञ्जा उदपादि । एतरहि खो पन, भिक्खवे, इमेसं मनुस्सानं ‘मागधका’ त्वेव समञ्जा उदपादि । मागधकानं, भिक्खवे, मनुस्सानं अप्पकं आयुप्पमाणं परित्तं लहुकं [लहुसं (सी०)]; यो चिरं जीवति सो वस्ससत्तं अप्पं वा भिय्यो । मागधका, भिक्खवे, मनुस्सा वेपुल्लं पब्बतं मुहुत्तेन आरोहन्ति मुहुत्तेन ओरोहन्ति । एतरहि खो पनाहं, भिक्खवे, अरहं सम्मासम्बुद्धो लोके उप्पन्नो । मय्हं खो पन, भिक्खवे, सारिपुत्तमोग्गल्लानं नाम सावकयुगं अगं भद्दयुगं । भविस्सति, भिक्खवे, सो समयो या अयज्चेविमस्स पब्बतस्स समञ्जा अन्तरधायिस्सति, इमे च मनुस्सा कालं करिस्सन्ति, अहज्ज परिनिब्बायिस्सामि । एवं अनिच्चा, भिक्खवे, सङ्घारा; एवं अद्भुवा, भिक्खवे, सङ्घारा; एवं अनस्सासिका, भिक्खवे, सङ्घारा । यावज्जिदं, भिक्खवे, अलमेव सब्बसङ्घारेसु निब्बिन्दितुं, अलं विरज्जितुं, अलं विमुच्चितुं’ न्ति ।

इदमवोच भगवा । इदं वत्त्वान सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था —

“पाचीनवंसो तिवरानं, रोहितस्सान वङ्कको ।
सुप्पियानं सुपस्सोति, मागधानज्ज वेपुल्लो ॥

“अनिच्चा वत सङ्खारा, उप्पादवयधम्मिनो ।
उप्पज्जित्वा निरुज्झन्ति, तेसं वूपसमो सुखो”ति ॥ दसमं ।

दुतियो वग्गो ।

तस्सुद्धानं —

दुग्गतं सुखितञ्चेव, तिस मातापितेन च ।
भाता भगिनी पुत्तो च, धीता वेपुल्लपब्बतं ॥

अनमतग्गसंयुत्तं समत्तं ।

५. कस्सपसंयुत्तं

१. सन्तुट्ठसुत्तं

१४४. सावत्थियं विहरति...पे०... “सन्तुट्ठायां [सन्तुट्ठोयं (सी०)], भिक्खवे, कस्सपो इतरीतरेन चीवरेन, इतरीतरचीवरसन्तुट्ठिया च वण्णवादी; न च चीवरहेतु अनेसनं अप्पतिरूपं आपज्जति; अलद्धा च चीवरं न परितस्सति; लद्धा च चीवरं अगधितो [अगधितो (सी०)] अमुच्छितो अनज्झापन्नो आदीनवदस्सावी निस्सरणपज्जो परिभुज्जति” ।

“सन्तुट्ठायां, भिक्खवे, कस्सपो इतरीतरेन पिण्डपातेन, इतरीतरपिण्डपातसन्तुट्ठिया च वण्णवादी; न च पिण्डपातहेतु अनेसनं अप्पतिरूपं आपज्जति; अलद्धा च पिण्डपातं न परितस्सति; लद्धा च पिण्डपातं अगधितो अमुच्छितो अनज्झापन्नो आदीनवदस्सावी निस्सरणपज्जो परिभुज्जति ।

“सन्तुट्ठायां, भिक्खवे, कस्सपो इतरीतरेन सेनासनेन, इतरीतरसेनासनसन्तुट्ठिया च वण्णवादी; न च सेनासनहेतु अनेसनं अप्पतिरूपं आपज्जति; अलद्धा च सेनासनं न परितस्सति; लद्धा च सेनासनं अगधितो अमुच्छितो अनज्झापन्नो आदीनवदस्सावी निस्सरणपज्जो परिभुज्जति ।

“सन्तुट्ठायां, भिक्खवे, कस्सपो इतरीतरेन गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारेन, इतरीतरगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारसन्तुट्ठिया च वण्णवादी; न च गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारहेतु अनेसनं अप्पतिरूपं आपज्जति; अलद्धा च गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारं न परितस्सति; लद्धा च गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारं अगधितो अमुच्छितो अनज्झापन्नो आदीनवदस्सावी निस्सरणपज्जो परिभुज्जति ।

“तस्मातिह, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘सन्तुट्ठा भविस्साम इतरीतरेन चीवरेन, इतरीतरचीवरसन्तुट्ठिया च वण्णवादिनो; न च चीवरहेतु अनेसनं अप्पतिरूपं आपज्जिस्साम; अलद्धा च चीवरं न च परितस्सिस्साम; लद्धा च चीवरं अगधिता अमुच्छिता अनज्झापन्ना आदीनवदस्साविनो निस्सरणपज्जा परिभुज्जिस्साम’” । (एवं सब्बं कातब्बं) ।

“‘सन्तुट्ठा भविस्साम इतरीतरेन पिण्डपातेन...पे०... सन्तुट्ठा भविस्साम इतरीतरेन सेनासनेन...पे०... सन्तुट्ठा भविस्साम

इतरीतरेन गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारेन, इतरीतरगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारसन्तुट्ठिया च वण्णवादिनो; न च गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारहेतु अनेसनं अप्पतिरूपं आपज्जिस्साम अलद्धा च गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारं न परितस्सिस्साम; लद्धा च गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारं अगधिता अमुच्छिता अनज्झापन्ना आदीनवदस्साविनो निस्सरणपज्जा परिभुज्जिस्सामा'ति । एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं । कस्सपेन वा हि वो, भिक्खवे, ओवदिस्सामि यो वा पनस्स [यो वा पन (सी०), यो वा (पी०)] कस्सपसदिसो, ओवदितेहि च पन वो तथत्ताय पटिपज्जितब्ब'न्ति । पठमं ।

२. अनोत्तप्पीसुत्तं

१४५. एवं मे सुत्तं — एकं समयं आयस्मा च महाकस्सपो आयस्मा च सारिपुत्तो बाराणसियं विहरन्ति इसिपतने मिगदाये । अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येनायस्मा महाकस्सपो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मता महाकस्सपेन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं महाकस्सपं एतदवोच — “वुच्चति हिदं, आवुसो कस्सप, अनातापी अनोत्तप्पी अभब्बो सम्बोधाय अभब्बो निब्बानाय अभब्बो अनुत्तरस्स योगक्खेमस्स अधिगमाय; आतापी च खो ओत्तप्पी भब्बो सम्बोधाय भब्बो निब्बानाय भब्बो अनुत्तरस्स योगक्खेमस्स अधिगमाया'ति ।

“कित्तावता नु खो, आवुसो, अनातापी होति अनोत्तप्पी अभब्बो सम्बोधाय अभब्बो निब्बानाय अभब्बो अनुत्तरस्स योगक्खेमस्स अधिगमाय; कित्तावता च पनावुसो, आतापी होति ओत्तप्पी भब्बो सम्बोधाय भब्बो निब्बानाय भब्बो अनुत्तरस्स योगक्खेमस्स अधिगमाया'ति? “इधावुसो, भिक्खु ‘अनुप्पन्ना मे पापका अकुसला धम्मा उप्पज्जमाना अनत्थाय संवत्तेयु'न्ति न आतप्पं करोति, ‘उप्पन्ना मे पापका अकुसला धम्मा अप्पहीयमाना अनत्थाय संवत्तेयु'न्ति न आतप्पं करोति, ‘अनुप्पन्ना मे कुसला धम्मानुप्पज्जमाना अनत्थाय संवत्तेयु'न्ति न आतप्पं करोति, ‘उप्पन्ना मे कुसला धम्मा निरुज्झमाना अनत्थाय संवत्तेयु'न्ति न आतप्पं करोति । एवं खो, आवुसो, अनातापी होति” ।

“कथञ्चावुसो, अनोत्तप्पी होति? इधावुसो, भिक्खु ‘अनुप्पन्ना मे पापका अकुसला धम्मा उप्पज्जमाना अनत्थाय संवत्तेयु'न्ति न ओत्तप्पति, ‘उप्पन्ना मे पापका अकुसला धम्मा अप्पहीयमाना अनत्थाय संवत्तेयु'न्ति न ओत्तप्पति, ‘अनुप्पन्ना मे कुसला धम्मानुप्पज्जमाना अनत्थाय संवत्तेयु'न्ति न ओत्तप्पति, ‘उप्पन्ना मे कुसला धम्मा निरुज्झमाना अनत्थाय संवत्तेयु'न्ति न ओत्तप्पति । एवं खो, आवुसो, अनोत्तप्पी होति । एवं खो, आवुसो, अनातापी अनोत्तप्पी अभब्बो सम्बोधाय अभब्बो निब्बानाय अभब्बो अनुत्तरस्स योगक्खेमस्स अधिगमाय ।

“कथञ्चावुसो, आतापी होति? इधावुसो, भिक्खु ‘अनुप्पन्ना मे पापका अकुसला धम्मा उप्पज्जमाना अनत्थाय संवत्तेयु'न्ति आतप्पं करोति, ‘उप्पन्ना मे पापका अकुसला धम्मा अप्पहीयमाना अनत्थाय संवत्तेयु'न्ति आतप्पं करोति, अनुप्पन्ना मे कुसला धम्मा...पे०... आतप्पं करोति । एवं खो, आवुसो, आतापी होति ।

“कथञ्चावुसो, ओत्तप्पी होति? इधावुसो, भिक्खु ‘अनुप्पन्ना मे पापका अकुसला धम्मा उप्पज्जमाना अनत्थाय संवत्तेयु'न्ति ओत्तप्पति, ‘उप्पन्ना मे पापका अकुसला धम्मा अप्पहीयमाना अनत्थाय संवत्तेयु'न्ति ओत्तप्पति, ‘अनुप्पन्ना मे कुसला धम्मा अनुप्पज्जमाना अनत्थाय संवत्तेयु'न्ति ओत्तप्पति, ‘उप्पन्ना मे कुसला धम्मा निरुज्झमाना अनत्थाय संवत्तेयु'न्ति ओत्तप्पति । एवं खो, आवुसो, ओत्तप्पी होति । एवं खो, आवुसो, आतापी ओत्तप्पी भब्बो सम्बोधाय भब्बो निब्बानाय भब्बो अनुत्तरस्स योगक्खेमस्स अधिगमाया'ति । दुतियं ।

३. चन्दूपमसुत्तं

१४६. सावत्थियं विहरति... पे०... “चन्दूपमा, भिक्खवे, कुलानि उपसङ्कमथ — अपकस्सेव कायं, अपकस्स चित्तं, निच्चनवका कुलेसु अप्पगब्भा [अप्पगब्भा (क०)] । सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो जरुदपानं वा ओलोकेय्य पब्बतविसमं वा नदीविदुगं वा — अपकस्सेव कायं, अपकस्स चित्तं; एवमेव खो, भिक्खवे, चन्दूपमा कुलानि उपसङ्कमथ — अपकस्सेव कायं, अपकस्स चित्तं, निच्चनवका कुलेसु अप्पगब्भा” ।

“कस्सपो, भिक्खवे, चन्दूपमो कुलानि उपसङ्कमति — अपकस्सेव कायं, अपकस्स चित्तं, निच्चनवको कुलेसु अप्पगब्भो । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, कथंरूपो भिक्खु अरहति कुलानि उपसङ्कमितु”न्ति? “भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा भगवंनेत्तिका भगवंपटिसरणा । साधु वत, भन्ते, भगवन्तंयेव पटिभातु एतस्स भासितस्स अत्थो । भगवतो सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती”ति ।

अथ खो भगवा आकासे पाणिं चालेसि । “सेय्यथापि, भिक्खवे, अयं आकासे पाणि न सज्जति न गहति न बज्झति; एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि भिक्खुनो कुलानि उपसङ्कमतो कुलेसु चित्तं न सज्जति न गहति न बज्झति — ‘लभन्तु लाभकामा, पुज्जकामा करोन्तु पुज्जानी’ति; यथासकेन लाभेन अत्तमनो होति सुमनो, एवं परेसं लाभेन अत्तमनो होति सुमनो; एवरूपो खो, भिक्खवे, भिक्खु अरहति कुलानि उपसङ्कमितुं ।

“कस्सपस्स, भिक्खवे, कुलानि उपसङ्कमतो कुलेसु चित्तं न सज्जति न गहति न बज्झति — ‘लभन्तु लाभकामा, पुज्जकामा करोन्तु पुज्जानी’ति; यथासकेन लाभेन अत्तमनो होति सुमनो; एवं परेसं लाभेन अत्तमनो होति सुमनो ।

“तं किं मज्जथ, भिक्खवे, कथंरूपस्स भिक्खुनो अपरिसुद्धा धम्मदेसना होति, कथंरूपस्स भिक्खुनो परिसुद्धा धम्मदेसना होती”ति? “भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा भगवंनेत्तिका भगवंपटिसरणा । साधु वत, भन्ते, भगवन्तंयेव पटिभातु एतस्स भासितस्स अत्थो । भगवतो सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती”ति । “तेन हि, भिक्खवे, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“यो हि कोचि, भिक्खवे, भिक्खु एवंचित्तो परेसं धम्मं देसेति — ‘अहो वत मे धम्मं सुण्येय्युं, सुत्वा च पन धम्मं पसीदेय्युं, पसन्ना च मे पसन्नाकारं करेय्युं’न्ति; एवरूपस्स खो, भिक्खवे, भिक्खुनो अपरिसुद्धा धम्मदेसना होति ।

“यो च खो, भिक्खवे, भिक्खु एवंचित्तो परेसं धम्मं देसेति — ‘स्वाक्खातो भगवता धम्मो सन्दिट्ठिको अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूहीति [विज्जूहि (?)] । अहो, वत मे धम्मं सुण्येय्युं, सुत्वा च पन धम्मं आजानेय्युं, आजानित्वा च पन तथत्ताय पटिपज्जेय्युं’न्ति । इति धम्मसुधम्मतं पटिच्च परेसं धम्मं देसेति, कारुज्जं पटिच्च अनुद्वयं [अनुद्वयं (बहूसु) द्वित्तकारणं पन गवेसितब्बं] पटिच्च अनुकम्पं उपादाय परेसं धम्मं देसेति । एवरूपस्स खो, भिक्खवे, भिक्खुनो परिसुद्धा धम्मदेसना होति ।

“कस्सपो, भिक्खवे, एवंचित्तो परेसं धम्मं देसेति — ‘स्वाक्खातो भगवता धम्मो सन्दिट्ठिको अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूहीति । अहो, वत मे धम्मं सुण्येय्युं, सुत्वा च पन धम्मं आजानेय्युं, आजानित्वा च पन तथत्ताय पटिपज्जेय्युं’न्ति । इति धम्मसुधम्मतं पटिच्च परेसं धम्मं देसेति, कारुज्जं पटिच्च अनुद्वयं पटिच्च अनुकम्पं उपादाय परेसं धम्मं देसेति । कस्सपेन वा हि वो, भिक्खवे, ओवदिस्सामि यो वा पनस्स कस्सपसदिसो, ओवदितेहि च पन

वो तथत्ताय पटिपज्जितब्ब”न्ति । ततियं ।

४. कुलूपकसुत्तं

१४७. सावत्थियं विहरति...पे०... “तं किं मज्जथ, भिक्खवे, कथंरूपो भिक्खु अरहति कुलूपको होतुं, कथंरूपो भिक्खु न अरहति कुलूपको होतुं”न्ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... भगवा एतदवोच —

“यो हि कोचि, भिक्खवे, भिक्खु एवंचित्तो कुलानि उपसङ्कमति — ‘देन्तुयेव मे, मा नादंसु; बहुकज्जेव मे देन्तु, मा थोकं; पणीतज्जेव मे देन्तु, मा लूखं; सीघज्जेव मे देन्तु, मा दन्धं; सक्कच्चज्जेव मे देन्तु, मा असक्कच्च’न्ति । तस्स चे, भिक्खवे, भिक्खुनो एवंचित्तस्स कुलानि उपसङ्कमतो न देन्ति, तेन भिक्खु सन्दीयति; सो ततोनिदानं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयति । थोकं देन्ति, नो बहुकं...पे०... लूखं देन्ति, नो पणीतं... दन्धं देन्ति, नो सीघं, तेन भिक्खु सन्दीयति; सो ततोनिदानं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयति । असक्कच्चं देन्ति, नो सक्कच्चं; तेन भिक्खु सन्दीयति; सो ततोनिदानं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयति । एवरूपो खो, भिक्खवे, भिक्खु न अरहति कुलूपको होतुं ।

“यो च खो, भिक्खवे, भिक्खु एवंचित्तो कुलानि उपसङ्कमति — ‘तं कुतेत्थ लब्भा परकुलेसु — देन्तुयेव मे, मा नादंसु; बहुकज्जेव मे देन्तु, मा थोकं; पणीतज्जेव मे देन्तु, मा लूखं; दीघज्जेव मे देन्तु, मा दन्धं; सक्कच्चज्जेव मे देन्तु, मा असक्कच्च’न्ति । तस्स चे, भिक्खवे, भिक्खुनो एवंचित्तस्स कुलानि उपसङ्कमतो न देन्ति; तेन भिक्खु न सन्दीयति; सो न ततोनिदानं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयति । थोकं देन्ति, नो बहुकं; तेन भिक्खु न सन्दीयति; सो न ततोनिदानं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयति । लूखं देन्ति, नो पणीतं; तेन भिक्खु न सन्दीयति; सो न ततोनिदानं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयति । दन्धं देन्ति, नो सीघं; तेन भिक्खु न सन्दीयति; सो न ततोनिदानं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयति । असक्कच्चं देन्ति, नो सक्कच्चं; तेन भिक्खु न सन्दीयति; सो न ततोनिदानं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयति । एवरूपो खो, भिक्खवे, भिक्खु अरहति कुलूपको होतुं ।

“कस्सपो, भिक्खवे, एवंचित्तो कुलानि उपसङ्कमति — ‘तं कुतेत्थ लब्भा परकुलेसु — देन्तुयेव मे, मा नादंसु; बहुकज्जेव मे देन्तु, मा थोकं; पणीतज्जेव मे देन्तु, मा लूखं; सीघज्जेव मे देन्तु, मा दन्धं; सक्कच्चज्जेव मे देन्तु, मा असक्कच्च’न्ति । तस्स चे, भिक्खवे, कस्सपस्स एवंचित्तस्स कुलानि उपसङ्कमतो न देन्ति; तेन कस्सपो न सन्दीयति; सो न ततोनिदानं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयति । थोकं देन्ति, नो बहुकं; तेन कस्सपो न सन्दीयति; सो न ततोनिदानं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयति । लूखं देन्ति, नो पणीतं; तेन कस्सपो न सन्दीयति; सो न ततोनिदानं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयति । दन्धं देन्ति, नो सीघं; तेन कस्सपो न सन्दीयति; सो न ततोनिदानं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयति । असक्कच्चं देन्ति, नो सक्कच्चं; तेन कस्सपो न सन्दीयति; सो न ततोनिदानं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयति । कस्सपेन वा हि वो, भिक्खवे, ओवदिस्सामि यो वा पनस्स कस्सपसदिसो । ओवदितेहि च पन वो तथत्ताय पटिपज्जितब्ब”न्ति । चतुत्थं ।

५. जिण्णसुत्तं

१४८. एवं मे सुत्तं...पे०... राजगहे वेळुवने । अथ खो आयस्मा महाकस्सपो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं महाकस्सपं भगवा एतदवोच — “जिण्णोसि दानि त्वं, कस्सप, गरुकानि च ते इमानि साणानि पंसुकूलानि निब्बसनानि । तस्मातिह त्वं, कस्सप, गहपतानि

[गहपतिकानि (सी०)] चेव चीवरानि धारेहि, निमन्तनानि च भुज्जाहि, मम च सन्तिके विहराही”ति ।

“अहं खो, भन्ते, दीघरत्तं आरज्जिको चेव आरज्जिकत्तस्स च वण्णवादी, पिण्डपातिको चेव पिण्डपातिकत्तस्स च वण्णवादी, पंसुकूलिको चेव पंसुकूलिकत्तस्स च वण्णवादी, तेचीवरिको चेव तेचीवरिकत्तस्स च वण्णवादी, अप्पिच्छो चेव अप्पिच्छताय च वण्णवादी, सन्तुट्ठो चेव सन्तुट्ठिया च वण्णवादी, पविवित्तो चेव पविवेकस्स च वण्णवादी, असंसट्ठो चेव असंसग्गस्स च वण्णवादी, आरद्धवीरियो चेव वीरियारम्भस्स [वीरियारम्भस्स (क०)] च वण्णवादी”ति ।

“किं [कं (क०)] पन त्वं, कस्सप, अत्थवसं सम्पस्समानो दीघरत्तं आरज्जिको चेव आरज्जिकत्तस्स च वण्णवादी, पिण्डपातिको चेव...पे०... पंसुकूलिको चेव... तेचीवरिको चेव... अप्पिच्छो चेव... सन्तुट्ठो चेव... पविवित्तो चेव... असंसट्ठो चेव... आरद्धवीरियो चेव वीरियारम्भस्स च वण्णवादी”ति?

“द्वे ख्वाहं, भन्ते, अत्थवसे सम्पस्समानो दीघरत्तं आरज्जिको चेव आरज्जिकत्तस्स च वण्णवादी, पिण्डपातिको चेव...पे०... पंसुकूलिको चेव... तेचीवरिको चेव... अप्पिच्छो चेव... सन्तुट्ठो चेव... पविवित्तो चेव... असंसट्ठो चेव... आरद्धवीरियो चेव वीरियारम्भस्स च वण्णवादी । अत्तनो च दिट्ठधम्मसुखविहारं सम्पस्समानो, पच्छिमञ्च जनतं अनुकम्पमानो — ‘अप्पेव नाम पच्छिमा जनता दिट्ठानुगतिं आपज्जेय्युं’ [आपज्जेय्य (सी० स्या० कं०)] । ‘ये किर ते अहेसुं बुद्धानुबुद्धसावका ते दीघरत्तं आरज्जिका चेव अहेसुं आरज्जिकत्तस्स च वण्णवादिनो...पे०... पिण्डपातिका चेव अहेसुं ... पे०... पंसुकूलिका चेव अहेसुं... तेचीवरिका चेव अहेसुं... अप्पिच्छा चेव अहेसुं... सन्तुट्ठा चेव अहेसुं... पविवित्ता चेव अहेसुं... असंसट्ठा चेव अहेसुं... आरद्धवीरिया चेव अहेसुं वीरियारम्भस्स च वण्णवादिनो”ति । ते तथत्ताय पटिपज्जिस्सन्ति, तेसं तं भविस्सति दीघरत्तं हिताय सुखाय ।

“इमे ख्वाहं, भन्ते, द्वे अत्थवसे सम्पस्समानो दीघरत्तं आरज्जिको चेव आरज्जिकत्तस्स च वण्णवादी, पिण्डपातिको चेव...पे०... पंसुकूलिको चेव... तेचीवरिको चेव... अप्पिच्छो चेव... सन्तुट्ठो चेव... पविवित्तो चेव... असंसट्ठो चेव... आरद्धवीरियो चेव वीरियारम्भस्स च वण्णवादी”ति ।

“साधु साधु, कस्सप । बहुजनहिताय किर त्वं, कस्सप, पटिपन्नो बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं । तस्मातिह त्वं, कस्सप, साणानि चेव पंसुकूलानि धारेहि निब्बसनानि, पिण्डाय च चराहि, अरज्जे च विहराही”ति । पज्जमं ।

६. ओवादसुत्तं

१४९. राजगहे वेळुवने । अथ खो आयस्मा महाकस्सपो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं महाकस्सपं भगवा एतदवोच — “ओवद, कस्सप, भिक्खू; करोहि, कस्सप, भिक्खून् धम्मिं कथं । अहं वा, कस्सप, भिक्खू ओवदेय्यं त्वं वा; अहं वा भिक्खून् धम्मिं कथं करेय्यं त्वं वा”ति ।

“दुब्बचा खो, भन्ते, एतरहि भिक्खू, दोवचस्सकरणेहि धम्मोहि समन्नागता, अक्खमा, अप्पदक्खिणगाहिनो अनुसासनिं । इधाहं, भन्ते, अद्वसं भण्डञ्च [भण्डुञ्च (सी०)] नाम भिक्खुं आनन्दस्स सद्धिविहारिं अभिज्जिकञ्च [आभिज्जिकञ्च (सी० क०), आभिज्जिकञ्च (स्या० कं०)] नाम भिक्खुं अनुरुद्धस्स सद्धिविहारिं अज्जमज्जं सुतेन

अच्चावदन्ते — ‘एहि, भिक्खु, को बहुतरं भासिस्सति, को सुन्दरतरं भासिस्सति, को चिरतरं भासिस्सती’”ति ।

अथ खो भगवा अज्जतरं भिक्खुं आमन्तेसि — “एहि त्वं, भिक्खु, मम वचनेन भण्डज्ज भिक्खुं आनन्दस्स सद्धिविहारिं अभिजिकज्ज भिक्खुं अनुरुद्धस्स सद्धिविहारिं आमन्तेहि — ‘सत्था आयस्मन्ते आमन्तेती’”ति । “एवं, भन्ते”ति खो सो भिक्खु भगवतो पटिस्सुत्वा येन ते भिक्खू तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा ते भिक्खू एतदवोच — “सत्था आयस्मन्ते आमन्तेती”ति ।

“एवमावुसो”ति खो ते भिक्खू तस्स भिक्खुनो पटिस्सुत्वा येन भगवा तेनुपसङ्गमिंसु; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्ने खो ते भिक्खू भगवा एतदवोच — “सच्चं किर तुम्हे, भिक्खवे, अज्जमज्जं सुतेन अच्चावदथ — ‘एहि, भिक्खु, को बहुतरं भासिस्सति, को सुन्दरतरं भासिस्सति, को चिरतरं भासिस्सती’”ति? “एवं, भन्ते” । “किं नु खो मे तुम्हे, भिक्खवे, एवं धम्मं देसितं आजानाथ — ‘एथ तुम्हे, भिक्खवे, अज्जमज्जं सुतेन अच्चावदथ — एहि, भिक्खु, को बहुतरं भासिस्सति, को सुन्दरतरं भासिस्सति, को चिरतरं भासिस्सती’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “नो चे किर मे तुम्हे, भिक्खवे, एवं धम्मं देसितं आजानाथ, अथ किं चरहि तुम्हे, मोघपुरिसा, किं जानन्ता किं पस्सन्ता एवं स्वाक्खाते धम्मविनये पब्बजिता समाना अज्जमज्जं सुतेन अच्चावदथ — ‘एहि, भिक्खु, को बहुतरं भासिस्सति, को सुन्दरतरं भासिस्सति, को चिरतरं भासिस्सती’”ति ।

अथ खो ते भिक्खू भगवतो पादेसु सिरसा निपतित्वा भगवन्तं एतदवोचुं — “अच्चयो नो, भन्ते, अच्चगमा, यथाबाले यथामूळ्हे यथाअकुसले [यथा बाले यथा मूळ्हे यथा अकुसले (पी०), यथाबालं यथामूळ्हं यथाअकुसलं (?)], ये मयं एवं स्वाक्खाते धम्मविनये पब्बजिता समाना अज्जमज्जं सुतेन अच्चावदिह — ‘एहि, भिक्खु, को बहुतरं भासिस्सति, को सुन्दरतरं भासिस्सति, को चिरतरं भासिस्सती’ति । तेसं नो, भन्ते, भगवा अच्चयं अच्चयतो पटिगगणात्तु आयतिं संवराया”ति ।

“तग्घ तुम्हे, भिक्खवे, अच्चयो अच्चगमा यथाबाले यथामूळ्हे यथाअकुसले, ये तुम्हे एवं स्वाक्खाते धम्मविनये पब्बजिता समाना अज्जमज्जं सुतेन अच्चावदिह — ‘एहि, भिक्खु, को बहुतरं भासिस्सति, को सुन्दरतरं भासिस्सति, को चिरतरं भासिस्सती’ति । यतो च खो तुम्हे, भिक्खवे, अच्चयं अच्चयतो दिस्वा यथाधम्मं पटिकरोथ, तं वो मयं [मयं अच्चयं (सी०)] पटिगगणहाम । वुद्धि हेसा, भिक्खवे, अरियस्स विनये यो अच्चयं अच्चयतो दिस्वा यथाधम्मं पटिकरोति आयतिज्ज संवरं आपज्जती”ति । छट्ठं ।

७. दुतियओवादसुत्तं

१५०. राजगहे विहरति वेळुवने [सावत्थि, तत्र-एतदवोच (सी०)] । अथ खो आयस्मा महाकस्सपो येन भगवा तेनुपसङ्गमि...पे०... एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं महाकस्सपं भगवा एतदवोच — “ओवद, कस्सप, भिक्खू; करोहि, कस्सप, भिक्खू नं धम्मिं कथं । अहं वा, कस्सप, भिक्खू ओवदेय्यं त्वं वा; अहं वा भिक्खू नं धम्मिं कथं करेय्यं त्वं वा”ति ।

“दुब्बचा खो, भन्ते, एतरहि भिक्खू, दोवचस्सकरणोहि धम्मोहि समन्नागता अक्खमा अप्पदक्खिणगाहिनो अनुसासनिं । यस्स कस्सचि, भन्ते, सद्धा नत्थि कुसलेसु धम्मेषु, हिरी [हिरि (सब्बत्थ)] नत्थि कुसलेसु धम्मेषु, ओत्तप्पं नत्थि कुसलेसु धम्मेषु, वीरियं नत्थि कुसलेसु धम्मेषु, पज्जा नत्थि कुसलेसु धम्मेषु, तस्स या रत्ति वा दिवसो वा

आगच्छति [आगच्छन्ति (सी०)], हानियेव पाटिकङ्का कुसलेसु धम्मेसु, नो वुद्धि ।

“सेय्यथापि, भन्ते, काळपक्खे चन्दस्स या रत्ति वा दिवसो वा आगच्छति, हायतेव वण्णेन, हायति मण्डलेन, हायति आभाय, हायति आरोहपरिणाहेन । एवमेव खो, भन्ते, यस्स कस्सचि सद्धा नत्थि कुसलेसु धम्मेसु... पे०... हिरी नत्थि... ओत्तप्पं नत्थि ... वीरियं नत्थि... पज्जा नत्थि... कुसलेसु धम्मेसु तस्स या रत्ति वा दिवसो वा आगच्छति, हानियेव पाटिकङ्का कुसलेसु धम्मेसु, नो वुद्धि ।

“अस्सद्धो पुरिसपुग्गलो’ति, भन्ते, परिहानमेतं; ‘अहिरिको पुरिसपुग्गलो’ति, भन्ते, परिहानमेतं; ‘अनोत्तप्पी पुरिसपुग्गलो’ति, भन्ते, परिहानमेतं; ‘कुसीतो पुरिसपुग्गलो’ति, भन्ते, परिहानमेतं; ‘दुप्पज्जो पुरिसपुग्गलो’ति, भन्ते, परिहानमेतं; ‘कोधनो पुरिसपुग्गलो’ति, भन्ते, परिहानमेतं; ‘उपनाही पुरिसपुग्गलो’ति, भन्ते, परिहानमेतं; ‘न सन्ति भिक्खू ओवादका’ति, भन्ते, परिहानमेतं ।

“यस्स कस्सचि, भन्ते, सद्धा अत्थि कुसलेसु धम्मेसु, हिरी अत्थि कुसलेसु धम्मेसु, ओत्तप्पं अत्थि कुसलेसु धम्मेसु, वीरियं अत्थि कुसलेसु धम्मेसु, पज्जा अत्थि कुसलेसु धम्मेसु, तस्स या रत्ति वा दिवसो वा आगच्छति, वुद्धियेव पाटिकङ्का कुसलेसु धम्मेसु, नो परिहानि ।

“सेय्यथापि, भन्ते, जुण्हपक्खे चन्दस्स या रत्ति वा दिवसो वा आगच्छति, वड्डतेव वण्णेन, वड्डति मण्डलेन, वड्डति आभाय, वड्डति आरोहपरिणाहेन । एवमेव खो, भन्ते, यस्स कस्सचि सद्धा अत्थि कुसलेसु धम्मेसु... हिरी अत्थि... पे०... ओत्तप्पं अत्थि... वीरियं अत्थि... पज्जा अत्थि कुसलेसु धम्मेसु तस्स या रत्ति वा दिवसो वा आगच्छति, वुद्धियेव पाटिकङ्का कुसलेसु धम्मेसु, नो परिहानि ।

“सद्धो पुरिसपुग्गलो’ति, भन्ते, अपरिहानमेतं; ‘हिरिमा पुरिसपुग्गलो’ति, भन्ते, अपरिहानमेतं; ‘ओत्तप्पी पुरिसपुग्गलो’ति, भन्ते, अपरिहानमेतं; ‘आरद्धवीरियो पुरिसपुग्गलो’ति, भन्ते, अपरिहानमेतं; ‘पज्जवा पुरिसपुग्गलो’ति, भन्ते, अपरिहानमेतं; ‘अक्कोधनो पुरिसपुग्गलो’ति, भन्ते, अपरिहानमेतं; ‘अनुपनाही पुरिसपुग्गलो’ति, भन्ते, अपरिहानमेतं; ‘सन्ति भिक्खू ओवादका’ति, भन्ते, अपरिहानमेतं’न्ति ।

“साधु साधु, कस्सप । यस्स कस्सचि, कस्सप, सद्धा नत्थि कुसलेसु धम्मेसु... पे०... हिरी नत्थि... ओत्तप्पं नत्थि... वीरियं नत्थि... पज्जा नत्थि कुसलेसु धम्मेसु तस्स या रत्ति वा दिवसो वा आगच्छति, हानियेव पाटिकङ्का कुसलेसु धम्मेसु, नो वुद्धि ।

“सेय्यथापि, कस्सप, काळपक्खे चन्दस्स या रत्ति वा दिवसो वा आगच्छति, हायतेव वण्णेन... पे०... हायति आरोहपरिणाहेन । एवमेव खो, कस्सप, यस्स कस्सचि सद्धा नत्थि कुसलेसु धम्मेसु... पे०... हिरी नत्थि... ओत्तप्पं नत्थि... वीरियं नत्थि... पज्जा नत्थि कुसलेसु धम्मेसु तस्स या रत्ति वा दिवसो वा आगच्छति, हानियेव पाटिकङ्का कुसलेसु धम्मेसु, नो वुद्धि । ‘अस्सद्धो पुरिसपुग्गलो’ति, कस्सप, परिहानमेतं; ‘अहिरिको... पे०... अनोत्तप्पी... कुसीतो... दुप्पज्जो... कोधनो... ‘उपनाही पुरिसपुग्गलो’ति, कस्सप, परिहानमेतं; ‘न सन्ति भिक्खू ओवादका’ति, कस्सप, परिहानमेतं ।

“यस्स कस्सचि, कस्सप, सद्धा अत्थि कुसलेसु धम्मेसु... पे०... हिरी अत्थि... ओत्तप्पं अत्थि... वीरियं अत्थि... पज्जा

अत्थि कुसलेसु धम्मेषु तस्स या रत्ति वा दिवसो वा आगच्छति, वुद्धियेव पाटिकङ्का कुसलेसु धम्मेषु, नो परिहानि ।

“सेय्यथापि, कस्सप, जुण्हपक्खे चन्दस्स या रत्ति वा दिवसो वा आगच्छति, वड्ढतेव वण्णेन, वड्ढति मण्डलेन, वड्ढति आभाय, वड्ढति आरोहपरिणाहेन । एवमेव खो, कस्सप, यस्स कस्सचि सद्धा अत्थि कुसलेसु धम्मेषु हिरी अत्थि... ओत्तप्पं अत्थि... वीरियं अत्थि... पज्जा अत्थि कुसलेसु धम्मेषु तस्स या रत्ति वा दिवसो वा आगच्छति, वुद्धियेव पाटिकङ्का कुसलेसु धम्मेषु, नो परिहानि ।

“‘सद्धो पुरिसपुग्गलो’ति, कस्सप, अपरिहानमेतं; हिरिमा...पे०... ओत्तप्पी... आरद्धवीरियो... पज्जवा... अक्कोधनो... ‘अनुपनाही पुरिसपुग्गलो’ति, कस्सप, अपरिहानमेतं; ‘सन्ति भिक्खू ओवादका’ति, कस्सप, अपरिहानमेतं’न्ति । सत्तमं ।

८. ततियओवादसुत्तं

१५१. राजगहे कलन्दकनिवापे [सावत्थि, आरामे (सी०)] । अथ खो आयस्मा महाकस्सपो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं महाकस्सपं भगवा एतदवोच — “ओवद, कस्सप, भिक्खू; करोहि, कस्सप, भिक्खून् धम्मिं कथं । अहं वा, कस्सप, भिक्खून् ओवदेय्यं त्वं वा; अहं वा भिक्खून् धम्मिं कथं करेय्यं त्वं वा”ति ।

“दुब्बचा खो, भन्ते, एतरहि भिक्खू, दोवचस्सकरणेहि धम्महि समन्नागता, अक्खमा, अप्पदक्खिणग्गाहिनो अनुसासनी”न्ति । “तथा हि पन, कस्सप, पुब्बे थेरा भिक्खू आरज्जिका चेव अहेसुं आरज्जिकत्तस्स च वण्णवादिनो, पिण्डपातिका चेव अहेसुं पिण्डपातिकत्तस्स च वण्णवादिनो, पंसुकूलिका चेव अहेसुं पंसुकूलिकत्तस्स च वण्णवादिनो, तेचीवरिका चेव अहेसुं तेचीवरिकत्तस्स च वण्णवादिनो, अप्पिच्छा चेव अहेसुं अप्पिच्छताय च वण्णवादिनो, सन्तुट्ठा चेव अहेसुं सन्तुट्ठिया च वण्णवादिनो, पविवित्ता चेव अहेसुं पविवेकस्स च वण्णवादिनो, असंसट्ठा चेव अहेसुं असंसग्गस्स च वण्णवादिनो, आरद्धवीरिया चेव अहेसुं वीरियारम्भस्स च वण्णवादिनो ।

“तत्र यो होति भिक्खु आरज्जिको चेव आरज्जिकत्तस्स च वण्णवादी, पिण्डपातिको चेव पिण्डपातिकत्तस्स च वण्णवादी, पंसुकूलिको चेव पंसुकूलिकत्तस्स च वण्णवादी, तेचीवरिको चेव तेचीवरिकत्तस्स च वण्णवादी, अप्पिच्छो चेव अप्पिच्छताय च वण्णवादी, सन्तुट्ठो चेव सन्तुट्ठिया च वण्णवादी, पविवित्तो चेव पविवेकस्स च वण्णवादी, असंसट्ठो चेव असंसग्गस्स च वण्णवादी, आरद्धवीरियो चेव वीरियारम्भस्स च वण्णवादी, तं थेरा भिक्खू आसनेन निमन्तेन्ति — ‘एहि, भिक्खु, को नामायं भिक्खु, भद्दको वतायं भिक्खु, सिक्खाकामो वतायं भिक्खु; एहि, भिक्खु, इदं आसनं निसीदाही’”ति ।

“तत्र, कस्सप, नवानं भिक्खून् एवं होति — ‘यो किर सो होति भिक्खु आरज्जिको चेव आरज्जिकत्तस्स च वण्णवादी, पिण्डपातिको चेव...पे०... पंसुकूलिको चेव... तेचीवरिको चेव... अप्पिच्छो चेव... सन्तुट्ठो चेव... पविवित्तो चेव... असंसट्ठो चेव... आरद्धवीरियो चेव वीरियारम्भस्स च वण्णवादी, तं थेरा भिक्खू आसनेन निमन्तेन्ति — एहि, भिक्खु, को नामायं भिक्खु, भद्दको वतायं भिक्खु, सिक्खाकामो वतायं भिक्खु; एहि, भिक्खु, इदं आसनं निसीदाही’ति । ते तथत्ताय पटिपज्जन्ति; तेसं तं होति दीघरत्तं हिताय सुखाय ।

“एतरहि पन, कस्सप, थेरा भिक्खू न चेव आरज्जिका न च आरज्जिकत्तस्स वण्णवादिनो, न चेव पिण्डपातिका न

च पिण्डपातिकत्तस्स वण्णवादिनो, न चेव पंसुकूलिका न च पंसुकूलिकत्तस्स वण्णवादिनो, न चेव तेचीवरिका न च तेचीवरिकत्तस्स वण्णवादिनो, न चेव अप्पिच्छा न च अप्पिच्छताय वण्णवादिनो, न चेव सन्तुट्ठा न च सन्तुट्ठिया वण्णवादिनो, न चेव पविवित्ता न च पविवेकस्स वण्णवादिनो, न चेव असंसट्ठा न च असंसग्गस्स वण्णवादिनो, न चेव आरद्धवीरिया न च वीरियारम्भस्स वण्णवादिनो ।

“तत्र यो होति भिक्खु जातो यसस्सी लाभी चीवर-पिण्डपात-सेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं तं थेरा भिक्खू आसनेन निमन्तेन्ति — ‘एहि, भिक्खु, को नामायं भिक्खु, भदको वतायं भिक्खु, सब्रह्मचारिकामो वतायं भिक्खु; एहि, भिक्खु, इदं आसनं निसीदाही’”ति ।

“तत्र, कस्सप, नवानं भिक्खूनं एवं होति — ‘यो किर सो होति भिक्खु जातो यसस्सी लाभी चीवर-पिण्डपात-सेनासन-गिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं तं थेरा भिक्खू आसनेन निमन्तेन्ति — एहि, भिक्खु, को नामायं भिक्खु, भदको वतायं भिक्खु, सब्रह्मचारिकामो वतायं भिक्खु; एहि, भिक्खु, इदं आसनं निसीदाही’ति । ते तथत्ताय पटिपज्जन्ति । तेसं तं होति दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय । यज्झि तं, कस्सप, सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘उपहुता ब्रह्मचारी ब्रह्मचारूपद्वेन अभिपत्थना [अभिभवना (सी०)] ब्रह्मचारी ब्रह्मचारिअभिपत्थनेना’ति [ब्रह्मचारिअभिभवनेनाति (सी०)], एतरहि तं, कस्सप, सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘उपहुता ब्रह्मचारी ब्रह्मचारूपद्वेन अभिपत्थना ब्रह्मचारी ब्रह्मचारिअभिपत्थनेना’”ति । अट्ठमं ।

९. ज्ञानाभिञ्जसुत्तं

१५२. सावत्थियं विहरति...पे०... “अहं, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खामि विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरामि । कस्सपोपि, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खति विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति” ।

“अहं, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खामि वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरामि । कस्सपोपि, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खति वितक्कविचारानं वूपसमा...पे०... दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति ।

“अहं, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खामि पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरामि सतो च सम्पजानो सुखञ्च कायेन पटिसंवेदेमि, यं तं अरिया आचिक्खन्ति — ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरामि । कस्सपोपि, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खति पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति सतो च सम्पजानो, सुखञ्च कायेन पटिसंवेदेमि, यं तं अरिया आचिक्खन्ति — ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति ।

“अहं, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खामि सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरामि । कस्सपोपि, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खति सुखस्स च पहाना ...पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति ।

“अहं, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खामि सब्बसो रूपसञ्ज्ञानं समतिक्कमा पटिघसञ्ज्ञानं अत्थङ्गमा नानत्तसञ्ज्ञानं अमनसिकारा अनन्तो आकासोति आकासानञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरामि । कस्सपोपि, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खति

सब्बसो रूपसज्जानं समतिक्कमा...पे०... आकासानज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति ।

“अहं, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खामि सब्बसो आकासानज्जायतनं समतिक्कम्म अनन्तं विज्जाणन्ति विज्जाणज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरामि । कस्सपोपि, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खति सब्बसो आकासानज्जायतनं समतिक्कम्म अनन्तं विज्जाणन्ति विज्जाणज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति ।

“अहं, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खामि सब्बसो विज्जाणज्जायतनं समतिक्कम्म ‘नत्थि किञ्ची’ति आकिञ्चज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरामि । कस्सपोपि, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खति...पे०... आकिञ्चज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति ।

“अहं, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खामि सब्बसो आकिञ्चज्जायतनं समतिक्कम्म नेवसज्जानासज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरामि । कस्सपोपि, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खति...पे०... नेवसज्जानासज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति ।

“अहं, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खामि सब्बसो नेवसज्जानासज्जायतनं समतिक्कम्म सज्जावेदयितनिरोधं उपसम्पज्ज विहरामि । कस्सपोपि, भिक्खवे...पे०... सज्जावेदयितनिरोधं उपसम्पज्ज विहरति ।

“अहं, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खामि अनेकविहितं इद्धिविधं पच्चनुभोमि — एकोपि हुत्वा बहुधा होमि, बहुधापि हुत्वा एको होमि; आविभावं, तिरोभावं, तिरोकुट्टं, तिरोपाकारं, तिरोपब्बतं, असज्जमानो गच्छामि, सेय्यथापि आकासे; पथवियापि उम्मुज्जनिमुज्जं करोमि, सेय्यथापि उदके; उदकेपि अभिज्जमाने गच्छामि, सेय्यथापि पथवियं; आकासेपि पल्लङ्केन कमामि, सेय्यथापि पक्खी सकुणो; इमेपि चन्दिमसूरिये एवंमहिद्धिके एवंमहानुभावे पाणिना परिमसामि परिमज्जामि; याव ब्रह्मलोकापि कायेन वसं वत्तेमि । कस्सपोपि, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खति अनेकविहितं इद्धिविधं पच्चनुभोति...पे०... याव ब्रह्मलोकापि कायेन वसं वत्तेति ।

“अहं, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खामि दिब्बाय सोतधातुया विसुद्धाय अतिक्कन्तमानुसिकाय उभो सद्दे सुणामि, दिब्बे च मानुसे च, ये दूरे सन्तिके च । कस्सपोपि, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खति दिब्बाय सोतधातुया...पे०... दूरे सन्तिके च ।

“अहं, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खामि परसत्तानं परपुग्गलानं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — सरागं वा चित्तं सरागं चित्तन्ति पजानामि, वीतरागं वा चित्तं वीतरागं चित्तन्ति पजानामि, सदोसं वा चित्तं...पे०... वीतदोसं वा चित्तं... समोहं वा चित्तं... वीतमोहं वा चित्तं... संखित्तं वा चित्तं... विक्खित्तं वा चित्तं... महग्गतं वा चित्तं... अमहग्गतं वा चित्तं... सउत्तरं वा चित्तं... अनुत्तरं वा चित्तं... समाहितं वा चित्तं... असमाहितं वा चित्तं... विमुत्तं वा चित्तं... अविमुत्तं वा चित्तं अविमुत्तं चित्तन्ति पजानामि । कस्सपोपि, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खति परसत्तानं परपुग्गलानं चेतसा चेतो परिच्च पजानाति — सरागं वा चित्तं सरागं चित्तन्ति पजानाति...पे०... अविमुत्तं वा चित्तं अविमुत्तं चित्तन्ति पजानाति ।

“अहं, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खामि अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरामि, सेय्यथिदं — एकम्पि जातिं द्वेपि जातियो तिस्सोपि जातियो चतस्सोपि जातियो पञ्चपि जातियो दसपि जातियो वीसम्पि जातियो तिसम्पि जातियो चत्तालीसम्पि जातियो पञ्चासम्पि जातियो जातिसतम्पि जातिसहस्सम्पि जातिसतसहस्सम्पि, अनेकेपि संवट्टकण्णे अनेकेपि विवट्टकण्णे अनेकेपि संवट्टविवट्टकण्णे — ‘अमुत्रासिं एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो अमुत्र उदपादिं; तत्रापासिं एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो,

सो ततो चुतो इधूपपन्नो'ति । इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरामि । कस्सपोपि, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खति अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, सेय्यथिदं — एकम्पि जातिं...पे०... इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति ।

“अहं, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खामि दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सामि चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानामि — ‘इमे वत, भोन्तो, सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता वचीदुच्चरितेन समन्नागता मनोदुच्चरितेन समन्नागता अरियानं उपवादका मिच्छादिट्ठिका मिच्छादिट्ठिकम्मसमादाना; ते कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्ना, इमे वा पन, भोन्तो, सत्ता कायसुचरितेन समन्नागता वचीसुचरितेन समन्नागता मनोसुचरितेन समन्नागता अरियानं अनुपवादका सम्मादिट्ठिका सम्मादिट्ठिकम्मसमादाना; ते कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपन्ना’ति । इति दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सामि चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानामि । कस्सपोपि, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खति दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने...पे०... यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति ।

“अहं, भिक्खवे, आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामि । कस्सपोपि, भिक्खवे, आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरती’ति । नवमं ।

१०. उपस्सयसुत्तं

१५३. एवं मे सुत्तं — एकं समयं आयस्मा महाकस्सपो सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो आयस्मा आनन्दो पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय येनायस्मा महाकस्सपो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाकस्सपं एतदवोच — “आयाम, भन्ते कस्सप, येन अज्जतरो भिक्खुनुपस्सयो तेनुपसङ्कमिस्सामा’ति । “गच्छ त्वं, आवुसो आनन्द, बहुकिच्चो त्वं बहुकरणीयो’ति । दुतियम्पि खो आयस्मा आनन्दो आयस्मन्तं महाकस्सपं एतदवोच — “आयाम, भन्ते कस्सप, येन अज्जतरो भिक्खुनुपस्सयो तेनुपसङ्कमिस्सामा’ति । “गच्छ त्वं, आवुसो आनन्द, बहुकिच्चो त्वं बहुकरणीयो’ति । ततियम्पि खो आयस्मा आनन्दो आयस्मन्तं महाकस्सपं एतदवोच — “आयाम, भन्ते कस्सप, येन अज्जतरो भिक्खुनुपस्सयो तेनुपसङ्कमिस्सामा’ति ।

अथ खो आयस्मा महाकस्सपो पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय आयस्मता आनन्देन पच्छासमणेन येन अज्जतरो भिक्खुनुपस्सयो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पज्जत्ते आसने निसीदि । अथ खो सम्बहुला भिक्खुनियो येनायस्मा महाकस्सपो तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाकस्सपं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ता भिक्खुनियो आयस्मा महाकस्सपो धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि । अथ खो आयस्मा महाकस्सपो ता भिक्खुनियो धम्मिया कथाय सन्दस्सेत्वा समादपेत्वा समुत्तेजेत्वा सम्पहंसेत्वा उट्ठायासना पक्कामि ।

अथ खो थुल्लतिस्सा भिक्खुनी अनत्तमना अनत्तमनवाचं निच्छारेसि — “किं पन अय्यो महाकस्सपो, अय्यस्स आनन्दस्स वेदेहमुनिनो सम्मुखा धम्मं भासितब्बं मज्जति? सेय्यथापि नाम सूचिवाणिजको सूचिकारस्स सन्तिके सूचिं विक्केतब्बं मज्जेय्य; एवमेव अय्यो महाकस्सपो अय्यस्स आनन्दस्स वेदेहमुनिनो सम्मुखा धम्मं भासितब्बं मज्जती’ति ।

अस्सोसि खो आयस्मा महाकस्सपो थुल्लतिस्साय भिक्खुनिया इमं वाचं भासमानाय । अथ खो आयस्मा महाकस्सपो आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच — “किं नु खो, आवुसो आनन्द, अहं सूचिवाणिजको, त्वं सूचिकारो; उदाहु अहं सूचिकारो, त्वं सूचिवाणिजको”ति? “खम, भन्ते कस्सप, बालो मातुगामो”ति । “आगमेहि त्वं, आवुसो आनन्द, मा ते सङ्गो उत्तरि उपपरिक्खि” ।

“तं किं मज्जसि, आवुसो आनन्द, अपि नु त्वं भगवतो सम्मुखा भिक्खुसङ्गे उपनीतो — ‘अहं, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खामि विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मोहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरामि । आनन्दोपि, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खति विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मोहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरती”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“अहं खो, आवुसो, भगवतो सम्मुखा भिक्खुसङ्गे उपनीतो — ‘अहं, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खामि विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मोहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरामि । कस्सपोपि, भिक्खवे, यावदेव आकङ्खति विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मोहि... पे०... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरती”ति... पे०... । (नवन्नं अनुपुब्बविहारसमापत्तीनं पञ्चन्नञ्च अभिज्ज्ञानं एवं वित्थारो वेदितब्बो ।)

“तं किं मज्जसि, आवुसो आनन्द, अपि नु त्वं भगवतो सम्मुखा भिक्खुसङ्गे उपनीतो — ‘अहं, भिक्खवे, आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्ज्ञा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामि । आनन्दोपि, भिक्खवे, आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्ज्ञा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरती”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“अहं खो, आवुसो, भगवतो सम्मुखा भिक्खुसङ्गे उपनीतो — ‘अहं, भिक्खवे, आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्ज्ञा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामि । कस्सपोपि, भिक्खवे, आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्ज्ञा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरती”ति ।

“सत्तरतनं वा, आवुसो, नागं अङ्गुठमरतनं वा तालपत्तिकाय छादेतब्बं मज्जेय्य, यो मे छ अभिज्ज्ञा छादेतब्बं मज्जेय्या”ति ।

चवित्थ च पन थुल्लतिस्सा भिक्खुनी ब्रह्मचरियम्हाति । दसमं ।

११. चीवरसुत्तं

१५४. एकं समयं आयस्मा महाकस्सपो राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । तेन खो पन समयेन आयस्मा आनन्दो दक्खिणगिरिस्मिं चारिकं चरति महता भिक्खुसङ्गेन सङ्घि ।

तेन खो पन समयेन आयस्मतो आनन्दस्स तिसमत्ता सङ्घिविहारिनो भिक्खू सिक्खं पच्चक्खाय हीनायावत्ता भवन्ति येभ्य्येन कुमारभूता । अथ खो आयस्मा आनन्दो दक्खिणगिरिस्मिं यथाभिरन्तं चारिकं चरित्वा येन राजगहं वेळुवनं कलन्दकनिवापो येनायस्मा महाकस्सपो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मन्तं महाकस्सपं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं आनन्दं आयस्मा महाकस्सपो एतदवोच — “कति नु खो, आवुसो आनन्द,

अथवसे पटिच्च भगवता कुलेसु तिकभोजनं पञ्जत्तं'न्ति?

“तयो खो, भन्ते कस्सप, अथवसे पटिच्च भगवता कुलेसु तिकभोजनं पञ्जत्तं — दुम्मङ्कनं पुग्गलानं निग्गहाय पेसलानं भिक्खूनं फासुविहाराय, मा पापिच्छा पक्खं निस्साय सङ्गं भिन्देय्युं [विनयपिटके चूळवग्गे संघभेदकखन्धके वजिरबुद्धियं अञ्जथा सम्बन्धो दस्सितो], कुलानुदयताय च । इमे खो, भन्ते कस्सप, तयो अथवसे पटिच्च भगवता कुलेसु तिकभोजनं पञ्जत्तं'न्ति ।

“अथ किञ्चरहि त्वं, आवुसो आनन्द, इमेहि नवेहि भिक्खूहि इन्द्रियेसु अगुत्तद्वारेहि भोजने अमत्तञ्जूहि जागरियं अननुयुत्तेहि सद्धिं चारिकं चरसि? सस्सघातं मज्जे चरसि, कुलूपघातं मज्जे चरसि । ओलुज्जति [उल्लुज्जति (सी० अट्ठकथासु च)] खो ते, आवुसो आनन्द, परिसा; पलुज्जन्ति खो ते, आवुसो, नवप्पाया । न वायं कुमारको मत्तमञ्जासी'ति ।

“अपि मे, भन्ते कस्सप, सिरस्मिं पलितानि जातानि । अथ च पन मयं अज्जापि आयस्मतो महाकस्सपस्स कुमारकवादा न मुच्चामा'ति । “तथा हि पन त्वं, आवुसो आनन्द, इमेहि नवेहि भिक्खूहि इन्द्रियेसु अगुत्तद्वारेहि भोजने अमत्तञ्जूहि जागरियं अननुयुत्तेहि सद्धिं चारिकं चरसि, सस्सघातं मज्जे चरसि, कुलूपघातं मज्जे चरसि । ओलुज्जति खो ते, आवुसो आनन्द, परिसा; पलुज्जन्ति खो ते, आवुसो, नवप्पाया । [पलुज्जति खो ते आवुसो आनन्द परिसा (क० सी०)] न वायं कुमारको मत्तमञ्जासी'ति ।

अस्सोसि खो थुल्लनन्दा भिक्खुनी — “अय्येन किर महाकस्सपेन अय्यो आनन्दो वेदेहमुनि कुमारकवादेन अपसादितो'ति ।

अथ खो थुल्लनन्दा भिक्खुनी अनत्तमना अनत्तमनवाचं निच्छारेसि — “किं पन अय्यो महाकस्सपो अज्जतिथियपुब्बो समानो अय्यं आनन्दं वेदेहमुनिं कुमारकवादेन अपसादेतब्बं मज्जती'ति! अस्सोसि खो आयस्मा महाकस्सपो थुल्लनन्दाय भिक्खुनिया इमं वाचं भासमानाय ।

अथ खो आयस्मा महाकस्सपो आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच — “तग्घावुसो आनन्द, थुल्लनन्दाय भिक्खुनिया सहसा अप्पटिसङ्घा वाचा भासिता । यत्वाहं, आवुसो, केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो, नाभिजानामि अज्जं सत्थारं उद्दिसिता [उद्दिसितुं (सी० पी० क०)], अज्जत्र तेन भगवता अरहता सम्मासम्बुद्धेन । पुब्बे मे, आवुसो, अगारिकभूतस्स सतो एतदहोसि — ‘सम्बाधो घरावासो रजापथो [रजोपथो (सी०)], अब्भोकासो पब्बज्जा । नयिदं सुकरं अगारं अज्झावसता एकन्तपरिपुण्णं एकन्तपरिसुद्धं सङ्खल्लिखितं ब्रह्मचरियं चरितुं । यन्नूनाहं केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजेय्य'न्ति । सो ख्वाहं, आवुसो, अपरेन समयेन पटपिलोतिकानं सङ्घाटिं कारेत्वा [करित्वा (सी० स्या० कं० पी०)] ये लोके अरहन्तो ते उद्दिस्स केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजिं ।

सो एवं पब्बजितो समानो अद्धानमग्गप्पटिपन्नो अद्दसं भगवन्तं अन्तरा च राजगहं अन्तरा च नाळन्दं बहुपुत्ते चेतिये निसिन्नं । दिस्वान मे एतदहोसि — ‘सत्थारज्ज वताहं पस्सेय्यं, भगवन्तमेव पस्सेय्यं; सुगतज्ज वताहं पस्सेय्यं, भगवन्तमेव पस्सेय्यं; सम्मासम्बुद्धज्ज वताहं पस्सेय्यं, भगवन्तमेव पस्सेय्य'न्ति । सो ख्वाहं, आवुसो, तत्थेव भगवतो पादेसु सिरसा

निपतित्वा भगवन्तं एतदवोचं — ‘सत्था मे, भन्ते, भगवा, सावकोहमस्मि; सत्था मे, भन्ते, भगवा, सावकोहमस्मी’ति । एवं वृत्ते मं, आवुसो, भगवा एतदवोच — ‘यो खो, कस्सप, एवं सब्बचेतसा समन्नागतं सावकं अजानञ्जेव वदेय्य जानामीति, अपस्सञ्जेव वदेय्य पस्सामीति, मुद्धापि तस्स विपतेय्य । अहं खो पन, कस्सप, जानञ्जेव वदामि जानामीति, पस्सञ्जेव वदामि पस्सामी’ति ।

तस्मातिह ते, कस्सप, एवं सिक्खितब्बं — ‘तिब्बं मे हिरोत्तप्पं पच्चुपट्ठितं भविस्सति थेरेसु नवेसु मज्झिमेसू’ति । एवञ्चि ते, कस्सप, सिक्खितब्बं ।

तस्मातिह ते, कस्सप, एवं सिक्खितब्बं — ‘यं किञ्चि धम्मं सुणिस्सामि कुसलूपसंहितं सब्बं तं अट्ठिं कत्वा मनसि करित्वा सब्बचेतसा समन्नाहरित्वा ओहितसोतो धम्मं सुणिस्सामी’ति । एवञ्चि ते, कस्सप, सिक्खितब्बं ।

तस्मातिह ते, कस्सप, एवं सिक्खितब्बं — ‘सातसहगता च मे कायगतासति न विजहिस्सती’ति । एवञ्चि ते, कस्सप, सिक्खितब्बन्ति ।

“अथ खो मं, आवुसो, भगवा इमिना ओवादेन ओवदित्वा उट्ठायासना पक्कामि । सत्ताहमेव ख्वाहं, आवुसो, सरणो [साणो (सी०)] रट्ठपिण्डं भुज्जिं” । अट्ठमिया अज्जा उदपादि ।

“अथ खो, आवुसो, भगवा मग्गा ओक्कम्म येन अज्जतरं रुक्खमूलं तेनुपसङ्कमि । अथ ख्वाहं, आवुसो, पटपिलोतिकानं सङ्घाटिं चतुग्गुणं पज्जपेत्वा भगवन्तं एतदवोचं — ‘इध, भन्ते, भगवा निसीदतु, यं ममस्स दीघरत्तं हिताय सुखाया’ति । निसीदि खो, आवुसो, भगवा पज्जत्ते आसने । निसज्ज खो मं, आवुसो, भगवा एतदवोच — ‘मुदुका खो त्यायं, कस्सप, पटपिलोतिकानं सङ्घाटी’ति । ‘पटिग्गणहातु मे, भन्ते, भगवा पटपिलोतिकानं सङ्घाटिं अनुकम्पं उपादाया’ति । ‘धारेस्ससि पन मे त्वं, कस्सप, साणानि पंसुकूलानि निब्बसनानी’ति । ‘धारेस्सामहं, भन्ते, भगवतो साणानि पंसुकूलानि निब्बसनानी’ति । “सो ख्वाहं, आवुसो, पटपिलोतिकानं सङ्घाटिं भगवतो पादासिं । अहं पन भगवतो साणानि पंसुकूलानि निब्बसनानि पटिपज्जिं” ।

“यञ्चि तं, आवुसो, सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘भगवतो पुत्तो ओरसो मुखतो जातो धम्मजो धम्मनिम्मितो धम्मदायादो, पटिग्गहितानि [पटिग्गहेता (सी०)] साणानि पंसुकूलानि निब्बसनानी’ति, ममं तं सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘भगवतो पुत्तो ओरसो मुखतो जातो धम्मजो धम्मनिम्मितो धम्मदायादो, पटिग्गहितानि साणानि पंसुकूलानि निब्बसनानी’”ति ।

“अहं खो, आवुसो, यावदेव आकङ्खामि विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरामि । अहं खो, आवुसो, यावदे आकङ्खामि...पे०... (नवन्नं अनुपुब्बविहारसमापत्तिनं पज्चन्नञ्च अभिज्जानं एवं वित्थारो वेदितब्बो) ।

“अहं खो, आवुसो, आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामि; सत्तरतनं वा, आवुसो, नागं अट्ठमरतनं वा तालपत्तिकाय छादेतब्बं मज्जेय्य, यो मे छ अभिज्जा छादेतब्बं मज्जेय्या’ति ।

चवित्थ च पन थुल्लनन्दा भिक्खुनी ब्रह्मचरियम्हाति । एकादसमं ।

१२. परंमरणसुत्तं

१५५. एकं समयं आयस्मा च महाकस्सपो आयस्मा च सारिपुत्तो बाराणसियं विहरन्ति इसिपतने मिगदाये । अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येनायस्मा महाकस्सपो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मता महाकस्सपेन सङ्घि सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं महाकस्सपं एतदवोच — “किं नु खो, आवुसो कस्सप, होति तथागतो परं मरणा”ति? “अब्याकतं खो एतं, आवुसो, भगवता — ‘होति तथागतो परं मरणा’”ति । “किं पनावुसो, न होति तथागतो परं मरणा”ति? “एवमि खो, आवुसो, अब्याकतं भगवता — ‘न होति तथागतो परं मरणा’”ति । “किं नु खो, आवुसो, होति च न च होति तथागतो परं मरणा”ति? “अब्याकतं खो एतं, आवुसो, भगवता — ‘होति च न च होति तथागतो परं मरणा’”ति । “किं पनावुसो, नेव होति, न न होति तथागतो परं मरणा”ति? “एवमि खो, आवुसो, अब्याकतं भगवता — ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’”ति । “कस्मा चेतं, आवुसो, अब्याकतं भगवता”ति? “न हेतं, आवुसो, अत्थसंहितं नादिब्रह्मचरियकं न निब्बिदाय न विरागाय न निरोधाय न उपसमाय न अभिज्जाय न सम्बोधाय न निब्बानाय संवत्तति । तस्मा तं अब्याकतं भगवता”ति ।

“अथ किञ्चरहावुसो, ब्याकतं भगवता”ति? “इदं ‘दुक्ख’न्ति खो, आवुसो, ब्याकतं भगवता; अयं ‘दुक्खसमुदयो’ति ब्याकतं भगवता; अयं ‘दुक्खनिरोधो’ति ब्याकतं भगवता; अयं ‘दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ति ब्याकतं भगवता”ति । “कस्मा चेतं, आवुसो, ब्याकतं भगवता”ति? “एतज्झि, आवुसो, अत्थसंहितं एतं आदिब्रह्मचरियकं एतं निब्बिदाय विरागाय निरोधाय उपसमाय अभिज्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति । तस्मा तं ब्याकतं भगवता”ति । द्वादसमं ।

१३. सद्धम्मप्पतिरूपकसुत्तं

१५६. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो आयस्मा महाकस्सपो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा महाकस्सपो भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु को पच्चयो, येन पुब्बे अप्पतरानि चेव सिक्खापदानि अहेसुं बहुतरा च भिक्खू अज्जाय सण्ठहिंसु? को पन, भन्ते, हेतु को पच्चयो, येनेतरहि बहुतरानि चेव सिक्खापदानि अप्पतरा च भिक्खू अज्जाय सण्ठहन्ती”ति? “एवज्चेतं, कस्सप, होति सत्तेसु हायमानेसु सद्धम्मस्स अन्तरधायमाने, बहुतरानि चेव सिक्खापदानि होन्ति अप्पतरा च भिक्खू अज्जाय सण्ठहन्ति । न ताव, कस्सप, सद्धम्मस्स अन्तरधानं होति याव न सद्धम्मप्पतिरूपकं लोके उप्पज्जति । यतो च खो, कस्सप, सद्धम्मप्पतिरूपकं लोके उप्पज्जति, अथ सद्धम्मस्स अन्तरधानं होति” ।

“सेय्यथापि, कस्सप, न ताव जातरूपस्स अन्तरधानं होति याव न जातरूपप्पतिरूपकं लोके उप्पज्जति । यतो च खो, कस्सप, जातरूपप्पतिरूपकं लोके उप्पज्जति, अथ जातरूपस्स अन्तरधानं होति । एवमेव खो, कस्सप, न ताव सद्धम्मस्स अन्तरधानं होति याव न सद्धम्मप्पतिरूपकं लोके उप्पज्जति । यतो च खो, कस्सप, सद्धम्मप्पतिरूपकं लोके उप्पज्जति, अथ सद्धम्मस्स अन्तरधानं होति ।

“न खो, कस्सप, पथवीधातु सद्धम्मं अन्तरधापेति, न आपोधातु सद्धम्मं अन्तरधापेति, न तेजोधातु सद्धम्मं अन्तरधापेति, न वायोधातु सद्धम्मं अन्तरधापेति; अथ खो इधेव ते उप्पज्जन्ति मोघपुरिसा ये इमं सद्धम्मं अन्तरधापेन्ति । सेय्यथापि, कस्सप, नावा आदिकेनेव ओपिलवति; न खो, कस्सप, एवं सद्धम्मस्स अन्तरधानं होति ।

“पञ्च खोमे, कस्सप, ओक्कमनिया धम्मा सद्धम्मस्स सम्मोसाय अन्तरधानाय संवत्तन्ति । कतमे पञ्च? इध, कस्सप, भिक्खू भिक्खुनियो उपासका उपासिकायो सत्थरि अगारवा विहरन्ति अप्पतिस्सा, धम्मे अगारवा विहरन्ति अप्पतिस्सा, सङ्गे अगारवा विहरन्ति अप्पतिस्सा, सिक्खाय अगारवा विहरन्ति अप्पतिस्सा, समाधिस्मिं अगारवा विहरन्ति अप्पतिस्सा — इमे खो, कस्सप, पञ्च ओक्कमनिया धम्मा सद्धम्मस्स सम्मोसाय अन्तरधानाय संवत्तन्ति ।

“पञ्च खोमे, कस्सप, धम्मा सद्धम्मस्स ठितिया असम्मोसाय अनन्तरधानाय संवत्तन्ति । कतमे पञ्च? इध, कस्सप, भिक्खू भिक्खुनियो उपासका उपासिकायो सत्थरि सगारवा विहरन्ति सप्पतिस्सा, धम्मे सगारवा विहरन्ति सप्पतिस्सा, सङ्गे सगारवा विहरन्ति सप्पतिस्सा, सिक्खाय सगारवा विहरन्ति सप्पतिस्सा, समाधिस्मिं सगारवा विहरन्ति सप्पतिस्सा — इमे खो, कस्सप, पञ्च धम्मा सद्धम्मस्स ठितिया असम्मोसाय अनन्तरधानाय संवत्तन्ती”ति । तेरसमं ।

कस्सपसंयुतं समत्तं ।

तस्सुद्धानं —

सन्तुड्डञ्च अनोत्तप्पी, चन्दूपमं कुलूपकं ।
जिण्णं तयो च ओवादा, झानाभिज्जा उपस्सयं ।
चीवरं परंमरणं, सद्धम्मप्पतिरूपकन्ति ॥

६. लाभसक्कारसंयुतं

१. पठमवग्गो

१. दारुणसुत्तं

१५७. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“दारुणो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको कटुको फरुसो अन्तरायिको अनुत्तरस्स योगक्खेमस्स अधिगमाय । तस्मातिह, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘उप्पन्नं लाभसक्कारसिलोकं पजहिस्साम, न च नो उप्पन्नो लाभसक्कारसिलोको चित्तं परियादाय ठस्सती’ति । एवञ्हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं”न्ति । पठमं ।

२. बलिससुत्तं

१५८. सावत्थियं विहरति...पे०... “दारुणो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको कटुको फरुसो अन्तरायिको अनुत्तरस्स

योगखेमस्स अधिगमाय । सेय्यथापि, भिक्खवे, बाळिसिको आमिसगतं बळिसं गम्भीरे उदकरहदे पक्खिपेय्य । तमेनं अज्जतरो आमिसचक्खु मच्छो गिलेय्य । एवज्झि सो, भिक्खवे, मच्छो गिलबळिसो बाळिसिकस्स अनयं आपन्नो ब्यसनं आपन्नो यथाकामकरणीयो बाळिसिकस्स” ।

“बाळिसिकोति खो, भिक्खवे, मारस्सेतं पापिमतो अधिवचनं । बळिसन्ति खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोकस्सेतं अधिवचनं । यो हि कोचि, भिक्खवे, भिक्खु उप्पन्नं लाभसक्कारसिलोकं अस्सादेति निकामेति, अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु गिलबळिसो मारस्स अनयं आपन्नो ब्यसनं आपन्नो यथाकामकरणीयो पापिमतो । एवं दारुणो खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको कटुको फरुसो अन्तरायिको अनुत्तरस्स योगखेमस्स अधिगमाय । तस्मातिह, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘उप्पन्नं लाभसक्कारसिलोकं पजहिस्साम, न च नो उप्पन्नो लाभसक्कारसिलोको चित्तं परियादाय ठस्सती’ति । एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं”न्ति । दूतियं ।

३. कुम्मसुत्तं

१५९. सावत्थियं विहरति...पे०... “दारुणो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको...पे०... अधिगमाय । भूतपुब्बं, भिक्खवे, अज्जतरस्मिं उदकरहदे महाकुम्मकुलं चिरनिवासि अहोसि । अथ खो, भिक्खवे, अज्जतरो कुम्मो अज्जतरं कुम्मं एतदवोच — ‘मा खो त्वं, तात कुम्म, एतं पदेसं अगमासी’ति । अगमासि खो, भिक्खवे, सो कुम्मो तं पदेसं । तमेनं लुद्धो पपताय विज्झि । अथ खो, भिक्खवे, सो कुम्मो येन सो कुम्मो तेनुपसङ्गमि । अहसा खो, भिक्खवे, सो कुम्मो तं कुम्मं दूरतोव आगच्छन्तं । दिस्वान तं कुम्मं एतदवोच — ‘कच्चि त्वं, तात कुम्म, न तं पदेसं अगमासी’ति? ‘अगमासिं ख्वाहं, तात कुम्म, तं पदेसं’न्ति । ‘कच्चि पनासि, तात कुम्म, अक्खतो अनुपहतो’ति? ‘अक्खतो खोमि, तात कुम्म, अनुपहतो, अत्थि च मे इदं सुत्तकं पिडितो पिडितो अनुबन्धं’न्ति । ‘तग्घसि, तात कुम्म, खतो, तग्घ उपहतो । एतेन हि ते, तात कुम्म, सुत्तकेन पितरो च पितामहा च अनयं आपन्ना ब्यसनं आपन्ना । गच्छ दानि त्वं, तात कुम्म, न दानि त्वं अम्हाकं”’न्ति ।

“लुद्धोति खो, भिक्खवे, मारस्सेतं पापिमतो अधिवचनं । पपताति खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोकस्सेतं अधिवचनं । सुत्तकन्ति खो, भिक्खवे, नन्दिरागस्सेतं अधिवचनं । यो हि कोचि, भिक्खवे, भिक्खु उप्पन्नं लाभसक्कारसिलोकं अस्सादेति निकामेति — अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु गिद्धो पपताय [भिक्खु पपताय (स्या० कं०), भिक्खु विद्धो पपताय (?)] अनयं आपन्नो ब्यसनं आपन्नो यथाकामकरणीयो पापिमतो । एवं दारुणो खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको...पे०... एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं”न्ति । ततियं ।

४. दीघलोमिकसुत्तं

१६०. सावत्थियं विहरति...पे०... “दारुणो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको...पे०... अधिगमाय । सेय्यथापि, भिक्खवे, दीघलोमिका एळका कण्टकगहनं पविसेय्य । सा तत्र तत्र सज्जेय्य, तत्र तत्र गद्धेय्य [गच्छेय्य (सी०), गण्हेय्य (स्या० कं० पी० कं०)], तत्र तत्र बज्जेय्य, तत्र तत्र अनयब्यसनं आपज्जेय्य । ‘एवमेव खो, भिक्खवे, इधेकच्चो भिक्खु लाभसक्कारसिलोकेन अभिभूतो परियादिण्णचित्तो पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय गामं वा निगमं वा पिण्डाय पविसति । सो तत्र तत्र सज्जति, तत्र तत्र गद्धति, तत्र तत्र बज्झति, तत्र तत्र अनयब्यसनं आपज्जति । एवं दारुणो खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको...पे०... एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं”’न्ति । चतुत्थं ।

५. मीळहकसुत्तं

१६१. सावत्थियं विहरति...पे०... “दारुणो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको...पे०... अधिगमाय । सेय्यथापि, भिक्खवे, मीळहका गूथादी गूथपूरा पुण्णा गूथस्स । पुरतो चस्स महागूथपुज्जो । सा तेन अज्जा मीळहका अतिमज्जेय्य — ‘अहमिह गूथादी गूथपूरा पुण्णा गूथस्स, पुरतो च म्यायं महागूथपुज्जो’ति । एवमेव खो, भिक्खवे, इधेकच्चो भिक्खु लाभसक्कारसिलोकेन अभिभूतो परियादिण्णचित्तो पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय गामं वा निगमं वा पिण्डाय पविसति । सो तत्थ भुत्तावी च होति यावदत्थो, निमन्तितो च स्वातनाय, पिण्डपातो चस्स पूरो । सो आरामं गन्त्वा भिक्खुगणस्स मज्झे विकत्थति — ‘भुत्तावी चमिह यावदत्थो, निमन्तितो चमिह स्वातनाय, पिण्डपातो च म्यायं पूरो, लाभो चमिह चीवर-पिण्डपात-सेनासन-गिलानप्पच्चय-भेसज्जपरिक्खारानं, इमे पनज्जे भिक्खू अप्पपुज्जा अप्पेसक्खा न लाभिनो चीवर-पिण्डपातसेनासन-गिलानप्पच्चय-भेसज्ज-परिक्खारानं’न्ति । सो तेन लाभसक्कारसिलोकेन अभिभूतो परियादिण्णचित्तो अज्जे पेसले भिक्खू अतिमज्जति । तज्जि तस्स, भिक्खवे, मोघपुरिसस्स होति दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय । एवं दारुणो खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको...पे०... एवज्जि वो भिक्खवे, सिक्खितब्ब’न्ति । पञ्चमं ।

६. असनिसुत्तं

१६२. सावत्थियं विहरति...पे०... “दारुणो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको...पे०... अधिगमाय । [उपरि ततियवग्गे ततियचतुत्थसुत्तेसु “मा च खो त्वं तात सेखं... अनुपापुणातू”ति आगतं । तेन नयेन इधापि अत्थो गहेतब्बो । एत्थ हि किं सद्देन पटिक्खेपत्थोपि सक्का जातुं, यथा “सयं अभिज्जाय कमुद्दिसेय्य”न्ति । तस्मा कं... आगच्छतूति एत्थ कमपि... मा आगच्छतूति च, कं सेखं... अनुपापुणातूति एत्थ कमपि सेखं... मा पापुणातूति च अत्थो वेदितब्बो । अट्ठकथाटीकासु च अयमेवत्थो जापितो] कं, भिक्खवे, असनिविचक्कं आगच्छतु [उपरि ततियवग्गे तरियचतुत्थसुत्तेसु “मा च खो त्वं तात सेखं... अनुपापुणातू”ति आगतं । तेन नयेन इधापि अत्थो गहेतब्बो । एत्थ हि किं सद्देन पटिक्खेपत्थोपि सक्का जातुं, यथा “सयं अभिज्जाय कमुद्दिसेय्य”न्ति । तस्मा कं... आगच्छतूति एत्थ कमपि... मा आगच्छतूतिच, तं सेखं... अनुपापुणातूति एत्थ कमपि सेखं... मा पापुणातूति च अत्थो वेदितब्बो । अट्ठकथाटीकासु च अयमेवत्थो जापितो], सेखं [असनिविचक्कं, तं सेखं (पी० क०), असनिविचक्कं, सेखं (स्या० क०), असनिविचक्कं आगच्छतु, कं सेखं (?)] अप्पत्तमानसं लाभसक्कारसिलोको अनुपापुणातु” [अनुपापुणाति (पी० क०)] ।

“असनिविचक्कन्ति खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोकस्सेतं अधिवचनं । एवं दारुणो खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको...पे०... एवज्जि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्ब’न्ति । छट्ठं ।

७. दिद्धसुत्तं

१६३. सावत्थियं विहरति...पे०... “दारुणो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको...पे०... अधिगमाय । कं, भिक्खवे, दिद्धगतेन विसल्लेन सल्लेन [दिद्धिगतेन विसल्लेन (क० सी०), दिद्धिगतेन सल्लेन (स्या० क०), दिद्धिगतेन विसल्लेन सल्लेन (क०), दिद्धिगतेन विसल्लेन सल्लेन (पी०)] विज्झतु, सेखं [विज्झतु, तं सेखं (सी०), विज्झति, तं सेखं (पी० क०)] अप्पत्तमानसं लाभसक्कारसिलोको अनुपापुणातु” [अनुपापुणाति (पी० क०)] ।

“सल्लन्ति खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोकस्सेतं अधिवचनं । एवं दारुणो खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको...

पे०... एवञ्हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्ब”न्ति । सत्तमं ।

८. सिङ्गलसुत्तं

१६४. सावत्थियं विहरति... पे०... “दारुणो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको... पे०... अधिगमाय । अस्सुत्थ नो तुम्हे, भिक्खवे, रत्तिया पच्चूससमयं जरसिङ्गलस्स [सिङ्गलस्स (क०), जरसिङ्गलस्स (सी० स्या० कं०)] वस्समानस्सा”ति? “एवं, भन्ते” । “एसो खो, भिक्खवे, जरसिङ्गलो उक्कण्डकेन [उक्कण्डकेन (सी०), उक्कण्णकेन (स्या० कं० पी०)] नाम रोगजातेन फुट्ठो नेव बिलगतो रमति, न रुक्खमूलगतो रमति, न अज्झोकासगतो रमति; येन येन गच्छति, यत्थ यत्थ तिट्ठति, यत्थ यत्थ निसीदति, यत्थ यत्थ निपज्जति; तत्थ तत्थ अनयब्बसनं आपज्जति । एवमेव खो, भिक्खवे, इधेक्कचो भिक्खु लाभसक्कारसिलोकेन अभिभूतो परियादिण्णचित्तो नेव सुज्जागारगतो रमति, न रुक्खमूलगतो रमति, न अज्झोकासगतो रमति; येन येन गच्छति, यत्थ यत्थ तिट्ठति, यत्थ यत्थ निसीदति, यत्थ यत्थ निपज्जति; तत्थ तत्थ अनयब्बसनं आपज्जति । एवं दारुणो खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको... पे०... एवञ्हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्ब”न्ति । अट्ठमं ।

९. वेरम्भसुत्तं

१६५. सावत्थियं विहरति... पे०... “दारुणो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको... पे०... अधिगमाय । उपरि, भिक्खवे, आकासे वेरम्भा [वेरम्भा (सी० पी०)] नाम वाता वायन्ति । तत्थ यो पक्खी गच्छति तमेनं वेरम्भा वाता खिपन्ति । तस्स वेरम्भवातक्खित्तस्स अज्जेनेव पादा गच्छन्ति, अज्जेन पक्खा गच्छन्ति, अज्जेन सीसं गच्छति, अज्जेन कायो गच्छति । एवमेव खो, भिक्खवे, इधेक्कचो भिक्खु लाभसक्कारसिलोकेन अभिभूतो परियादिण्णचित्तो पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय गामं वा निगमं वा पिण्डाय पविसति अरक्खितेनेव कायेन अरक्खिताय वाचाय अरक्खितेन चित्तेन, अनुपट्ठिताय सतिआ, असंवुत्तेहि इन्द्रियेहि । सो तत्थ पस्सति मातुगामं दुन्निवत्थं वा दुप्पारुतं वा । तस्स मातुगामं दिस्वा दुन्निवत्थं वा दुप्पारुतं वा रागो चित्तं अनुद्धंसेति । सो रागानुद्धंसितेन चित्तेन सिक्खं पच्चक्खाय हीनायावत्तति । तस्स अज्जे चीवरं हरन्ति, अज्जे पत्तं हरन्ति, अज्जे निसीदनं हरन्ति, अज्जे सूचिघरं हरन्ति, वेरम्भवातक्खित्तस्सेव सकुणस्स । एवं दारुणो खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको... पे०... एवञ्हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्ब”न्ति । नवमं ।

१०. सगाथकसुत्तं

१६६. सावत्थियं विहरति... पे०... “दारुणो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको... पे०... अधिगमाय । इधाहं, भिक्खवे, एकच्चं पुगलं पस्सामि सक्कारेन अभिभूतं परियादिण्णचित्तं, कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्नं । इध पनाहं, भिक्खवे, एकच्चं पुगलं पस्सामि असक्कारेन अभिभूतं परियादिण्णचित्तं, कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्नं । इध पनाहं, भिक्खवे, एकच्चं पुगलं पस्सामि सक्कारेन च असक्कारेन च तदुभयेन अभिभूतं परियादिण्णचित्तं, कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्नं । एवं दारुणो खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको... पे०... एवञ्हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्ब”न्ति ।

इदमवोच भगवा । इदं वत्त्वान सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था —

“यस्स सक्करियमानस्स, असक्कारेन चूभयं ।

समाधि न विकम्पति, अप्पमाणविहारिनो [अप्पमादविहारिनो (पी० क०) अप्पमाणोति हेत्थ फलसमाधि, न सति] ॥

“तं ज्ञायिनं साततिकं, सुखुमं दिट्ठिविपस्सकं ।
उपादानक्खयारामं, आहु सप्पुरिसो इती”ति ॥ दसमं ।

पठमो वग्गो ।

तस्सुद्धानं —

दारुणो बळिसं कुम्मं, दीघलोमि च मीळ्हकं ।
असनि दिद्धं सिङ्गालं, वेरम्भेन सगाथकन्ति ॥

२. दुतियवग्गो

१. सुवण्णपातिसुत्तं

१६७. सावत्थियं विहरति...पे०... “दारुणो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको...पे०... अधिगमाय । इधाहं, भिक्खवे, एकच्चं पुगगलं एवं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — ‘न चायमायस्मा सुवण्णपातियापि रूपियचुण्णपरिपूराय हेतु सम्पजानमुसा भासेय्या’ति । तमेनं पस्सामि अपरेन समयेन लाभसक्कारसिलोकेन अभिभूतं परियादिण्णचित्तं सम्पजानमुसा भासन्तं । एवं दारुणो खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको...पे०... एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्ब”न्ति । पठमं ।

२. रूपियपातिसुत्तं

१६८. सावत्थियं विहरति...पे०... “दारुणो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको...पे०... इधाहं, भिक्खवे, एकच्चं पुगगलं एवं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — ‘न चायमायस्मा रूपियपातियापि सुवण्णचुण्णपरिपूराय हेतु सम्पजानमुसा भासेय्या’ति । तमेनं पस्सामि अपरेन समयेन लाभसक्कारसिलोकेन अभिभूतं परियादिण्णचित्तं सम्पजानमुसा भासन्तं । एवं दारुणो खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको...पे०... एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्ब”न्ति । दुतियं ।

३-१०. सुवण्णनिक्खसुत्तादिअट्ठकं

१६९. सावत्थियं विहरति...पे०... “इधाहं, भिक्खवे, एकच्चं पुगगलं एवं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — ‘न चायमायस्मा सुवण्णनिक्खस्सापि हेतु...पे०... सुवण्णनिक्खसतस्सापि हेतु... सिङ्गीनिक्खस्सापि हेतु... सिङ्गीनिक्खसतस्सापि हेतु... पथवियापि जातरूपपरिपूराय हेतु... आमिसकिञ्चिक्खहेतुपि... जीवितहेतुपि... जनपदकल्याणियापि हेतु सम्पजानमुसा भासेय्या’ति । तमेनं पस्सामि अपरेन समयेन लाभसक्कारसिलोकेन अभिभूतं परियादिण्णचित्तं सम्पजानमुसा भासन्तं । एवं दारुणो खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको...पे०... एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्ब”न्ति । दसमं ।

दुतियो वग्गो ।

तस्सुद्धानं —

द्वे पाति द्वे सुवण्णा च, सिङ्गीहि अपरे दुवे ।
पथवी किञ्चिक्खजीवितं, जनपदकल्याणिया दसाति ॥

३. ततियवग्गो

१. मातुगामसुत्तं

१७०. सावत्थियं विहरति...पे०... “दारुणो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको...पे०... न तस्स, भिक्खवे, मातुगामो एको एकस्स चित्तं परियादाय तिड्ढति यस्स लाभसक्कारसिलोको चित्तं परियादाय तिड्ढति । एवं दारुणो खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको ...पे०... एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्ब”न्ति । पठमं ।

२. कल्याणीसुत्तं

१७१. सावत्थियं विहरति...पे०... “दारुणो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको...पे०... न तस्स, भिक्खवे, जनपदकल्याणी एका एकस्स चित्तं परियादाय तिड्ढति यस्स लाभसक्कारसिलोको चित्तं परियादाय तिड्ढति । एवं दारुणो खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको...पे०... एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्ब”न्ति । दुतियं ।

३. एकपुत्तकसुत्तं

१७२. सावत्थियं विहरति...पे०... “दारुणो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको...पे०... सद्धा, भिक्खवे, उपासिका एकपुत्तकं पियं मनापं एवं सम्मा आयाचमाना आयाचेय्य — ‘तादिसो, तात, भवाहि यादिसो चित्तो च गहपति हत्थको च आळवको’ति । एसा, भिक्खवे, तुला एतं पमाणं मम सावकानं उपासकानं, यदिदं चित्तो च गहपति हत्थको च आळवको । सचे खो त्वं, तात, अगारस्मा अनगारियं पब्बजसि; तादिसो, तात, भवाहि यादिसा सारिपुत्तमोग्गल्लानाति । एसा, भिक्खवे, तुला एतं पमाणं मम सावकानं भिक्खूनं, यदिदं सारिपुत्तमोग्गलाना । मा च खो त्वं, तात, सेखं अप्पत्तमानसं लाभसक्कारसिलोको अनुपापुणातूति । तज्जे, भिक्खवे, भिक्खुं सेखं अप्पत्तमानसं लाभसक्कारसिलोको अनुपापुणाति, सो तस्स होति अन्तरायाय । एवं दारुणो खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको...पे०... एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्ब”न्ति । ततियं ।

४. एकधीतुसुत्तं

१७३. सावत्थियं विहरति...पे०... “दारुणो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको...पे०... सद्धा भिक्खवे उपासिका एकं धीतरं पियं मनापं एवं सम्मा आयाचमाना आयाचेय्य — ‘तादिसा, अय्ये, भवाहि यादिसा खुज्जुत्तरा च उपासिका वेळुकण्डकिया [वेळुकण्डकी (सी० छक्कङ्कुत्तरेपि)] च नन्दमाता’ति । एसा, भिक्खवे, तुला एतं पमाणं मम साविकानं उपासिकानं, यदिदं खुज्जुत्तरा च उपासिका वेळुकण्डकिया च नन्दमाता । सचे खो त्वं, अय्ये, अगारस्मा अनगारियं पब्बजसि; तादिसा, अय्ये, भवाहि यादिसा खेमा च भिक्खुनी उप्पलवण्णा चाति । एसा, भिक्खवे, तुला एतं पमाणं मम

साविकानं भिक्खुनीनं, यदिदं खेमा च भिक्खुनी उप्पलवण्णा च । मा च खो त्वं, अय्ये, सेखं अप्पत्तमानसं
लाभसक्कारसिलोको अनुपापुणातूति । तं चे, भिक्खवे, भिक्खुनिं सेखं अप्पत्तमानसं लाभसक्कारसिलोको अनुपापुणाति,
सो तस्सा होति अन्तरायाय । एवं दारुणो खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको...पे०... एवहि वो, भिक्खवे,
सिक्खितब्ब”न्ति । चतुत्थं ।

५. समणब्राह्मणसुत्तं

१७४. सावत्थियं विहरति...पे०... “ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा लाभसक्कारसिलोकस्स अस्सादञ्च
आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं नप्पजानन्ति, न मे ते, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा समणेसु वा समणसम्मता
ब्राह्मणेसु वा ब्राह्मणसम्मता, न च पन ते आयस्मन्ता सामञ्जत्थं वा ब्रह्मञ्जत्थं वा दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा
उपसम्पज्ज विहरन्ति । ये च खो केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा लाभसक्कारसिलोकस्स अस्सादञ्च आदीनवञ्च
निस्सरणञ्च यथाभूतं पजानन्ति, ते च खो मे, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा समणेसु चेव समणसम्मता ब्राह्मणेसु च
ब्राह्मणसम्मता, ते च पनायस्मन्तो सामञ्जत्थञ्च ब्रह्मञ्जत्थञ्च दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज
विहरन्ती”ति । पञ्चमं ।

६. दुतियसमणब्राह्मणसुत्तं

१७५. सावत्थियं विहरति...पे०... “ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा लाभसक्कारसिलोकस्स समुदयञ्च
अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं नप्पजानन्ति...पे०... पजानन्ति...पे०... सयं अभिज्जा
सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ती”ति । छट्ठं ।

७. ततियसमणब्राह्मणसुत्तं

१७६. सावत्थियं विहरति...पे०... “ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा लाभसक्कारसिलोकं यथाभूतं
नप्पजानन्ति, लाभसक्कारसिलोकसमुदयं नप्पजानन्ति, लाभसक्कारसिलोकनिरोधं नप्पजानन्ति,
लाभसक्कारसिलोकनिरोधगामिनिं पटिपदं नप्पजानन्ति ...पे०... पजानन्ति...पे०... सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज
विहरन्ती”ति । सत्तमं ।

८. छविसुत्तं

१७७. सावत्थियं विहरति...पे०... “दारुणो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको । लाभसक्कारसिलोको, भिक्खवे, छविं
छिन्दति, छविं छेत्वा चम्मं छिन्दति, चम्मं छेत्वा मंसं छिन्दति, मंसं छेत्वा न्हारं छिन्दति, न्हारं छेत्वा अट्ठिं छिन्दति, अट्ठिं
छेत्वा अट्ठिमिज्जं आहच्च तिट्ठति । एवं दारुणो खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको...पे०... एवहि वो भिक्खवे,
सिक्खितब्ब”न्ति । अट्ठमं ।

९. रज्जुसुत्तं

१७८. सावत्थियं विहरति...पे०... “दारुणो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको । लाभसक्कारसिलोको, भिक्खवे, छविं

छिन्दति, छविं छेत्वा चम्मं छिन्दति, चम्मं छेत्वा मंसं छिन्दति, मंसं छेत्वा न्हारं छिन्दति, न्हारं छेत्वा अट्ठिं छिन्दति, अट्ठिं छेत्वा अट्ठिमिज्जं आहच्च तिष्ठति” ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, बलवा पुरिसो दळ्हाय वाळरज्जुया जङ्गं वेठेत्वा घंसेय्य । सा छविं छिन्देय्य, छविं छेत्वा चम्मं छिन्देय्य, चम्मं छेत्वा मंसं छिन्देय्य, मंसं छेत्वा न्हारं छिन्देय्य, न्हारं छेत्वा अट्ठिं छिन्देय्य, अट्ठिं छेत्वा अट्ठिमिज्जं आहच्च तिष्ठेय्य । एवमेव खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको छविं छिन्दति, छविं छेत्वा चम्मं छिन्दति, चम्मं छेत्वा मंसं छिन्दति, मंसं छेत्वा न्हारं छिन्दति, न्हारं छेत्वा अट्ठिं छिन्दति, अट्ठिं छेत्वा अट्ठिमिज्जं आहच्च तिष्ठति । एवं दारुणो खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको...पे० ... एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्ब”न्ति । नवमं ।

१०. भिक्खुसुत्तं

१७९. सावत्थियं विहरति...पे० ... “योपि सो, भिक्खवे, भिक्खु अरहं खीणासवो तस्सपाहं लाभसक्कारसिलोको अन्तरायाय वदामी”ति । एवं वुत्ते, आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “किस्स पन, भन्ते, खीणासवस्स भिक्खुनो लाभसक्कारसिलोको अन्तरायाया”ति? “या हिस्स सा, आनन्द, अकुप्पा चेतोविमुत्ति नाहं तस्सा लाभसक्कारसिलोकं अन्तरायाय वदामि । ये च ख्वस्स, आनन्द, अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो दिट्ठधम्मसुखविहारा अधिगता तेसाहमस्स लाभसक्कारसिलोकं अन्तरायाय वदामि । एवं दारुणो खो, आनन्द, लाभसक्कारसिलोको कटुको फरुसो अन्तरायिको अनुत्तरस्स योगक्खेमस्स अधिगमाय । तस्मातिहानन्द, एवं सिक्खितब्बं — ‘उप्पन्नं लाभसक्कारसिलोकं पजहिस्साम, न च नो उप्पन्नो लाभसक्कारसिलोको चित्तं परियादाय ठस्सती”ति । एवज्झि वो, आनन्द, सिक्खितब्ब”न्ति । दसमं ।

ततियो वग्गो ।

तस्सुद्धानं —

मातुगामो च कल्याणी, पुत्तो च एकधीतु च ।
समणब्राह्मणा तीणि, छवि रज्जु च भिक्खुनाति ॥

४. चतुत्थवग्गो

१. भिन्दिसुत्तं

१८०. सावत्थियं विहरति...पे० ... “दारुणो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको । लाभसक्कारसिलोकेन अभिभूतो परियादिण्णचित्तो, भिक्खवे, देवदत्तो सङ्गं भिन्दि । एवं दारुणो खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको...पे० ... सिक्खितब्ब”न्ति । पठमं ।

२. कुसलमूलसुत्तं

१८१. सावत्थियं विहरति...पे० ... “दारुणो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको । लाभसक्कारसिलोकेन अभिभूतस्स परियादिण्णचित्तस्स, भिक्खवे, देवदत्तस्स कुसलमूलं समुच्छेदमगमा । एवं दारुणो खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको...

पे०... सिक्खितब्ब’न्ति । दतियं ।

३. कुसलधम्मसुत्तं

१८२. सावत्थियं विहरति...पे०... “दारुणो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको । लाभसक्कारसिलोकेन अभिभूतस्स परियादिण्णचित्तस्स, भिक्खवे, देवदत्तस्स कुसलो धम्मो समुच्छेदमगमा । एवं दारुणो खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको...पे०... सिक्खितब्ब’न्ति । ततियं ।

४. सुक्कधम्मसुत्तं

१८३. सावत्थियं विहरति...पे०... “दारुणो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको । लाभसक्कारसिलोकेन अभिभूतस्स परियादिण्णचित्तस्स, भिक्खवे, देवदत्तस्स सुक्को धम्मो समुच्छेदमगमा । एवं दारुणो खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको...पे०... सिक्खितब्ब’न्ति । चतुत्थं ।

५. अचिरपक्कन्तसुत्तं

१८४. एकं समयं भगवा राजगहे विहरति गिञ्झकूटे पब्बते अचिरपक्कन्ते देवदत्ते । तत्र खो भगवा देवदत्तं आरब्ध भिक्खू आमन्तेसि — “अत्तवधाय, भिक्खवे, देवदत्तस्स लाभसक्कारसिलोको उदपादि, पराभवाय देवदत्तस्स लाभसक्कारसिलोको उदपादि” ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, कदली अत्तवधाय फलं देति, पराभवाय फलं देति; एवमेव खो, भिक्खवे, अत्तवधाय देवदत्तस्स लाभसक्कारसिलोको उदपादि, पराभवाय देवदत्तस्स लाभसक्कारसिलोको उदपादि ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, वेळु अत्तवधाय फलं देति, पराभवाय फलं देति; एवमेव खो, भिक्खवे, अत्तवधाय देवदत्तस्स लाभसक्कारसिलोको उदपादि, पराभवाय देवदत्तस्स लाभसक्कारसिलोको उदपादि ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, नळो अत्तवधाय फलं देति, पराभवाय फलं देति; एवमेव खो, भिक्खवे, अत्तवधाय देवदत्तस्स लाभसक्कारसिलोको उदपादि, पराभवाय देवदत्तस्स लाभसक्कारसिलोको उदपादि ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, अस्सतरी अत्तवधाय गब्भं गण्हाति, पराभवाय गब्भं गण्हाति; एवमेव खो, भिक्खवे, अत्तवधाय देवदत्तस्स लाभसक्कारसिलोको उदपादि, पराभवाय देवदत्तस्स लाभसक्कारसिलोको उदपादि । एवं दारुणो खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको । एवहि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्ब’न्ति ।

इदमवोच भगवा । इदं वत्तान सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था —

“फलं वे कदलिं हन्ति, फलं वेळुं फलं नळं ।

सक्कारो कापुरिसं हन्ति, गब्भो अस्सतरिं यथाति” ॥ पञ्चमं ।

६. पञ्चरथसतसुत्तं

१८५. राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । तेन खो पन समयेन देवदत्तस्स अजातसत्तुकुमारो पञ्चहि रथसतेहि सायं पातं उपट्ठानं गच्छति, पञ्च च थालिपाकसतानि भत्ताभिहारो अभिहरीयति । अथ खो सम्बहुला भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं — “देवदत्तस्स, भन्ते, अजातसत्तुकुमारो पञ्चहि रथसतेहि सायं पातं उपट्ठानं गच्छति, पञ्च च थालिपाकसतानि भत्ताभिहारो अभिहरीयती”ति । “मा, भिक्खवे, देवदत्तस्स लाभसक्कारसिलोकं पिहयित्थ । यावकीवञ्च, भिक्खवे, देवदत्तस्स अजातसत्तुकुमारो पञ्चहि रथसतेहि सायं पातं उपट्ठानं गमिस्सति, पञ्च च थालिपाकसतानि भत्ताभिहारो आहरीयिस्सति, हानियेव, भिक्खवे, देवदत्तस्स पाटिकङ्का कुसलेसु धम्मेषु, नो वुद्धि” ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, चण्डस्स कुक्कुरस्स नासाय पित्तं भिन्देय्युं, एवञ्हि सो, भिक्खवे, कुक्कुरो भिय्योसोमत्ताय चण्डतरो अस्स; एवमेव, भिक्खवे, यावकीवञ्च देवदत्तस्स अजातसत्तुकुमारो पञ्चहि रथसतेहि सायं पातं उपट्ठानं गमिस्सति, पञ्च च थालिपाकसतानि भत्ताभिहारो आहरीयिस्सति, हानियेव, भिक्खवे, देवदत्तस्स पाटिकङ्का कुसलेसु धम्मेषु, नो वुद्धि । एवं दारुणो खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको...पे०... एवञ्हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्ब”न्ति । छट्ठं ।

७. मातुसुत्तं

१८६. सावत्थियं विहरति...पे०... “दारुणो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको कटुको फरुसो अन्तरायिको अनुत्तरस्स योगक्खेमस्स अधिगमाय । इधाहं, भिक्खवे, एकच्चं पुग्गलं एवं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — ‘न चायमायस्मा मातुपि हेतु सम्पजानमुसा भासेय्या’ति । तमेनं पस्सामि अपरेन समयेन लाभसक्कारसिलोकेन अभिभूतं परियादिण्णचित्तं सम्पजानमुसा भासन्तं । एवं दारुणो खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको कटुको फरुसो अन्तरायिको अनुत्तरस्स योगक्खेमस्स अधिगमाय । तस्मातिह, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘उप्पन्नं लाभसक्कारसिलोकं पजहिस्साम । न च नो उप्पन्नो लाभसक्कारसिलोको चित्तं परियादाय ठस्सती’ति । एवञ्हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्ब”न्ति । सत्तमं ।

८-१३. पितुसुत्तादिछक्कं

१८७. सावत्थियं विहरति...पे०... “दारुणो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको कटुको फरुसो अन्तरायिको अनुत्तरस्स योगक्खेमस्स अधिगमाय । इधाहं, भिक्खवे, एकच्चं पुग्गलं एवं चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — ‘न चायमायस्मा पितुपि हेतु...पे०... भातुपि हेतु... भगिनियापि हेतु... पुत्तस्सपि हेतु... धीतुयापि हेतु... पजापतियापि हेतु सम्पजानमुसा भासेय्या’ति । तमेनं पस्सामि अपरेन समयेन लाभसक्कारसिलोकेन अभिभूतं परियादिण्णचित्तं सम्पजानमुसा भासन्तं । एवं दारुणो खो, भिक्खवे, लाभसक्कारसिलोको कटुको फरुसो अन्तरायिको अनुत्तरस्स योगक्खेमस्स अधिगमाय । तस्मातिह, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘उप्पन्नं लाभसक्कारसिलोकं पजहिस्साम, न च नो उप्पन्नो लाभसक्कारसिलोको चित्तं परियादाय ठस्सती’ति । एवञ्हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्ब”न्ति । तेरसमं ।

चतुत्थो वग्गो ।

तस्सुद्धानं —

भिन्दि मूलं दुवे धम्मा, पक्कन्तं रथ मातरि ।

पिता भाता च भगिनी, पुत्तो धीता पजापतीति ॥

लाभसक्कारसंयुतं समत्तं ।

७. राहुलसंयुतं

१. पठमवग्गो

१. चक्खुसुत्तं

१८८. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो आयस्मा राहुलो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा राहुलो भगवन्तं एतदवोच — “साधु मे, भन्ते, भगवा संखित्तेन धम्मं देसेतु, यमहं भगवतो धम्मं सुत्वा एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरेय्य”न्ति ।

“तं किं मज्जसि, राहुल, चक्खुं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “सोतं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”...पे०... । “घानं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”...पे०... “जिह्वा निच्चा वा अनिच्चा वा”ति? “अनिच्चा, भन्ते”...पे०... “कायो निच्चो वा अनिच्चो वा”ति? “अनिच्चो, भन्ते”...पे०... “मनो निच्चो वा अनिच्चो वा”ति? “अनिच्चो, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“एवं पस्सं, राहुल, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिम्पि निब्बिन्दति...पे०... सोतस्मिम्पि निब्बिन्दति... घानस्मिम्पि निब्बिन्दति... जिह्वायपि निब्बिन्दति... कायस्मिम्पि निब्बिन्दति... मनस्मिम्पि निब्बिन्दति; निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती”ति । पठमं ।

२. रूपसुत्तं

१८९. सावत्थियं विहरति...पे०... “तं किं मज्जसि, राहुल, रूपा निच्चा वा अनिच्चा वा”ति? “अनिच्चा, भन्ते”...पे०... सद्दा... गन्धा... रसा... फोट्टब्बा... धम्मा निच्चा वा अनिच्चा वाति? “अनिच्चा, भन्ते”...पे०... “एवं पस्सं, राहुल, सुतवा अरियसावको रूपेसुपि निब्बिन्दति... सद्देसुपि निब्बिन्दति... गन्धेसुपि निब्बिन्दति... रसेसुपि निब्बिन्दति... फोट्टब्बेसुपि निब्बिन्दति... धम्मेसुपि निब्बिन्दति; निब्बिन्दं विरज्जति...पे०... पजानाती”ति । दुतियं ।

३. विज्जाणसुत्तं

१९०. सावत्थियं विहरति...पे०... “तं किं मज्जसि, राहुल, चक्खुविज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”...पे०... “सोतविज्जाणं...पे०... घानविज्जाणं... जिह्वाविज्जाणं... कायविज्जाणं... मनोविज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”...पे०... “एवं पस्सं, राहुल, सुतवा अरियसावको चक्खुविज्जाणस्मिम्पि निब्बिन्दति...पे०...

सोतविज्जाणस्मिम्पि निब्बिन्दति... घानविज्जाणस्मिम्पि निब्बिन्दति... जिह्वाविज्जाणस्मिम्पि निब्बिन्दति... कायविज्जाणस्मिम्पि निब्बिन्दति... मनोविज्जाणस्मिम्पि निब्बिन्दति; निब्बिन्दं विरज्जति...पे०... पजानाती'ति । ततियं ।

४. सम्फस्ससुत्तं

१९१. सावत्थियं विहरति...पे०... “तं किं मज्जसि, राहुल, चक्खुसम्फस्सो निच्चो वा अनिच्चो वा”ति? “अनिच्चो, भन्ते”...पे०... “सोतसम्फस्सो...पे०... घानसम्फस्सो... जिह्वासम्फस्सो... कायसम्फस्सो... मनोसम्फस्सो निच्चो वा अनिच्चो वा”ति? “अनिच्चो, भन्ते”...पे०... “एवं पस्सं, राहुल, सुतवा अरियसावको चक्खुसम्फस्सस्मिम्पि निब्बिन्दति...पे०... सोतसम्फस्सस्मिम्पि निब्बिन्दति... घानसम्फस्सस्मिम्पि निब्बिन्दति... जिह्वासम्फस्सस्मिम्पि निब्बिन्दति... कायसम्फस्सस्मिम्पि निब्बिन्दति... मनोसम्फस्सस्मिम्पि निब्बिन्दति; निब्बिन्दं विरज्जति...पे०... पजानाती'ति । चतुत्थं ।

५. वेदनासुत्तं

१९२. सावत्थियं विहरति...पे०... “तं किं मज्जसि, राहुल, चक्खुसम्फस्सजा वेदना निच्चा वा अनिच्चा वा”ति? “अनिच्चा, भन्ते”...पे०... “सोतसम्फस्सजा वेदना...पे०... घानसम्फस्सजा वेदना... जिह्वासम्फस्सजा वेदना... कायसम्फस्सजा वेदना... मनोसम्फस्सजा वेदना निच्चा वा अनिच्चा वा”ति? “अनिच्चा, भन्ते”...पे०... “एवं पस्सं, राहुल, सुतवा अरियसावको चक्खुसम्फस्सजाय वेदनायपि निब्बिन्दति...पे०... सोत... घान... जिह्वा... काय... मनोसम्फस्सजाय वेदनायपि निब्बिन्दति...पे०... पजानाती'ति । पञ्चमं ।

६. सज्जासुत्तं

१९३. सावत्थियं विहरति...पे०... “तं किं मज्जसि, राहुल, रूपसज्जा निच्चा वा अनिच्चा वा”ति? “अनिच्चा, भन्ते”...पे०... “सद्वसज्जा...पे०... गन्धसज्जा... रससज्जा... फोट्टब्बसज्जा... धम्मसज्जा निच्चा वा अनिच्चा वा”ति? “अनिच्चा, भन्ते”...पे०... “एवं पस्सं, राहुल, सुतवा अरियसावको रूपसज्जायपि निब्बिन्दति...पे०... सद्वसज्जायपि निब्बिन्दति... गन्धसज्जायपि निब्बिन्दति... रससज्जायपि निब्बिन्दति... फोट्टब्बसज्जायपि निब्बिन्दति... धम्मसज्जायपि निब्बिन्दति...पे०... पजानाती'ति । छट्ठं ।

७. सज्चेतनासुत्तं

१९४. सावत्थियं विहरति...पे०... “तं किं मज्जसि, राहुल, रूपसज्चेतना निच्चा वा अनिच्चा वा”ति? “अनिच्चा, भन्ते”...पे०... “सद्वसज्चेतना...पे०... गन्धसज्चेतना... रससज्चेतना ... फोट्टब्बसज्चेतना... धम्मसज्चेतना निच्चा वा अनिच्चा वा”ति? “अनिच्चा, भन्ते”...पे०... “एवं पस्सं, राहुल, सुतवा अरियसावको रूपसज्चेतनायपि निब्बिन्दति...पे०... सद्वसज्चेतनायपि निब्बिन्दति... गन्धसज्चेतनायपि निब्बिन्दति... रससज्चेतनायपि निब्बिन्दति... फोट्टब्बसज्चेतनायपि निब्बिन्दति... धम्मसज्चेतनायपि निब्बिन्दति...पे०... पजानाती'ति । सत्तमं ।

८. तण्हासुत्तं

१९५. सावत्थियं विहरति...पे०... “तं किं मज्जसि, राहुल, रूपतण्हा निच्चा वा अनिच्चा वा”ति? “अनिच्चा,

भन्ते”...पे०... “सद्वतण्हा...पे०... गन्धतण्हा... रसतण्हा... फोडुब्बतण्हा... धम्मतण्हा निच्चा वा अनिच्चा वा”ति? “अनिच्चा, भन्ते”...पे०... “एवं पस्सं, राहुल, सुतवा अरियसावको रूपतण्हायपि निब्बिन्दति...पे०... सद्वतण्हायपि निब्बिन्दति... गन्धतण्हायपि निब्बिन्दति... रसतण्हायपि निब्बिन्दति... फोडुब्बतण्हाय निब्बिन्दति... धम्मतण्हायपि निब्बिन्दति...पे०... पजानाती”ति । अट्ठमं ।

९. धातुसुत्तं

१९६. सावत्थियं विहरति...पे०... “तं किं मज्जसि, राहुल, पथवीधातु निच्चा वा अनिच्चा वा”ति? “अनिच्चा, भन्ते”...पे०... “आपोधातु...पे०... तेजोधातु... वायोधातु... आकासधातु... विज्जाणधातु निच्चा वा अनिच्चा वा”ति? “अनिच्चा, भन्ते”...पे०... “एवं पस्सं, राहुल, सुतवा अरियसावको पथवीधातुयापि निब्बिन्दति...पे०... आपोधातुयापि निब्बिन्दति... तेजोधातुयापि निब्बिन्दति... वायोधातुयापि निब्बिन्दति... आकासधातुयापि निब्बिन्दति... विज्जाणधातुयापि निब्बिन्दति...पे०... पजानाती”ति । नवमं ।

१०. खन्धसुत्तं

१९७. सावत्थियं विहरति...पे०... “तं किं मज्जसि, राहुल, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”...पे०... “वेदना...पे०... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”...पे०... “एवं पस्सं, राहुल, सुतवा अरियसावको रूपस्मिम्पि निब्बिन्दति...पे०... वेदनायपि निब्बिन्दति... सज्जायपि निब्बिन्दति... सङ्खारेसुपि निब्बिन्दति... विज्जाणस्मिम्पि निब्बिन्दति; निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती”ति । दसमं ।

पठमो वग्गो ।

तस्सुद्धानं —

चक्खु रूपञ्च विज्जाणं, सम्फस्सो वेदनाय च ।

सज्जा सज्चेतना तण्हा, धातु खन्धेन ते दसाति ॥

२. दुतियवग्गो

१. चक्खुसुत्तं

१९८. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति । अथ खो आयस्मा राहुलो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं राहुलं भगवा एतदवोच — “तं किं मज्जसि, राहुल, चक्खुं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं, दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “सोतं...पे०... घानं... जिह्वा... कायो... मनो निच्चो वा अनिच्चो वा”ति? “अनिच्चो, भन्ते” । “यं पनानिच्चं, दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं

— ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “एवं पस्सं, राहुल, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिम्पि निब्बिन्दति...पे० ... सोतस्मिम्पि निब्बिन्दति... धानस्मिम्पि निब्बिन्दति ... जिह्वायपि निब्बिन्दति... कायस्मिम्पि निब्बिन्दति... मनस्मिम्पि निब्बिन्दति; निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती”ति । एतेन पेय्यालेन दस सुत्तन्ता कातब्बा । पठमं ।

२-१०. रूपादिसुत्तनवकं

१९९. सावत्थियं विहरति...पे० ... “तं किं मज्जसि, राहुल, रूपा निच्चा वा अनिच्चा वा”ति? “अनिच्चा, भन्ते”... पे० ... सद्दा... गन्धा... रसा... फोटुब्बा... धम्मा... ।

“चक्खुविज्जाणं...पे० ... सोतविज्जाणं... धानविज्जाणं... जिह्वाविज्जाणं... कायविज्जाणं... मनोविज्जाणं... ।

“चक्खुसम्फस्सो...पे० ... सोतसम्फस्सो... धानसम्फस्सो... जिह्वासम्फस्सो... कायसम्फस्सो... मनोसम्फस्सो... ।

“चक्खुसम्फस्सजा वेदना...पे० ... सोतसम्फस्सजा वेदना... धानसम्फस्सजा वेदना... जिह्वासम्फस्सजा वेदना... कायसम्फस्सजा वेदना... मनोसम्फस्सजा वेदना... ।

“रूपसज्जा...पे० ... सद्दसज्जा... गन्धसज्जा... रससज्जा... फोटुब्बसज्जा... धम्मसज्जा... ।

“रूपसज्चेतना...पे० ... सद्दसज्चेतना... गन्धसज्चेतना... रससज्चेतना... फोटुब्बसज्चेतना... धम्मसज्चेतना... ।

“रूपतण्हा ...पे० ... सद्दतण्हा... गन्धतण्हा... रसतण्हा... फोटुब्बतण्हा... धम्मतण्हा... ।

“पथवीधातु...पे० ... आपोधातु... तेजोधातु... वायोधातु... आकासधातु ... विज्जाणधातु... ।

“रूपं ...पे० ... वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? अनिच्चं, भन्ते...पे० ... एवं पस्सं राहुल...पे० ... नापरं इत्थत्तायाति पजानातीति । दसमं ।

११. अनुसयसुत्तं

२००. सावत्थियं विहरति । अथ खो आयस्मा राहुलो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा राहुलो भगवन्तं एतदवोच — “कथं नु खो, भन्ते, जानतो कथं पस्सतो इमस्मिञ्च सविज्जाणके काये बहिद्भा च सब्बनिमित्तेसु अहङ्कारममङ्कारमानानुसया न होन्ती”ति? “यं किञ्चि, राहुल, रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्भा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं रूपं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्यज्जाय पस्सति । या काचि वेदना...पे० ... या काचि सज्जा... ये केचि सङ्खारा... यं किञ्चि विज्जाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्भा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं विज्जाणं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्यज्जाय पस्सति । एवं खो, राहुल, जानतो एवं पस्सतो इमस्मिञ्च सविज्जाणके काये बहिद्भा च सब्बनिमित्तेसु अहङ्कारममङ्कारमानानुसया न होन्ती”ति । एकादसमं ।

१२. अपगतसुत्तं

२०१. सावत्थिनिदानं । अथ खो आयस्मा राहुलो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा राहुलो भगवन्तं एतदवोच — “कथं नु खो, भन्ते, जानतो कथं पस्सतो इमस्मिं च सविज्जाणके काये बहिद्वा च सब्बनिमित्तेसु अहङ्कारममङ्कारमानापगतं मानसं होति विधा समतिक्कन्तं सन्तं सुविमुत्तं”न्ति? “यं किञ्चि, राहुल, रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्वा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा सब्बं रूपं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दिस्वा अनुपादा विमुत्तो होति” ।

“या काचि वेदना...पे०... या काचि सज्जा... ये केचि सङ्खारा... यं किञ्चि विज्जाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्वा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं विज्जाणं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दिस्वा अनुपादा विमुत्तो होति । एवं खो, राहुल, जानतो एवं पस्सतो इमस्मिञ्च सविज्जाणके काये बहिद्वा च सब्बनिमित्तेसु अहङ्कारममङ्कारमानापगतं मानसं होति विधा समतिक्कन्तं सन्तं सुविमुत्तं”न्ति । द्वादसमं ।

दुतियो वग्गो ।

तस्सुद्धानं —

चक्खु रूपञ्च विज्जाणं, सम्फस्सो वेदनाय च ।
सज्जा सज्चेतना तण्हा, धातु खन्धेन ते दस ।
अनुसयं अपगतज्जेव, वग्गो तेन पवुच्चतीति ॥

राहुलसंयुत्तं समत्तं ।

८. लक्खणसंयुत्तं

१. पठमवग्गो

१. अट्टिसुत्तं

२०२. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । तेन खो पन समयेन आयस्मा च लक्खणो आयस्मा च महामोग्गल्लानो [महामोग्गल्लानो (क०)] गिज्झकूटे पब्बते विहरन्ति । अथ खो आयस्मा महामोग्गल्लानो पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय येनायस्मा लक्खणो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मन्तं लक्खणं एतदवोच — “आयामावुसो [एहि आवुसो (स्या० कं० क०)] लक्खण, राजगहं पिण्डाय पविसिस्सामा”ति । “एवमावुसो”ति खो आयस्मा लक्खणो आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स पच्चस्सोसि । अथ खो आयस्मा महामोग्गल्लानो गिज्झकूटा पब्बता ओरोहन्तो अज्जतरस्मिं पदेसे सितं पात्वाकासि । अथ खो आयस्मा लक्खणो आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं एतदवोच — “को नु खो, आवुसो मोग्गल्लान, हेतु को पच्चयो सितस्स पातुकम्माया”ति? “अकालो खो,

आवुसो लक्खण, एतस्स पज्हस्स । भगवतो मं सन्तिके एतं पज्हं पुच्छा’ति ।

अथ खो आयस्मा च लक्खणो आयस्मा च महामोग्गल्लानो राजगहे पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्ता येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा लक्खणो आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं एतदवोच — “इथायस्मा महामोग्गल्लानो गिज्झकूटा पब्बता ओरोहन्तो अज्जतरस्मिं पदेसे सितं पात्वाकासि । को नु खो, आवुसो मोग्गल्लान, हेतु को पच्चयो सितस्स पातुकम्माया’ति?

“इथाहं, आवुसो, गिज्झकूटा पब्बता ओरोहन्तो अद्वसं अट्टिकसङ्कलिकं वेहासं गच्छन्ति । तमेनं गिज्झापि काकापि कुललापि अनुपतित्वा अनुपतित्वा फासुळन्तरिकाहि वितुदेन्ति वितच्छेन्ति विराजेन्ति [वितुदेन्ति (सी०), वितच्छेन्ति विभजेन्ति (पी० क०)] । सा सुदं अट्टस्सरं करोति । तस्स मय्हं, आवुसो, एतदहोसि — ‘अच्छरियं वत, भो, अब्भुतं वत, भो! एवरूपोपि नाम सत्तो भविस्सति! एवरूपोपि नाम यक्खो भविस्सति! एवरूपोपि नाम अत्तभावपटिलाभो भविस्सती’”ति!!

अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “चक्खुभूता वत, भिक्खवे, सावका विहरन्ति; जाणभूता वत, भिक्खवे, सावका विहरन्ति, यत्र हि नाम सावको एवरूपं जस्सति वा दक्खति वा सक्खिं वा करिस्सति । पुब्बेव मे सो, भिक्खवे, सत्तो दिट्ठो अहोसि, अपि चाहं न ब्याकासिं । अहज्जेतं [अहमेवेतं (सी०)] ब्याकरेय्यं, परे च मे [परे मे (सी०)] न सद्वहेय्युं । ये मे न सद्वहेय्युं, तेसं तं अस्स दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय । एसो, भिक्खवे, सत्तो इमस्मियेव राजगहे गोघातको अहोसि । सो तस्स कम्मस्स विपाकेन बहूनि वस्सानि बहूनि वस्ससतानि बहूनि वस्ससहस्सानि बहूनि वस्ससतसहस्सानि निरये पच्चित्वा तस्सेव कम्मस्स विपाकावसेसेन एवरूपं अत्तभावपटिलाभं पटिसंवेदयती’ति । (सब्बेसं सुत्तन्तानं एसेव पेय्यालो) । पठमं ।

२. पेसिसुत्तं

२०३. “इथाहं, आवुसो, गिज्झकूटा पब्बता ओरोहन्तो अद्वसं मंसपेसिं वेहासं गच्छन्ति । तमेनं गिज्झापि काकापि कुललापि अनुपतित्वा अनुपतित्वा वितच्छेन्ति विराजेन्ति [विराजेन्ति (सी० स्या० क०), विभजेन्ति (पी० क०)] । सा सुदं अट्टस्सरं करोति...पे०... एसो, भिक्खवे, सत्तो इमस्मियेव राजगहे गोघातको अहोसि...पे०... । दुतियं ।

३. पिण्डसुत्तं

२०४. “इथाहं, आवुसो, गिज्झकूटा पब्बता ओरोहन्तो अद्वसं मंसपिण्डं वेहासं गच्छन्ति । तमेनं गिज्झापि काकापि कुललापि अनुपतित्वा अनुपतित्वा वितच्छेन्ति विराजेन्ति । सा सुदं अट्टस्सरं करोति...पे०... एसो, भिक्खवे, सत्तो इमस्मियेव राजगहे साकुणिको अहोसि...पे०... । ततियं ।

४. निच्छविसुत्तं

२०५. “इथाहं, आवुसो, गिज्झकूटा पब्बता ओरोहन्तो अद्वसं निच्छविं पुरिसं वेहासं गच्छन्ति । तमेनं गिज्झापि काकापि कुललापि अनुपतित्वा अनुपतित्वा वितच्छेन्ति विराजेन्ति । सो सुदं अट्टस्सरं करोति...पे०... एसो, भिक्खवे, सत्तो

इमस्मिंयेव राजगहे ओरब्भिको अहोसि...पे०... । चतुत्थं ।

५. असिलोमसुत्तं

२०६. “इधाहं, आवुसो, गिज्झकूटा पब्बता ओरोहन्तो अद्वसं असिलोमं पुरिसं वेहासं गच्छन्तं । तस्स ते असी उप्पतित्वा उप्पतित्वा तस्सेव काये निपतन्ति । सो सुदं अट्टस्सरं करोति...पे०... एसो, भिक्खवे, सत्तो इमस्मिंयेव राजगहे सूकरिको अहोसि...पे०... । पञ्चमं ।

६. सत्तिसुत्तं

२०७. “इधाहं, आवुसो, गिज्झकूटा पब्बता ओरोहन्तो अद्वसं सत्तिलोमं पुरिसं वेहासं गच्छन्तं । तस्स ता सत्तियो उप्पतित्वा उप्पतित्वा तस्सेव काये निपतन्ति । सो सुदं अट्टस्सरं करोति...पे०... एसो, भिक्खवे, सत्तो इमस्मिंयेव राजगहे मागविको अहोसि...पे०... । छट्ठं ।

७. उसुलोमसुत्तं

२०८. “इधाहं, आवुसो, गिज्झकूटा पब्बता ओरोहन्तो अद्वसं उसुलोमं पुरिसं वेहासं गच्छन्तं । तस्स ते उसू उप्पतित्वा उप्पतित्वा तस्सेव काये निपतन्ति । सो सुदं अट्टस्सरं करोति...पे०... एसो, भिक्खवे, सत्तो इमस्मिंयेव राजगहे कारणिको अहोसि...पे०... । सत्तमं ।

८. सूचिलोमसुत्तं

२०९. “इधाहं, आवुसो, गिज्झकूटा पब्बता ओरोहन्तो अद्वसं सूचिलोमं पुरिसं वेहासं गच्छन्तं । तस्स ता सूचियो उप्पतित्वा उप्पतित्वा तस्सेव काये निपतन्ति । सो सुदं अट्टस्सरं करोति...पे०... एसो, भिक्खवे, सत्तो इमस्मिंयेव राजगहे सूतो [सारथिको (क० विनयेपि)] अहोसि...पे०... । अट्ठमं ।

९. दुतियसूचिलोमसुत्तं

२१०. “इधाहं, आवुसो, गिज्झकूटा पब्बता ओरोहन्तो अद्वसं सूचिलोमं पुरिसं वेहासं गच्छन्तं । तस्स ता सूचियो सीसे पविसित्वा मुखतो निक्खमन्ति; मुखे पविसित्वा उरतो निक्खमन्ति; उरे पविसित्वा उदरतो निक्खमन्ति; उदरे पविसित्वा ऊरुहि निक्खमन्ति; ऊरुसु पविसित्वा जङ्घाहि निक्खमन्ति; जङ्घासु पविसित्वा पादेहि निक्खमन्ति; सो सुदं अट्टस्सरं करोति...पे०... एसो, भिक्खवे, सत्तो इमस्मिंयेव राजगहे सूचको अहोसि...पे०... । नवमं ।

१०. कुम्भण्डसुत्तं

२११. “इधाहं, आवुसो, गिज्झकूटा पब्बता ओरोहन्तो अद्वसं कुम्भण्डं पुरिसं वेहासं गच्छन्तं । सो गच्छन्तोपि तेव अण्डे खन्धे आरोपेत्वा गच्छति । निसीदन्तोपि तेस्वेव अण्डेसु निसीदति । तमेनं गिज्झापि काकापि कुललापि अनुपतित्वा अनुपतित्वा वितच्छेन्ति विराजेन्ति । सो सुदं अट्टस्सरं करोति...पे०... एसो, भिक्खवे, सत्तो इमस्मिंयेव राजगहे गामकूटको अहोसि...पे०... । दसमं ।

पठमो वग्गो ।

तस्सुद्धानं —

अट्ठि पेसि उभो गावघातका,
पिण्डो साकुणियो निच्छवोरब्भि ।
असि सूकरिको सत्तिमागवि,
उसु कारणिको सूचि सारथि ।
यो च सिब्बियति सूचको हि सो,
अण्डभारि अहु गामकूटकोति ॥

२. दुतियवग्गो

१. ससीसकसुत्तं

२१२. एवं मे सुत्तं — एकं समयं राजगहे वेळुवने । “इधाहं, आवुसो, गिज्झकूटा पब्बता ओरोहन्तो अद्दसं पुरिसं गूथकूपे ससीसकं निमुगं...पे०... एसो, भिक्खवे, सत्तो इमस्मियेव राजगहे पारदारिको अहोसि...पे०... । पठमं ।

२. गूथखादसुत्तं

२१३. “इधाहं, आवुसो, गिज्झकूटा पब्बता ओरोहन्तो अद्दसं पुरिसं गूथकूपे निमुगं उभोहि हत्थेहि गूथं खादन्तं... पे०... एसो, भिक्खवे, सत्तो इमस्मियेव राजगहे दुट्ठब्राह्मणो अहोसि । सो कस्सपस्स सम्मासम्बुद्धस्स पावचने भिक्खुसङ्घं भत्तेन निमन्तेत्वा दोणियो [दोणिया (स्या० कं० पी० क०)] गूथस्स पूरापेत्वा एतदवोच — अहो भोन्तो, यावदत्थं भुज्जन्तु चेव हरन्तु चाति...पे०... । दुतियं ।

३. निच्छवित्थिसुत्तं

२१४. “इधाहं, आवुसो, गिज्झकूटा पब्बता ओरोहन्तो अद्दसं निच्छविं इत्थिं वेहासं गच्छन्ति । तमेनं गिज्झापि काकापि कुललापि अनुपतित्वा अनुपतित्वा वितच्छेन्ति विराजेन्ति । सा सुदं अट्टस्सरं करोति...पे०... एसो, भिक्खवे, इत्थी इमस्मियेव राजगहे अतिचारिनी अहोसि...पे०... । ततियं ।

४. मङ्गुलित्थिसुत्तं

२१५. “इधाहं, आवुसो, गिज्झकूटा पब्बता ओरोहन्तो अद्दसं इत्थिं दुग्गन्धं मङ्गुलिं वेहासं गच्छन्ति । तमेनं गिज्झापि काकापि कुललापि अनुपतित्वा अनुपतित्वा वितच्छेन्ति विराजेन्ति । सा सुदं अट्टस्सरं करोति...पे०... एसो, भिक्खवे, इत्थी इमस्मियेव राजगहे इक्खणिका अहोसि...पे०... । चतुत्थं ।

५. ओकिलिनीसुत्तं

२१६. “इधाहं, आवुसो, गिज्झकूटा पब्बता ओरोहन्तो अदसं इत्थिं उप्पक्कं ओकिलिनिं ओकिरिनिं वेहासं गच्छन्तिं । सा सुदं अट्टस्सरं करोति...पे०... एसा, भिक्खवे, इत्थी कलिङ्गस्स रज्जो अगमहेसी अहोसि । सा इस्सापकता सपत्तिं अङ्गारकटाहेन ओकिरि...पे०... । पञ्चमं ।

६. असीसकसुत्तं

२१७. “इधाहं, आवुसो, गिज्झकूटा पब्बता ओरोहन्तो अदसं असीसकं कबन्धं [कवन्धं (सी० पी०)] वेहासं गच्छन्तिं । तस्स उरे अक्खीनि चेव होन्ति मुखज्ज । तमेनं गिज्झापि काकापि कुललापि अनुपतित्वा अनुपतित्वा वितच्छेन्ति विराजेन्ति । सो सुदं अट्टस्सरं करोति...पे०... एसा, भिक्खवे, सत्तो इमस्मिंयेव राजगहे हारिको नाम चोरघातको अहोसि... पे०... । छट्ठं ।

७. पापभिक्खुसुत्तं

२१८. “इधाहं, आवुसो, गिज्झकूटा पब्बता ओरोहन्तो अदसं भिक्खुं वेहासं गच्छन्तिं । तस्स सङ्घाटिपि आदिता सम्पज्जलिता सजोतिभूता [सज्जोतिभूता (स्या० कं०)], पत्तोपि आदित्तो सम्पज्जलितो सजोतिभूतो, कायबन्धनम्पि आदित्तं सम्पज्जलितं सजोतिभूतं, कायोपि आदित्तो सम्पज्जलितो सजोतिभूतो । सो सुदं अट्टस्सरं करोति...पे०... एसा, भिक्खवे, भिक्खु कस्सपस्स सम्मासम्बुद्धस्स पावचने पापभिक्खु अहोसि...पे०... । सत्तमं ।

८. पापभिक्खुनीसुत्तं

२१९. “अदसं भिक्खुनिं वेहासं गच्छन्तिं । तस्सा सङ्घाटिपि आदिता...पे०... पापभिक्खुनी अहोसि...पे०... । अट्ठमं ।

९. पापसिक्खमानसुत्तं

२२०. “अदसं सिक्खमानं वेहासं गच्छन्तिं । तस्सा सङ्घाटिपि आदिता...पे०... पापसिक्खमाना अहोसि...पे०... । नवमं ।

१०. पापसामणेरसुत्तं

२२१. “अदसं सामणेरं वेहासं गच्छन्तिं । तस्स सङ्घाटिपि आदिता...पे०... पापसामणरो अहोसि...पे०... । दसमं ।

११. पापसामणेरीसुत्तं

२२२. “इधाहं, आवुसो, गिज्झकूटा पब्बता ओरोहन्तो अदसं सामणेरिं वेहासं गच्छन्तिं । तस्सा सङ्घाटिपि आदिता सम्पज्जलिता सजोतिभूता, पत्तोपि आदित्तो सम्पज्जलितो सजोतिभूतो, कायबन्धनम्पि आदित्तं सम्पज्जलितं सजोतिभूतं, कायोपि आदित्तो सम्पज्जलितो सजोतिभूतो । सा सुदं अट्टस्सरं करोति । तस्स मय्हं, आवुसो, एतदहोसि — ‘अच्छरियं वत, भो, अब्भुतं वत, भो! एवरूपोपि नाम सत्तो भविस्सति! एवरूपोपि नाम यक्खो भविस्सति! एवरूपोपि नाम अत्तभावपटिलाभो भविस्सती’”ति!!

अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “चक्खुभूता वत, भिक्खवे, सावका विहरन्ति; जाणभूता वत, भिक्खवे,

सावका विहरन्ति, यत्र हि नाम सावको एवरूपं जस्सति वा दक्खति वा सक्खिं वा करिस्सति । पुब्बेव मे सा, भिक्खवे, सामणेरी दिट्ठा अहोसि । अपि चाहं न ब्याकासिं । अहज्जेतं ब्याकरेय्यं, परे च मे न सदहेय्युं । ये मे न सदहेय्युं, तेसं तं अस्स दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय । एसा, भिक्खवे, सामणेरी कस्सपस्स सम्मासम्बुद्धस्स पावचने पापसामणेरी अहोसि । सा तस्स कम्मस्स विपाकेन बहूनि वस्सानि बहूनि वस्ससतानि बहूनि वस्ससहस्सानि बहूनि वस्ससतसहस्सानि निरये पच्चित्वा तस्सेव कम्मस्स विपाकावसेसेन एवरूपं अत्तभावपटिलाभं पटिसंवेदयती”ति । एकादसमं ।

दुतियो वग्गो ।

तस्सुद्धानं —

कूपे निमुग्गो हि सो पारदारिको ।
गूथखादि अहु दुट्ठब्राह्मणो ॥

निच्छवित्थि अतिचारिनी अहु ।
मङ्गुलित्थि अहु इक्खणित्थिका ॥

ओकिलिनि सपत्तङ्गारोकिरि ।
सीसच्छिन्नो अहु चोरघातको ॥

भिक्खु भिक्खुनी सिक्खमाना ।
सामणेरो अथ सामणेरीका ॥

कस्सपस्स विनयस्मिं पब्बज्जं ।
पापकम्मं करिंसु तावदेति ॥

लक्खणसंयुत्तं समत्तं ।

९. ओपम्मसंयुत्तं

१. कूटसुत्तं

२२३. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “सेय्यथापि, भिक्खवे, कूटागारस्स या काचि गोपानसियो सब्बा ता कूटङ्गमा कूटसमोसरणा कूटसमुग्घाता सब्बा ता समुग्घातं गच्छन्ति; एवमेव खो, भिक्खवे, ये केचि अकुसला धम्मा सब्बे ते अविज्जामूलका अविज्जासमोसरणा अविज्जासमुग्घाता, सब्बे ते समुग्घातं गच्छन्ति । तस्मातिह, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘अप्पमत्ता विहरिस्सामा’ति । एवज्जि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं”न्ति । पठमं ।

२. नखसिखसुत्तं

२२४. सावत्थियं विहरति । अथ खो भगवा परित्तं नखसिखायं पंसु आरोपेत्वा भिक्खू आमन्तेसि — “तं किं मज्जथ भिक्खवे, कतमं नु खो बहुतरं, यो वायं [यो चायं (बहूसु)] मया परित्तो नखसिखायं पंसु आरोपितो अयं वा [या चायं (स्या० क०)] महापथवी”ति? “एतदेव, भन्ते, बहुतरं यदिदं महापथवी । अप्पमत्तकोयं भगवता परित्तो नखसिखायं पंसु आरोपितो । सङ्खम्पि न उपेति उपनिधिम्पि न उपेति कलभागम्पि न उपेति महापथविं उपनिधाय भगवता परित्तो नखसिखायं पंसु आरोपितो”ति । “एवमेव खो, भिक्खवे, अप्पका ते सत्ता ये मनुस्सेसु पच्चाजायन्ति; अथ खो एतेयेव बहुतरा सत्ता ये अज्जत्र मनुस्सेहि पच्चाजायन्ति । तस्मातिह, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘अप्पमत्ता विहरिस्सामा’ति । एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं”ति । दुतियं ।

३. कुलसुत्तं

२२५. सावत्थियं विहरति...पे०... “सेय्यथापि, भिक्खवे, यानि कानिचि कुलानि बहुत्थिकानि अप्पपुरिसानि तानि सुप्पधंसियानि होन्ति चोरेहि कुम्भत्थेनकेहि; एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि भिक्खुनो मेत्ताचेतोविमुत्ति अभाविता अबहुलीकता सो सुप्पधंसियो होति अमनुस्सेहि । सेय्यथापि, भिक्खवे, यानि कानिचि कुलानि अप्पित्थिकानि बहुपुरिसानि तानि दुप्पधंसियानि होन्ति चोरेहि कुम्भत्थेनकेहि, एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि भिक्खुनो मेत्ताचेतोविमुत्ति भाविता बहुलीकता सो दुप्पधंसियो होति अमनुस्सेहि । तस्मातिह, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘मेत्ता नो चेतोविमुत्ति भाविता भविस्सति बहुलीकता यानीकता वत्थुकता अनुट्ठिता परिचिता सुसमारद्धा’ति । एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं”ति । ततियं ।

४. ओक्खासुत्तं

२२६. सावत्थियं विहरति...पे०... “यो, भिक्खवे, पुब्बण्हसमयं ओक्खासतं दानं ददेय्य, यो मज्झन्हिकसमयं ओक्खासतं दानं ददेय्य, यो सायन्हसमयं ओक्खासतं दानं ददेय्य, यो वा पुब्बण्हसमयं अन्तमसो गद्दुहनमत्तम्पि मेत्तचित्तं भावेय्य, यो वा मज्झन्हिकसमयं अन्तमसो गद्दुहनमत्तम्पि मेत्तचित्तं भावेय्य, यो वा सायन्हसमयं अन्तमसो गद्दुहनमत्तम्पि मेत्तचित्तं भावेय्य, इदं ततो महप्फलतरं । तस्मातिह, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘मेत्ता नो चेतोविमुत्ति भाविता भविस्सति बहुलीकता यानीकता वत्थुकता अनुट्ठिता परिचिता सुसमारद्धा’ति । एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं”ति । चतुत्थं ।

५. सत्तिसुत्तं

२२७. सावत्थियं विहरति...पे०... “सेय्यथापि, भिक्खवे, सत्ति तिण्हफला । अथ पुरिसो आगच्छेय्य — ‘अहं इमं सत्तिं तिण्हफलं पाणिना वा मुट्ठिना वा पटिलेणिस्सामि पटिकोटिस्सामि पटिवट्ठेस्सामी’ति । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, भब्बो नु खो सो पुरिसो अमुं सत्तिं तिण्हफलं पाणिना वा मुट्ठिना वा पटिलेणेतुं पटिकोट्ठेतुं पटिवट्ठेतुं”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु”? “असु हि, भन्ते, सत्ति तिण्हफला न सुकरा पाणिना वा मुट्ठिना वा पटिलेणेतुं पटिकोट्ठेतुं पटिवट्ठेतुं । यावदेव च पन सो पुरिसो किलमथस्स विघातस्स भागी अस्सा”ति ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि भिक्खुनो मेत्ताचेतोविमुत्ति भाविता बहुलीकता यानीकता वत्थुकता अनुट्ठिता परिचिता सुसमारद्धा, तस्स चे अमनुस्सो चित्तं खिपितब्बं मज्जेय्य; अथ खो स्वेव अमनुस्सो किलमथस्स विघातस्स भागी

अस्स । तस्मातिह, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘मेत्ता नो चेतोविमुत्ति भाविता भविस्सति बहुलीकता यानीकता वत्थुकता अनुद्धिता परिचिता सुसमारब्धा’ति । एवञ्हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं’न्ति । पञ्चमं ।

६. धनुग्गहसुत्तं

२२८. सावत्थियं विहरति...पे०... “सेय्यथापि, भिक्खवे, चत्तारो दळ्ळधम्मा धनुग्गहा सुसिक्खिता कतहत्था कतूपासना चतुद्दिसा ठिता अस्सु । अथ पुरिसो आगच्छेय्य — ‘अहं इमेसं चतुन्नं दळ्ळधम्मानं धनुग्गहानं सुसिक्खितानं कतहत्थानं कतूपासनानं चतुद्दिसा कण्डे खित्ते अप्पतिट्ठिते पथवियं गहेत्वा आहरिस्सामी’ति । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, ‘जवनो पुरिसो परमेन जवेन समन्नागतो’ति अलं वचनाया’ति?

“एकस्स चेपि, भन्ते, दळ्ळधम्मस्स धनुग्गहस्स सुसिक्खितस्स कतहत्थस्स कतूपासनस्स कण्डं खित्तं अप्पतिट्ठितं पथवियं गहेत्वा आहरेय्य — ‘जवनो पुरिसो परमेन जवेन समन्नागतो’ति अलं वचनाय, को पन वादो चतुन्नं दळ्ळधम्मानं धनुग्गहानं सुसिक्खितानं कतहत्थानं कतूपासनानं’न्ति?

“यथा च, भिक्खवे, तस्स पुरिसस्स जवो, यथा च चन्दिमसूरियानं जवो, ततो सीघतरो । यथा च, भिक्खवे, तस्स पुरिसस्स जवो यथा च चन्दिमसूरियानं जवो यथा च या देवता चन्दिमसूरियानं पुरतो धावन्ति तासं देवतानं जवो, ( ) [(ततो सीघतरो । यथा च भिक्खवे तस्स पुरिसस्स जवो, यथा च चन्दिमसूरियानं जवो, यथा च या देवता चन्दिमसूरियानं पुरतो धावन्ति, तासं देवतानं जवो,) (सी० स्या० कं०)] ततो सीघतरं आयुसङ्गारा खियन्ति । तस्मातिह, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘अप्पमत्ता विहरिस्सामा’ति । एवञ्हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं’न्ति । छट्ठं ।

७. आणिसुत्तं

२२९. सावत्थियं विहरति...पे०... “भूतपुब्बं, भिक्खवे, दसारहानं आनको [आणको (सी०)] नाम मुदिङ्गो अहोसि । तस्स दसारहा आनके घटिते अज्जं आणि ओदहिंसु । अहु खो सो, भिक्खवे, समयो यं आनकस्स मुदिङ्गस्स पोराणं पोक्खरफलकं अन्तरधायि । आणिसङ्घाटोव अवसिस्सि । एवमेव खो, भिक्खवे, भविस्सन्ति भिक्खू अनागतमद्धानं, ये ते सुत्तन्ता तथागतभासिता गम्भीरा गम्भीरत्था लोकुत्तरा सुज्जतप्पटिसंयुत्ता, तेसु भज्जमानेसु न सुस्सूसिस्सन्ति न सोतं ओदहिस्सन्ति न अज्जा चित्तं उपट्ठापेस्सन्ति न च ते धम्मे उग्गहेतब्बं परियापुणितब्बं मज्जिस्सन्ति” ।

“ये पन ते सुत्तन्ता कविकता कावेय्या चित्तक्खरा चित्तव्यज्जना बाहिरका सावकभासिता, तेसु भज्जमानेसु सुस्सूसिस्सन्ति, सोतं ओदहिस्सन्ति, अज्जा चित्तं उपट्ठापेस्सन्ति, ते च धम्मे उग्गहेतब्बं परियापुणितब्बं मज्जिस्सन्ति । एवमेतेसं, भिक्खवे, सुत्तन्तानं तथागतभासितानं गम्भीरानं गम्भीरत्थानं लोकुत्तरानं सुज्जतप्पटिसंयुत्तानं अन्तरधानं भविस्सति । तस्मातिह, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘ये ते सुत्तन्ता तथागतभासिता गम्भीरा गम्भीरत्था लोकुत्तरा सुज्जतप्पटिसंयुत्ता, तेसु भज्जमानेसु सुस्सूसिस्साम, सोतं ओदहिस्साम, अज्जा चित्तं उपट्ठापेस्साम, ते च धम्मे उग्गहेतब्बं परियापुणितब्बं मज्जिस्सामा’ति । एवञ्हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं’न्ति । सत्तमं ।

८. कलिङ्गरसुत्तं

२३०. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा वेसालियं विहरति महावने कूटागारसालायं । तत्र खो भगवा भिक्खू

आमन्तेसि “भिक्षवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्षू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“कलिङ्गरूपधाना, भिक्षवे, एतरहि लिच्छवी विहरन्ति अप्पमत्ता आतापिनो उपासनस्मिं । तेसं राजा मागधो अजातसत्तु वेदेहिपुत्तो न लभति ओतारं न लभति आरम्मणं । भविस्सन्ति, भिक्षवे, अनागतमद्धानं लिच्छवी सुखुमाला [सुकुमाला (सी०), सुखुमा (क०)] मुदुतलुनहत्थपादा [मुदुतलाहत्थपादा (स्या० कं०)] ते मुदुकासु सेय्यासु तूलबिम्बोहनासु [तूलबिम्बोहनासु (स्या० कं० पी०), तूलबिम्बोहनादीसु (सी०), तूलबिम्बोहनादीसु (क०)] यावसूरियुगमना सेय्यं कप्पिस्सन्ति । तेसं राजा मागधो अजातसत्तु वेदेहिपुत्तो लच्छति ओतारं लच्छति आरम्मणं ।

“कलिङ्गरूपधाना, भिक्षवे, एतरहि भिक्षू विहरन्ति अप्पमत्ता आतापिनो पधानस्मिं । तेसं मारो पापिमा न लभति ओतारं न लभति आरम्मणं । भविस्सन्ति, भिक्षवे, अनागतमद्धानं भिक्षू सुखुमा मुदुतलुनहत्थपादा । ते मुदुकासु सेय्यासु तूलबिम्बोहनासु यावसूरियुगमना सेय्यं कप्पिस्सन्ति । तेसं मारो पापिमा लच्छति ओतारं लच्छति आरम्मणं । तस्मातिह, भिक्षवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘कलिङ्गरूपधाना विहरिस्साम अप्पमत्ता आतापिनो पधानस्मिं’न्ति । एवज्झि वो, भिक्षवे, सिक्खितब्बं’न्ति । अट्ठमं ।

९. नागसुत्तं

२३१. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन अज्जतरो नवो भिक्षु अतिवेलं कुलानि उपसङ्कमति । तमेनं भिक्षू एवमाहंसु — “मायस्मा अतिवेलं कुलानि उपसङ्कमी”ति । सो भिक्षु भिक्षूहि वुच्चमानो एवमाह — “इमे हि नाम थेरा भिक्षू कुलानि उपसङ्कमितब्बं मज्जिस्सन्ति, किमङ्गं [किमङ्ग (सी०)] पनाह”न्ति?

अथ खो सम्बहुला भिक्षू येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्षू भगवन्तं एतदवोचुं — “इध, भन्ते, अज्जतरो नवो भिक्षु अतिवेलं कुलानि उपसङ्कमति । तमेनं भिक्षू एवमाहंसु — ‘मायस्मा अतिवेलं कुलानि उपसङ्कमी’ति । सो भिक्षु भिक्षूहि वुच्चमानो एवमाह — ‘इमे हि नाम थेरा भिक्षू कुलानि उपसङ्कमितब्बं मज्जिस्सन्ति, किमङ्गं पनाह’”न्ति ।

“भूतपुब्बं, भिक्षवे, अरज्जायतने महासरसी । तं नागा उपनिस्साय विहरन्ति । ते तं सरसिं ओगाहेत्वा सोण्डाय भिसमुळालं अब्बुहेत्वा [अब्बुहेत्वा (क०), अब्बाहित्वा (महाव० २७८)] सुविक्खालितं विक्खालेत्वा अकद्वमं सङ्घादित्वा [सङ्घारित्वा (पी० क०)] अज्झोहरन्ति । तेसं तं वण्णाय चेव होति बलाय च, न च ततोनिदानं मरणं वा निगच्छन्ति मरणमत्तं वा दुक्खं । तेसंयेव खो पन, भिक्षवे, महानागानं अनुसिक्खमाना तरुणा भिङ्गच्छापा तं सरसिं ओगाहेत्वा सोण्डाय भिसमुळालं अब्बुहेत्वा न सुविक्खालितं विक्खालेत्वा सकद्वमं असङ्घादित्वा अज्झोहरन्ति । तेसं तं नेव वण्णाय होति न बलाय । ततोनिदानं मरणं वा निगच्छन्ति मरणमत्तं वा दुक्खं ।

“एवमेव खो, भिक्षवे, इध थेरा भिक्षू पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय गामं वा निगमं वा पिण्डाय पविसन्ति । ते तत्थ धम्मं भासन्ति । तेसं गिही पसन्नाकारं करोन्ति । ते तं लाभं अगधिता अमुच्छिता अनज्झोपन्ना [अनज्झापन्ना (सब्बत्थ) म० नि० १ पासरासिसुत्तवण्णना ओलोकेतब्बा] आदीनवदस्साविनो निस्सरणपज्जा परिभुज्जन्ति । तेसं तं वण्णाय चेव होति बलाय च, न च ततोनिदानं मरणं वा निगच्छन्ति मरणमत्तं वा दुक्खं । तेसंयेव खो

पन, भिक्खवे, थेरानं भिक्खूनं अनुसिक्खमाना नवा भिक्खू पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय गामं वा निगमं वा पिण्डाय पविसन्ति । ते तत्थ धम्मं भासन्ति । तेसं गिही पसन्नाकारं करोन्ति । ते तं लाभं गधिता मुच्छिता अज्झोपन्ना अनादीनवदस्साविनो अनिस्सरणपज्जा परिभुज्जन्ति । तेसं तं नेव वण्णाय होति न बलाय, ते ततोनिदानं मरणं वा निगच्छन्ति मरणमत्तं वा दुक्खं । तस्मातिह, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘अगधिता अमुच्छिता अनज्झोपन्ना आदीनवदस्साविनो निस्सरणपज्जा तं लाभं परिभुज्जिस्सामा’ति । एवज्जि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं’न्ति । नवमं ।

१०. बिळारसुत्तं

२३२. सावत्थियं विहरति । तेन खो पन समयेन अज्जतरो भिक्खु अतिवेलं कुलेसु चारित्तं आपज्जति । तमेनं भिक्खू एवमाहंसु — “मायस्मा अतिवेलं कुलेसु चारित्तं आपज्जी”ति । सो भिक्खु भिक्खूहि वुच्चमानो न विरमति । अथ खो सम्बहुला भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं — “इध, भन्ते, अज्जतरो भिक्खु अतिवेलं कुलेसु चारित्तं आपज्जति । तमेनं भिक्खू एवमाहंसु — ‘मायस्मा अतिवेलं कुलेसु चारित्तं आपज्जी’ति । सो भिक्खु भिक्खूहि वुच्चमानो न विरमती”ति ।

“भूतपुब्बं, भिक्खवे, बिळारो सन्धिसमलसङ्कटीरे ठितो अहोसि मुदुमूसि मगगयमानो — ‘यदायं मुदुमूसि गोचराय पक्कमिस्सति, तत्थेव नं गहेत्वा खादिस्सामी’ति । अथ खो सो, भिक्खवे, मुदुमूसि गोचराय पक्कमि । तमेनं बिळारो गहेत्वा सहसा सङ्खादित्वा [सङ्खरित्वा (पी० क०), मंसं खादित्वा (स्या० क०), असंखादित्वा (कत्थचि)] अज्झोहरि । तस्स सो मुदुमूसि अन्तम्मि खादि, अन्तगुणम्मि खादि । सो ततोनिदानं मरणम्मि निगच्छि मरणमत्तम्मि दुक्खं ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, इधेकच्चो भिक्खु पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय गामं वा निगमं वा पिण्डाय पविसति अरक्खितेनेव कायेन अरक्खिताय वाचाय अरक्खितेन चित्तेन, अनुपट्ठिताय सतिया, असंवुतेहि इन्द्रियेहि । सो तत्थ पस्सति मातुगामं दुन्निवत्थं वा दुप्पारुतं वा । तस्स मातुगामं दिस्वा दुन्निवत्थं वा दुप्पारुतं वा रागो चित्तं अनुद्धंसेति । सो रागानुद्धंसेन चित्तेन मरणं वा निगच्छति मरणमत्तं वा दुक्खं । मरणज्हेतं, भिक्खवे, अरियस्स विनये यो सिक्खं पच्चक्खाय हीनायावत्तति । मरणमत्तज्हेतं, भिक्खवे, दुक्खं यदिदं अज्जतरं संकिलिट्ठं आपत्तिं आपज्जति । यथारूपाय आपत्तिया वुट्ठानं पज्जायति । तस्मातिह, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘रक्खितेनेव कायेन रक्खिताय वाचाय रक्खितेन चित्तेन, उपट्ठिताय सतिया, संवुतेहि इन्द्रियेहि गामं वा निगमं वा पिण्डाय पविसिस्सामा’ति । एवज्जि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं’न्ति । दसमं ।

११. सिङ्गालसुत्तं

२३३. सावत्थियं विहरति...पे०... “अस्सुत्थ नो तुम्हे, भिक्खवे, रत्तिया पच्चूससमयं जरसिङ्गालस्स वस्समानस्सा”ति? “एवं, भन्ते” । “एसो खो, भिक्खवे, जरसिङ्गालो उक्कण्डकेन नाम रोगजातेन फुट्ठो । सो येन येन इच्छति तेन तेन गच्छति; यत्थ यत्थ इच्छति तत्थ तत्थ तिट्ठति; यत्थ यत्थ इच्छति तत्थ तत्थ निसीदति; यत्थ यत्थ इच्छति तत्थ तत्थ निपज्जति; सीतकोपि नं वातो उपवायति । साधु ख्वस्स, भिक्खवे, यं इधेकच्चो सक्कपुत्तियपटिज्जो एवरूपम्मि अत्तभावपटिलाभं पटिसंवेदियेथ । तस्मातिह, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘अप्पमत्ता विहरिस्सामा’ति । एवज्जि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं’न्ति । एकादसमं ।

१२. दुतियसिङ्गालसुत्तं

२३४. सावत्थियं विहरति...पे०... “अस्सुत्थ नो तुम्हे, भिक्खवे, रत्तिया पच्चूससमयं जरसिङ्गालस्स वस्समानस्सा”ति? “एवं, भन्ते” । “सिया खो, भिक्खवे, तस्मिं जरसिङ्गाले या काचि कतञ्जुता कतवेदिता, न त्वेव इधेकच्चे सक्कपुत्तियपटिज्जे सिया या काचि कतञ्जुता कतवेदिता । तस्मातिह, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘कतञ्जुनो भविस्साम कतवेदिनो; न च नो [न च नोति इदं सी० पी० पोत्थकेसु नत्थि] अम्हेसु अप्पकम्पि कतं नस्सिस्सती’ति [मा नस्सिस्सतीति (सी० पी०), विनस्सिस्सतीति (स्या० कं०)] । एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं’न्ति । द्वादसमं ।

ओपम्मसंयुत्तं समत्तं ।

तस्सुद्धानं —

कूटं नखसिखं कुलं, ओक्खा सत्ति धनुग्गहो ।
आणि कलिङ्गरो नागो, बिळारो द्वे सिङ्गालकाति ॥

१०. भिक्खुसंयुत्तं

१. कोलितसुत्तं

२३५. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनार्थपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो आयस्मा महामोग्गल्लानो भिक्खू आमन्तेसि — “आवुसो भिक्खवे”ति । “आवुसो”ति खो ते भिक्खू आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स पच्चस्सोसुं ।

आयस्मा महामोग्गल्लानो एतदवोच — “इध मय्हं, आवुसो, रहोगतस्स पटिसल्लीनस्स एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि — ‘अरियो तुण्हीभावो, अरियो तुण्हीभावोति वुच्चति । कतमो नु खो अरियो तुण्हीभावो’ति? तस्स मय्हं आवुसो, एतदहोसि — ‘इध भिक्खु वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति अरियो तुण्हीभावो’ति । सो ख्वाहं, आवुसो, वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरिं । तस्स मय्हं, आवुसो, इमिना विहारेण विहरतो वितक्कसहगता सज्जा मनसिकारा समुदाचरन्ति’ ।

“अथ खो मं, आवुसो, भगवा इद्धिया उपसङ्कमित्वा एतदवोच — ‘मोग्गल्लान, मोग्गल्लान, मा, ब्राह्मण, अरियं तुण्हीभावं पमादो, अरिये तुण्हीभावे चित्तं सण्ठपेहि, अरिये तुण्हीभावे चित्तं एकोदिभावं करोहि, अरिये तुण्हीभावे चित्तं समादहा’ति । सो ख्वाहं, आवुसो, अपरेण समयेण वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरामि । यज्झि तं, आवुसो, सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘सत्थारा अनुग्गहितो सावको महाभिज्जतं पत्तो’ति, ममं तं सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘सत्थारा अनुग्गहितो सावको महाभिज्जतं पत्तो’”ति । पठमं ।

२. उपतिस्ससुत्तं

२३६. सावत्थियं विहरति । तत्र खो आयस्मा सारिपुत्तो भिक्खू आमन्तेसि — “आवुसो भिक्खवे”ति । “आवुसो”ति खो ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स पच्चस्सोसुं । आयस्मा सारिपुत्तो एतदवोच —

“इध मय्हं, आवुसो, रहोगतस्स पटिसल्लीनस्स एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि — ‘अत्थि नु खो तं किञ्चि लोकस्मिं यस्स मे विपरिणामज्जथाभावा उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा’ति? तस्स मय्हं, आवुसो, एतदहोसि — ‘नत्थि खो तं किञ्चि लोकस्मिं यस्स मे विपरिणामज्जथाभावा उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा’”ति ।

एवं वुत्ते, आयस्मा आनन्दो आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच — “सत्थुपि खो ते, आवुसो सारिपुत्त, विपरिणामज्जथाभावा नुप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा’ति? “सत्थुपि खो मे, आवुसो, विपरिणामज्जथाभावा नुप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा, अपि च मे एवमस्स — ‘महेसक्खो वत, भो, सत्था अन्तरहितो महिद्धिको महानुभावो । सचे हि भगवा चिरं दीघमद्धानं तिष्ठेय्य तदस्स बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सान’न्ति । तथा हि पनायस्मतो सारिपुत्तस्स दीघरत्तं अहङ्कारममङ्कारमानानुसया सुसमूहता । तस्मा आयस्मतो सारिपुत्तस्स सत्थुपि विपरिणामज्जथाभावा नुप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा’ति । दितियं ।

३. घटसुत्तं

२३७. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महामोग्गल्लानो राजगहे विहरन्ति वेळुवने कलन्दकनिवापे एकविहारे । अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येनायस्मा महामोग्गल्लानो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मता महामोग्गल्लानेन सङ्घि सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं एतदवोच —

“विप्पसन्नानि खो ते, आवुसो मोग्गल्लान, इन्द्रियाणि; परिसुद्धो मुखवण्णो परियोदातो सन्तेन नूनायस्मा महामोग्गल्लानो अज्ज विहारेन विहासी”ति । “ओळारिकेन ख्वाहं, आवुसो, अज्ज विहारेन विहासिं । अपि च, मे अहोसि धम्मी कथा”ति । “केन सङ्घि पनायस्मतो महामोग्गल्लानस्स अहोसि धम्मी कथा”ति? “भगवता खो मे, आवुसो, सङ्घि अहोसि धम्मी कथा”ति । “दूरे खो, आवुसो, भगवा एतरहि सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । किं नु खो, आयस्मा, महामोग्गल्लानो भगवन्तं इद्धिया उपसङ्गमि; उदाहु भगवा आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं इद्धिया उपसङ्गमी”ति? “न ख्वाहं, आवुसो, भगवन्तं इद्धिया उपसङ्गमि; नपि मं भगवा इद्धिया उपसङ्गमि । अपि च, मे यावता भगवा एत्तावता दिब्बचक्खु विसुज्झि दिब्बा च सोतधातु । भगवतोपि यावताहं एत्तावता दिब्बचक्खु विसुज्झि दिब्बा च सोतधातू”ति । “यथाकथं पनायस्मतो महामोग्गल्लानस्स भगवता सङ्घि अहोसि धम्मी कथा”ति?

“इधाहं, आवुसो, भगवन्तं एतदवोचं — ‘आरद्धवीरियो आरद्धवीरियोति, भन्ते, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, आरद्धवीरियो होती’ति? एवं वुत्ते, मं, आवुसो, भगवा एतदवोच — ‘इध, मोग्गल्लान, भिक्खु आरद्धवीरियो विहरति — कामं तचो च न्हारु च अट्ठी च अवसिस्सतु, सरीरे उपसुस्सतु मंसलोहितं, यं तं पुरिसथामेन पुरिसवीरियेन पुरिसपरक्कमेन पत्तब्बं न तं अपापुणित्वा वीरियस्स सण्ठानं भविस्सतीति । एवं खो, मोग्गल्लान, आरद्धवीरियो होती’ति । एवं खो मे,

आवुसो, भगवता सद्धिं अहोसि धम्मी कथा”ति ।

“सेय्यथापि, आवुसो, हिमवतो पब्बतराजस्स परिता पासाणसक्खरा यावदेव उपनिक्खेपनमत्ताय; एवमेव खो मयं आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स यावदेव उपनिक्खेपनमत्ताय । आयस्मा हि महामोग्गल्लानो महिद्धिको महानुभावो आकङ्खमानो कप्पं तिठ्ठेय्या”ति ।

“सेय्यथापि, आवुसो, महतिया लोणघटाय परिता लोणसक्खराय यावदेव उपनिक्खेपनमत्ताय; एवमेव खो मयं आयस्मतो सारिपुत्तस्स यावदेव उपनिक्खेपनमत्ताय । आयस्मा हि सारिपुत्तो भगवता अनेकपरियायेन थोमितो वणिगतो पसत्थो —

“सारिपुत्तोव पज्जाय, सीलेन उपसमेन च ।
योपि पारङ्गतो भिक्खु, एतावपरमो सिया”ति ॥

इतिह ते उभो महानागा अज्जमज्जस्स सुभासितं सुलपितं समनुमोदिसूति । ततियं ।

४. नवसुत्तं

२३८. सावत्थियं विहरति । तेन खो पन समयेन अज्जतरो नवो भिक्खु पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो विहारं पविसित्वा अप्पोस्सुक्को तुण्हीभूतो सङ्कसायति, न भिक्खूनं वेय्यावच्चं करोति चीवरकारसमये । अथ खो सम्बहुला भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्गमिंसु; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं — “इध, भन्ते, अज्जतरो नवो भिक्खु पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो विहारं पविसित्वा अप्पोस्सुक्को तुण्हीभूतो सङ्कसायति, न भिक्खूनं वेय्यावच्चं करोति चीवरकारसमये”ति ।

अथ खो भगवा अज्जतरं भिक्खुं आमन्तेसि — “एहि त्वं, भिक्खु, मम वचनेन तं भिक्खुं आमन्तेहि ‘सत्था तं, आवुसो, आमन्तेती’”ति । “एवं भन्ते”ति खो सो भिक्खु भगवतो पटिस्सुत्वा येन सो भिक्खु तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा तं भिक्खुं एतदवोच — “सत्था तं, आवुसो, आमन्तेती”ति । “एवमावुसो”ति खो सो भिक्खु तस्स भिक्खुनो पटिस्सुत्वा येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो तं भिक्खुं भगवा एतदवोच — “सच्चं किर त्वं, भिक्खु, पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो विहारं पविसित्वा अप्पोस्सुक्को तुण्हीभूतो सङ्कसायसि, न भिक्खूनं वेय्यावच्चं करोसि चीवरकारसमये”ति? “अहमि खो, भन्ते, सकं किच्चं करोमी”ति ।

अथ खो भगवा तस्स भिक्खुनो चेतसा चेतोपरिवितक्कमज्जाय भिक्खु आमन्तेसि — “मा खो तुम्हे, भिक्खवे, एतस्स भिक्खुनो उज्झायित्थ । एसो खो, भिक्खवे, भिक्खु चतुन्नं ज्ञानानं आभिचेतसिकानं दिट्ठधम्मसुखविहारानं निकामलाभी अकिच्छलाभी अकसिरलाभी, यस्स चत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति, तदनुत्तरं ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरती”ति ।

इदमवोच भगवा । इदं वत्त्वान सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था —

“नयिदं सिथिलमारब्भ, नयिदं अप्पेन थामसा ।

निब्बानं अधिगन्तब्बं, सब्बदुक्खप्पमोचनं ॥

“अयञ्च दहरो भिक्खु, अयमुत्तमपुरिसो ।
धारेति अन्तिमं देहं, जेत्वा मारं सवाहिनि”न्ति ॥ चतुत्थं ।

५. सुजातसुत्तं

२३९. सावत्थियं विहरति । अथ खो आयस्मा सुजातो येन भगवा तेनुपसङ्गमि । अदसा खो भगवा आयस्मन्तं सुजातं दूरतोव आगच्छन्तं । दिस्वान भिक्खू आमन्तेसि — “उभयेनेवायं, भिक्खवे, कुलपुत्तो सोभति — यञ्च अभिरूपो दस्सनीयो पासादिको परमाय वण्णपोक्खरताय समन्नागतो, यस्स चत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बज्जन्ति तदनुत्तरं ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरती”ति । इदमवोच भगवा...पे०... सत्था —

“सोभति वतायं भिक्खु, उजुभूतेन चेतसा ।
विप्पयुत्तो विसंयुत्तो, अनुपादाय निब्बुतो ।
धारेति अन्तिमं देहं, जेत्वा मारं सवाहिनि”न्ति ॥ पञ्चमं ।

६. लकुण्डकभद्वियसुत्तं

२४०. सावत्थियं विहरति । अथ खो आयस्मा लकुण्डकभद्वियो येन भगवा तेनुपसङ्गमि । अदसा खो भगवा आयस्मन्तं लकुण्डकभद्वियं दूरतोव आगच्छन्तं । दिस्वान भिक्खू आमन्तेसि — “पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, एतं भिक्खुं आगच्छन्तं दुब्बण्णं दुद्दसिकं ओकोटिमकं भिक्खूनं परिभूतरूप”न्ति? “एवं, भन्ते” । “एसो खो, भिक्खवे, भिक्खु महिद्धिको महानुभावो, न च सा समापत्ति सुलभरूपा या तेन भिक्खुना असमापन्नपुब्बा । यस्स चत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बज्जन्ति, तदनुत्तरं ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरती”ति । इदमवोच भगवा...पे०... सत्था —

“हंसा कोज्जा मयूरा च, हत्थयो पसदा मिगा ।
सब्बे सीहस्स भायन्ति, नत्थि कायस्मिं तुल्यता ॥

“एवमेव मनुस्सेसु, दहरो चेपि पज्जवा ।
सो हि तत्थ महा होति, नेव बालो सरीरवा”ति ॥ छट्ठं ।

७. विसाखसुत्तं

२४१. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा वेसालियं विहरति महावने कूटागारसालायं । तेन खो पन समयेन आयस्मा विसाखो पज्वालपुत्तो उपट्ठानसालायं भिक्खू धम्मिया कथाय सन्दस्सेति समादपेति समुत्तेजेति सम्पहंसेति, पोरिया वाचाय विस्सट्ठाय अनेलगलाय अत्थस्स विज्जापनिया परियापन्नाय अनिस्सिताय ।

अथ खो भगवा सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येन उपट्टानसाला तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पञ्जत्ते आसने निसीदि । निसज्ज खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “को नु खो, भिक्खवे, उपट्टानसालायं भिक्खू धम्मिया कथाय सन्दस्सेति समादपेति समुत्तेजेति सम्पहंसेति पोरिया वाचाय विस्सट्ठाय अनेलगलाय अत्थस्स विज्जापनिया परियापन्नाय अनिस्सिताया”ति? “आयस्मा, भन्ते, विसाखो पञ्चालपुत्तो उपट्टानसालायं भिक्खू धम्मिया कथाय सन्दस्सेति समादपेति समुत्तेजेति सम्पहंसेति, पोरिया वाचाय विस्सट्ठाय अनेलगलाय अत्थस्स विज्जापनिया परियापन्नाय अनिस्सिताया”ति ।

अथ खो भगवा आयस्मन्तं विसाखं पञ्चालपुत्तं आमन्तेसि — “साधु साधु, विसाख, साधु खो त्वं, विसाख, भिक्खू धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि... पे०... अत्थस्स विज्जापनिया परियापन्नाय अनिस्सिताया”ति ।

इदमवोच भगवा । इदं वत्तान सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था —

“नाभासमानं जानन्ति, मिस्सं बालेहि पण्डितं ।

भासमानञ्च जानन्ति, देसेन्तं अमत्तं पदं ॥

“भासये जोतये धम्मं, पग्गण्हे इसिनं धजं ।

सुभासितधजा इसयो, धम्मो हि इसिनं धजो”ति ॥ सत्तमं ।

८. नन्दसुत्तं

२४२. सावत्थियं विहरति । अथ खो आयस्मा नन्दो भगवतो मातुच्छापुत्तो आकोटितपच्चाकोटितानि चीवरानि पारुपित्वा अक्खीनि अञ्जेत्वा अच्छं पत्तं गहेत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं नन्दं भगवा एतदवोच — “न खो ते तं, नन्द, पतिरूपं कुलपुत्तस्स सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितस्स, यं त्वं आकोटितपच्चाकोटितानि चीवरानि पारुपेय्यासि, अक्खीनि च अञ्जेय्यासि, अच्छञ्च पत्तं धारेय्यासि । एतं खो ते, नन्द, पतिरूपं कुलपुत्तस्स सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितस्स, यं त्वं आरज्जिको च अस्ससि, पिण्डपातिको च पंसुकुलिको च कामेसु च अनपेक्खो विहरेय्यासी”ति । इदमवोच भगवा... पे०... सत्था —

“कदाहं नन्दं पस्सेय्यं, आरज्जं पंसुकूलिकं ।

अज्जातुज्जेन यापेन्तं, कामेसु अनपेक्खिन”न्ति ॥

अथ खो आयस्मा नन्दो अपरेन समयेन आरज्जिको च पिण्डपातिको च पंसुकूलिको च कामेसु च अनपेक्खो विहासीति । अट्ठमं ।

९. तिस्ससुत्तं

२४३. सावत्थियं विहरति । अथ खो आयस्मा तिस्सो भगवतो पितुच्छापुत्तो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि दुक्खी दुम्मनो अस्सूनि पवत्तयमानो । अथ खो भगवा आयस्मन्तं तिस्सं एतदवोच — “किं नु खो त्वं, तिस्स, एकमन्तं निसिन्नो दुक्खी दुम्मनो अस्सूनि पवत्तयमानो”ति? “तथा हि पन मं, भन्ते, भिक्खू

समन्ता वाचासन्नितोदकेन [वाचाय सन्नितोदकेन (क०)] सज्जम्भरिमकंसू'ति [सज्जम्भरिमकंसूति (?)] । “तथाहि पन त्वं, तिस्स, वत्ता नो च वचनक्खमो; न खो ते तं, तिस्स, पतिरूपं कुलपुत्तस्स सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितस्स, यं त्वं वत्ता नो च वचनक्खमो । एतं खो ते, तिस्स, पतिरूपं कुलपुत्तस्स सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितस्स — ‘यं त्वं वत्ता च अस्स वचनक्खमो चा’”ति ।

इदमवोच भगवा । इदं वत्त्वान सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था —

“किं नु कुज्झसि मा कुज्झि, अक्कोधो तिस्स ते वरं ।
कोधमानमक्खविनयत्थज्झि, तिस्स ब्रह्मचरियं वुस्सती”ति ॥ नवमं ।

१०. थेरनामकसुत्तं

२४४. एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । तेन खो पन समयेन अज्जतरो भिक्खु थेरनामको एकविहारी चेव होति एकविहारस्स च वण्णवादी । सो एको गामं पिण्डाय पविसति एको पटिक्कमति एको रहो निसीदति एको चङ्कमं अधिट्ठति । अथ खो सम्बहुला भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं — “इध, भन्ते, अज्जतरो भिक्खु थेरनामको एकविहारी एकविहारस्स च वण्णवादी”ति ।

अथ खो भगवा अज्जतरं भिक्खुं आमन्तेसि — “एहि त्वं, भिक्खु, मम वचनेन थेरं भिक्खुं आमन्तेहि — ‘सत्था तं, आवुसो थेर, आमन्तेती’”ति । “एवं, भन्ते”ति खो सो भिक्खु भगवतो पटिस्सुत्वा येनायस्मा थेरो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं थेरं एतदवोच — “सत्था तं, आवुसो थेर, आमन्तेती”ति । “एवमावुसो”ति खो आयस्मा थेरो तस्स भिक्खुनो पटिस्सुत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं थेरं भगवा एतदवोच — “सच्चं किर त्वं, थेर, एकविहारी एकविहारस्स च वण्णवादी”ति? “एवं, भन्ते” । “यथा कथं पन त्वं, थेर, एकविहारी एकविहारस्स च वण्णवादी”ति? “इधाहं, भन्ते, एको गामं पिण्डाय पविसामि एको पटिक्कमामि एको रहो निसीदामि एको चङ्कमं अधिट्ठामि । एवं ख्वाहं, भन्ते, एकविहारी एकविहारस्स च वण्णवादी”ति ।

“अत्थेसो, थेर, एकविहारो नेसो नत्थीति वदामि । अपि च, थेर, यथा एकविहारो वित्थारेन परिपुण्णो होति तं सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो...पे०... । “कथञ्च, थेर, एकविहारो वित्थारेन परिपुण्णो होति । इध, थेर, यं अतीतं तं पहीनं, यं अनागतं तं पटिनिस्सट्ठं, पच्चुप्पन्नेसु च अत्तभावपटिलाभेसु छन्दरागो सुप्पटिविनीतो । एवं खो, थेर, एकविहारो वित्थारेन परिपुण्णो होती”ति ।

इदमवोच भगवा । इदं वत्त्वान सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था —

“सब्बाभिभुं सब्बविदुं सुमेधं,
सब्बेसु धम्मेसु अनूपलित्तं ।
सब्बज्जहं तण्हाक्खये विमुत्तं,
तमहं नरं एकविहारीति ब्रूमी”ति ॥ दसमं ।

११. महाकप्पिनसुत्तं

२४५. सावत्थियं विहरति । अथ खो आयस्मा महाकप्पिनो येन भगवा तेनुपसङ्गमि । अदसा खो भगवा आयस्मन्तं महाकप्पिनं दूरतोव आगच्छन्तं । दिस्वान भिक्खू आमन्तेसि — “पस्सथ नो तुम्हे भिक्खवे, एतं भिक्खुं आगच्छन्तं ओदातकं तनुकं तुङ्गनासिक”न्ति? “एवं, भन्ते” । “एसो खो, भिक्खवे, भिक्खु महिद्धिको महानुभावो । न च सा समापत्ति सुलभरूपा या तेन भिक्खुना असमापन्नपुब्बा । यस्स चत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति तदनुत्तरं ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरती”ति ।

इदमवोच भगवा । इदं वत्त्वान सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था —

“खत्तियो सेट्ठो जनेतस्मिं, ये गोत्तपटिसारिनो ।

विज्जाचरणसम्पन्नो, सो सेट्ठो देवमानुसे ॥

“दिवा तपति आदिच्चो, रत्तिमाभाति चन्दिमा ।

सन्नद्धो खत्तियो तपति, ज्ञायी तपति ब्राह्मणो ।

अथ सब्बमहोरत्तिं [अथ सब्बमहोरत्तं (सी० स्या० कं०)], बुद्धो तपति तेजसा”ति ॥ एकादसमं ।

१२. सहायकसुत्तं

२४६. सावत्थियं विहरति । अथ खो द्वे भिक्खू सहायका आयस्मतो महाकप्पिनस्स सद्धिविहारिनो येन भगवा तेनुपसङ्गमिं सु । अदसा खो भगवा ते भिक्खू दूरतोव आगच्छन्ते । दिस्वान भिक्खू आमन्तेसि — “पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, एते भिक्खू सहायके आगच्छन्ते कप्पिनस्स सद्धिविहारिनो”ति? “एवं, भन्ते” । “एते खो ते भिक्खू महिद्धिका महानुभावा । न च सा समापत्ति सुलभरूपा, या तेहि भिक्खूहि असमापन्नपुब्बा । यस्स चत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति तदनुत्तरं ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ती”ति ।

इदमवोच भगवा । इदं वत्त्वान सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था —

“सहाया वतिमे भिक्खू, चिररत्तं समेतिका ।

समेति नेसं सद्धम्मो, धम्मे बुद्धप्पवेदिते ॥

“सुविनीता कप्पिनेन, धम्मे अरियप्पवेदिते ।

धारेन्ति अन्तिमं देहं, जेत्वा मारं सवाहिनि”न्ति ॥ द्वादसमं ।

भिक्खुसंयुत्तं समत्तं ।

तस्सुद्धानं —

कोलितो उपतिस्सो च, घटो चापि पवुच्चति ।

नवो सुजातो भद्दि च, विसाखो नन्दो तिस्सो च ।
थेरनामो च कप्पिनो, सहायेन च द्वादसाति ॥

निदानवग्गो दुतियो ।

तस्सुद्धानं —

निदानाभिसमयधातु, अनमतग्गेन कस्सपं ।
सक्कारराहुललक्खणो, ओपम्म-भिक्षुना वग्गो ॥

दुतियो तेन पवुच्चतीति ।

निदानवग्गसंयुत्तपाळि निद्धिता ।